

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИ ТОҶИКИСТОН

*Бахшида ба 30 солагии истиқлолияти
давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон*

У.С. Ҳикматов

САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ

ВАСОИТИ ТАЪЛИМӢ

*Васоити таълимӣ бо қарори
Шӯрои илмию методии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
аз 30.03.2021 таҳти рақами 07
ба нашр тавсия карда шудааст*

**ДУШАНБЕ
2021**

УДК 338.9 (075.3)

ББК 65.5+65.9 (2 точик)+65.9 (2) 26+67.99 (2) 2

Муқарризон:

Султонов Зубайдулло Султонович, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи молия ва қарзи ММТ ТОК Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон.

Иброҳимов Илҳомуддин Раҷабалиевич, доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи молия ва сугуртаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Ҳ–64. Саводнокии молиявӣ: васоити таълимӣ. / Ҳикматов У.С.– Душанбе.: Ирфон, 2021. – 340 с.

Сатҳи пасти саводнокии молиявии аҳоли яке аз муаммоҳои рӯзмарра буда, ҳалли он амалҳои мушаххасро аз аҳли илм ва давлат талаб менамояд. Баланд бароштани сатҳи саводнокии молиявӣ барои рушди иқтисодиёт ва низоми молиявӣ-қарзӣ, дар гузоштани замина барои зиёд гардидани сармоягузори дохилӣ, инчунин барои паст гардидани сатҳи камбизоатӣ кӯмак мерасонад.

Васоити таълимӣ ба масъалаҳои илмӣ-амалӣ ва таҷрибавии баланд бароштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли дар мавзӯҳои баҳисобгирӣ ва идоракунии молияи шахсӣ, интиҳоби дурусти ташкилоти қарзӣ ва сугуртавӣ барои ҳамкорӣ, усулҳои ҳисобкунии фоизи қарз, хавфҳои қарзӣ, моҳият ва зарурияти пасандозкунӣ, хусусиятҳои қаллобии молиявӣ, хизматрасонии фосилавии бонкӣ, маданияти сугуртавӣ, инчунин маърифат ва маданияти молиявии аҳоли баҳшида шудааст.

Васоити таълимӣ барои донишҷӯён, омӯзгорон, аспирантҳо, муҳаққиқон ва таҷрибаомӯзон, инчунин барои ҳамаи онҳое, ки ба масъалаҳои саводнокии молиявии аҳоли манфиатдоранд, муфид мебошад.

МУНДАРИЧА

Пешгуфтор	6
-----------------	---

БОБИ 1. САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ: МОӢИЯТ ВА МАЪМУН

1.1. Мафхум ва моӢияти саводнокии молиявии аӢолӢ	8
1.2. Мақсад ва вазифаӢои саводнокии молиявӢ	14
1.3. МаӢрифати молиявии аӢолӢ	20
<i>СаволӢ ва вазифаӢо барои худназораткунӢ</i>	<i>25</i>

БОБИ 2. ТАЪРИБАИ ӢАӢОНӢ ВА ХУСУСИЯТӢОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ САТӢИ САВОДНОКИИ МОЛИЯВИИ АӢОЛӢ ДАР ӢУМӢУРИИ ТОӢИКИСТОН

2.1. Таърибаи ӢаӢони баланд бардоштани сатӢи саводнокии молиявии аӢолӢ	27
2.2. Нақши Бонки миллии ТоӢикистон дар баланд бардоштани сатӢи саводнокии молиявии аӢолӢ	37
2.3. Нақши ташкилотӢои қарзӢ дар баланд бардоштани сатӢи саводнокии молиявии аӢолӢ	47
<i>СаволӢ ва вазифаӢо барои худназораткунӢ</i>	<i>50</i>

БОБИ 3. БАӢИСОБГИРӢ ВА ИДОРАКУНИИ МОЛИЯИ ШАӢСӢ

3.1. Зарурияти бурдани баӢисобгирии молияи шаӢсӢ	53
3.2. ТарзӢои бурдани баӢисобгирии молияи шаӢсӢ	58
3.3. Идоракунии Ӣаҷми гардиши молияи шаӢсӢ	62
3.3.1. Қисми даромад	62
3.3.2. Қисми хароҷот	67
3.3.3. БаӢисобгирӢ ва таӢлили хароҷотӢо	69
3.3.4. ПасандозӢо	77
<i>СаволӢ ва вазифаӢо барои худназораткунӢ</i>	<i>82</i>

БОБИ 4. ИНТИӢОБИ ДУРУСТИ ТАШКИЛОТИ ҚАРЗӢ

4.1. ТашкилотӢои қарзӢ дар ӢумӢурии ТоӢикистон: намудӢои асосӢ ..	84
4.2. ИнтиӢоби дурусти ташкилоти қарзӢ барои ӢамкорӢ	93
4.3. Ба ӢӢ бояд аӢамият дод Ӣангоми интиӢоби ташкилоти қарзӢ?	95
<i>СаволӢ ва вазифаӢо барои худназораткунӢ</i>	<i>102</i>

БОБИ 5. ҚАРЗ: ШАРТҲОИ АСОСӢ ВА МУҲИМ

5.1.	Усулҳои ҳисобкунии фоизҳо аз рӯи қарз	104
5.2.	Навъи қадвали пардохтҳо	
5.2.1.	Қадвали пардохтҳо бо давраи имтиёзӣ	113
5.2.2.	Қадвали тағйирёбандаи пардохтҳо	114
5.2.3.	Қадвале, ки мутобиқи он пардохти қарзи асосӣ дар охири муҳлати қарз амалӣ карда мешавад	117
5.2.4.	Қадвали қарзии бефоиз. Насияи бефоиз	120
5.3.	Таърихи қарзӣ: зарурият ва аҳамияти он	127
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>134</i>

БОБИ 6. ШАРТНОМАИ ҚАРЗӢ ВА ХАВФҲОИ БА ҚАРЗ ВОБАСТА

6.1.	Хусусиятҳои шартномаи қарзӣ	137
6.2.	Шартномаи замонат	146
6.3.	Шартномаи муштаракӣ замонат (ҳангоми қарзҳои гурӯҳӣ)	151
6.4.	Шартномаи гарав	153
6.5.	Хавфҳои ба қарз вобаста	160
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>169</i>

БОБИ 7. СУРАТҲИСОБИ БОНКӢ, АМОНАТ ВА ПАСАНДОЗҲО

7.1.	Кушодани суратҳисоби бонкӣ	171
7.2.	Амонат ва пасандозҳои (депозитҳои) бонкӣ	
7.2.1.	Пасандозҳои муҳлатнок	179
7.2.2.	Пасандозҳои ҷамъшаванда	182
7.2.3.	Пасандозҳои дархостӣ	183
7.3.	Тарзҳои ҳисоби фоизҳои пасандозҳо	184
7.4.	Сугуртакунонии пасандозҳои шахсонӣ воқеӣ	188
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>195</i>

БОБИ 8. ХИЗМАТРАСОНИИ ФОСИЛАВИИ БОНКӢ

8.1.	Хизматрасонии фосилавии (электронии) бонкӣ	197
8.2.	Интернет-бонкинг	199
8.3.	Бонкингӣ мобилӣ	205
8.4.	Ҳамёни электронӣ	208
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>212</i>

БОБИ 9. АМАЛИЁТҲО ТАВАССУТИ ТАҶҲИЗОТҲОИ МАХСУСИ БОНКӢ

9.1.	Хизматрасони бонкӣ ба воситаи банкомат	215
9.2.	Терминал (ихтисораи POS)	220
9.3.	Терминали худкори худхизматрасон	222
9.4.	Пардохтҳо тавассути QR рамз (QR код)	224
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>226</i>

БОБИ 10. КОРТҲОИ ПАРДОХТИИ БОНКӢ

10.1.	Ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ	228
10.2.	Кортҳои пардохтии бонкӣ: бартариятҳо ва норасиҳо	232
10.3.	Намудҳои кортҳои пардохтии бонкӣ	
	10.3.1. Кортҳои бонкии байналхалқӣ	237
	10.3.2. Кортҳои бонкии «Корти милли»	244
10.4.	Бехатарии кортҳо: тавсияҳо ва чораҳои зарурӣ	249
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>252</i>

БОБИ 11. ФАРҲАНГ ВА САВОДНОКИИ СУҒУРТАВӢ

11.1	Мафҳум, моҳият ва зарурияти суғуртақунонӣ барои аҳоли	254
11.2.	Маданият ва саводнокии аҳоли дар соҳаи суғурта	259
11.3.	Интихоби дурусти ташкилоти суғуртавӣ барои ҳамкорӣ	265
11.4.	Шартномаи суғурта ва ҷавобгарии ҳуқуқӣ	276
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>286</i>

БОБИ 12. ПИРАМИДАҲОИ МОЛИЯВӢ ВА ҚАЛЛОБИ ТАВАССУТИ ИНТРЕНЕТ

12.1.	Пирамидаҳои молиявӣ: намудҳо ва нишонаҳои асосӣ	288
12.2.	Хусусиятҳои қаллобии мобилӣ ва хавфҳои он барои аҳоли	296
12.3.	Қаллобии тавассути почтаи электронӣ	300
	<i>Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ</i>	<i>304</i>
	Адабиётҳои тавсияшуда барои худомӯзӣ	306
	Мафҳумҳои асосӣ	308

ПЕШГУФТОР

Сатҳи саводнокии молиявии аҳоли, солҳои охир, ба яке аз нишондиҳандаҳои муҳими рушди мамлакат табдил ёфта истодааст. Сатҳи саводнокии молиявӣ бевосита ба сатҳи некуаҳволии аҳоли таъсир мерасонад.

Омӯзиш ва тадқиқотҳо марбут ба саводнокии молиявии аҳоли дар мамлакати мо начандон зиёд буда, таваҷҷуҳ ба ин масала танҳо вақтҳои охир зиёд шуда истодааст. Тадқиқотҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки ҳаҷм ва андозаи мушкилоте, ки бо сатҳи пасти саводнокии молиявии аҳоли алоқаманданд, ташвишоваранд.

Надоштани дониши ибтидоии асосҳои саводнокии молиявии қисми зиёди аҳоли барои пайдоиш ва рушди судхӯрӣ ва пирамидаҳои молиявӣ шароити мусоид фароҳам меорад. Ин дар навбати худ, хавфи ба доми қарз афтодани аҳоли, фирефта шудан ва дар натиҷа аз даст додани молу мулк ва пасандозҳои худро зиёд мекунад.

Сатҳи пасти саводнокии молиявӣ ва ҳуқуқи аҳоли сабаби асосии сӯиистифода аз ҷониби ташкилотҳои молиявиро қарзӣ мешавад.

Маводҳое, ки дар васоити таълимӣ оварда шудаанд, пурра ба талаботи имрӯза мутобиқ карда шудаанд. Он ба рушди самаранок ва баланд бардоштани сатҳи амнияти молиявии аҳоли марбут ба идоракунии молияи шахсӣ мусоидат мекунад.

Васоити таълимии пешниҳодшуда як навъ «Қоидаҳои молиявии шахсӣ» мебошад. Риояи қоидаҳои пешниҳодшуда ба аҳоли пеш аз ҳама дар муҳофизати худ ва наздикон аз ҳолатҳои хавфнок кӯмак мекунад.

Васоити таълимӣ дар асоси маводҳои назариявӣ ва амалие, ки ҳангоми хондани лексияҳо дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва инчунин ҳангоми гузаронидани тренингҳои кушод доир ба мавзӯи баланд бардоштани сатҳи

саводнокии молиявии аҳоли ба кор мераванд, таҳия шудааст.

Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олий, инчунин барои ҳамаи онҳое, ки мехоҳанд сатҳи саводнокии молиявии худро баланд бардоранд, пешбинӣ шудааст. Бо ин мақсад, китоб тавре тартиб дода шудааст, ки мавод барои оммаи васеъ, аз ҷумла онҳое, ки маълумоти иқтисодӣ надоранд, фаҳмо ва дастрас бошад.

Муаллиф умедвор аст, ки васоити таълимӣ барои хонандагон муфид буда, маводи овардашуда аз ҷониби хонандагон дар амалия васеъ истифода бурда мешавад.

БОБИ 1. САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ: МОӢИЯТ ВА МАЗМУН

- ❖ МАФӢУМ ВА МОӢИЯТИ
САВОДНОКИИ
МОЛИЯВИИ АӢОЛӢ;
- ❖ МАҚСАД ВА ВАЗИФАӢОИ
САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ;
- ❖ МАЪРИФАТИ МОЛИЯВИИ
АӢОЛӢ

1.1.МафӢум ва моӢияти саводнокии молиявии аӢолӢ

Саводнокии молиявӢ – ин маҷмӯи маълумотӢои асосӢ дар соӢаи молия, фаъолияти бонкӢ, суғуртакунӢи ва инчунин бучетикунони маблағӢои шахсӢ, ки ба шахс имконият медиҳанд, то маҳсулоти зарурии молиявино/хизматрасонино дуруст интихоб карда, оқилона баҳодихӢ намояд, хавфӢои дар рафти истифодаи онӢо бамияномадаро ба зимма гирад, самаранок пасандозӢоро ҷамъоварӢ намояд ва тавонад амалиётӢои шубҳанок ва дорои хусусияти қаллобидоштаро муайян намояд. Дуруст идора намудани захираӢои пулӢ ба саводнокии молиявӢ асос ёфтааст. Ин ба Ӣамаи самтӢои асосӢ дахл дорад, ба монанди:

- дуруст ва оқилона истифода бурдани захираӢои пулӢ барои истеъмолот;

- фарҳанги пасандозкунӣ бо мақсади зиёд намудани дорoiҳо;
- истифодаи босамари захираҳои пулӣ барои маблағгузорӣ.

Аз тарафи олимон, тадқиқотчиён ва шахсоне, ки дар амалия бо масалаҳои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли сару кор доранд, фикру мулоизаҳои гуногун оиди мафҳуми «саводнокии молиявӣ» вучуд дорад.

Қайд кардан зарур аст, ки таърифи мақбули умуми мафҳуми «саводнокии молиявӣ» то ба имрӯз вучуд надорад. Таърифҳои мухталифи ин мафҳум истифода мешаванд, ки аз тарафи муаллифони гуногун вобаста ба мақсаду вазифаҳои гузашташуда ва инчунин дараҷаи биниши онҳо (ниг. ба ҷадвали 1.1.1) дода шудаанд.

Ҷадвали 1.1.1

Таърифҳои асосии мафҳуми «саводнокии молиявӣ»

Таъриф	Муаллиф
Саводнокии молиявӣ – сатҳи кифоягии донишу малакаҳо дар соҳаи молия, ки барои дуруст баҳодихӣ намудани вазъи бозор ва қабули қарорҳои дуруст имконият медиҳад	Луғати истилоҳоти бонкӣ http://www.banki.ru/wi_kibank/finansovaya_gra_motnost/
Саводнокии молиявӣ – қобилияти зиндагӣ кардани одамон дар ҳудуди даромадҳои худ, назорати вазъи молиявии худ, ба нақша гирифтани даромадҳо ва харочотҳои ояндаи худ, махсусан нафақа, дуруст интиҳоб намудани маҳсулотҳои молиявӣ ва ба масалаҳои молиявӣ сарфаҳм рафтано пешбини менамояд	Идораи танзим ва назорат дар соҳаи хизматрасонии молиявии Британияи Кабир (UK Financial Services Authority – FSA). Financial Capability in the UK: Establishing a Baseline.
Аҳолии аз ҷиҳати молиявӣ саводнок: харочотҳо ва даромадҳои оиларо ҳармоҳа баҳисоб мегирад, дар ҳудуди даромадҳои худ ва бе ягон қарзҳои зиёдатӣ зиндагӣ мекунад, маблағҳоро барои оянда (барои ҳолатҳои ғайричашишдошт ва тайёри ба нафақа) ба нақша мегирад, маҳсулотҳои молиявӣ ва хизматрасониҳоро дуруст интиҳоб карда	

метавонад, дар масалаҳои соҳаи молиявӣ мавқеи худро муайян менамояд	
Саводнокии молиявӣ ин қобилияти самаранок истифода бурдани донишу малакаи оиди идоракунии захираҳои молиявӣ баҳри расидан ба беҳбудии молиявӣ, мебошад. Қайд карда мешавад, ки саводнокии молиявӣ бояд ҳамчун мафҳуми динамикӣ дида баромада шавад, чунки саводноқӣ имконият медиҳад, ки ҳар як шахс ба ивазшавии доимии вазъи иқтисодии шахсӣ ва берунӣ самаранок эътибор диҳад	National Standards in K– 12 Personal Finance Education / With Benchmarks, Knowledge Statements, and Glossary, 2007.
Луис Витт аз Пажӯҳишгоҳи тадқиқоти иҷтимоӣ-молиявӣ саводнокии молиявиро ҳамчун «хонда тавонистан, таҳлил кардан, идора кардан ва ҷудо намудани ҳамон шартҳои молиявӣ, ки ба беҳбудии моддӣ таъсир мерасонад» муайян менамояд. Ин, аз ҷумла дар худ қобилияти фарқ кардани вариантҳои ҳулосаҳои (ҳалномаҳои) молиявӣ, озодона муҳокима намудани масалаҳои пулию молиявӣ, сохтани нақша барои оянда ва бошуурона эътибор додан ба воқеаҳо, ки аз нуқтаи назари молиявӣ ба ҳаёти ҳаҷрӯза таъсир мерасонанд, аз ҷумла воқеаҳо, ки дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ ба амал меоянд	Goodbye to Complacency / Financial Literacy Education in the U.S. 2000–2005.
Саводнокии молиявӣ – таҳкурсии мебошад, ки дар он ҳамаи ҳаёти минбаъдаи Шумо сохта мешавад: ин маърифати молиявӣ, зирақӣ, қобилияти дар мадди аввал пасандоз карда тавонистани маблағҳои бадастовардашуда (коркарда шуда) ва баъдан зиёд намудани онҳо бо роҳи дуруст маблағгузорӣ намудан аст. Маърифати молиявӣ ба шахс кушода будан барои имкониятҳои нав ва аз дигаргуниву тағйиротҳои нахаросиданро меомӯзонад	<u>Роберт Кийосаки</u> http://deneg.by/finansov-aya-gramotnost-sovety-roberta-kijosaki
Саводнокии молиявӣ натиҷаи раванди таълими молиявист, ки ҳамчун маҷмӯи дониш, малака ва моделҳои рафтории барои қабули қарорҳои муваффақи молиявӣ ба беҳбудии молиявӣ ёрирасонанда муайян мегардад	«Дурнамои баланд бардоштани саводнокии молиявӣ дар Федератсияи Россия 2017-2023»
Зери саводнокии молиявӣ қобилияти шахс онд ба сарфаҳм рафтан ба низомии молиявӣ, мафҳумҳои молиявӣ, қобилияти қабули қарорҳои самаранок ҷиҳати истифода ва	Барномаи «Фарҳанги молиявӣ ва бехатарии шаҳрвандони Россия» http://dengipedia.ru

идоракунии пулҳои худӣ дар асоси маълумотҳои дахлдор фаҳмида мешавад. Саводнокии молиявӣ ба маънои томаш мачмӯи донишу малакаҳоест, ки барои дуруст идора ва сармоя намудани васоити молиявии амалкунада, маблағҳои пулӣ, истифодаи дурусти қарзҳо ва мурочиат намудан ба механизмҳои бозорӣ дар назар дошта шудааст	
Саводнокии молиявӣ – ин мачмӯи қобилиятҳое, ки дар рафти таҳсилоти молиявӣ дар мактаб ва ё дар мактаби олии гирифта шуда, дар рафти ҳаёт азхуд карда шуда, дар амал санҷида мешаванд	Л.В. Стахович http://ecsocman.hse.ru/text/33372918/
Саводнокии молиявии аҳолии мачмӯи муносибатҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар бораи молия, дониш ва малакаҳои молиявӣ, ки модели рафтори аҳолиро ҳангоми қабули қарорҳои дорои хусусияти молиявӣ ба беҳтар кардани неқӯаҳволии молиявии онҳо равона менамояд, ба шумор меравад	Сушко Е.Ю. Влияние финансовой грамотности населения на развитие экономики региона. Диссерт. н.и.и. Волгоград – 2018. С. 30.
Саводнокии молиявӣ – мачмӯи дониш ва маълумот дар бораи бозори молиявӣ, хусусиятҳои амалу танзими он, иштирокчиёни касбӣ ва васоити молиявии аз тарафи онҳо пешниҳодшуда, маҳсулотҳо ва хизматрасониҳо, истифодаи онҳо бо дарки пурраи оқибатҳо ва гирифтани масъулият оид ба қарорҳои қабулшуда фаҳмида мешавад	Саводнокии молиявӣ. Маводҳо аз Википедия – энциклопедияи озод. http://ru.wikipedia.org

Қариб дар ҳамаи таърифҳо муаллифон, пеш аз ҳама донишу малакаи идоракунии маблағҳои пулӣ (молия), ки имконияти беҳатарии молиявии шахсиро таъмин менамоянд ва масъулият оид ба қабули қарорҳои молиявиро қайд кардаанд.

Баланд бардоштани саводнокии молиявӣ баробари таълими молиявӣ ва ҳимояи ҳуқуқҳои истифодабарандагони хизматрасониҳои молиявӣ аз тарафи Комиссияи Иттиҳоди Аврупо ва Ташкилоти ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (ТҲИР) ҳамчун масалаи мубрами рушди ҷамъиятӣ эътироф шудааст.

Таълими молиявӣ аз тарафи ТҲИР ҳамчун «раванде, ки дар он шахсони алоҳида дониши худро доир ба маҳсулотҳо ва хизматрасониҳои молиявӣ баланд мебардоранд ва аз ҳисоби маълумотҳо, дастурҳо ва (ё) тавсияҳои объективӣ соҳиби малакаҳои нав мегарданд ва эътимоди худро оид ба сарфаҳм рафтан ба хавфҳо (вобаста ба масъалаҳои молиявӣ) мустаҳкам мекунанд, то имконияти интиҳоби маълумотнок дошта бошанд, ба кучо барои кӯмак муроҷиат намуданро донанд, инчунин ба дигар амалҳои босамаре қодир бошанд, ки некуаҳволии молиявии худро беҳтар ва ҳимояи манфиатҳои худро таъмин намоянд»ⁱ матраҳ мегардад.

Мақсади ниҳоии таълими молиявӣ – пурзӯр намудани қобилияти истеъмолкунанда ва соҳибмолки ширкати хурд, фаҳмидани моҳияти маҳсулоти молиявӣ ва қабули қарорҳои боандешаю самаранок мебошадⁱⁱ.

Зери саводнокии молиявӣ, ҳамчун натиҷаи таълими молиявӣ, маҷмӯи ду ҷузъиёти зерин фаҳмида мешавад:

1) аз тарафи шахс, доштани маълумот дар бораи маҳсулотҳои молиявии мавҷуда ва истеҳсолкунандагони (фурӯшандагони) онҳо, ва инчунин шабакаҳои мавҷуда барои гирифтани маълумотҳо ва хизматрасониҳои машваратӣ;

2) қобилияти истеъмолкунандаи хизматрасониҳои молиявӣ, истифода намудани маълумотҳои мавҷуда дар рафти қабули қарор: ҳангоми амалӣ намудани ҳисобкунҳои махсус, баҳодиҳии хавф, муқоисакунии афзалиятҳо ва норасогиҳои ин ё он хизматрасониҳои молиявӣ»ⁱⁱⁱ.

Саводнокии молиявӣ (ҳамчун малакаҳое, ки дар раванди омӯзишӣ ба даст оварда мешаванд^{iv}) се ҷузъиёти ба ҳам вобастаро дарбар мегирад: дастурҳо, маълумотнокӣ ва малакаҳо.

Қисми якум – дастурҳои дуруст. Ин асоси саводнокии молиявӣ мебошад. Сухан дар бораи ташаққули рафтори фарҳанги молиявие меравад, ки аз банақшагирии буҷети оилавӣ барои ояндаи дур шурӯъ мешавад ва ҳамчунин коркарди стратегияи амалӣ намудани талаботҳо барои ҳар як давраи ҳаётро дарбар мегирад.

Қисми дуюм – дониши зарурӣ. Принципиҳои асосии фаъолияти бозори молиявӣ, фаҳмиши моҳият ва функсияҳои ташкилотҳои молиявӣ, намуди маҳсулот ва хизматрасонии онҳо, фаҳмиши умумии (минималӣ) саводнокии ҳуқуқию андозбандӣ, донишҳои масъулияти ташкилотҳои қарзӣ ва молиявӣ дар назди мизоҷон ва баръакс, донишҳои оддитарин мафҳумҳои молиявӣ, аз ҷумла мафҳумҳои: хавф ва даромаднокӣ, таваррум, пардохтҳои нақдию ғайринақдӣ ва ғайра.

Қисми сеюм – малакаҳои зарурӣ. Дуруст фаҳмидани шартнома ва мазмуни маълумотҳои дар он буда, муқоиса карда тавонистани пешниҳодҳои ширкатҳои/бонкҳои гуногун, дар вақти зарурӣ баён карда тавонистани норозигӣ, ё, агар ҳуқуқҳо поймол шуда бошанд, шикоят намудан ва инчунин дарёфти роҳҳои ба даст овардани маълумотҳо оид ба бозор ва ғайра.

Имрӯз саводнокии молиявӣ ҳамчун дониш барои шахс басанда набуда, пеш аз ҳама он бояд малакаҳои роҳи фаро гирад, ки дар зиндагии ҳаррӯза васеъ истифода бурда шаванд ва ба маънои тоҷаро барои одамон ҳаётан зарур бошанд.

Ҳамин тариқ, моҳияти саводнокии молиявӣ дар мавҷуд будани донишу малакаҳои идоракунии босамари маблағҳои шахсӣ мебошад, ки ба аҳоли ин имкониятҳоро медиҳад:

- самаранок ташкил намудани раванди баҳисобгирии хароҷотҳо ва даромадҳои шахсӣ;

- кам кардани хароҷотҳои зиёдатӣ бо мақсади ҷамъовариҳои пасандозҳо барои сармоягузорӣ ва ё барои дигар мақсадҳо;
- фаҳмидани фарқият ва хусусиятҳои маҳсулотҳои молиявӣ;
- худдорӣ намудан аз иштирок дар амалиётҳои шубҳанок, хусусан дар амалҳои қаллобӣ;
- ҳангоми истифодабарии хизматрасониҳо ва маҳсулотҳои молиявӣ масъулиятнок будан;
- самаранок идора кардани маблағҳои шахсӣ.

1.2. Мақсад ва вазифаҳои саводнокии молиявӣ

Аз давраи ба иқтисодиёти бозаргони гузаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 сол сипарӣ гардид. Дар ин давра дар иқтисодиёт, дар соҳаҳои молия ва иҷтимоиёт тағйиротҳои кулӣ ба миён омаданд. Дар ҳаёти тоҷикистониён восита ва маҳсулотҳои гуногуни молиявие пайдо шуданд, ки истифодабарии дурустро талаб мекунанд, ин дар навбати худ мавҷудияти саводнокии молиявиро талаб менамояд.

Сарфи назар аз он, ки аҳоли то 30 сол дар шароити муносибатҳои бозаргонӣ зиндагӣ мекунад ва бисёр воситаҳои молиявӣ ва маҳсулотҳо қайҳо боз муқаррарӣ шудаанд, саводнокии молиявӣ ҳоло ҳам дар сатҳи ниҳоят паст қарор дорад.

Аз сабаби он, ки қисми зиёди аҳоли маблағҳои шахсӣ ва ё буҷети оилавиашонро баҳисобгирӣ ва банақшагирӣ намеkunанд вазъият боз ҳам шиддатноктар шуда истодааст. Фарҳанги пасандозкунӣ дар сатҳи ниҳоят паст қарор дорад, қисми зиёди аҳоли пасандоз намеkunанд, ин, дар навбати худ, аз он гувоҳӣ медиҳад, ки шумораи зиёди аҳоли метавонанд, дар мавриди ба миён

омадани муаммоҳои на он қадар калон бо мушкилоти молиявӣ рӯ ба рӯ шаванд. Ин ҳолат метавонад хатарҳои калони иқтисодӣ-иҷтимоиро барои аҳоли ва давлат ба миён орад.

Мақсади асосии саводнокии молиявӣ дар шароити ҳозира – таъмини беҳатарии молиявӣ-иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-сиёсии аҳоли ба ҳисоб меравад, аз ҷумла тавассути:

1. Беҳтар намудани сатҳи дониш ва малакаҳои аҳоли, ки барои самаранок истифодабарии захираҳои молиявӣ равона карда шудаанд.
2. Баланд бардоштани сатҳи дониши аҳоли оид ба маҳсулотҳо ва хизматрасониҳои ташкилотҳои молиявӣ-қарзӣ.
3. Баланд бардоштани фарҳанги пасандозкунии аҳоли.
4. Муносибати ҷиддии аҳоли ҳангоми кор бо ташкилотҳои молиявӣ-қарзӣ.
5. Ҳавасманд кардан ва такмил додани имкониятҳои соҳибқории аҳоли.
6. Пайдо намудани дониш ва малакаҳое, ки ба аҳоли имконияти муайян намудани амалиётҳои қаллобӣ ва пирамидаҳои молиявиро медиҳанд.
7. Баланд бардоштани масъулияти шахсӣ барои қабули қарорҳои молиявӣ.
8. Баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявӣ имконият медиҳад, ки аҳоли барои расидан ба мақсадҳои ғарази сиёсии шахсони алоҳида, ҳамчун восита истифода бурда нашавад.
9. Баланд бардоштани некӯахлоқии аҳоли.

Барои расидан ба мақсади асосии саводнокии молиявӣ, пеш аз ҳама таҳия ва амалӣ намудани маҷмӯи чорабиниҳо, ки барои ҳалли вазифаҳои асосӣ равона карда шудаанд, зарур мебошад:

Якум, ислоҳ намудани низоми маориф ва таълим, сар карда аз мактабҳои миёна ва дар ниҳоят – мактабҳои олии тариқи дар раванди таълим татбиқи намудани маҷмӯи фанҳое, ки бо саводнокии молиявӣ алоқаманд мебошанд. Дар инҷо муҳим он аст, ки фанҳои бо саводнокии молиявӣ алоқаманд ва дар раванди таълим татбиқшаванда бояд принципи пайдарҳамӣ дошта бошанд ва вобаста ба сини соли хонандагон мутобиқ карда шуда бошанд. Ҳамин тариқ, насли нави ҷавон баъди хатми мактаб бояд асосҳои саводнокии молиявиро аз худ карда, баъди хатми мактаби олии – дорои дониши нисбатан мукамал дар ин соҳа гардад.

Дуом, оммавӣ кардан ва баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳолии дар сатҳи давлат. Дар ин ҷо, нуқтаи ниҳоят муҳим он аст, ки мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ дар сатҳҳои гуногун барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳолии мусоидат намуда, ташаббусҳои бизнес-сохторҳоро дар ин самт дастгирӣ намоянд ва инчунин дар амали шудани лоиҳаҳое, ки баҳри баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳолии равона шудаанд, бевосита иштирок намоянд.

Сеюм, иштирок ва хоҳиши аҳолии баҳри омӯختан ва баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии худ.

Чорум, кам кардани монеаҳои гуногуни маъмурӣ дар самти рушди соҳибкорӣ. Содда кардани талаботҳои баҳри ташкили фаъолияти соҳибкорӣ. Назорати ҷиддӣ аз болои фаъолияти мақомотҳои тафтишотӣ, бо мақсади роҳ надодан ба суиистифода нисбат ба сохторҳои соҳибкорӣ. Дастгирии давлатӣ ва ҳавасмандкунии фаъолияти соҳибкорӣ.

Панҷум, аз тарафи давлат андешидани тадбирҳои қатъӣ баҳри пешгирӣ ва аз байн бурдани ташкили пирамидаи молиявӣ ва ба онҳо ҷалб намудани аҳолии. Дар ҷойҳо, эътибори фаврӣ додан ба фаъолияти ҷунин

сохторҳо аз тарафи мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ, бояд пурзӯр карда шавад.

Шашум, назорат аз тарафи давлат аз болои фаъолияти ташкилотҳои гуногуни ҷамъиятию сиёсӣ, ки кӯшиш менамоянд сатҳи пасти саводнокии молиявӣ аҳолиро бо мақсади расидан ба ҳадафҳои ғарази шахсии худ истифода баранд.

Ҳафтум, дигар шудани рафтору корбарии пешниҳодкунандагони маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, ташаккули фарҳанги масъулияти иҷтимоӣ ва шарикии софдилона.

Таҳлили таҷрибаи давлатҳои ҳамсоя дар ҳалли муаммоҳои вобаста ба сатҳи пасти саводнокии молиявӣ аҳоли (дар ин бора дар боби 2.1. ба таври муфассалтар оварда шудааст), аз он шаҳодат медиҳанд, ки бисёрии мушкилиҳо дар ин самт ба якдигар монанданд, хусусан дар кишварҳои ИДМ.

Аз ҷумла, дар Консепсияи барномаи миллии баланд бардоштани саводнокии молиявӣ аҳолии Федератсияи Россия муаммоҳое оварда шудаанд, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ниҳоят муҳим мебошанд. «Маълумотҳои тадқиқотҳои сотсиологиро ҷамъбаст намуда, мушкилотҳои нисбатан шадиди ба нокифоягии сатҳи дониши молиявӣ ва малакаи шаҳрвандон вобастаро таҳлил намуда, мушкилотҳои асосиро, ки ҳангоми қабули қарорҳои сармоягузорию молиявӣ аҳоли ба хатогиҳо оварда мерасонанд ва дар доираи барномаи баланд бардоштани саводнокии молиявӣ ҳалли ҳатмиро талаб менамоянд, муайян кардан мумкин аст»^V:

- набудани (ва ё доштани доираи назари ниҳоят кӯтоҳи) банақшагирии бучети оилавӣ, набудани стратегияи банақшагирии даромадҳо-хароҷотҳои оилавӣ;

- беқобилиятии аҳолӣ чихати дар асоси таҳлили ҳамаи маълумотҳои дастрас қабул намудани қарори баркашидашуда, қарор нисбати истифодаи ин ё он маҳсулоти молиявӣ ва ё хизматрасонӣ, худ ба худ рӯякӣ қабул кардани қарори молиявӣ;
- дар аҳолӣ вучуд доштани тафаккури патерналистӣ, кӯшиши ба зиммаи давлат вогузор намудани масъулият оид ба қарори молиявии худ;
- аз тарафи аҳолӣ баробар баҳодихӣ карда натавонистани хавфҳо;
- нокифоя будани маълумотнокии шаҳрвандон доир ба имкониятҳои сармоягузорӣ ва бурдани амалиётҳо дар бозорҳои молиявӣ;
- набудани дониши ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳимояи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон дар бозорҳои молиявӣ;
- барои бисёр шаҳрвандон дастрас набудани машаратҳои касбии молиявӣ;
- надоштани фаҳмиши дарки маълумотҳои дастрас дар бораи ислоҳоти нафақа, набудани одатҳо ва малакаи банақшагирии пасандозҳои нафақавӣ.

Ҳалли мушкилиҳои дар боло зикршуда метавонад ба ҳамаи «иштирокчиён»-и ҳавасманд таъсири мусбӣ расонад. Сухан пеш аз ҳама дар бораи аҳолӣ, давлат ва ташкилотҳои молиявӣ-қарзӣ меравад. Бартариятҳое, ки тарафҳо дар ҳолати ҳалли мусбии мушкилотҳои асосии зикршуда ба даст меоранд, дида мебароем:

Бартариятҳо барои аҳолӣ:

Саводнокии молиявӣ, дар маҷмӯъ, имконият медиҳад, молия ва бучети оилавӣ самаранок идора гардад, эҳтиёҷотҳои молиявӣ-қарзии худ бидуни гирифтори хавфи зиёдатӣ, қонё карда шавад. Аз ҷумла, имконият медиҳад:

- *Ба кӯдакон* – хубтар фаҳманд, ки пул чӣ аст, барои чӣ зарураст ва аз кучо падару модар онҳоро пайдо мекунамд.
- *Ба ҷавонон* – ҳанӯз дар аввали ҳаёти мустақилона захираҳои молиявии худро дуруст ва самаранок истифода бурда, буҷети худро барои ояндаи дур ба нақша гирифта ва бо мақсади сармоягузорӣ намудан нақшаи пасандозии худро тартиб дода, онро ҷамъоварӣ намудан.
- *Ба одамони сину соли миёна* – бехтар ба нафақа омода шудан, худро бо сарчашмаҳои иловагии даромад таъмин намудан, то ҳангоми ба нафақа баромадан ҳамчун дастгирии иловагӣ хизмат кунанд.
- *Ба одамони сину соли нафақавӣ* – даромадҳои нафақавии худро самаранок истифода бурдан, аз қаллобон ва пирамидаҳои молиявӣ эмин нигоҳ доштан ва аз маҳсулотҳои молиявии ҳозиразамон, аз ҷумла барои нафақахӯрон пешбинишуда истифода бурдан.

Бартариятҳо барои давлат:

- рушди фаъоли низоми бонкӣ, қарзӣ, бозори хизматрасониҳои суғуртавӣ ва дар маҷмӯъ соҳаи хизматрасониҳои молиявӣ;
- зиёдшавии воридкунии захираҳои озоди пулии аҳоли ба иқтисодиёт тавассути рушди хизматрасониҳои депозитӣ;
- зиёд шудани ҳаҷми пардохтҳои ғайринақдӣ;
- баланд бардоштани шафофияти амалиётҳои молиявии аҳоли ва ҷун натиҷа, зиёд намудани қисми даромади буҷети давлатӣ аз ҳисоби воридшавии андозҳо;
- кам кардани фишор ба давлат барои оқибатҳои фиреб додани аҳоли аз тарафи қаллобон ва

пирамидаҳои молиявӣ, дар натиҷаи кам кардани шумораи аҳолие, ки фиреб меҳӯранд;

- кам кардани рафтори «тайёрхӯрии» қисмати аҳолие, ки ҳамавақт аз давлат ёрӣ интизор аст ва боварӣ дорад, ки давлат бояд ҳамаи муаммоҳои онҳоро ҳал намояд.

Бартариятҳо барои ташикилотҳои молиявӣ-қарзӣ:

- зиёд намудани шумораи мизочон ва васеъ намудани номгӯи маҳсулотҳо ва хизматрасониҳо;
- кам кардани хароҷотҳо вобаста ба баргардонидани қарз аз қарздорони бевичдон;
- коркард ва пешниҳоди маҳсулотҳо ва хизматрасониҳои нав дар натиҷаи зиёд шудани талабот аз тарафи аҳоли.

Ҳамин тариқ, дар ҳалли муаммои баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли ҳамаи иштирокчиёни раванди мазкур ҳавасманд мебошанд, вале аз чӣ тавр, бо кадом роҳҳо ва то кадом андоза ба ҳалли ин муаммо ҷиддӣ ҳавасманд будани ҳамаи иштирокчиён, натиҷаи ниҳой вобаста мебошад.

1.3. Маърифати молиявии аҳоли

Дар адабиёти муосир, саводнокии молиявиро аксар вақт ба маърифати молиявӣ шабоҳат медиҳанд, баъзан онҳоро ҳамчун мафҳумҳои ҳаммаъно низ истифода мебаранд. Аммо, сарфи назар аз он, ки ин ду мафҳум ба ҳамдигар наздиканд, ҳамзамон фарқиятҳои кулӣ доранд.

Дарк кардани фарқияти «саводнокии молиявӣ» аз «маърифати молиявӣ» хеле муҳим аст. Маърифати молиявӣ тамоми намудҳои рафтор ва қарорҳои молиявии шахсро дар бар мегирад. Маърифати молиявӣ

мустақиман аз сатҳи огоҳии ҷомеа, маърифати иқтисодӣ ва сифати қонунгузории амалкунанда вобаста аст.

Мафҳуми маърифати молиявӣ аз мафҳуми саводнокии молиявӣ васеътар мебошад. Саводнокии молиявӣ дар ин ҷо шартӣ асосии ташаккули маърифати молиявӣ мебошад.

Маърифати молиявӣ ба шахсоне хос аст, ки тафаккури иқтисодӣ доранд, яъне соҳиби маълумоти миёнаи махсуси иқтисодӣ мебошанд ё дар соҳаи молия таҷрибаи бисёрсола доранд. Саводнокии молиявиро дар навбати худ, бояд қисми зиёди аҳолии мамлакат доро бошад^{vi}.

Тадқиқотчиён мафҳуми «маърифати молиявии аҳоли»-ро ҳар кадоме ба таври худ шарҳ медиҳанд.

Аймалетдинов Т.А. қайд мекунад, ки мафҳуми «саводнокии молиявӣ», ҳамчун ҷузъи ҷудонопазири маърифати молиявӣ баррасӣ шуда, дараҷаи дониш, малака ва қобилияти молиявӣ, инчунин сифатҳои шахсии инсонро ифода намуда, ба ӯ имкон медиҳад, ки қарорҳои баркашидаи молиявиро қабул кунад^{vii}.

Ба гуфтаи А. Малолетнев, «маърифати молиявӣ» – ин натавонистани истифодабарӣ, балки қобилияти тадбиқ ва истифодаи хизматрасониҳои молиявӣ буда, мавҷудияти доштани мақсади аниқ оид ба харид ва доштани дониши зарурӣ дар бораи хизматрасониҳои харидшаванда пешбинӣ мекунад^{viii}.

Саводнокии молиявӣ – фаҳмишест, ки муносибат, дониш ва малакаро дар худ муттаҳид менамояд. Муносибат – асоси саводнокии молиявиро ташкил медиҳад ва маърифати молиявӣ (маърифати рафтори молиявӣ) -ро муайян мекунад, ки дар навбати худ ин тафаккури молиявиро инъикос менамояд^{ix}.

Ба гуфти Чон Брайантон, ноиби президенти Шӯро оид ба саводнокии молиявии назди Президенти ИМА

«маърифати молиявӣ дар ҷаҳони муосир босуръат тағйир ёфта, он як ҷузъи муҳими низоми рушд ва қоидаҳои рафтор гардидааст. Саводнокии молиявӣ ба инсон имкон медиҳад, ки аз иродаи дигарон ва дар маҷмӯъ аз низоми иқтисодӣ вобаста набошад. Худи шахси маълумотдор дар давоми ҳаёти худ роҳроero интихоб мекунад, ки барои ӯ ҷолиб буда, ҳамзамон заминаи моддӣ барои рушди минбаъдаи ҷомеаро фароҳам меорад. Яъне, маърифати молиявӣ ба инсон имкон медиҳад, ки дар интиҳоби худ мустақил ва озод бошад»^x.

Масалаҳои баланд бардоштани маърифати молиявии аҳоли барои ҳама кишварҳо муҳим мебошад, аммо барои он давлатҳое, ки аз иқтисоди банақшагирии марказӣ ба иқтисоди бозаргонӣ гузаштанд, ин масъалаҳо аҳамияти аввалиндараҷа доранд. Мувофиқи маълумоти муҳаққиқони хориҷӣ, ҳатто дар кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ тараққикарда аксарияти аҳоли сатҳи пасти огоҳии молиявӣ доранд ва аксар вақт дониш ва малакаи худро аз ҳад зиёд баҳо медиҳанд^{xi}.

Ба андешаи мо, тафсири пурраи ин мафҳумро А.И. Фатихов овардааст. Ба фикри ӯ маърифати молиявии аҳоли – ин маҷмӯи анъанаҳо, меъёрҳо ва ғояҳое, ки сатҳи саводнокии молиявиро инъикос мекунанд^{xii}.

Мубрамияти тадқиқоти маърифати молиявӣ ҳамчун объекти илмҳои иқтисодӣ ба тайғирёбии босуръати ҳаёт, ғайолияти ҷомеа ва шахсони алоҳида, инчунин рушди босуръати технология дар соҳаи моддӣ ва молиявӣ, ки барои асри XXI хосанд, вобаста аст. Ҳамзамон, ташаккули сифатҳои муайян дар шахсият, ки ба ӯ имкон медиҳад қору зиндагӣ кунад, вазифаи ғаврии иҷтимоӣ ва педагогӣ мегардад. Қайд намудан муҳим аст, ки мавҷудияти маърифати молиявӣ, мутобиқшавӣ ва иҷтимоикунонии бомуваффақияти фардро дар ҷомеа таъмин менамояд, барои болоравӣ дар зинаҳои иҷтимоӣ

кӯмак мерасонад, ки он рушди динамикии касбӣ ва ноил шудан ба қуллаҳои худшиносии шахсиро таъмин менамояд. Иқтисодиёти кишварро аз назар гузаронида, дар маҷмӯъ метавон гуфт, ки сатҳи пасти маърифати молиявии аҳоли ва соҳибкорон ба ширкати онҳо дар гардиши хизматрасониҳои молиявӣ таъсири манфӣ расонида, ба афзоиши сармоягузорӣ ва пасандозҳо монеа шуда, иқтидори рушди иқтисодии кишварро коҳиш медиҳад. Аз ин рӯ, давлат бояд дар баланд бардоштани маърифати молиявии шаҳрвандон саҳми арзанда гузорад^{xiii}.

Бояд қайд кард, ки маърифати молиявӣ метавонад дар натиҷаи амалисозии барномаи мукамал, афзоиши салоҳият ва саводнокии молиявӣ, ба даст овардани маҳорати касбии молиявӣ ва ҷорӣ намудани маърифати оммавии молиявӣ ташаккул ёбад. Барои муайянсозии натиҷаҳои татбиқи чунин барнома ва инчунин сатҳи рушди ҳозираи маърифати молиявӣ, истифодаи нишондиҳандаҳое (баҳогузори микдорӣ), ки ба ҷузъҳои асосии зуҳуроти маърифати молиявӣ баҳои объективӣ дода метавонад, мувофиқи мақсад аст. Имрӯз ченаки асосии маърифати молиявӣ – саводнокии молиявии аҳоли мебошад^{xiv}.

Ба ғайр аз мафҳумҳои «маърифати молиявӣ» ва «саводнокии молиявӣ» инчунин, мафҳуми «рафтори молиявӣ», низ васеъ истифода бурда мешавад.

Е.Г. Рубсов мафҳуми рафтори молиявиро чунин шарҳ медиҳад: «Намуди махсуси рафтори иқтисодӣ, ки ба рафтори аҳоли дар бозори маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ алоқаманд буда, ҷалб, дубора тақсим кардан ва сармоягузори захираҳои пулии ба аҳоли дастрасбударо дар назар дорад»^{xv}.

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ, ба ғайр аз истилоҳи «саводнокии молиявӣ» (financial literacy), ки бештар ба

дониш ишора менамояд, инчунин мафҳуми «салоҳияти молиявӣ» (financial competency) истифода бурда мешавад, ки ба истифодабарии дониши гирифташуда дар амалия, тааллуқ дорад. Тибқи методикаи дар доираи лоиҳаи фонди саводноқӣ ва маърифати молиявии Русия (Russia Financial Literacy and Educational Trust Fund) таҳияшуда, чузъҳои асосии салоҳияти молиявӣ, ин банақшагирии хароҷот, зиндагӣ дар доираи имкониятҳои молиявӣ, мониторинги хароҷот, истифодаи иттилоот ва интизом, хуздорӣ кардан аз хароҷоти нолозим, тафаккури пасандозкунӣ, тайёр будан ба хароҷоти ғайричашмдошт, дурназарӣ, роҳ надодан ба беандешагӣ, расидан ба дастовардҳо, мебошад^{xvi}.

Ҳамин тариқ, салоҳияти молиявиро дар тафсири васеи мафҳуми саводнокии молиявӣ метавон баррасӣ кард. Аммо, дар заминаи таълим, тарбия ва ҳадафҳои дарозмӯҳлати шахсӣ, сухан бояд бештар дар бораи маърифати молиявӣ ва рушди он равад.

Умуман, барои ҳалли масалаҳои рушди маърифати молиявӣ, таъмини сатҳи баланди саводнокии молиявӣ зарур мебошад, инчунин, тадричан баланд бардоштани сатҳи огоҳии молиявии аҳоли, фаъолияти соҳибкорӣ ва иноватсионии онҳо, мусоидат дар афзоиши фаъолияти шахсӣ ва ҳисси масъулият барои амали онҳо зарур аст.

Ҳамин тавр, маърифати молиявӣ аз саводнокии молиявӣ фарқият дошта, он мафҳуми фасеҳтар аст. Он на танҳо дониш, балки ҳисси масъулият ба молия, инчунин ташаккул ва истифодаи малакаи идоракунии буҷаи шахсиро дар бар мегирад. Сатҳи баланди маърифати молиявӣ шартӣ муҳимтарини рушди устувори кишвар мебошад, ки неқӯаҳволии ҳар як шаҳрванд, аз он вобаста аст.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. *Саводнокии молиявӣ чист?*
2. *Моҳияти саводнокии молиявӣ аз чӣ иборат аст?*
3. *Мақсадҳои асосӣ ва вазифаҳои саводнокии молиявиро номбар кунед.*
4. *Зарурияти саводнокии молиявӣ дар шароити ҳозира?*
5. *Оид ба барномаҳои баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли, ки дар хориҷа амалӣ карда мешаванд, мисолҳо биёред.*
6. *Афзалиятҳои асосии саводнокии молиявиро барои аҳоли номбар кунед.*
7. *Саводнокии молиявии аҳоли барои давлат кадом афзалиятҳоро медиҳад?*
8. *Афзалиятҳои асосии саводнокии аҳолиро барои ташилотҳои қарзӣ номбар кунед.*
9. *Оиди амалӣ шудани баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли, ки дар дигар кишварҳо истифода мешаванд, мисолҳо биёред.*
10. *Маърифати молиявӣ чист?*
11. *Моҳияти маърифати молиявӣ аз чӣ иборат аст?*
12. *Фарқияти байни маърифати молиявӣ ва саводнокии молиявӣ дар чист?*

Адабиёт:

1. Богдашевский А. Основы финансовой грамотности: Краткий курс. М.: 2018. – 315 с.
2. Овчинников М. Обзор международной практики реализации стратегий и программ в области финансовой грамотности. М., 2008. – 258 с.
3. Стратегия повышения финансовой грамотности в Российской Федерации на 2017–2023 годы от 25 сентября 2017 г. № 2039-р.

4. Хикматов У.С., Койчуева М.Т. Основы финансовой грамотности. Бишкек: Кыргызско-Российский Славянский университет (КРСУ), 2015. — 163 с. — ISBN 978-9967-19-113-6.
5. Чигирь М.В. Финансовая культура и безопасность: Учебное пособие - СПб.: Изд-во СПбГЭТУ «ЛЭТИ», 2015. – 64 с.
6. Чумаченко В. В., Горяев А. П. Основы финансовой грамотности. Учебное пособие. М.:2019. – 240 с.
7. Горяев А., В. Чумаченко В. Финансовая грамота для студентов. Учебное пособие. М.: 2009. –106 с.
8. Яндиев, М.И. Теория финансов : учебное пособие / М.И. Яндиев. – Санкт-Петербург : ИЦ «Интермедия», 2016. – 144 с.

БОБИ 2.
ТАҶРИБАИ ҶАҲОНИҶ ВА ХУСУСИЯТҲОИ
БАЛАНД БАРДОШТАНИ САТҲИ САВОДНОКИИ
МОЛИЯВИИ АҲОЛӢ ДАР ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН

- ❖ ТАҶРИБАИ ҶАҲОНИИ БАЛАНД
БАРДОШТАНИ САТҲИ
САВОДНОКИИ МОЛИЯВИИ
АҲОЛӢ;
- ❖ НАҚШИ БОНКИ МИЛЛИИ
ТОҶИКИСТОН ДАР БАЛАНД
БАРДОШТАНИ САТҲИ
САВОДНОКИИ МОЛИЯВИИ
АҲОЛӢ;
- ❖ НАҚШИ ТАШКИЛОТҲОИ ҚАРЗӢ
ДАР БАЛАНД БАРДОШТАНИ
САТҲИ САВОДНОКИИ МОЛИЯВИИ
АҲОЛӢ

**2.1. *Таҷрибаи ҷаҳониӣ баланд бардоштани сатҳи
саводнокии молиявии аҳоли***

Барномаҳо, стратегияҳо, ташаббусҳо оиди баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли дар бисёр давлатҳои ҷӣ тараққикарда ва ҷӣ давлатҳои рӯ ба

инкишоф: Австралия, Австрия, Белгия, Канада, Чехия, Эстония, Финляндия, Олмон, Венгрия, Исландия, Индонезия, Италия, Чопон, Республикаи Корея, Малайзия, Зеландияи Нав, Полша, Руминия, Словакия, Испания, Британияи Кабир, ИМА ва ғайра^{xvii} амал мекунанд.

Дар ин чода таҷрибаи ИМА барои омӯзиш муфид мебошад, ки дар он баланд бардоштани саводнокии молиявӣ мавзӯи зери таваҷҷуҳи бодикқати ҳукуматдорон аз охирҳои солҳои 80-уми садсолаи гузашта қарор дорад. Дар ин кишвар барномаҳои гуногуни федералӣ ва маҳаллӣ ва инчунин барномаҳои ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ассотсиатсияҳо ва шарикон амалӣ карда мешаванд. Аз ҷумла, лоиҳаҳо дар сатҳи Хазинадории федералӣ ва Низоми федералии захиравӣ. Барномаи федералии «Саводнокии молиявӣ дар ИМА» маъруфияти калонро соҳиб аст, ки мақсади он – омӯзиши аҳоли бо донишҳои амалию малакаҳое, ки барои қабули қарорҳои босалоҳият ёрӣ мерасонанд, иборат мебошад^{xviii}.

Ҳокимияти федералӣ ин барномаро идора намуда онро маблағгузорӣ менамояд. Барои гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ, табақаҳои осебпазири аҳоли – занҳо, муҳочирон, камбизоатҳо барномаҳои махсус мавҷуд мебошанд. Вазифаи асосии «омӯзиши умумии молиявӣ» – ҳимояи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон мебошад. Маҳз ҳаминро асос карда, қонунгузори амрикоӣ дар баробари қабул намудани Қонун «Дар бораи дастрас ва дуруст будани маълумот оиди қарзҳо ва амалиётҳо» комиссияи махсуси федералиро оид ба саводнокии молиявӣ пешбинӣ намуданд, ки вазифаи асосиаш назорат аз болои дуруст ва пурра пешниҳод намудани маълумот ба истеъмокундагони хизматрасониҳои молиявӣ, мебошад^{xix}.

Дар Полша ташаббускор ва сармоягузори асосии баланд бардоштани саводнокии молиявӣ – Бонки миллӣ мебошад. Дар сохтори Бонкии миллии Полша шӯъбаи махсуси маълумотнокии иқтисодӣ ташкил карда шудааст, ки вазифаи асосии он назорат аз болои фаъолияти бонкҳо ва ташкилотҳои молиявӣ дар қисми маводҳои таълимию фаҳмондадихӣ, барномаҳои рекламавию маркетингӣ ва дигар маводҳои таълимотӣ мебошад. Таваҷҷӯҳи махсус ба маблағгузориҳои омӯзиши онҳое, ки мувофиқ ба ихтисоси худ бояд дар соҳаи саводнокии молиявӣ ба дигарҳо дониш диҳанд, дода мешавад (масалан, ба рӯзноманигорон, олимон, рӯҳониён, муаллимони мактаб)^{xx}.

Ҷадвали 2.1.1

Баҳодиҳии умумии сатҳи саводнокии молиявӣ дар баъзе давлатҳо (нишондиҳандаҳои миёна бо ҳол)

	Баҳои умумӣ	Баҳои дониш	Баҳои рафтор	Баҳои банақшагирӣ
Фаронса	14,90	4,90	6,70	3,20
Канада	14,60	4,90	6,20	3,50
Олмон	13,80	4,80	5,80	3,20
Британия Кабир	13,10	4,20	5,60	3,30
Россия	12,20	4,10	5,10	2,90
Италия	11,00	3,50	4,40	3,10
Норвегия	14,60	5,20	5,80	3,60

Дар Федератсияи Россия лоиҳаи асосии баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли ин лоиҳаи Федератсияи Россия ва Бонки байналмилалӣ таҷдид ва рушд «Ҳамкорӣ барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли ва рушди таълими молиявӣ дар Федератсияи Россия» ба ҳисоб меравад ^{xxi}.

Ба ғайр аз ин, соли 2017 «Стратегияи баланд бардоштани саводнокии молиявӣ дар Федератсияи Россия барои солҳои 2017–2023»^{xxii} қабул гардид.

Стратегияи мазкур афзалиятҳо, ҳадафҳо ва вазифаҳо, роҳҳои самараноки ноил шудан ба ҳадафҳо ва ҳалли мушкилот дар соҳаи идоракунии давлатии муносибатҳои, ки дар соҳаи баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли, ташкили низоми таълими молиявӣ ва иттилоот дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ дар Федератсияи Россия дар давраи миёнамӯҳлат ба вуҷуд меоянд, муайян мекунад.

Мақсади Стратегия фароҳам овардани замина барои ташаққули рафтори босалоҳияти молиявии аҳоли ҳамчун шарт зарурии баланд бардоштани сатҳ ва сифати зиндагии шаҳрвандон, аз ҷумла тавассути истифодаи маҳсулотҳо ва хизматрасонии молиявии сифатнок, мебошад.

Инчунин, барномаи умумифедералии «Фарҳанги молиявӣ ва бехатарии шаҳрвандони Россия» амал мекунад, ки барои ҳалли вазифаҳои зерин равона шудааст^{xxiii}:

- муайян намудани муаммоҳои саводнокии пасти молиявии шаҳрвандон;
- ташкил намудани стандартҳои баланди фарҳанги молиявӣ дар ҷамъият;
- мусоидат намудан барои фаъолона аз худ намудани усулҳои ҳозиразамони нигоҳдорӣ ва маблағгузорӣ намудани воситаҳои пулии худӣ, аз тарафи аҳоли;
- ташаққули фарҳанги аҳоли, қабул накардани хизматрасониҳо ва маҳсулотҳои молиявие, ки берун аз доираи қонун мебошанд.
- омӯзонидани саводнокии молиявӣ ба мактаббачагон ва ҷавонон.

Илова бар ин, дар Федератсияи Россия «Консепсияи барномаи миллии оид ба баланд бардоштани

сатҳи саводнокии молиявии аҳолии Федератсияи Россия»^{xxiv} амал мекунад, ки барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли мусоидат менамояд.

Аз соли 2013 сар карда, ба таври таҷрибавӣ талабагони панҷ минтақа, аз ҷумла вилоятҳои Калининград ва Волгоград, ба омӯзиши фанни нави мактабӣ – «Саводнокии молиявӣ» шурӯъ намуданд. Дар доираи ин фан талабагон банақшагирии бучети оилавиरो меомӯзанд: аввал дар шакли бозӣ ва баъд дар намуди лексия. Барои омӯзиши саводнокии молиявӣ истифодабарии зиёда аз 30 намуд китобҳои дарсӣ ва курсҳо ба нақша гирифта шудааст^{xxv}.

Ҷумҳурии Қазоқистон таҷрибаи таҳия ва татбиқи Барномаи миллии баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли дар Ҷумҳурии Қазоқистонро доро мебошад ва яке аз аввалин шуда дар қаламрави ИДМ «Барномаи баланд бардоштани фарҳанги сармоягузорӣ ва саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Қазоқистон барои солҳои 2007-2011»-ро қабул кардааст. Мақсади асосии Барномаи мазкур баланд бардоштани фаъолнокии сармоягузорӣ ва ҷалби пасандозҳои аҳоли барои рушди нумӯи иқтисодиёти кишвар ба ҳисоб мерафт^{xxvi}. Барномаи баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли дар Ҷумҳурии Қазоқистон барои солҳои 2016–2018 идомабахши барномаҳое, ки соли 2007 қабул шуда буд, мебошад.

Ҳадафҳои асосии Барнома барои солҳои 2016–2018: баланд бардоштани фаъолияти сармоягузориҳои аҳоли ҷиҳати ҷалби пасандозҳо дар баҳши воқеии иқтисодиёт, зиёд кардани шумораи воситаҳои молиявӣ тавассути ҷалби эмитентҳо ба бозори саҳмияҳо^{xxvii}.

Имрӯз, дар Ҷумҳурии Қазоқистон ҳуҷати асосие, ки баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳолиро танзим менамояд ин «Консепсия рушди низоми

молиявии Ҷумҳурии Қазоқистон то соли 2030 мебошад, ки дар он ҳадафҳои асосии баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳолии оварда шудаанд.

Илова бар ин, барномаи алоҳидаи «Асосҳои саводнокии иқтисодӣ ва молиявӣ» амалӣ шуда истодааст. Барнома барои талабагони синфҳои болоии мактабҳои маълумоти умумӣ, гимназия ва литсейҳо пешбинӣ шуда, барои омӯхтани мафҳумҳои иқтисодӣ ва қонунҳо бо мақсади ташаккул додани фаҳмиши умумӣ дар бораи равандҳои ба тичорат ва фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд, иборат мебошад. Омӯзиши ҷиддии фанҳои иқтисодӣ ба монанди фаъолияти бонкӣ, маркетинг, менеҷмент, амалиётҳо бо қоғазҳои қимматнок ва ғайра, бо интиҳоби мактабҳои олий, ҳамчун курсҳои факултативӣ, ба раванди хониш ворид карда мешаванд^{xxviii}.

Дар Ҷумҳурии Беларус масалаҳои баланд бардоштани саводнокии молиявӣ ба як қатор барномаҳои вобаста ба рушди низоми бонкӣ, фаъолияти суғуртавӣ, бозори қоғазҳои қимматнок, маблағгузори хурд, низоми пардохт дохил карда шудаанд^{xxix}. Соли 2013 «Нақшаи амалиётҳои муштаракӣ мақомоти давлатӣ ва иштирокчиёни бозори молиявӣ оид ба баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Беларус барои солҳои 2013–2018»^{xxx} қабул шуд.

Ҳадафи асосии ин Нақша ташаккули рафтори оқилонаи молиявии шахрвандон ҳангоми қабули қарорҳо оид ба молияи шахсӣ ва баланд бардоштани самаранокии ҳимояи ҳуқуқҳои онҳо ҳамчун сармоягузор ва истеъмолкунандагони хизматҳои молиявӣ мебошад^{xxxi}.

Ҷумҳурии Қирғизистон тибқи Нақшаи амалинамудаи татбиқи Стратегияи рушди маблағгузори хурд барои солҳои 2011-2015 коркард ва татбиқи

барномаи миллии баланд бардоштани саводнокии молиявиро пешбинӣ намуд^{xxxii}.

Бо мақсади мувофиқгардонӣ ва мониторинги иҷрои чорабиниҳои дар Нақша пешбинишуда Шӯрои Ҷамоаҳои созмон дода шуд. Мақомоти мазкур мониторинги доимии низоми маблағгузориҳои хурди Қирғизистонро мегузаронад ва ба ҷамъовариҳои пешниҳодҳои ҷамоаи иштирокчиёни низоми мазкур машғул шуда, пешниҳодҳоро барои дохил кардан ба стратегияи рушд, ба Шӯрои Ҷамоаҳои созмон додашуда пешниҳод менамояд.

Баъдан, «Барномаи баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Қирғизистон барои солҳои 2016–2020^{xxxiii} қабул гардид. Ҳадафи Барнома – баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявӣ ва маданияти рафтори молиявии шаҳрвандон, ташаккули насли ҷавони аз ҷиҳати саводнокии молиявӣ пешрафта, баланд бардоштани самаранокии истифодаи маблағҳои шахсӣ ва воситаҳои молиявӣ мебошад^{xxxiv}.

Бояд қайд намуд, ки муносибати комплексӣ ба таълими молиявии гурӯҳи «Кӯдакон ва хонандагони ҷавон» аз рӯи нақшаи «Кӯдакон-волидон-омӯзгорон», ки ҳамкории ин се самтро дар якҷоягӣ пешбинӣ мекунад, ҳангоми ташкил додани барнома, чорабиниҳо ва маҳсулотҳои ахборотӣ-маълумотдиҳӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба фикри мо, бояд самаранок шавад. Нақшаи нишондодашуда самаранокии худро аллакай дар Британияи Кабир, Канада, ИМА, Австралия, Сингапур нишон дод. Мисоли алоҳидаи маҳсулотҳои ахборотӣ-таълимӣ дар ҷадвали 2.1.2^{xxxv} оварда шудааст.

Дар бисёр мамлакатҳои дунё фаъолона кӯшишҳо шуда истодаанд, ки саводнокии молиявиро ҳамчун фанни алоҳида ва ё дар доираи фанҳои мавҷудае, ки дар муассисаи таълимӣ омӯхта мешаванд, ворид намоянд.

Чадвали 2.1.2

Мисолҳои маҳсулотҳои алоҳидаи ахборотӣ-таълимӣ, методҳо ва чорабиниҳо дар доираи барномаҳои давлатӣ

Барнома	Васоити асосӣ, чорабинӣ ва методология
Дар доираи барномаи «Understanding Money» («фаҳмиши пул»), Австралия	- силсила бозиҳо: Play Real (сину соли 8–10 сола), Make It Real бози (сину соли 10–12 сола), бозии воқеӣ (сину соли 14–16 сола), Get Real бози (сину соли 16–18 сола; - барномаи «фрушди касбӣ»
Дар доираи барномаи «Саводнокии иқтисодӣ ва молиявӣ», Австрия	- омӯзиши таърихи пул ва боздид аз осорхонаи пул; - ҳаракати «евроавтобус»
Дар доираи барномаи «Дар марҳилаи аввал дуруст қарз гирифтандро омӯз», Голландия	- дарс дар мактаб; - роҳнамо барои волидайн; - бозиҳо барои наврасон
Дар доираи барномаи «Таъминоти оянда», Голландия	- «соатҳои нафақавӣ» барои донишҷӯёни мактабҳои олии
Дар доираи барномаи «Му money week», Канада	- намоиш бозиҳои рушдкунандаи «Нобиғаи молиявӣ», «Сармоягузор»
Дар доираи барномаи «Таълими молиявӣ барои талабагон», Италия	- тренингиҳо барои муаллимони мактаб
Дар доираи барномаи Бонки миллии Полша	- бозиҳо, чистонҳо, намоиш додани презентатсияҳо; - нақша ва сценарияи дарсҳо ва машваратҳо барои муаллимон; - курсҳои электронии таълимӣ; - баътаи таълимӣ барои муаллимон ва волидайн (CD-R, китобҳои дарсӣ, сценарияи дарсҳо ва ғ.)
Дар доираи барномаи «Молия барои ҳама», Фаронса	- бозиҳои шавқовар, луғатҳо, кроссвордҳо, анаграмҳо (тахрифҳо); - китоб барои кӯдакон ва волидайн; - форум (мачлис) барои муаллимон ва волидайн
Дар доираи барномаи «Дарсҳо барои ҳайёт», ИМА	- роҳнамо барои муаллимон бо нақшаи дарсҳо; - методикаҳои таълимӣ барои волидайн; - бозиҳои нақшӣ ва кейсҳо барои кӯдакон

Ҳамчун мисоли муваффақи якҷоякунии (интегратсияи) донишҳои соҳаи молияи шахсӣ бо курси математика, метавонад таҷрибаи Франция хизмат намояд, ки дар ҷадвали 2.1.3^{xxxvi} оварда шудааст.

Ҷадвали 2.1.3

Якҷоякунии (интегратсияи) донишҳо дар соҳаи молияи шахсӣ дар курси математика

Синфи 3	Синфҳои 4 – 5	Синфи 6
<i>Мафҳумҳо:</i> даромад (музди меҳнат, мукофот, даромади коргарони соҳаи ғайриистеҳсолӣ, кӯмакпулӣ). <i>Малақаҳои амалӣ:</i> ҳисобкунии андозҳо аз рӯи музди меҳнат	<i>Мафҳумҳо:</i> харидҳо (наrxҳо ва намудҳои онҳо, харочотҳои истеҳсолӣ, талаботу пешниҳод, харидҳои яклухту чакана, кадомаш беҳтар – харидан ва ё ичора гирифтани, харидан бо қарз). <i>Малақаҳои амалӣ:</i> ҳисобкунии сарфа аз рӯи харидҳо	<i>Мафҳумҳо:</i> фондаи савдо (фуруш), нақши пул, даромадҳо ва пулҳои қисағӣ, тартиб додани бучет <i>Малақаҳои амалӣ:</i> ҳисобкунии сарфа аз рӯи харидҳо
<i>Мафҳумҳо:</i> Харидҳо (наrxҳо ва намудҳои онҳо), хизматрасониҳо ва наrxҳои барои онҳо. <i>Малақаҳои амалӣ:</i> ҳисобкунии камқунӣ аз наrx (тахфиф)	<i>Мафҳумҳо:</i> кортҳои кредитӣ <i>Малақаҳои амалӣ:</i> истифодабарии банкомат	<i>Мафҳумҳо:</i> банкнотҳо, тангаҳо, чекҳо, қортҳои кредитӣ, пасандозҳо. <i>Малақаҳои амалӣ:</i> фаҳмиши фарқиати байни ҳисоби қорӣ ва дафтарчаи пасандозӣ
<i>Мафҳумҳо:</i> асъор (доллар, евро ва ғайра) <i>Малақаҳои амалӣ:</i> ҳисобкунии қурби мубодилаи асъор		
<i>Мафҳумҳо:</i> қарз, насия, фоиз (фарқиати байни қарз ва насия, фоизҳои содда ва мураккаб) <i>Малақаҳои амалӣ:</i> ҳисобкунии фоиз		

Бояд қайд намуд ки, ба ақидаи мо зарурияти омӯхтани таҷрибаи мамлакатҳои дигар ва истифодабарии дурусти он дар раванди таълим хеле муҳим аст. Дар вақти интихоби ин ё он барнома, усул ё китоби таълимӣ бояд онҳоро чуқур омӯхта муайян намуд, ки то кадом андоза ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ мебошанд. Вале, онро бояд қайд намоем, ки имрӯз аз таҷрибаи мамлакатҳои дигар бояд корҳои фаҳмондадиҳӣ дар доираи додани таълими молиявӣ ба кӯдакон ва ҷавонон, зарурият ва муҳимияти барои худ таъмин намудани суботи молиявӣ дар давраи сини соли нафақавӣ, васеъ истифода бурда шавад.

Маҳз пайдарҳамӣ ва аз ҳама муҳим – шурӯи омӯзиши асосҳои саводнокии молиявӣ дар *айёми наврасӣ* имконият медиҳад, ки аҳоли ба масалаи идоракунии самараноки молияи шахсӣ ҷиддӣ тайёр бошад.

Ҳамин тариқ, мушкилоти сатҳи пасти саводнокии молиявии аҳоли яке аз муаммоҳои асосии боздорандаи рушди самараноки низоми молиявӣ, аз ҷумла бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Муаммои мазкур ба ақидаи мо, ба муаммоҳои беҳатарии иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат дохил мешаванд. Бесабаб нест, ки дар бисёр мамлакатҳо ҳалли муаммои мазкур ба рӯйхати муаммоҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ ворид карда шудааст.

Як қатор ташкилотҳои қарзӣ, ба маҳдуд будани имкониятҳо нигоҳ накарда, ҷиддӣ будани муаммои мазкурро фаҳмида ҳиссаи худро тавассути барномаҳои гуногун ва тренингҳо оиди баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли гузошта истодаанд. Қайд кардан зарур аст, ки маҳз ташкилотҳои қарзӣ ба ҳолати имрӯза нисбат ба дигар иштирокчиён бештар чунин чорабиниҳо мегузаронад, ки аз ҳавасманд будани онҳо ва

дарк намудани зарурияти баланд бардоштани саводнокии аҳоли шаҳодат медиҳад (муфассал дар ин бора дар боби 2.3. маълумот оварда шудааст).

Бояд қайд намуд, ки солҳои охир Бонки миллии Тоҷикистон ҳамоҳангсозии раванди баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳолиро ба дӯш гирифта, дар он фаъолна иштирок менамояд (муфассал дар ин бора дар боби 2.2. маълумот оварда шудааст). Ҳамкориҳои судманд бо ташкилотҳои қарзӣ ва ташкилотҳои байналхалқӣ дар масалаҳои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли, натиҷаҳои мусбӣ дода истодааст.

2.2. *Нақши Бонки миллии Тоҷикистон дар баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли*

Баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли яке аз масалаҳои стратегии сатҳи давлатӣ ба ҳисоб меравад. Бонкии милли Тоҷикистон (БМТ) ҳамчун танзимгар, дар ҳалли муаммоҳои вобаста ба баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли нақши калидӣ мебозад. Бояд қайд намуд, ки БМТ солҳои охир қарзҳои зиёдеро ба сомон расонид, ки барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли равона карда шуда буд.

Моҳи сентябри соли 2015 дар сохтори БМТ воҳиди мустақили сохторӣ – Шӯъбаи **ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони (ҲҲИ)** хизматрасониҳои низомии бонкӣ таъсис ёфт, ки фаъолияти он ба рушд ва тақмили минбаъдаи низомии ҲҲИ хизматрасониҳои молиявӣ равона карда шудааст. Баъдан шӯъбаи мазкур статуси идораро (минбаъд Идора) соҳиб шуд.

Мақсади асосии таъсиси Идора дар БМТ ин такмил додани заминаи меъёриву ҳуқукии соҳаи ХҲИ, баррасии шикоятҳо ва андешидани чораҳои дахлдор дар ҳолатҳои ошкор шудани поймолсозии манфиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои низоми бонкӣ, гузаронидани санчиши ташкилотҳои қарзӣ дар ин самт, паҳнсозии иттилоот оид ба ХҲИ, баланд бардоштани сатҳи маърифати молиявии аҳоли ва ғайра мебошад^{xxxvii}.

Бонкҳои миллӣ ба ҳайси танзимгари бозори молиявӣ дар муайян ва амалӣ намудани сиёсат оид ба ХҲИ хизматрасониҳои молиявӣ нақши муҳим доранд, тарзи рафторро дар бозор назорат карда, ҳамчунин чорабиниҳоро оид ба таҳияи стратегияҳои миллӣ ва барномаҳои маърифати молиявӣ ҷамоҳанг месозанд.

Бо назардошти гуфтаҳои боло, бо мақсади таъсис додани механизми самараноки ҷимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ, бартараф намудани камбудииҳои ҷойдошта, афзоиш додани эътимод ба низоми молиявӣ ва баланд бардоштани сатҳи маърифати молиявии истеъмолкунандагон, БМТ таҳия ва қабули ҳуҷҷати барои имрӯз муҳимро таҳти унвони «Афзалиятҳои стратегии БМТ оид ба рушди механизми ҷимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2017-2019» ба миён гузошт, ки сиёсати Бонки миллиро дар ин соҳа муайян мекунад.

Мақсадҳои стратегии ташаккули низоми нисбатан самараноки ҷимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ зиёд намудани эътимод ба бахши молиявӣ ва додани ҳуқуқ ва имкониятҳои бештар ба истеъмолкунандагон мебошанд. Иҷрои муваффақонаи мақсадҳои гузашташуда ҳалли пайғиронаи вазифаҳои зеринро пешбинӣ мекунад:

➤ таъсиси институт, низом ва воситаҳои зарурӣ барои химояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ, бо роҳи:

а) такмил додани муҳити меъёриву ҳуқуқи химояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ;

б) таъсиси низоми муосири назорат ва мониторинг дар соҳаи химояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ;

в) таъсиси механизмҳои самараноки алтернативии баррасии баҳсҳо (миёнарав/омбудсмении молиявӣ).

➤ баланд бардоштани дараҷаи шаффофияти фаъолияти ташкилотҳои молиявӣ ва ошкор кардани иттилоот ба истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ;

➤ беҳсозии таҷрибаи кории ташкилотҳои молиявӣ, аз ҷумла таъсиси механизмҳои самарабахши ҳаллу фасл намудани шикоятҳо;

➤ баланд бардоштани сатҳи маърифати молиявии аҳоли.

Баррасии шикоятҳо. Механизмҳои босамари баррасии шикоятҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ ва ҳалли баҳсҳо бо иштироки онҳо ҷузъи бениҳоят муҳими низоми ҲҲИ хизматрасониҳои молиявӣ ба шумор мераванд. Истеъмолкунандагон бояд ба ҳалли одилона ва саривақтии баҳсҳо ва баррасии шикоятҳо дастрасӣ дошта бошанд.

Шумораи афзояндаи шикоятҳои ба БМТ воридшаванда аз бесамар будани механизмҳои баррасии шикоятҳо дар ташкилотҳои молиявӣ далолат мекунад. Дар ин робита зарурати таҳия ва ҷорӣ намудани талаботи ҳадди ақалли ягона ба раванди баррасии шикоятҳои

истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ аз ҷониби ташкилотҳои молиявӣ ба миён омадааст.

Ташкилотҳои молиявӣ дар ҳамаи ҳолатҳо бояд ҳамчун мақоми яқум ва асосӣ онд ба баррасии шикоятҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ хидмат кунанд. Дар ташкилотҳои молиявӣ бояд тартиби возеҳи баррасии шикоятҳо роҳандозӣ шуда бошад.

Тартиб бояд ба истеъмолкунандагон дастрас бошад ва ҷузъиёти ирсоли шикоят бояд як қисми иттилооти барои истеъмолкунандагон ошкоршаванда ба ҳисоб равад. Раванди баррасии дохилии шикоятҳо бояд ба ҳалли мушкилоти истеъмолкунанда равона карда шавад.

Бо мақсади ҳимояи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон БМТ Дастурамал «Оид ба баррасии мурочиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ»-ро соли 2018 қабул намуд. Дастурамал тартиб ва мӯҳлатҳои баррасии мурочиатҳоро муайян мекунад, ки бандҳои асосии он дар поён оварда шудаанд.

1. Истеъмолкунандагон ҳуқуқ доранд ба Бонки миллии Тоҷикистон ба таври хаттӣ, электронӣ (allomushtari@nbt.tj ва ё info@nbt.tj) ва шифохӣ, аз ҷумла тавассути алоқаи телефонӣ (минбаъд - телефони боварӣ) мурочиат намоянд.

2. Мурочиатҳои шифоҳии истеъмолкунандагон ҳангоми қабули шахсӣ, инчунин мурочиати электронии онҳо тавассути суроғаи электронии allomushtari@nbt.tj тибқи талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон бевосита аз ҷониби Идора ба қайд гирифта шуда, мавриди баррасии минбаъда қарор мегирад.

3. Нусхаи китобҳои электронӣ дар бораи сабти мурочиатҳои шифоҳии истеъмолкунандагон ҳангоми қабули шахсӣ, инчунин мурочиати электронии онҳо

тавассути суроғаи электрони allomushtari@nbt.tj инчунин китобҳои сабти посухи мурочиатҳо хармоҳа ба Шӯъбаи умумии БМТ барои маълумот пешниҳод карда мешаванд.

4. Идора қабули истеъмолкунандагонро дар рӯзҳо ва соатҳои муайяншуда ба роҳ мемонад. Речаи қабули истеъмолкунандагон аз ҷониби Роҳбарияти БМТ тасдиқ гардида, дар сомонаи БМТ бо суроғаи интернетии: www.nbt.tj ҷойгир карда мешавад.

5. Мӯҳтавои мурочиатҳои шифохӣ (ба истиснои мурочиатҳои шифохӣ тавассути алоқаи телефонӣ) дар китоби алоҳидаи бақайдгирии чунин мурочиатҳо дарҷ карда мешаванд. Дар сурате, ки ҳодиса ва ҳолатҳои дар мурочиати шифохӣ иброзгардида аён бошанд ва санчиши иловагиро талаб наkunанд, посух ба мурочиаткунандагон бо розигии онҳо зимни қабули шахсӣ мумкин аст ба тариқи шифохӣ дода шавад ва дар ин бора дар китоби қабули мурочиаткунандагон қайд гузошта мешавад. Агар мурочиати шифохӣ дар рафти қабули шахсӣ, бинобар зарурати санчиши иловагӣ ҳалли худро наёбад, ҳуҷҷати алоҳида дар шакли варақаи қабули мурочиаткунанда ба расмият дароварда шуда, дар он муҳтавои мурочиат қайд карда мешавад ва он ҳамчун мурочиати хаттӣ мавриди баррасӣ қарор мегирад.

6. Мурочиатҳои хаттии истеъмолкунандагон метавонанд тавассути хизматрасониҳои алоқаи почта, қабули шахсӣ, тавассути хаткашон (номарасон) ё намояндаи истеъмолкунанда бо роҳи сабт намудани чунин мурочиатҳо дар китоби арзу шикоятҳои БМТ, пешниҳод карда шаванд.

7. Дар ҳолати воридшавии мурочиатҳои истеъмолкунандагон тавассути почтаи электронӣ ба онҳо ҳамчун маълумот ё хабарнома оид ба қабул гардидани мурочиат посухи автоматишуда ирсол карда мешавад.

Истеъмолкунандагон – шахсони воқеӣ дар муроҷиатҳои хаттии худ бояд мӯҳтавои муроҷиат, насаб, ном, номи падар, суроғай маҳалли истиқомат, маълумот оид ба маҳалли воқеии истиқоматро (агар чунин ҳолат ҷой дошта бошад) дарҷ намуда, онҳоро имзо намоянд. Истеъмолкунандагон – шахсони ҳуқуқӣ дар муроҷиатҳои хаттии худ бояд номи пурраи шахси ҳуқуқӣ, суроғай маҳалли ҷойгиршавӣ, сана, рақами содиротӣ ва мӯҳтавои муроҷиатро зикр намоянд. Чунин муроҷиатҳо бояд аз ҷониби шахси мансабдор ё ваколатдоршудаи шахси ҳуқуқӣ имзо карда шаванд.

Дар ёд доред!!!

Истеъмолкунандагон ҳангоми зарурият метавонанд инчунин мавод ва ҳуҷҷатҳои иловагиро баҳри тасдиқи муроҷиатҳои худ пешниҳод намоянд. Ба муроҷиатҳое, ки тавассути намоянда пешниҳод карда мешаванд, нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи ваколати намоянда замима карда мешавад

8. Баҳри дуруст ва содда намудани пешниҳоди муроҷиатҳои хаттии истеъмолкунандагон, Идора намунаи муроҷиат ва намунаи муроҷиати пуркардашударо таҳия намуда, дар сомонаи БМТ, дар саҳифаи алоҳидаи Идора, бо суроғай интернетии: www.nbt.tj ҷойгир менамояд ва ба маълумоти истеъмолкунандагон мерасонад.

9. Дар ҳолате, ки баррасӣ ва ҳалли муроҷиатҳои истеъмолкунандагон ба салоҳияти БМТ мансуб набошанд, чунин муроҷиатҳо дар давоми се рӯз аз рӯзи ба қайд гирифтани ба мақомоти ташкилоти салоҳиятдоре, ки ҳалли масалаҳои дар муроҷиатҳо дарҷгардида ба тобеияти онҳо мансубанд, ирсол карда мешавад. Дар ин хусус истеъмолкунандагон ба таври хаттӣ огоҳ карда мешаванд. Ҳамзамон, ба истеъмолкунандагон дар хусуси ба кадом мақомоти давлатӣ муроҷиат намудан ва ё ба

онҳо ҳуқуқи бо тартиби муқарраргардида ба мақомоти болой ва (ё) судӣ шикоят овардан нисбат ба қарор ё амале (беамалӣ), ки ҳуқуқ ва манфиатҳои онҳоро поймол намудааст, ба таври муфассал фаҳмонда дода мешавад.

10. Агар мурочиатҳои истеъмолкунандагон маълумотҳои заруриро барои ирсол намудани он ба мақомоту ташкилоти салоҳиятдор надошта бошад, он дар мӯҳлати се рӯз ба истеъмолкунандагон баргардонида мешавад ва ба онҳо ҳуқуқи бо тартиби муқарраргардида ба мақомоти болой ва (ё) суд шикоят овардан нисбат ба қарор ё амал (беамалӣ) тавзеҳ дода мешавад.

11. Мурочиатҳои истеъмолкунандагоне, ки баррасӣ ва ҳалли онҳо ба салоҳияти БМТ дохил мешаванд, ба ташкилотҳои дахлдор барои таҳлилу хулосабарорӣ ва пешниҳоди маълумоти муфассал ирсол гардида, баъдан бо дарназардошти маълумотҳои пешниҳодшуда ба мурочиаткунандагон аз тарафи худӣ БМТ посух дода мешавад. Агар мурочиатҳои истеъмолкунандагон маълумотҳои заруриро барои баррасӣ намудан надошта бошанд, онҳо дар мӯҳлати се рӯз ба истеъмолкунандагон баргардонида мешаванд ва дар хусуси бо тартиби муқарраргардида пешниҳод намудани мурочиатҳо ба онҳо муфассал тавзеҳот дода мешавад^{xxxviii}.

12. Мурочиатҳои ба Идора воридшудаи истеъмолкунандагон дар мӯҳлатҳои пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешаванд.

13. Идора дар рафти баррасии мурочиатҳои истеъмолкунандагон амалҳои зеринро анҷом медиҳад:

- баррасии воқеъбинона, ҳолисона, беғаразона ва саривактии мурочиатҳои истеъмолкунандагонро таъмин намуда, масалаҳои гузошташударо ҳангоми зарурат бо иштироки

истеъмолкунандагон, даъвати шахсони дахлдор месанчад;

- барои пурра, холисона ва ҳаматарафа баррасӣ намудани муроҷиатҳои истеъмолкунандагон аз мақомоту ташкилоти дахлдор, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, бо ирсол намудани дархости хаттӣ, ки Роҳбарияти БМТ имзо намудааст, маводи заруриро талаб менамояд;
- дар шакли хаттӣ ва ё тавассути алоқаи телефонӣ аз воҳидҳои сохтории дахлдори Бонки миллии Тоҷикистон маълумоти заруриро дархост менамояд. Дархости хаттӣ бо имзои сардори Идора ба воҳидҳои сохтории дахлдори БМТ ирсол мегардад;
- барои барқарор кардан ва (ё) ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии поймолгаштаи истеъмолкунандагон - шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар доираи ваколатҳояш чораҷӯӣ менамояд;
- аз рӯи моҳияти масалаҳои дар муроҷиат гузошташуда, ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ посухи хаттӣ омода намуда, онро барои имзои Роҳбарияти БМТ пешниҳод менамояд ва посухи барасмиятдаровардашударо ба муроҷиаткунанда пешниҳод менамояд;
- истеъмолкунандагонро доир ба натиҷаи баррасии муроҷиатҳояшон тавассути алоқаи телефонӣ хабардор менамояд;
- муроҷиатҳои истеъмолкунандагонро асоснок ва тибқи қонунгузорӣ баррасӣ намуда, иҷрои онро назорат менамояд;
- посух ба муроҷиатҳои истеъмолкунандагонро бо забони давлатӣ ва иловатан инчунин бо забоне, ки муроҷиат навишта шудааст, вобаста ба ҳар як масалаи гузошташуда, бо асосноккунии тасдиқ ё

рад намудани ҳолатҳои зикршуда ва бо назардошти меъёрҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба роҳбарӣ гирифта шудаанд, таҳия менамояд;

- дар шакли шифохӣ, аз ҷумла тавассути алоқаи телефонӣ тартиби шикоят намуданро ба истеъмолкунандагон нисбат ба натиҷаи баррасии мурочиатҳо (посух ба мурочиатҳо) мефаҳмонад;
- ўҳдадориҳои дигари пешбинишудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро иҷро менамояд.

14. Дар ҳолати шифохӣ ҳал шудани масалаи мурочиат дар ҳузури истеъмолкунанда, ба истеъмолкунанда посухи хаттӣ фиристода намешавад, агар ў посухи хаттиро талаб накунад. Натиҷаи баррасии мурочиат дар китоби бақайдгирии қабули истеъмолкунандагон сабт гардида, бо имзои истеъмолкунанда тасдиқ мегардад.

15. Мурочиатҳои шифоии истеъмолкунандагон дар ҳолате баррасишуда ҳисобида мешаванд, ки агар ҳамаи масалаҳои дар рафти қабул аз ҷониби онҳо изҳоршуда ҳалли худро ёфта бошанд ва баҳри таъмини ҳимоя, татбиқ ва барқароршавии ҳукуку манфиатҳои қонунии истеъмолкунандагон чораҳои дахлдор андешида шуда, ба истеъмолкунандагон маълумоти мушаххас пешниҳод шуда бошад.

16. Вобаста ба мурочиатҳои электронии истеъмолкунандагон ба онҳо дар шакли электронӣ ба суроғаи дар мурочиат дарҷгардида ва ё ба таври хаттӣ ба суроғаи ҷойи истиқомати шахсони воқеӣ ва маҳалли ҷойгиршавии шахсони ҳукуқӣ посух ирсол карда мешавад.

17. Оид ба натиҷаи баррасии мурочиатҳои истеъмолкунандагон, дар мӯҳлатҳои пешбинишудаи

қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба шакли воридшавии чунин муроҷиатҳо, ба истеъмолкунандагон дар шакли дахлдор посух пешниҳод карда мешавад.

Муҳим!!!

Посухҳои ба истеъмолкунандагон пешниҳодшаванда ҳадди ақал бояд дорои маълумоти зерин бошанд:

- мавқеи БМТ вобаста ба пурра, қисман ҳал шудан ва ё рад намудани баррасии муроҷиатҳои истеъмолкунандагон;
- асосноккунии мавқеи БМТ вобаста ба ҳалли муроҷиатҳои истеъмолкунандагон;
- маълумот барои тамос оид ба шахси масъул ва сохтори дахлдори Идора (бо зикри рақами телефон, суроғи почтаи электронӣ ва дигар маълумоти зарурӣ);
- дигар маълумоте, ки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст.

Дар ёд доред!!!

Дар сурати ба талаботҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ набудани муроҷиатҳои истеъмолкунандагон, инчунин аз ҷониби онҳо бартараф нагардидани камбудиҳо дар натиҷаи гирифтани тавзеҳот, ин гуна муроҷиатҳо бе баррасӣ мононда мешаванд

18. Бо хоҳиши истеъмолкунанда, корманди масъули Идора дар хусуси дар кадом марҳила ва ё сатҳ қарор доштани баррасии муроҷиати воридшуда ба ӯ посух медиҳад. Маълумоти пурра ва ниҳой оид ба натиҷаи баррасии чунин муроҷиат дар посухи расмӣ он баъд аз тасдиқ намудан аз ҷониби роҳбарияти Бонки миллии Тоҷикистон дарҷ мегардад.

19. Ҷиҳати омода намудани посух ба муроҷиатҳои истеъмолкунандагон, корманди масъули Идора бояд ҳаматарафа ҳуҷҷатҳо ва маводи лозимаро омӯхта, тамоми ҳолатҳое, ки барои баррасии объективона ва саривақтии муроҷиатҳо метавонанд мусоидат намоянд, ба пуррагӣ санҷида ва баҳогузорӣ намуда, онро истифода барад.

20. Посухи натиҷаи баррасии мурочиат ба истеъмолкунанда, бо забони давлатӣ ва ё бо забони ҳуди мурочиат навишташуда омода ғашта, ирсол карда мешавад.

21. Посух ба истеъмолкунанда оид ба натиҷаи баррасии мурочиат аз ҷониби корманди масъули Идора омода шуда, дар мувофиқа бо сардори Идора ва сарпарасти Идора, аз ҷониби Роҳбарияти Бонки миллии Тоҷикистон ба имзо расонида мешавад.

2.3. *Нақши ташкилотҳои қарзӣ дар баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли*

Донишони консепсияҳои асосии молиявӣ ва қобилияти истифодаи онҳо, имконияти истифодаи оқилонаи маблағҳоро фароҳам меорад. Нокифоягии дониши молиявии аҳоли, боиси таназзул на танҳо дар идораи бучаи шахсӣ/оилавӣ, инчунин монеаи назаррасро дар пешравию давлат ба миён меорад.

Сарфи назар аз набудани Барномаи давлатии баланд бардоштани саводнокии молиявӣ, як қатор ташкилотҳои молиявӣ-қарзӣ мустақилона ба ҳалли муаммоҳои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли машғул шуданд.

Бо дарки ин ҚСП «Спитамен Бонк» ҳамчун бонки аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъул зерин назорати қатъӣ ва риояи тавсияҳои Бонки миллии Тоҷикистон ташкилкунанда ва иштирокчии як қатор лоиҳаҳо дар самти болобарии маърифати молиявии аҳоли мебошад. Дар ҳисоботи мазкур нишондиҳандаҳои асосии ҚСП «Спитамен Бонк» дар баланд бардоштани маърифати молиявии аҳоли барои солҳои 2016-2020 оварда шудаанд.

Соли 2016 бо дастгирии ҚСП «Спитамен Бонк» курсҳо барои наврасони синни 14-18 сола, оид ба асосҳои тиҷорат ва соҳибкорӣ оғоз ёфтанд. Курс аз шонздаҳ дарс, ки наврасонро бо ҷаҳони муосири молия ва тиҷорат шинос мекарданд, иборат буда, яку ним моҳ давомноқӣ дошт. Машғулиятҳо ба иштирокчиёни барнома дар омӯхтани тасмимگیرӣ ва ҳисобҳо, ки барои ташаккул ва арзёбии бизнес-ғояҳои онҳо заруранд, кӯмак расониданд. Ба туфайли усули махсуси омӯзиш, ки ба тарзи бозиҳои интерактивӣ гузаронида мешуданд, иштирокчиён маълумоти навро ба осонӣ аз худ менамуданд.

Худи ҳамон сол ҚСП «Спитамен Бонк» ба барномаи саводнокии молиявӣ дар Тоҷикистон, ки аз ҷониби Корпоратсияи байналмиллалии молиявӣ (IFC) бо дастгирии ҳукумати Швейтсария (SECO) ва дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои молиявӣ амалӣ карда мешавад, расман ҳамроҳ шуд. Дар доираи созишномаи баимзорасида, ҚСП «Спитамен Бонк» силсилаи чорабиниҳои мухталифро, ки ба баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли равона шудаанд, оғоз намуд.

Инчунин, рӯзномаи «Азия Плюс» ва ҚСП «Спитамен Бонк» лоиҳаи якҷоя оид ба баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳолиро амалӣ намудаанд. Дар доираи лоиҳа маҷмӯи маводҳои ахборотии ба хизматрасонӣ ва маҳсулотҳои ташкилотҳои молиявӣ дахлдор омода карда шудаанд.

Аввали соли 2017 ҚСП «Спитамен Бонк» курсҳои навбатиро дар омӯзиши асосҳои тиҷорат ва соҳибкорӣ барои 20 нафар донишҷӯёни болаёқат оғоз намуда, пас аз яку ним моҳ онро бо муваффақият ҷамбаст карданд.

Инчунин, ҚСП «Спитамен Бонк» тренинги «Маърифати молиявӣ барои гурезаҳо»-ро гузаронд. Дар тренинги мазкур зиёда аз 40 нафар ширкат варзиданд. Мақсади гузаронидани тренинг ин, пеш аз ҳама,

омӯзонидани малакаҳои истифодаи самарабахш ва мақсадноки маблағҳои гурезаҳо буд.

Соли 2018 аз ҷониби ҚСП «Спитамен Бонк» бо дастгирии Фонди ҳазинаҳои амонатии «Sparkasse» (Олмон), дар доираи ҳафтаи байналмиллалӣ пасандозҳо як қатор тренингиҳо барои 136 нафар хонандагони мактабҳои миёна ва олии дар шаҳрҳои Душанбе, Турсунзода ва Хучанд гузаронида шуд. Мавзӯи семинарҳои мазкур зарурият ва моҳияти пасандоз, нақши он ва роҳҳои ҷамъоварии маблағ бахшида шуда буд.

Албатта, маърифати молиявиро аз мактаб, ҳатто аз боғчаи кӯдакона тақвият бахшидан зарур аст, аммо омӯхтани асосҳои саводнокии молиявӣ, ки дар рӯзгори ҳаррӯза заруранд, ба синну сол побанд нестанд. Маҳз барои ҳамин, ҚСП «Спитамен Бонк» дар интиҳоби аудиторияи семинарҳои навбатӣ маҳдудиятҳоро аз байн бурд. Семинар дар мавзӯи пасандозҳо ин навбат барои нафақахурон - иштирокчиёни гурӯҳи «Ҳамдилон-оптима» гузаронида шуд. Меҳмонони рӯзгордида на танҳо ба масъалаҳои пасандоз, инчунин дигар ҷабҳаҳои хизматрасониҳои бонкӣ, бахусус истифодаи кортҳои пардохтӣ, пос-терминал ва банкоматҳо таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамуданд.

Соли 2019 – соли сермаҳсултарин дар гузаронидани семинарҳо барои баланд бардоштани саводнокии молиявӣ аҳоли ба ҳисоб меравад. Дар ин сол, аз тарафи ҚСП «Спитамен Бонк», ҳамагӣ 22 семинар барои қариб 1000 нафар, аз ҷумла хонандагони мактабҳои шаҳри Душанбе, ш. Хучанд, Коледжи Омор, Колледжи тиббӣ ва Донишгоҳи давлатии шаҳри Бохтар, Донишгоҳи давлатӣ ва колледжи политехникии шаҳри Данғара, Колледжи металлургии шаҳри Турсунзода, факултаҳои молия ва иқтисод, филология ва қори бонкии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон гузаронида шуданд.

Чун имрӯзҳо тамоми дунё рӯ ба технологияҳои навин оварда истодааст, мӯҳтавои асосии семинарҳо аз мавзӯҳои дахлдор ба ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ/фосилавӣ иборат буд.

Соли 2020 новобаста аз мушкилиҳои ғайриҷашмдошти вобаста ба паҳншавии бемории сироятии Covid-19, ҚСП «Спитамен Бонк» фаъолона ба гузаронидани чорабиниҳо оид ба баланд бардоштани саводнокии молиявӣ оғоз намуда, дар баробари семинарҳои муқаррарӣ, семинарҳои фосилавиро оғоз намуданд. Фақат нимсолаи аввали соли 2020, семинарҳо барои ҳамагӣ 311 нафар хонандагони мактабҳои миёна ва олӣ дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд, Турсунзода, Данғара, Бохтар ва Ваҳдат гузаронида шуданд.

Ғайр аз ин, ҚСП «Спитамен Бонк» дар ҳамкорӣ бо Корпоратсияи байналмиллалии молиявӣ (IFC) бо дастгирии ҳукумати Швейтсария (SECO) ва Бонки миллии барои як гурӯҳ хонандагони мактабҳои миёнаи шаҳри Бохтар лоиҳаи «Саёҳат ба ҷаҳони иқтисодиёт»-ро ҷорӣ намуд. Лоиҳа аз як қатор семинарҳои омӯзишӣ иборат буда, ба хонандагон оиди хизматрасониҳои бонкӣ дарсҳои назариявӣ амалӣ гузаронида шуд.

Қайд кардан зарур аст, ки як қатор дигар ташкilotҳои қарзӣ низ оид ба баланд бардоштани саводнокии молиявӣ қарздорони худ тренингҳо мегузаронанд.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. Барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявӣ аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом чораҳо андешида мешаванд?

2. Ба фикри Шумо таҷрибаи баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳолии кадом малакатҳоро метавон дар Тоҷикистон истифода бурд?

3. Барои чӣ муҳим аст, ки омӯхтани саводнокии молиявӣ аз мактаб оғоз шавад?

4. Нақши Бонки миллии Тоҷикистонро дар баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли чӣ гуна арзёбӣ менамояд?

5. Мақсади ташикли Идораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагони хизматрасониҳои низоми бонкӣ?

6. Аҳамияти Дастурамал «Оид ба баррасии муроҷиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ» дар чист?

7. Нақши ташилотҳои қарзиро дар баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли чӣ гуна арзёбӣ менамояд?

8. Барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли ташилотҳои қарзӣ кадом воситаҳоро истифода мебаранд?

9. Барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом чораҳоро андешидан лозим аст?

Адабиёт:

1. Гид по финансовой грамотности. М.: КноРус, 2010. 458 с.

2. Дастурамали № 235 «Оид ба баррасии муроҷиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ. Замима ба қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон № 37 аз 16.03.2018.

3. Зеленцова, А.В. Повышение финансовой грамотности населения: международный опыт и

практика / А.В. Зеленцова, Е.А. Блискавка, Д.Н. Демидов. - М.: ЦИПСиР, КНОРУС, 2012. - 112 с.

4. Овчинников М. Обзор международной практики реализации стратегий и программ в области финансовой грамотности. М., 2008. 258 с.

5. Сомонаи расмии ЧСП «Спитамен Бонк»
<https://www.spitamenbank.tj>

6. Стратегические приоритеты и план действий по развитию механизма защиты прав потребителей финансовых услуг Республики Таджикистан на 2017 – 2019 гг. <http://nbt.tj/files/Protection/strategiya.pdf>

7. Повышение финансовой грамотности населения. Международный опыт и российская практика. А. В. Зеленцова, Е. А. Блискавка, Д. Н. Демидов. М., 2012. 112 с.

8. Braunstein Sandra and Carolyn Welch. Financial Literacy: An Overview of Practice, Research and Policy. 2002. Federal Reserve Bulletin. The Federal Reserve Board. Washington. D.C.
URL:www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2002/1102lead.pdf

9. Improving Financial Literacy. ISBN 92-64-01256-7. OECD 2005.

10. Financial literacy of 15-year-olds: results from PISA 2015. [Washington, D.C.]: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, 2017. 265 p.

БОБИ 3. БАҲИСОБГИРӢ ВА ИДОРАКУНИИ МОЛИЯИ ШАХСӢ

- ❖ ЗАРУРИЯТИ БУРДАНИ
БАҲИСОБГИРИИ МОЛИЯИ
ШАХСӢ;
- ❖ ТАРЗҲОИ БУРДАНИ
БАҲИСОБГИРИИ МОЛИЯИ
ШАХСӢ;
- ❖ ИДОРАКУНИИ ҲАҶМИ
ГАРДИШИ МОЛИЯИ ШАХСӢ

3.1. *Зарурияти бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ*

Бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ муҳим ва зарур мебошад. Дар бораи ин ҳамаи китобу мақолаҳо, тренингҳо ва барномаҳо доир ба баланд бардоштани саводнокии молиявӣ мегӯянд. Ва қариб ҳар яки мо ба худ савол дода будем, ки бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ барои чӣ лозим аст? ва ҳатто на як бор! Барои ба ин савол ҷавоб додан, пеш аз ҳама, чӣ будани молияи шахсиро фаҳмидан зарур аст.

Дар адабиётҳои иқтисодӣ вариантҳои гуногуни фаҳмиши мафҳуми «молия шахсӣ» оварда шудаанд. Як қисми онҳоро ба сифати мисол пешниҳод менамоем:

«*Молияи шахсӣ* – ин пулҳое, ки ба мо дар намуди музди меҳнат ва ё аз дигар сарчашмаҳои даромад, масалан ба монанди мерос, даромади иҷора, бурдҳои лоторея ва ё даромад аз сармоягузорӣ дохил мешавад, ки мо онҳоро харҷ мекунем ва ё не, нигоҳ медорем, барои расидан ба мақсадҳои шахсӣ сармоягузорӣ менамоем, мебошанд»^{xxxix}. Ё ки дар сомонӣ «*Мақтаби миллионер*» чунин оварда шудааст: «*Молияи шахсӣ* – ин ҳамаи он маблағҳои пулие мебошанд, ки мо дорем ва ба даст меорем аз сарчашмаҳои гуногун, ба монанди музди меҳнат, мукофотҳо, даромадҳо аз қоғазҳои қимматнок, аз додани амволи ғайриманкул ба иҷора ва ғайра»^{xl}.

Ба вариантҳои гуногуни мафҳуми «молияи шахсӣ» нигоҳ накарда, истилоҳи ягонае, ки мақбули ҳамагон бошад, вучуд надорад. Вале худ ибораи «молияи шахсӣ» моҳияти онро кушода медиҳад. Ин ҳамчун низоме мебошад, ки ба он сохторҳои гуногуни ба амалиёт ва амалҳои зиёди ба идоракунии молияи шахсӣ вобаста дохил мешаванд. Ба таври дигар гӯем, агар «молияи шахсӣ» – ҳамчун низом матраҳ гардад, он гоҳ онро самаранок идора кардан зарур аст.

Дар ин ҷо мо ба саволи «Бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ барои чӣ зарур аст?» наздик шудем. Ҷавоби ин савол чунин аст: «Барои идоракунии раванди дурусту самаранок истифодаи онҳо» ва агар ҷавобро боз ҳам соддатар намуда, онро суҳанварона баён намоем, он гоҳ ҷавоб чунин аст: «Барои он ки Шумо онҳоро идора намоед, на ин ки онҳо Шуморо идора кунанд».

Мисоле меорем, ки дар он мо кӯшиш намудем ҳама бартариятҳо ва норасогиҳои идоракунии молияи шахсиро бештар ба назар гирем. Ба сифати мисол амалҳои ду персонажҳо (Ҷаноби X ва Ҷаноби Y), ки дар масъала ва муносибатҳои идоракунии молияи шахсӣ куллан аз якдигар фарқ мекунанд, таҳлил карда шудаанд.

Чаноби Х, ки ҳар моҳ даромади муайян мегирад (музди меҳнат 1 маротиба дар охири моҳ пардохт мешавад), вале даромади худро самаранок истифода намебарад, ӯ бидуни ягон нақша, бемулоҳиза хароҷотҳо менамояд: хост, ки либоси нав харад – харид, ҳол он ки аини замон ба он зарурият нест. Телефони мобилии тамғаи нав маъкул шуд – харид ва ғайра. Аксар вақт, баъди ҳафтаи сеюм маблағҳои ӯ тамом мешаванд ва раванди ҷустуҷӯи ғаёли сарчашмаи «то маоши моҳи оянда қарз диҳед», ки одатан ин сарчашма ҳамкорон мешаванд, сар мешавад. Дар натиҷа, мувофиқан, ягон сухан дар бораи пасандози моҳона, ҳатто вучуд дошта наметавонад.

Дар ин ҳолат аз ҳама мудҳишаш он аст, ки *Чаноби Х* ба чунин тарзи ҳаёт одат кардааст, чунин тарзи зиндагӣ ӯро қонеъ менамояд ва ӯ нияти дар зиндагии худ иваз намудани ин ҳолатро надорад.

Чаноби Ҳ чӣ тавре, ки дар боло қайд гардид, персонаже мебошад, ки дар масалаи идоракунии молияи шахсӣ аз *Чаноби Х* куллан фарқ мекунад ва маблағҳои худро тавассути баҳисобгирии онҳо назорат мебарад. Ин маънои онро дорад, ки маблағҳо беназорат харҷ намешаванд. *Чаноби Ҳ* ҳаҷми маблағҳои худро самаранок идора мекунад, чунки бучети муайяни шахсӣ дорад, ки ин ба ӯ имконият медиҳад хароҷотҳои худро ба нақша гирад ва маблағи муайянеро пасандоз намояд. Ба ғайр аз ин, самаранок идора намудани захираҳои пулӣ ба воситаи низоми баҳисобгирии маблағҳои шахсӣ ба *Чаноби Ҳ* имконият медиҳад, ки «то маоши моҳи оянда» қарз нагирад ва аз қарз истифода набарад. Аз тарафи дигар, нодуруст гуфтан, ки *Чаноби Ҳ* барои ҳамаи чиз сарфа мекунад ва барои худ ягон чизро раво намебинад. Не! *Чаноби Ҳ* нисбат ба *Чаноби Х* бо он фарқ мекунад,

ки ӯ худааш маблағҳояшро идора менамояд, на ин ки онҳо ўро.

Ҳамин тариқ, идоракунии молияи шахсӣ имконият медиҳад:

1. Дар навбати аввал ба ёфтани ҷавоби саволҳои зерин: А) Шумо дар як моҳ чӣ қадар даромад мегиред (ҷамъи ҳамаи сарчашмаҳои даромади Шумо)? Б) Дар як моҳ чӣ қадар хароҷот мекунед? Ва ба кадом мақсадҳо?
2. Оқилона баҳо додани ҳолати молиявии Шумо.
3. Муайян намудани ҷойҳои «сусти» дар бучети худ ва бартараф кардани онҳо. Муайян кардани моддаҳои хароҷоти калон ва дар ҳолатҳои зарурӣ аз нав дида баромадани онҳо.
4. Бештар самаранок истифода намудани ҳаҷми маблағҳои пулӣ.
5. Бо дарназардошти имкониятҳои ҳозираи Шумо ба нақша гирифтани хароҷоти оянда.
6. Ҷамъовариҳои пасандозҳо бо мақсади сармоягузорӣ намудани онҳо.
7. Қатъиян беҳтар намудани вазъи молиявӣ.

Инчунин, бартариятҳо ва норасогииҳои баҳисобгирии молияи шахсиро, ки дар ҷадвали 3.1.1 оварда шудаанд, қайд кардан зарур аст.

Аз ҷадвали 3.1.1 дида мешавад, ки бартарии баҳисобгирии молияи шахсӣ назар ба норасогииҳо хеле зиёд мебошад. Агар ба норасогииҳо аҳамият диҳем ва онҳоро муфассалтар дида бароем, қайд кардан мумкин аст, баҳисобгирӣ бодикқат ва доимо (пурра) пур кардани онро талаб менамояд. Иқрор бояд шуд, ки ин норасоӣ дар заминаи он бартариятҳое, ки баҳисобгирии молияи шахсӣ медиҳад он қадар назаррас нест. Аммо бисёри одамон ба ин «фишори» на он қадар калон тоб оварда натавониста, ба осонӣ таслим мешаванд, баҳисобгирии

молияи шахсиро сар мекунанду каме вақт нагузашта, аз он даст мекашанд. Баҳисобгирии молияи шахсӣ дар як рӯз ҳамагӣ якчанд дақиқа вақтро мегирад. Ҳангоми доштани хоҳиш ин он қадар мушкил нест.

Чадвали 3.1.1

Бартариятҳо ва норасогиҳои баҳисобгирии молияи шахсӣ

Бартариятҳо	Норасогиҳо
Шумо медонед, ки пулҳоро барои чӣ сарф менамояд	Дикқат ва муносибати ҷиддиро талаб менамояд
Дар дасти Шумо маблағҳои озод пайдо мешаванд	Мунтазам ва пуррагии маълумотҳо аз рӯи моддаҳои даромад ва хароҷот бояд таъмин карда шавад
Шумо метавонед харидҳоро, пешакӣ, ба нақша гиред	
Шумо метавонед хароҷотҳоро нисбатан самаранок бе ягон нороҳатӣ дар ҳаёти муқаррарии худ анҷом диҳед	
Маблағҳои Шумо зери назорати пурраи шахсии Шумо мегузаранд	
Ҳангоми мавҷуд будани ўҳдадориҳо (қарзҳо), баҳисобгирии маблағҳои шахсӣ ба камшавии ўҳдадориҳо ва ё пурра аз байн рафтани онҳо мусоидат менамояд	
Барои ташаккул додани фарҳанги пасандозкунӣ ёрӣ мерасонад. Интизоми мунтазами захира кардан барои пасандозкунӣ пайдо мешавад	

Вале танбалӣ ва надоштани хоҳиши тағйир додани ҳолати молиявӣ ба тарафи беҳбудӣ барои қисми зиёди аҳоли монеаи рафънопазир аст, ки ҳалли ин мушкил дар дасти ҳуди ин шахсон мебошад. Он қадар бисёр кӯшишҳо лозим нест, фақат лозим аст бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ оғоз карда шавад!

3.2. Тарзҳои бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ

Дар бобҳои гузашта, мо масъалаи зарурати бурдани баҳисобгирии молияи шахсиро дида баромадем. Дар ин боб мо ба тарзҳои асосии баҳисобгирии молияи шахсӣ шинос мешавем, яъне ба чунин савол мисли - баҳисобгирии молияи шахсиро чӣ тавр бояд бурд? ҷавоб мегирем.

Шахсе, ки дилхоҳ равандро амалӣ менамояд, мехоҳад он мутлақо қулай ва оддӣ бошад. Барои ҳамин, мо он тарзҳои асосии бурдани баҳисобгириеро, ки барои гурӯҳҳои гуногуни истифодабарандагон пешбинӣ шудаанд, пурратар дида мебароем.

Тарзи 1. Баҳисобгирии молияи шахсӣ дар дафтар (ба шакли қоғазӣ). Ин тарзи бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ аз ҳама оддӣ ба ҳисоб меравад. Мувофиқ ба номи худ ин тарз дар назар дорад, ки ҳама баҳисобгирӣ дар қоғаз (блокнот; рӯзнома; дафтари ёддошт), мувофиқан, дастӣ бурда мешавад. Қайд кардан зарур аст, ки ин тарз ҳам бартариятҳо ва ҳам норасогиҳо дорад, ки дар ҷадвали 3.2.1. оварда шудаанд.

Ба бартариятҳо ва норасогиҳои ин намуди баҳисобгирӣ нигоҳ накарда, баҳисобгирии молияи шахсӣ дар қоғаз бештар барои зинаи аввал, яъне барои шахсоне, ки нав ба баҳисобгирӣ шурӯъ мекунанд, хос аст. Баъди чанд вақт, истифодабаранда ба ин ҳисобгирӣ одат мекунад ва зарурияти таҳлили нисбатан муфассали маълумотҳо пайдо мешавад, бисёриҳо ба истифодабарии барномаи компютери Excel (тарзи дуҷум) мегузаранд. Ё ки ҳарду тарзро бо роҳи якҷоя истифода мебаранд, яъне дар давоми рӯз ҳисобгириро тариқи қоғазӣ бурда, бегоҳирӯзӣ, вақте ки дастрасӣ ба компютер пайдо мешавад, маълумотҳоро ба барномаи ҳисобгирии махсус мегузaronанд.

Чадвали 3.2.1

Бартариятҳо ва норасогиҳои бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ дар қоғаз

Бартариятҳо	Норасогиҳо
- Барои истифодабаранда бисёр оддӣ ва фаҳмо мебошад. Донишу малакаи кор бо компютерро талаб намекунад. Аз нуқтаи назари дастрасӣ қулай мебошад, дар дилхоҳ вақт ба истифодаи он шурӯъ намудан мумкин аст; - Блокноти кисагиро доимо бо худ гардонидан мумкин аст, ки он имконияти бурдани баҳисобгириро дар дилхоҳ ҷойи мувофиқ медиҳад; - Имконияти қайд кардани ҳамаи хароҷотҳо /даромадҳо, баъди амалишавии /гирифтани онҳо, ки эҳтимолияти ба ҳисоб нагирифтани ягон амалиётро аз байн мебарад; - Барои доштани компютер, барномаҳои махсус ва мавҷуд будани интернет зарур нест; - Ин тарз амалан ягон хароҷоти моддиро талаб намекунад	- Методи дастӣ бурдани баҳисобгирӣ ноқулай буда, вақти бисёрро мегирад. - Ин тарзи бурдани баҳисобгирӣ аз нуқтаи назари таҳлили муфассали даромадҳо ва хароҷотҳо барои дурнамои дарозмуддат самаранок нест; - Ҳавфи калони гум шудани маълумотҳо, масалан гум шудани блокноти кисагӣ. Аз нуқтаи назари ҳимояи маълумотҳо ин тарз ҳавфнок мебошад (навиштаҷот метавонанд ба дасти шахсони бегона афтанд, ё нусхабардорӣ шаванд); - Аз нуқтаи назари нигоҳдории нусхаи захиравии маълумотҳо, дар ҳолати ба миён омадани зарурияти барқарор намудани маълумотҳои гумшуда, ноқулай мебошад

Тарзи 2. Баҳисобгирии молияи шахсӣ дар Excel ва ё дигар барномаҳои баҳисобгирии махсуси компютерӣ. Баҳисобгирӣ дар Excel – яке аз тарзҳои аз ҳама қулайи бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ мебошад. Он ба истифодабаранда имконият медиҳад, ҳисобу китоби заруриро тавре омода намояд, ки дар ҳисобот ҳамаи маълумотҳои зарурӣ бошанд. Инчунин, ин барнома барои таҳлили маълумотҳо қулай мебошад.

Баҳисобгирии молияи шахсӣ дар Excel ба шахсоне қулай мебошад, ки истифодабарандагони барномаи MS Excel мебошанд. Бартариятҳо ва норасогиҳои

баҳисобгирии молияи шахсӣ дар Excel, дар ҷадвали 3.2.2. оварда шудаанд.

Барои баҳисобгирии молияи шахсӣ ба ғайр аз Excel, боз дигар барномаҳои махсус омодашуда низ мавҷуданд. Масалан, 1С: Пул, Молияи хонавода, Бучети хонагӣ, Муҳосиботи хонагӣ ва ғайраҳо.

Ҷадвали 3.2.2

Бартариятҳо ва норасогиҳои бурдани ҳисобгирии маблағҳои шахсӣ дар Excel ва ё дигар барномаҳо

Бартариятҳо	Норасогиҳо
- Имконияти мутобиқ намудани барнома, ки ҳамаи ҳисобкуниҳо ба таври автоматӣ иҷро шаванд; - Имконияти гурӯҳбандии даромадҳо ва хароҷотҳо; - Маълумотҳо оиди даромад ва хароҷот барои коркард ва таҳлил қулай мебошанд. Имконияти сохтани ҷадвалҳо ва диаграммаҳо, ки барои возеҳу равшан тасаввур кардани вазъият ёрӣ мерасонанд; - Имконияти мутобиқ намудани барнома барои ҳар як истифодабарандаи алоҳида (сатҳи мураккабӣ аз сатҳи донистани барнома аз тарафи истифодабаранда вобаста аст); - Қофтуқои қулайи маълумотҳо; - Имконияти беҳатар нигоҳ доштани ҳуҷҷатҳо (кодқунонӣ, рамз (парол) гузоштан ва ғайра); - Имконияти нусхабардории қулайи маълумотҳои захиравӣ	- Шартӣ ҳатмӣ барои бурдани баҳисобгирӣ, мавҷуд будани компютер ва ё дигар таҷҳизоте, ки барномаи MS Excel дорад; - Вабастагӣ ба ҳамон таҷҳизоте, ки дар он баҳисобгирӣ бурда мешавад; - Музднокии барномаҳо (ва ё қисмати муайяни он), ки дорои функцияҳои васеъ мебошанд; - Барои мувофиқ кардани ҳисоботҳо ва қори барнома дар Excel ва инчунин навиштани формулаҳои муайян барои баҳисобгирии молияи шахсӣ, малакаи муайян ва ё ёрии беруна зарур аст; - Ҳавфи гум кардани маълумотҳо ҳангоми вайрон шудани қори система; - Ҳангоми набудани нусхаҳои захиравӣ ё ҳангоми гум шудан, дуздидани таҷҳизоте, ки дар он баҳисобгирии молияи шахсӣ бурда мешавад, ҳавфи гум шудани маълумотҳо ҷой дорад

Ҳисобгирии маблағҳои шахсӣ дар Excel, ба фикри мо яке аз тарзҳои беҳтарини баҳисобгирӣ ба ҳисоб меравад, ки он барои нисбатан муфассалтар омӯштани

ҳолати молияи шахсии худ, ба таври айёни нишон додани тамоюл ва самтҳои ҳаракати молияи шахсино имконпазир менамояд.

Тарзи 3. Онлайн баҳисобгирии молияи шахсӣ.
Вактҳои охир, онлайн-хизматрасонии баҳисобгирии маблағҳои шахсӣ миёни онҳое, ки баҳисобгирии молияи шахсии худро мебаранд, маъруфу машҳур шуда истодааст. Аз рӯи мавридҳои функционалӣ, тарзи 3, мисли тарзи 2 буда, фарқиаш дар он аст, ки баҳисобгирии молияи шахсӣ дар сайти хизматрасониҳо ба таври фосилавӣ бурда мешавад. Бартариятҳо ва норасогиҳои онлайн бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ дар ҷадвали 3.2.3 оварда шудаанд.

Ҷадвали 3.2.3

Бартариятҳо ва норасогиҳои онлайн бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ

Бартариятҳо	Норасогиҳо
- Дастрасӣ ба маълумотҳо, аз дилҳо ҷой, ба шарте, ки дар он ҷо дастрасӣ ба компютер ва ё таҷҳизоти мобилӣ ва интернет бошад; - Баҳисобгирӣ дар дилҳо ҷойи муносиб (ҳангоми мавҷуд будани компютер /таҷҳизоти мобилӣ ва интернет) бурдан мумкин аст; - Системи автоматии баҳисобгирӣ ва таҳлил (ҳамон ҳел, ҷи тавре ки дар тарзи дуом)	- Ҳавфи калони гум шудани маълумотҳои махфӣ дар бораи молияи шахсӣ дар натиҷаи аз тарафи ҳақерҳо дуздидани маълумотҳо; - Маълумотҳо дар бораи молияи шахсии Шумо барои соҳибони хизматрасонӣ дастрас мебошад; - Пардохти ҳаққи хизматрасонӣ (барои хизматрасонии барнома); - Ҳавфи гум кардани маълумотҳо дар натиҷаи маҳкам кардани хизматрасонӣ (техникӣ; молиявӣ; муаммоҳои ҳуқуқӣ); - Ҳавфи аз тарафи соҳибони бадҳохи хизматрасонӣ ба шахси сеом додани (фурӯхтани) маълумотҳо дар бораи молияи шахсии Шумо; - Дар ҳолати ба дигар шахсон фурӯхтани хизматрасониҳо ва ё васеъ намудани рӯйхати муассисони (соҳибони) хизматрасонӣ, дастрасиро ба маълумотҳо дар бораи молияи шахсии Шумо иловатан шахсони нав (беғона) пайдо мекунанд; - Ҳангоми дар хизматрасонӣ ҷой доштани муаммоҳои техникӣ ва ё муваққатан набудани интернет, дастрасӣ ба баҳисобгирии молияи шахсии Шумо маҳдуд мегардад

Ҳамин тарик, дар ин боб мо тарзҳои бурдани баҳисобгирии молияи шахси ро дида баромадем. Кадоме аз инҳо барои Шумо нисбатан беҳтар ва самараноктар мебошад, худатон хулоса кунед, аз ҳама муҳим – ин оғози бурдани баҳисобгирӣ аст!

3.3. Идоракунии ҳаҷми гардиши молияи шахсӣ

3.3.1. Қисми даромад

Ба монанди буҷети давлатӣ, молияи шахсӣ аз қисмҳои даромад ва хароҷот иборат аст. Дар боби мазкур мо қисми даромадро муҳокима намуда, мавридҳои ба қисми хароҷот вобастаро дар боби оянда дида мебароем (боби 3.3.2.).

Намудҳои гуногуни сарчашмаҳо вучуд доранд, ки қисми даромади молияи шахсии моро ташкил медиҳанд. Асосиашонро номбар мекунем: музди меҳнат (ин сарчашмаҳо метавонанд якҷандто бошанд, агар Шумо дар ду ва ё зиёда аз он корҳо кор кунед); даромадҳо аз ғаёлияти репетиторӣ (хизматрасониҳои гуногуни омӯзишӣ); даромадҳо аз тичорат; даромадҳо аз кишоварзӣ; даромадҳо аз байҷорадиҳии амволи ғайриманқул; даромадҳо аз ғоизҳои пасандозҳои бонкӣ ва ғайра.

Ҳамин тарик, ба сарчашмаҳои даромад дилхоҳ воридшавиҳо дар *намуди пулӣ* (аз ҷумла, сарчашмаҳои, ки характери якдафъаина доранд, ба монанди: мукофотпулии солона; тўҳфаҳо дар намуди пул ва ғайра), ба ғайр аз ба қарз гирифтаи пул (дилхоҳ намуд қарзҳо).

Дар хотир дошта бош!!!

Ҳангоми баҳисобгирии ҳаҷми гардиши молияи шахсӣ (чи қисми даромад ва чи қисми хароҷот) танҳо бояд ҳамон даромадҳо ва хароҷотҳои, ки дар намуди пулӣ мебошанд, ба ҳисоб гирифта шаванд

Шумораи сарчашмаҳои даромад аҳамияти калон дорад. Ҳар як сарчашмаи даромад ро дар қисми даромади молияи шахсӣ мо ҳамчун моддаи алоҳида ҳисоб мекунем.

Масалан: корманд Ҳикматзода У.С. аз кори асосӣ ба маблағи XXX сомонӣ музди меҳнат мегирад. Рӯзҳои истироҳат ӯ дар дигар ҷой кор мекунад. Илова бар ин, корманд Ҳикматзода У.С., аз ҳисоби фоизи ҳармоҳаи пасандози бонкии худ ва ба иҷора додани хонаи истиқоматиаш даромад мегирад.

Ҳамин тариқ, агар маълумоти гирифташударо ба шакли ҷадвал ҷойгир намоем, он гоҳ маълумоти зеринро пайдо мекунем (ниг. ба ҷадвали 3.3.1.1):

Ҷадвали 3.3.1.1

Тақсими моддаҳои сарчашмаҳои даромад

	Моддаҳои сарчашмаи даромад	Маблағ
1	Музди меҳнати 1	xxx
2	Музди меҳнати 2	xxx
3	% аз рӯи пасандози бонкӣ	xxx
4	Даромад аз ба иҷора додани амволи ғайриманқул	xxx
Ҳамагӣ (ҷамъи сатрҳои: 1+2+3+4)		XXX

Ҳамин тариқ, мантиқан чӣ қадаре, ки сарчашмаҳои даромад зиёд бошанд, маблағи умумии даромад низ ҳамон қадар зиёд мешавад. Қайд кардан зарур аст, ки моддаҳои даромад (сарчашмаҳо) *одатан* нисбат ба хароҷот хеле кам мебошанд, вале ин маънои онро надорад, ки қисми хароҷот ҳамавақт аз қисми даромад зиёд аст (чӣ тавре ки мо қайд кардем, қисми хароҷотро мо дар боби оянда нисбатан муфассалтар дида мебароем). Вақте мо мегӯем, ки моддаҳои даромад одатан на он қадар зиёданд, ин маънои онро дорад, ки онҳоро дар хотир нигоҳ доштан осонтар аст ва барои ҳамин шуморо зарур аст, ки онҳоро (маблағи умумии моҳонаро) ҳамавақт дар хотир нигоҳ доред. Шояд дар ин

чо табиатан саволе ба миён ояд: «Барои чӣ? Дар хотир нигоҳ доштани маблағи умумии даромади моҳона барои чӣ лозим аст?» Пеш аз ҳама, барои он, ки дар вақти харидҳои калон хароҷоти худро назорат кунем.

Масалан:

Даромади умумии Шумо дар як моҳ 3000 сомони ро ташиқ медиҳад. Ба Шумо пешниҳод менамоянд, ки телефони мобилӣ ба маблағи 4500 сомонӣ харидорӣ намоед. Инчунин, Шумо намехоҳед қарз гиред. Қарори Шумо?

Табиатан, ҷавоб ба пешниҳоди харидани телефон бояд манфӣ бошад, ба он нигоҳ накарда, ки дар нигоҳи аввал ҳамагӣ 1500 сомонӣ намерасад. Вале ин фақат аз нигоҳи аввал!!!

Гап дар сари он аст, ки дар мисол сухан дар бораи даромади умумӣ меравад, вале мо маблағи умумии хароҷоти моҳонаро намедонем. Мисоли додашударо ба бузургии маблағи умумии хароҷоти моҳона, ки ба 1 500 сомонӣ баробар аст, пурра мекунем.

Мисол (идомаи мисоли қаблӣ):

Даромади умумии Шумо дар як моҳ 3 000 сомони ро ташиқ медиҳад. Хароҷоти умумӣ – 1 500 сомонӣ. Маблағи бақияи соф 1500 сомони ро ташиқ менамояд. Дар лаҳзаи пешниҳоди харид пасандоз нест. Ба Шумо пешниҳод менамоянд, ки телефони мобилии замонавӣ (нимдошт), ки дар ҳолати хеле хуб ба маблағи 4 500 сомонӣ харидорӣ намоед. Дар ин вақт, Шумо намехоҳед маблағи норасоиро аз ягон кас қарз кунед ва ё қарз гиред. Қарори Шумо?

Ҷавобаш айён аст. Шумо аз пешниҳоди харидани телефон бояд худдорӣ намоед. Ҳол он ки ҳолати пурраи вазъият (баъди пурра кардани маълумоти зарурӣ) ба мо нишон медиҳад, ки дар вақти пешниҳод Шумо ҳамагӣ 1 500 сомонӣ маблағ доред. Ҳамин тариқ, барои Шумо, дар асл, 3 000 сомонӣ намерасад ва ин маблағ аз маблағи доштаи Шумо ду маротиба зиёдтар мебошад.

Инак, бармегардем ба қисми даромади молияи шахсии шумо. Пеш аз ҳама, бояд мақсад муайян карда шавад: аз баҳисобгирии моддаҳои даромади молияи шахсӣ чӣ меҷоҳем? – Ҷавоб хеле оддӣ аст: ба мо донишмандони маблағи даромади моҳонаи худро аниқ муайян намоем!

Барои айёният, аз қаҳрамонҳои худ мисол меорем (хотирасон мекунем корманд Ҳикматзода У.С.) бо тавсифи пурраи қисми даромади молияи шахсии он.

Ҳикматзода У.С. дар бонк ба ҳайси мутахассиси шӯъбаи кормандон кор мекунад.

Музди меҳнати ӯ, баъди пардохти ҳамаи андозҳо 2500 сомониро ташкил медиҳад. Ба ғайр аз ин, Ҳикматзода У.С. пасандоз дар бонк дорад, ки он тахти 15%-и солона ҷойгир шудааст ва ба Ҳикматзода У.С. моҳе ба маблағи 100 сомонӣ (баъди пардохти ҳамаи андозҳо) даромад меорад. Илова бар ин, Ҳикматзода У.С., рӯзҳои шанбе дар яке аз мактабҳои олӣ дарс медиҳад, ки ин ба ӯ иловатан 800 (баъди пардохти ҳамаи андозҳо) сомонӣ маблағ мебиёрад. Ба ғайр аз ин, ба ӯ аз библиотеканиш якхонагӣ хона ба мерос мондааст, ки аз байчорадиҳии он моҳе 1000 сомонӣ (баъди пардохти ҳамаи андозҳо) ба даст меорад.

Дар хотир дошта бошед!!!

1. *Ҳангоми баҳисобгирии ҳаҷми гардиши молияи шахсӣ даромадҳо ва хароҷотҳо бояд аз рӯи воқеят (баъди амалӣ шудани онҳо) ва аз рӯи маблағи соф (баъди ҳисобӣ кардани ҳамаи андозҳо) ба ҳисоб гирифта шаванд;*
2. *Депозитҳо ва ё дигар сарчашмаҳои даромадҳои фоида бояд дар ҳамаи моҳе, ки Шумо онҳоро «ба даст» гирифтаед, ба ҳисоб гирифта шаванд. Агар Шумо даромадро ҳар симоҳа, ҳар нимсола ва ё ҳар сол як маротиба гиред, онро ба ҳамаи моҳе, ки даромадро Шумо ҳақиқатан мегиред, дар ҳамаи моҳ ба ҳисоб гирифта шаванд;*
3. *Ҳеҷ гоҳ даромаддеро, ки ҳоло нагирифтаед, ҳисоб накунад!*
4. *Инчунин баҳисобгирӣ бояд бо як асбоб бурда шавад, ҳуҷҷат набошад, ки Шумо даромади асосиро ба даст меоред*

Ҳисобкуниро гузаронида, маълумотҳои зеринро ба даст меорем (ниг. ба чадвали 3.3.1.2):

Чадвали 3.3.1.2

Сарчашмаҳои даромадҳои Ҳикматзода У.С.

	Сарчашмаҳои даромад	Маблаг (сомонӣ)
1	Музди меҳнати 1	2 500
2	Музди меҳнати 2	800
3	% - депозити бонкӣ	100
4	Даромад аз баичорадиҳии хонаи истиқоматӣ	1 000
Ҳамагӣ (ҷамъи сатрҳои: 1+2+3+4)		4 400

Ҳамин тариқ, Ҳикматзода У.С. чор сарчашмаи даромад дорад, ки ду сарчашмаи он: фоизи депозити бонкӣ ва даромад аз баичорадиҳии хонаи истиқоматӣ, даромадҳои ғайрифаъол (пассивӣ) ба ҳисоб мераванд, яъне онҳо ба Ҳикматзода У.С. мутлақо бе иштироки ӯ даромад меоранд. Мувофиқан, ду сарчашмаи аввал фаъол ҳисоб мешаванд, чунки онҳо иштироки Ҳикматзода У.С.-ро талаб менамоянд. Инак, даромадҳо метавонанд фаъол ва ғайрифаъол бошанд. Кадоме аз онҳоро Шумо беҳтар медонед – интиҳоб аз шумост. Аз нуқтаи назари ҳузуру ҳаловат ва сарфи қувва, даромадҳои ғайрифаъол нисбатан диққатҷалбкунанда мебошанд, чунки барои гирифтани онҳо аз мо ягон (ва ё қариб тамоман) иштироке талаб карда намешавад.

Даромадҳои ғайрифаъол вақти шуморо озод мекунанд ва Шумо метавонед барои ба даст овардани даромади фаъол ва ё ба ягон кори бароятон шавқовар машғул шавед.

Дар боби оянда қисми хароҷоти молияи шахси ро мушаххасан дида мебароем, ки муваффақияти молиявии Шумо бештар аз идоракунии самараноки онҳо вобастагӣ дорад.

3.3.2. Қисми хароҷот

Хароҷот....хароҷот.... хароҷот... ҳамаи ҳаёти мо – сар то сар аз хароҷот иборат мебошад. Дар ин ҳаёт барои ҳама чиз бояд пардохт кард – барои хӯрду хӯрок, зисту зиндагонӣ, сару либос, табобат, нақлиёт, вақтхушӣ, хониш ва ғайраҳо – ин асосиашон, вале пурра нест. Дар асл рӯйхати хароҷотҳо хеле васеъ мебошад, ки ҳар як моддаи он дар навбати худ ба зермоддаҳо тақсим мешаванд, ки онҳо хеле зиёданд. Аз тарафи дигар, хароҷотҳои муайяне ҷой доранд, ки бидуни онҳо ҳеҷ мумкин нест, вале баъзе моддаҳои хароҷотие мавҷуданд, ки аз онҳо худдорӣ намудани мумкин аст.

Дар хотир дошта бошед!!!

Дар бештари ҳолатҳо одамон маблағи даромади моҳонаи худро аниқ гуфта метавонанд, вале маблағи аниқи хароҷотҳои моҳонаи худро, дар аксар ҳолатҳо, гуфта наметавонанд!!!

Ба саволи: маблағи хароҷоти моҳонаи Шумо чӣ қадар аст? одамон одатан ҷавоб медиҳанд: «хайр, тақрибан XXXX сомонӣ»

Агар мо маблағи хароҷотҳои худро аниқ надонем, он гоҳ чӣ тавр таҳлили муфассали онҳоро гузаронида метавонем, ва муайян намоем, ки дар ҳақиқат ин хароҷотҳо заруранд ё не? Ва аз ҳама муҳим, муайян намудани қисми хароҷотие, ки Шумо метавонед бидуни расонидани зарар ба саломатӣ ва фаъолияти ҳаёти худдорӣ намоед.

Ҳамин тарик, мо ба хулосае омадем, ки хароҷотҳоро ба хароҷотҳои зарурӣ ва иловагӣ ҷудо кардан лозим аст. Хароҷотҳои иловагӣ, дар навбати худ, ба хароҷотҳои доимӣ ва тағйирёбанда ҷудо мешаванд.

Хароҷотҳои зарурӣ – ашёҳои ҳаётан муҳим, ҳамаи он чизе, ки мо бе онҳо наметавонем вучуд дошта бошем. Ва агар мо дурустар фикр кунем, дар ҳақиқати ҳол чунин

моддаҳои хароҷот, ки ҳаётан муҳим ва зарурӣ мебошанд, на он қадар зиёданд:

- хароҷотҳо барои хӯрду хӯрок;
- хароҷотҳо барои зисту зиндагонӣ (хизматрасониҳои коммуналӣ, пардохт барои манзили истиқоматӣ (дар ҳолати иҷоравӣ будани манзил);
- сару либос ва пойафзол (аз рӯи зарурият);
- хароҷотҳо барои табобат (аз рӯи зарурият).

Чӣ таре, ки мебинед, ҳамагӣ якчанд моддаҳои хароҷот мавҷуд аст, ки бидуни онҳо дар ҷаҳони имрӯза воқеан зиндагонӣ қардан ғайриимкон аст.

Табиатан, метавонанд саволҳо ба миён оянд: хароҷоти интернет чӣ? Хароҷоти телефони мобилӣ, планшет ва ноутбук чӣ??? – Инҳо ҳама ба хароҷотҳои иловагӣ дохил мешаванд.

Хароҷотҳои иловагӣ – боқимонда ҳама хароҷотҳое, ки ба хароҷотҳои зарурӣ тааллуқ надоранд. Муҳим он аст, ки ба хароҷотҳои иловагӣ инчунин ҳамон хароҷотҳое тааллуқ доранд, ки аз рӯи тасниф ба хароҷотҳои зарурӣ тааллуқ доранд, вале аз рӯи моҳият – инҳо хароҷотҳои иловагӣ ҳисоб мешаванд. Масалан: харидории боз як куртаи нав, ҳол он ки Шумо аллақай 4 -то чунин куртаҳо доред.

Хароҷотҳои доимӣ – хароҷотҳое, ки характери доимии моҳона доранд (масалан, пардохти хизматрасониҳои коммуналии муқарраршуда). Бартарияти хароҷотҳои доимӣ дар он аст, ки онҳоро аниқ ба нақша гирифтани мумкин аст.

Хароҷотҳои тағйирёбанда – хароҷотҳое, ки бузургиашонро тағйир медиҳанд, барои ҳамин мо андозаи ин хароҷотҳоро танҳо пешбинӣ карда метавонем. Чунин хароҷотҳо аз нуқтаи назари баҳисобгирӣ ҳале ноқулай мебошанд ва барои ҳамин, аз

рӯи имконият, барои қулай шудани баҳисобгирӣ, зарур аст, ки ин харочотҳо ба қатори харочотҳои доимӣ гузаронида шаванд.

Инро чӣ тавр бояд иҷро кард? Ба сифати мисол харочотҳои тағйирёбандаеро мегирем, ки ба харидорӣ намудани сару либос вобаста мебошанд. Ба ҳисоби миёна, бо дарназардошти мавсим, зарурияти хариди калон, дар як сол 2 маротиба (зимистон ва тобистон) ва боз 2 маротиба харидории нисбатан камтар (баҳор ва тирамоҳ) ба миён меояд. Мувофиқан, маблағи ин харочотҳо аз якдигар фарқ доранд. Барои он, ки ин харочотҳои тағйирёбанда ба харочотҳои доимӣ гузаронида шаванд, зарур аст, ки барои ин харочотҳо ҳармоҳа маблағи муайяне ҷудо карда шавад (захира карда шаванд). Барои муайян намудани маблағи зарурӣ бояд миқдори ашёҳои лозимӣ ва маблағи онро барои мавсими пешомад муайян кард. Ин ашёҳо ва маблағи онҳоро ҷамъ намуда, ба 3 тақсим намудан зарур аст.

Аз рӯи ин нақша харочотҳои тағйирёбанда ба харочотҳои доимӣ мубаддал мегарданд.

Он чизе, ки ба қарз дахл дорад, онҳо ҳама ба қисми харочотии молияи шахсии Шумо тааллуқ доранд.

Ҳамин тариқ, мо барои худ шартан тасниф намудани харочотҳоро бо мақсади баҳисобгирии молияи шахсӣ муайян намудем. Дар боби оянда мо бевосита ба баҳисобгирии харочотҳо машғул мешавем.

3.3.3. Баҳисобгирӣ ва таҳлили харочотҳо

Дар боби гузашта яке аз саволҳои асосие, ки ба идоракунии молияи шахсӣ дахл дорад, дода шуд: «Маблағи харочотҳои ҳармоҳаи Шумо чӣ қадар аст?» ва Шумо метавонед ҷавоби ин саволро дастрас намоед, агар

аз рӯи дастурамалҳое, ки дар поён оварда шудаанд, амал намоед.

1. *Комилан ҳамаи хароҷотҳои худро нависед (новобаста аз маблағ!!!). Дар хотир дошта бошед, ки агар Шумо маблағи аниқи хароҷотҳои худро фаҳмидан хоҳед, он гоҳ роҳи дигаре вучуд надорад!!!* Ин тартиб ба ду саволи муҳими Шумо ҷавоб мегардонад, ки ба қисми хароҷоти молияи шахси дахл доранд. Якум, Шумо маблағи аниқи хароҷотҳои худро медонед (дар моҳе, ки дар он баҳисобгирӣ бурда шудааст) ва дуюм, ки аҳамияти боз ҳам калонтар дорад – маблағро барои чӣ сарф намудед.

Бисёр муҳим!!!

Худро фиреб надихед! Агар Шумо, оид ба бурдани баҳисобгирии ҳамаи хароҷотҳоятон қарор қабул кардаед, он гоҳ ин раванд бояд барои Шумо бо тарзи муқаррарӣ амалӣ гардад. Дидану дониста, дар вақти баҳисобгирӣ бо мақсади дар охири моҳ ба «ҳисоботи хуб» соҳиб шудан хароҷотҳои худро нисбатан кам нишон надихед. Охир киро фиреб медихед??? Танҳо худро!!!

Дар хотир дошта бошед, ки дар ин марҳила барои Шумо оид ба ҳамаи хароҷотҳоятон маълумоти аниқу пурра доштан зарур мебошад. Шумо бояд на танҳо оиди маблағи хароҷотҳо, балки дар бобати чӣ тавр ва ба кучо сарф шудани онҳоро донед

2. *Навиштани ҳамаи хароҷотҳоро фаромӯш накунад.* Ин яке аз шартҳои асосӣ барои то охир бурда расонидани баҳисобгирии хароҷотҳо ва ба саволҳои худ ҷавобҳо гирифтани ба ҳисоб меравад. Бисёриҳо аз ӯҳдаи иҷрои ҳамин вазифаи оддӣ набаромада, то охир баҳисобгирии хароҷотҳоро намебаранд бо баҳонаи он, ки ин раванд вақти зиёдеро талаб мекунад. Дар асл, сабаби асосӣ ин танбалӣ ва набудани хоҳиш мебошад. Як чизро бояд қайд намуд, ки шояд, аз нигоҳи аввал, баҳисобгирии хароҷотҳо дар назар мураккаб намояд, вале дар асл ин ҳамагӣ якчанд дақиқа вақтро талаб менамояд (ҳар бегоҳ).

Барои он ки вазифаро содда намоем, тавсия медиҳем, ки блокнот (кисагӣ)-ро пур намоед ва он бояд доимо бо Шумо бошад. Баробари амалӣ намудани хароҷоти навбатӣ зарур аст, то ин хароҷот дар блокнот қайд шавад, самаранокии ин маълумотҳо хеле баланд мешаванд, агар маълумотҳои иловагӣ: чӣ харидорӣ шуд ва ё барои чӣ сарф шуд, қайд шаванд. Тафсили хароҷотҳо низ муҳим мебошад, зеро дар охири моҳ (ҳангоми ҷамъбаст намудан) ба Шумо имконияти таҳлили хароҷотҳои худро медиҳад. Барои мисол, агар Шумо дар моддаи «хароҷотҳои нақлиётӣ» маблағи умумиро нишон диҳед, он гоҳ Шумо фақат маълумот оид ба маблағи хароҷотҳои нақлиётиро ба даст меоред. Вале агар аз рӯи ҳамин хароҷотҳои нақлиётӣ маълумот муфасссал бошад, барои мисол: хароҷотҳо дар нақлиёти ҷамъиятӣ ва хароҷотҳо дар таксӣ, он гоҳ Шумо аллакай сохтори муфасссали хароҷотҳои нақлиётии худро медонед. Шояд саволе ба миён ояд, ки: «Ин барои чӣ ба мо лозим аст?». Ҷавоби ин саволро мо дар поён дар вақти баррасии мисоли кам кардани хароҷотҳо пайдо мекунем.

3. *Баҳисобгирии муфасссалро ҳамагӣ 3 моҳ бурдан лозим аст.* Иқрор бояд шуд, ки ин мӯҳлат он қадар тӯлонӣ нест. Барои чӣ 3 моҳ? Барои он, ки аз рӯи натиҷаи семоҳа, ба Шумо ҳолати нисбатан пурра аён мегардад, ки он ба саволи асосии Шумо ҷавоб медиҳад (саволе, ки дар аввали боб гузошта шуда буд). Баъди ин мӯҳлат зарурият ба чунин ҳисоботи муфасссал аз байн меравад. Дар ин давра Шумо барои худ маблағи моддаҳои асосии хароҷотро муайян карда, барои онҳо мувофиқан маблағи заруриро раво менамояд.

Якчанд тавсияҳо оиди хароҷотҳои худиро чӣ тавр бояд назорат кард:

1. *Методи нақша-факт аз рӯи моддаҳои хароҷот.* Баъди он, ки Шумо баҳисобгирии муфасссали маблағҳои

худиро (барои 3 моҳ) анҷом додед ва маблағи хароҷотатонро аз рӯи моддаҳо медонед, Шумо метавонед нақшаро аз рӯи ин хароҷотҳо муайян намуда, дар охири моҳ хароҷотҳои аслиро муайян кунед. Хароҷотҳои асли метавонанд нисбат ба хароҷотҳои нақшавӣ камтар ва ё зиёдтар бошанд. Методи додашуда имконият медиҳад хароҷотҳоро дар давраи муайян таҳлил намуда, онҳоро ба мувофиқа оред. Масалан, хароҷотҳо барои хӯрду хӯрок ба маблағи 1000 сомонӣ ба нақша гирифта шудаанд, вале хароҷоти ҳақиқӣ 900 сомониро ташкил дод, чунин ҳолат давоми се моҳ такрор меёбад, дар ин ҳолат нақшаи ин хароҷот аз 1000 сомонӣ ба 900 сомонӣ иваз карда мешавад. Нисбати дигар хароҷотҳо, низ айнан чунин принцип истифода бурда мешавад.

2. *Методи лифофаҳо.* Хусусияти ин усул дар он аст, ки воситаҳои пулӣ ба якҷанд қисмҳо тақсим карда шуда, аз якдигар ҷудо нигоҳ дошта мешаванд (мумкин аст дар лифофаҳо). Онҳо барои хароҷотҳои муайян пешбинӣ шудаанд. Ҳамин тариқ, самаранокии назорати ҷисмонӣ аз болои захираҳои пулӣ дар сатҳи моддаҳои хароҷотӣ ба даст оварда мешавад.

Акнун ҳолати гардиши пулро дар мисоли қаҳрамони худамон Ҳикматзода У.С. дида мебароем.

Ҳикматзода У.С. қарор дод ба бурдани ҳисобгирии хароҷотҳои худ шурӯъ намояд, бо мақсади гирифтани ҷавоб ба саволе, ки ӯ дар як моҳ чӣ қадар пул хароҷот мекунад?

Хотирасон менамоем, ки Ҳикматзода У.С. ба маблағи 4400 сомонӣ даромад мегирад (ин маблағ аз ҳисоби чӣ таркиб меёбад ниг. ба ҷадвали 3.3.1.2).

Хароҷотҳои Ҳикматзода У.С. дар як моҳ ташкил медиҳанд 4400 сомонӣ (ниг. ба ҷадвали 3.3.3.1).

Чадвали 3.3.3.1

Моддаҳои асосии хароҷотҳои Ҳикматзода У.С.

	Моддаҳои хароҷотӣ	Маблағ (бо сомони)
1	Маҳсулоти хӯрока	2 000
2	Сару либос ва пойафзол	500
3	Хароҷотҳои нақлиётӣ	600
4	Хизматрасонии коммуналӣ	250
5	Алоқии мобилӣ ва интернет	250
6	Вақтхушӣ	800
Ҳамагӣ (ҷамъи сатрҳои: 1+2+.....+6)		4 400

Инак, қаҳрамони мо ба саволи худ ҷавоб гирифт, хароҷотҳои моҳона 4400 сомони ро ташкил медиҳанд, яъне баробар ба даромади ӯ. Ҳамин тариқ, даромадҳои Ҳикматзода У.С. хароҷотҳои онро пурра мепӯшонанд, вале ягон маблағе барои пасандозкунӣ боқӣ наместонад, ки ин Ҳикматзода У.С.-ро на он қадар қонеъ менамояд.

Барои он, ки ҳар як моддаи хароҷот таҳлил карда шавад, тафсиле зарур аст, ки ҳангоми баҳисобгирии хароҷотҳо ҳар як маблағ аз рӯи мақсади мушаххас ба қайд гирифта шудааст. Ҳикматзода У.С. ҳангоми хароҷот ҳар як харидро аз рӯи мақсад ба қайд гирифтааст.

Ҳисоботи тафсиلى аз рӯи хароҷотҳои Ҳикматзода У.С. маълумотҳои зеринро нишон дод (ниг. ба ҷадвали 3.3.3.2).

Ҳисоботи тафсиلىро оид ба хароҷотҳои худ бодикқат омӯхта, Ҳикматзода У.С. моддаҳоеро дарёфт намуд, ки тайёр буд дар моҳи оянда онҳоро ба тарафи камшавӣ ислоҳ намояд:

1. Ҳикматзода У.С. ба қароре омад, ки ӯ барои хӯроки пешин дар ошхона харчи зиёдатӣ мекунад. Ӯ ба ҳамкорони дигар диққат дод, ки онҳо дар ҷойи кор хӯроки пешин меҳӯранд (соҳибкорони инфиродӣ ба ҷойи кор овардани хӯроки хонагиро ташкил намуданд, ки арзиши он нисбат ба хӯроки пешин дар ошхона 2

маротиба арзонтар мебошад). Ў низ якчоя бо ҳамкории боқимонда барои дар чойи кор хӯрдани хӯроки пешин шурӯ намуд. Ҳамин тариқ, хароҷот барои хӯроки пешин ду маротиба кам шуда, ба 315 сомонӣ баробар шуд.

Ҷадвали 3.3.3.2

Ҳисоботи тафсилӣ аз рӯи хароҷотҳои Ҳикматзода У.С. (моҳи ҳисоботӣ)

	Моддаҳои хароҷотӣ	Зерҳисоб	Маблағ (сомонӣ)
1	Маҳсулоти хӯрока (хона)		1 370
	Маҳсулоти хӯрока (пешин дар ошхона)	21 (рӯз) х 30 сомонӣ	630
	Ҷамъ: Маҳсулоти хӯрока		2000
2	Ҷамъ: Сару либос ва пойафзол	Ҳармоҳа ҷудо карда мешавад, вале харид дар семоҳа як бор амалӣ карда мешавад.	500
3	Таксӣ (ба кор рафтани ва аз кор омадани)+кори иловагӣ	21+4 (рӯз) х 20 сомонӣ	500
	Таксӣ дар шаҳр (кори шахсӣ) дар муддати як моҳ		100
	Ҷамъ: Хароҷотҳои нақлиётӣ		600
4	Ҷамъ: Хизматрасонии коммуналӣ		250
5	Алоқаи мобилӣ		100
	Интернет		150
	Ҷамъ: Алоқаи мобилӣ ва интернет		250
6	Ҷамъ: Вақтхушӣ		800
	Ҷаммагӣ (маблағи: 1+2+.....+6)		4 400

2. Хароҷоти роҳ низ кам карда шуданд. Корманд Ҳикматзода У.С. ба қароре омад, ки барои рафту омад микроавтобусҳои хатсайро истифода барад. Ҳамин тариқ, хароҷоти нақлиётӣ ӯ 100 сомони роҳ ташкил намуд.

3. Тарофаҳои операторони мобилиро омӯхта, Ҳикматзода У.С. тарофаи худро иваз карда, ба чойи занг

задан бештар sms-паёмҳоро истифода бурдан гирифт. Акнун, харочоти ӯ барои алокаи мобилӣ, ҳамагӣ 45 сомони ро ташкил доданд.

4. Харочоти интернет, аз ҳисоби ивази провайдер кам карда шуда, акнун 100 сомони ро дар як моҳ ташкил медиҳанд.

5. Инчунин, харочот барои вақтхӯшӣ ба тарафи камшавӣ аз нав дида баромада шуда, 400 сомони ро ташкил намуд.

Ҳамин тариқ, дар моҳи оянда харочотҳои Ҳикматзода У.С. аллакай чунин шуданд (ниг. ба ҷадвали 3.3.3.3).

Ҷадвали 3.3.3.3

Ҳисоботи тафсилӣ аз рӯи харочотҳои Ҳикматзода У.С. (моҳи дигари баъди моҳи ҳисоботӣ) баъди кам кардани харочотҳо (сомонӣ)

	Моддаҳои харочотӣ	Зерҳисоб	Маблағ
1	Маҳсулоти хӯрокаи (хона)		1370
	Маҳсулоти хӯрокаи (пешин)	21 (рӯз) x 15 сомонӣ	315
	Ҷамъ: Маҳсулоти хӯрокаи		1685
2	Ҷамъ: Сару либос ва пойафзол	Ҳармоҳа монда мешавад, вале харид дар семоҳа як бор амалӣ карда мешавад	500
3	Микроавтобусҳои хатсайр (ба кор рафтагӣ ва аз кор омадан)+кори иловагӣ	21+4 (рӯз) x 40 сомонӣ	60
	Микроавтобусҳои хатсайр (кори шахсӣ) дар муддати як моҳ		40
	Ҷамъ: Харочотҳои нақлиётӣ		100
4	Ҷамъ: Хизматрасонии коммуналӣ		250
5	Алокаи мобилӣ		45
	Интернет		100
	Ҷамъ: Алокаи мобилӣ ва интернет		145
6	Ҷамъ: Вақтхӯшӣ		400
	Ҳамагӣ (маблағи: 1+2+.....+6)		3 080

Ҳамин тариқ, бо роҳи соддаи тағйирёбӣ Ҳикматзода У.С. харочотҳои худро $1\,320$ сомонӣ ($4\,400 - 3\,080 = 1\,320$) кам кард, ки ин қариб 34%-и даромади ӯро ташкил менамояд.

Агар натиҷаи қисмҳои даромад ва харочотҳои бучети шахсиро ҷамъбаст намоем, он гоҳ чунин маълумотҳоро ба даст меорем (ниг. ба ҷадвали 3.3.3.4):

Ҷадвали 3.3.3.4

Ҳисоботи ҷамъбасти аз рӯи даромадҳо ва харочотҳои Ҳикматзода У.С. баъди кам кардани харочотҳо

Сарчашмаҳои даромад	Маблағ (сомонӣ)	Моддаҳои харочотӣ	Маблағ (сомонӣ)
Музди меҳнати 1	2 500	Маҳсулоти хӯроқа	1 685
Музди меҳнати 2	800	Сару либос ва пойафзол	500
% аз рӯи депозити бонкӣ	100	Харочотҳои нақлиётӣ	100
Даромад аз ба иҷора додани хонаи истиқоматӣ (квартира)	1 000	Хизматрасонии коммуналӣ	250
		Алоқаи мобилӣ ва интернет	145
		Вактхушӣ	400
Ҳамагӣ даромадҳо	4 400	Ҳамагӣ харочотҳо	3 080

Чӣ тавре, ки аз тавозуни мо дида мешавад, фарқияти байни даромадҳо ва харочотҳо 1320 сомониро ташкил менамояд. Маблағи сарфашуда дар ҳаҷми 1320 сомонӣ Ҳикматзода У.С. ҳармоҳа ба депозит мегузорад, ба таври дигар гӯем, маблағи ҳармоҳаи пасандози Ҳикматзода У.С. – 1320 сомониро ташкил менамояд.

Дар боби оянда, мо пасандозҳоро, ҳамчун қисми таркибии молияи шахсӣ, зарурият ва аҳамияти онҳоро дар идоракунии молияи шахсӣ дида мебароем.

3.3.4. Пасандозҳо

Инак, мо якҷоя бо Шумо то ҳамон нуқтаи идоракунии молияи шахсие расидем, ки аз нуқтаи назари таъмини бехатарии молиявӣ – стратегӣ муҳим ба ҳисоб меравад. Маҳз пасандозҳо (мавҷудияти онҳо), ҳамчун қисми таркибии молияи шахсӣ метавонанд дар вақти ба миён омадани ҳолатҳои ғайричашидмошт (ғайринақшавӣ), ҳамчун кафолати муайяне хизмат намоянд. Маҳз онҳо сарчашмаи сармоягузорӣ ва ё харидҳои калон мебошанд. Инчунин, пасандозҳо метавонанд даромад биёранд. Ва аз ҳама муҳим, пасандозҳо ба мо боварӣ ва эътимод ба рӯзи фардо медиҳанд.

Биёед пасандозҳоро муфассалтар дида мебароем. Дар навбати аввал, ба саволи «Пасандоз чист?» ҷавоб меёем. Яке аз мафҳумҳои классикӣ чунин мебошад «пасандоз – ин қисми захирашавандаи даромади пулии аҳоли мебошад, ки барои дар оянда қонеъ гардонидани талаботҳо пешбинӣ шудааст»^{ли}. Вале мо мазмуни ин мафҳумро тағйир надода, содда кардем, то ки он бештар дастрасу фаҳмо бошад:

Пасандоз – ин:

Қисми даромади пулие, ки баъди тарҳ кардани ҳамаи хароҷотҳо боқӣ мемонад ва он қисме, ки одам барои амалӣ намудани мақсадҳои муайян захира менамояд

Қайд кардан зарур аст, ки дар ин ҷо мақсадҳо метавонанд гуногун бошанд. Пасандозҳо метавонанд бо мақсади сармоягузорӣ ба тичорат, бо мақсади гирифтани даромади фоизӣ ва ё бо мақсади амалӣ намудани хариди калон ё хароҷоти вобаста ба гузаронидани чорабинӣ, амалӣ шаванд.

Дар дилхоҳ ҳолат, мақсади пасандоз чӣ хеле ки набошад, он барои шахс як ҳавасмандӣ мебошад, ки ўро «маҷбур месозад» барои амалӣ шудани он пеш равад.

Акнун биёед ба саволе, ки диққати бисёрихоро ба худ ҷалб мекунад, ҷавоб диҳем: «Чӣ тавр пасандоз мекунад?»

Аксари таҷрибадорони ҳозирае, ки дар тичорат ба натиҷаҳои хуб ноил гардидаанд, қоидаҳои содда ва оддӣ, вале самаранокро тавсия медиҳанд, ки барои ба таври босубот ва доимӣ пасандоз кардан ёрӣ мерасонад.

Пеш аз ҳама, қоидаи аз ҳама муҳимро дар хотир нигоҳ доред ва риоя кунед: «Пеш аз ҳама, дар мадди аввал ба худ пардохт кунед». Мумкин аст саволе ба миён ояд: 1) Ин ба пасандоз чӣ дахл дорад??? 2) Пеш аз ҳама, дар мадди аввал, ба худ пардохт кунед чӣ маъно дорад??? 3) Чӣ тавр онҳо ба якдигар алоқаманд мебошанд? Ҷавоб хеле оддӣ аст. Чун Шумо дар охири моҳ даромади худро мегирид, Шумо бояд дар навбати аввал «ба худ маблағро пардохт кунед», маҳз он маблағ – маблағи пасандози Шумо мешавад!!!

Барои чӣ дар навбати аввал ба худ бояд пардохт кард, на ин ки дар охир? (баъди амалӣ намудани ҳамаи хароҷотҳо). Ҷавоб ҳам чун саволи пешин хеле оддӣ аст: Дар дасти Шумо баъди ҳамаи хароҷотҳо дар охир барои пасандоз пул намеронад!!!

Дар хотир дошта бошед!!!

Маблағе, ки Шумо барои худ, дар мадди аввал, пардохт мекунад – ин ҳамон пасандози Шумо аст! Хеле муҳим, ки Шумо худро бояд ба риояи ин қоида одат кунед, новобаста аз вазъият. Ҳамин тавр, Шумо метавонед пасандоз кунед.

Агар Шумо ин қоида ро риоя накунад ва пасандоз кунед, маблағе, ки баъди пардохти ҳамаи хароҷотҳо боқӣ мемонад ночиз аст, он гоҳ Шумо ягон маблағ пасандоз карда наметавонед, чунки ягон маблағ дар дасти Шумо боқӣ намеронад

Қоидаи дигар ин муайян намудани маблағи хармоҳае, ки Шумо мехоҳед пасандоз кунед, ба шумор меравад. Ҳангоми муайян намудан, ягон ҳел маҳдудияти қатъӣ вучуд надорад, чунки маблағи ҳармоҳаи пасандоз, аз даромадҳо ва хароҷотҳои Шумо ва инчунин аз мақсади пасандоз намудан, вобастагӣ доранд. Яъне, вобаста аст аз имкониятҳо ва мақсади Шумо. Вале, дар дилхоҳ ҳолат, маблағи моҳонаи пасандози Шумо набояд аз **10%-и маблағи даромади умумии Шумо** камтар бошад.

Қоидаи овардашуда бисёр хуб аст, вале як чизро бояд ба назар гирем. Шумо бояд барои худ муайян кунед, ки мақсади шумо, ки ба хоҳири он пасандоз мекунад, чӣ қадар вақтро барои ноил шудан талаб мекунад, агар Шумо барои худ 10%-ро муайян кунед???

Биёед ҳисоб кунем ва барои худ муайян намоем, ки маблағи ҳармоҳаи пасандоз ва маблағи мақсади Шумо то кадом андоза ҳамченак мебошанд?

Масалан, даромади моҳонаи Шумо 2 500 сомони ро ташикл медиҳад. Шумо мехоҳед мошини сабукрав, ки арзиши он 40 000 сомонӣ мебошад, харидорӣ намоед. Ба фикри Шумо чӣ қадар вақт лозим аст барои ноил шудан ба мақсад, агар меъёри пасандозкунӣ 10%-и даромад муқарар шуда бошад? Ҳисоб хеле оддӣ аст:

$$\begin{aligned} 2\,500 \text{ сомонӣ} \times 10\% &= 250 \text{ сомонӣ} \\ 40\,000 \text{ сомонӣ} / 250 \text{ сом.} &= 160 \text{ моҳ} \\ 160 \text{ моҳ} / 12 &= 13 \text{ солу } 3 \text{ моҳ} \end{aligned}$$

Розӣ шавед – мӯҳлати хеле тӯлонӣ. Боварӣ дорем, ки чунин нақша шуморо қонеъ карда наметавонад. Дар мисоли додашуда байни маблағи пасандоз ва мӯҳлати расидан ба мақсади гузошташуда нобаробарӣ баръало намоён аст. Барои ҳамин, фикр карда, ҳал кардан зарур аст, ки чӣ бояд кард? Ҷавоб маълум аст: Мӯҳлатро тағйир

додан (кам кардан) зарур аст. Инро чӣ тавр бояд кард? Барои ҷавоб ёфтан ба мо қоидаи зерин ёрӣ мерасонад.

30 %-и даромадҳои худро нигоҳ доред. Дар ин вақт қоидаи аз ҳама муҳимро фаромӯш набояд кард – аввал ба худ пардохт мекунем !!! Шояд ин, назари Шумо иҷронашаванда намояд, вале бовар кунед, ин усул хеле самаранок ва иҷрошаванда мебошад.

Ҳангоми зиёд кардани фоизи пазандози моҳона (то 30%) харидани мошини сабукрав амалӣ карда мешавад, дар мудати:

$$\begin{aligned} 2\,500 \text{ сомони} \times 30\% &= 750 \text{ сомони} \\ (\text{маблағи ҳармоҳаи пасандоз}) \\ 40\,000 \text{ сомони} / 750 \text{ сомони} &= 53,3 \text{ моҳ} \\ 53,3 \text{ моҳ} / 12 \text{ моҳ} &= 4 \text{ солу } 5 \text{ моҳ} \end{aligned}$$

Ҳамин тариқ, бо меъёри 30% пасандози моҳона харидани мошини сабукрав баъди 4 солу 5 моҳ (яклухт карда шудааст) амалӣ карда мешавад.

Фарқиятро ҳис каред? Агар дар ҳолати якум барои амалӣ намудани мақсад зиёда аз 13 сол лозим бошад, он гоҳ дар ҳолати дуҷум аллакай сухан дар бораи 4 сол (каме зиёдтар) меравад. Ҳол он, ки маблағи даромади моҳона дар ҳар ду ҳолат якхела мебошад.

Вале як ҳолати муҳим ҷой дорад. Шумо бояд қобилияти худро дуруст ҳисоб кунед, то ки ба ҳолате гирифтор нашавед, ки бинобар нодуруст муайян кардани имкониятҳои худ ва ҳамчун натиҷа – иҷро накардани вазифаҳои гузошташуда (нигоҳ доштани 30%) одамон рӯҳафтода мешаванд ва идома додани баҳисобгирии молияи шахсияшонро тамоман қатъ мекунанд. Агар Шумо ба қароре омада бошед, ки ҳар моҳ пасандозкуниро аз 30% шурӯъ намоед, он гоҳ Шумо бояд аз рӯи нақшаи муайяншуда амал кунед. Набояд худро

фиреб дода, маблағи нақшавии пасандозро (фоизи ба нақшагирифташуда) ҳар моҳ, аз рӯи қоидаи $3+3+3=2+4+3$ дигар кунед. Ин қоида чӣ маъно дорад, яъне агар Шумо ба қароре омада бошед, ки аз маблағи даромади моҳона 30%-ро пасандоз кунед, он гоҳ қатъӣ ин фоизро бояд риоя кард. Набояд ки моҳи якум – 20% пасандоз кунем, моҳи дуюм- 40% ва дар моҳи сеюм – 30%. Шояд савол пайдо шавад: барои чӣ? Ҷавоб чунин аст: дар вақти пасандозкунӣ интизом бисёр муҳим буда, он набояд вайрон шавад. Дуюм, иваз шудани фоизи моҳона шуморо ба ҳатогӣ метавонад оварда расонад ва ин равандро душвор кунад.

Инчунин, дар ёд доред, агар Шумо ҳис кунед, ки пасандозкунӣ, мисол, ҳармоҳа ба андозаи 30% барои Шумо мушkil бошад, зарур аст, ки ин андозаро аз нав дида баромада, онро мисол то 20% кам кунед. Баъди аз нав дида баромадани нақша, шуморо зарур аст, ки нақшаи навро қатъӣ иҷро кунед. Муҳим он аст, ки маблағи пасандоз (фоизи пасандоз аз даромади умумии шумо) набояд хеле кам бошад. Мутахассисон тавсия медиҳанд, ки маблағи пасандози моҳона набояд аз 10%-и даромади Шумо камтар бошад, барои он, ки ҳаҷми пасандоз хеле хурд мешавад, ва Шумо ҳеҷ вақт ба мақсади худ расида наметавонед.

Танҳо баъди он, ки Шумо баҳисобгирии молияи шахсиатонро сар мекунед, метавонед корҳои зеринро иҷро кунед:

- Даромадҳо ва хароҷотҳои худро аниқ ҳисоб кардан.
- Ба савол ҷавоб додан, ки ҳамаи маблағҳои худро дар кучо ва бо кадом мақсад сарф намудам?
- Баҳо додани ҳолати молияи шахсии шумо.
- Муайян кардани моддаҳои хароҷоти «нолозимӣ», ки бидуни онҳо Шумо метавонед оромона зиндагӣ кунед.

- Ба нақша гирифтани харидҳо ва ё сармоягузориҳо.
- Муайян кардани маблағи пасандози ҳармоҳа.
- Беҳтар намудани идоракунии молияи шахсӣ.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. *Таърифи мафҳуми «молияи шахсӣ»-ро диҳед.*
2. *Зарурияти бурдани баҳисобгирии молияи шахсӣ аз чӣ иборат аст?*
3. *Бартариятҳо ва норасогӣҳои баҳисобгирии молияи шахсиро номбар кунед.*
4. *Тарзҳои асосии баҳисобгирии молияи шахсиро номбар кунед.*
5. *Ҳангоми баҳисобгирии молияи шахсӣ даромадҳо ва хароҷотҳо дар кадом шакл ба ҳисоб гирифта мешаванд?*
6. *Баҳисобгирии молияи шахсиро бо кадом асбоб бурдан зарур аст?*
7. *Ҳангоми баҳисобгирии молияи шахсӣ оё даромади давран оянда ба ҳисоб гирифта мешавад?*
8. *Фарқияти хоси байни даромадҳои фаъол ва ғайрифавол дар чӣ ифода меёбад?*
9. *Пасандоз чист?*
10. *Барои чӣ доштани пасандоз муҳим аст?*

Адабиёт

1. Егорова Н.Ю., Резник С.Д., Бобров В.А. Менеджмент в домашнем хозяйстве. 3-е изд., перераб. и доп. - М.: 2010. — 461 с. .
2. Жеребин В. М., Романов А. Н. Экономика домашних хозяйств. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 231 с.

3. Жнякин Б. А. Азбука семейной экономики. – Донецк: Донбасс, 1988. – 126 с.
4. Королева Н.И. Теория и практика домоведения. – СПб.: Изд-во СПбГАСЭ, 2006.
5. Кочергин И.Ю. Экономика в нашем доме. – Киев: Знания, 1989.
6. Краткая энциклопедия домашнего хозяйства / Под ред. И. М. Терехова. – М.: Советская энциклопедия. Издание 3-е, 1990. – 649 с.
7. Макаров С.В. Личный бюджет: деньги под контролем. С-Пб.: «Питер», 2008. – 218 с.
8. Резник С. Д., Бобров В. А. Управление семейной экономикой. – М.: Экономика, 2003. – 440 с.
9. Сахаровская Ю. Куда уходят деньги. Как грамотно управлять семейным бюджетом. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 288 с.
10. Тюгашев Е. А. Экономика семьи и домашнего хозяйства: Учеб. пособие. – Новосибирск: СибУПК, 2002. – 159 с.
11. Чернов А. Ю. Личные финансы. Доходы и расходы семейного бюджета. – М.: Перспектива, 1995. – 176 с.

БОБИ 4.

ИНТИХОБИ ДУРУСТИ ТАШКИЛОТИ ҚАРЗӢ

- ❖ ТАШКИЛОТҲОИ ҚАРЗӢ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН:
НАМУДҲОИ АСОСӢ;
- ❖ ИНТИХОБИ ДУРУСТИ
ТАШКИЛОТИ ҚАРЗӢ БАРОИ
ҲАМКОРӢ;
- ❖ БА ЧӢ БОЯД АҲАМИЯТ ДОД
ҲАНГОМИ ИНТИХОБИ
ТАШКИЛОТҲОИ ҚАРЗӢ?

4.1. *Ташилотҳои қарзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: намуदҳои асосӣ*

Ташилотҳои қарзӣ – шахсони ҳуқуқие (бонкҳо, ташилотҳои қарзии ғайрибонкӣ, аз ҷумла ташилотҳои маблағгузории хурд), ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ҳама ё баъзе аз амалиёти бонкии дар Қонуни мазкур ва дигар санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо иҷро менамоянд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон намудҳои зерини ташилотҳои қарзӣ мавҷуданд:

I. Бонкҳои тиҷоратӣ. Мутобиқи Қонун «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» *бонк* дар Ҷумҳурии Тоҷикистон «ташилотҳои қарзие, ки мақсади асосиаш гирифтани фоида буда, дорои сармояи оинномавии барои он муқарраркардаи Бонки миллии Тоҷикистон ва ҳуқуқи

ичрои на камтар аз се амалиёти зерин: ҷалби амонат ва пасандозҳо, додани қарз, кушодан ва пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ мебошад»^{xlii}.

Намудҳои асосии амалиётҳои, ки бонк метавонанд пешниҳод намоянд, дида мебароем.

- 1.1. ҷалби амонат ва пасандозҳо;
- 1.2. додани қарзҳо (таъминшуда ва таъминнашуда), аз ҷумла:
 - а) қарзҳои истеъмоли, ипотека ва байнибонкӣ;
 - б) факторинг;
 - в) форфейтинг.
- 1.3. кушодан ва пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ;
- 1.4. хариду фурӯши воситаҳои зерин барои худ ё муштариён:
 - а) воситаҳои бозори пулӣ (аз ҷумла: чекҳо, векселҳо, ӯҳдадоринаҳо ва тасдиқномаҳои пасандозӣ);
 - б) асъори хориҷӣ;
 - в) саҳмияҳо ва дигар қоғазҳои қимматноки интиқолшаванда;
 - г) қарордодҳои форвардӣ, созишномаи своп, фьючерс, опсион ва дигар ҳосилаҳои, ки ба асъор, саҳмияҳо, вомбаргҳо, металл, сангҳои қимматбаҳо ё қурбу меъёрҳои фоизӣ дахл доранд;
- 1.5. додани кафолат, баҳисобгирии ӯҳдадориҳои шартӣ, аз ҷумла кафолатҳо ва эътиборномаҳо (аккредитивҳо) барои худ ва муштариён;
- 1.6. ҳисоббаробаркунӣ ва интиқоли маблағҳо, аз ҷумла интиқоли маблағҳои электронӣ, барориш ва ё хизматрасонии воситаҳои пардохт, ба истиснои интиқолҳои почтавӣ;
- 1.7. миёнаравӣ дар бозори пулӣ;
- 1.8. амалиёти сейфӣ, нигоҳдорӣ ва идоракунии

- дориҳо (пул, қоғазҳои қимматнок, металлҳо, ҷавохирот ва ғайра);
- 1.9. хизматрасонии амалиёти ба боварӣ асосёфта (идоракунии маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қимматнок ва ғайра ба манфиати боварикунанда ва дар асоси супориши он);
 - 1.10. ҳар гуна амалиёти дигаре, ки аз амалиёти дар моддаи мазкур зикршуда бармеоянд ва бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд;
 - 1.11. амалиёти кассавӣ: қабул намудан, аз нав ҳисоб кардан, иваз намудан, бастан ва нигоҳ доштани пулҳои қоғазӣ ва тангаҳо;
 - 1.12. қабул намудан (инкассатсия) ва фиристондани пулҳои қоғазӣ, тангаҳо ва ашёи қимматбаҳо.
2. Ҳангоми доштани иҷозатномаи иловагӣ бонкҳо метавонанд инҳоро иҷро намоянд:
- 2.1. амалиётҳои дар банди якуми моддаи мазкур (иҷозатшуда) бо асъори хориҷӣ номбаршударо, аз ҷумла амалиётҳо аз рӯи ҳисобҳо бо асъори хориҷӣ барои мизочон ва оиди қабули асъори хориҷӣ аз номи мизоч;
 - 2.2. хариду фурӯши асъори хориҷӣ, аз номи худ;
 - 2.3. амалиётҳо бо металлҳои қимматбаҳо.
3. Бонк, ғайр аз амалиёти бонкии дар қисми 1 номбаршуда, ҳуқуқ доранд аҳдҳои зеринро ба амал бароранд:
- 3.1. додани замонат, ки иҷрои ӯҳдадориҳои пулиро дар назди шахси сеюм пешбинӣ менамояд;
 - 3.2. иҷораи молиявӣ (лизинг);
 - 3.3. амалиёт бо металлҳои сангҳои қимматбаҳо мутобиқи қонунгузорӣ;
 - 3.4. хизматрасонӣ ба сифати агенти молиявӣ;
 - 3.5. хизматрасонӣ ба сифати мушовир ё маслиҳатгари

молиявӣ;

3.6. хизматрасонии иттилооти молиявӣ ва қарзӣ.

Инчунин, ҳангоми мавҷуд будани иҷозатномаи дахлдор бонк метавонад хизматрасониҳоеро пешниҳод намояд, ки ба принципҳои коргузорӣ ва маблағгузории бонкҳои исломӣ, бо тартиби муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон мувофиқ бошад.

Бонки исломӣ – ташкилоти қарзии исломиест, ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ба ҷаъолияти бонкии исломӣ машғул мебошад;

Бонки миллии Тоҷикистон (БМТ) ҳуқуқ дорад, номгӯи маҳдуди амалиётҳо ва инчунин аҳдномаҳои (шартномаҳои) намунавии ба таҷрибаи байналмилалӣ мувофиқро тасдиқ намояд, ки мутобиқи принципҳои коргузорӣ ва маблағгузории бонкҳои исломӣ иҷро карда мешаванд.

Тартиби гирифтани иҷозатнома барои иҷро намудани амалиётҳои бонкӣ мутобиқи принципҳои коргузорӣ ва маблағгузории бонкдории исломӣ, бо санадҳои меъёрии БМТ муайян карда мешаванд.

II. Ташкилотҳои маблағгузории хурд (*ташкилоти амонатии қарзии хурд, ташкилоти қарзии хурд ва фонди қарзии хурд*) - ташкилотҳои қарзие, ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ба ҷаъолияти маблағгузории хурд машғул мебошанд^{xliii}.

II.I. Ташкилоти амонатии қарзии хурд - шахси ҳуқуқие, ки бо мақсади ҷалби амонату пасандоз ва пешниҳод намудани қарзҳои хурд бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур таъсис дода шудааст.

Қарзи хурд – қарзе, ки аз ҷониби ташкилотҳои маблағгузории хурд ба қарзгир бо шартҳои пардохти ғоиз ва баргардонидан ба мӯҳлати муайян дода шудааст ва маблағи он аз андозаи муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон зиёд намебошад.

Ташкилот метавонад ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, соҳибкорони хурд ва миёна қарзҳои гурӯҳӣ низ пешниҳод намояд. Ҳаҷми қарзи хурди аз ҷониби ташкилотҳои амонатии қарзии хурд ба шахсони воқеӣ додашаванда бояд на зиёда аз маблағи 250 000 (дусаду панҷоҳ ҳазор) сомонӣ ва ба шахсони ҳуқуқӣ додашаванда на зиёда аз маблағи 500 000 (панҷсад ҳазор) сомонӣ бошад.

Ташкилоти амонатии қарзии хурд метавонад дар доираи меъёрҳои тибқи қонунгузорӣ муқарраркардаи Бонки миллии Тоҷикистон амалиёти бонкии зеринро анҷом диҳад:

- ҷалби амонат ва пасандозҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;

- додани қарзи хурд (бо таъмин ва бе таъмин);

- кушодану пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ;

- интиқоли маблағҳои пулӣ бо фармоиши муштарӣ;

- додани кафолат;

- қарордодҳои форвардӣ ва своп барои худ;

- амалиёти кассавӣ;

- амалиёти ҳисоббаробаркунӣ ва мубодилавӣ;

- барориши қортҳои пардохтии бонкӣ ва амалиёт бо онҳо.

II.II. Ташкилоти қарзии хурд - шахси ҳуқуқие, ки бо мақсади пешниҳод намудани қарзҳои хурд бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур таъсис дода шудааст.

Ташкилот метавонад қарзи хурд, бо шартҳои пардохти фоиз ва баргардонидан дар муҳлати муайяншуда ва дар андозаи ниҳии он, ки барои шахсони воқеӣ аз 250 000 (дусаду панҷоҳ ҳазор) сомонӣ ва барои шахсони ҳуқуқӣ аз 400 000 (чорсад ҳазор) сомонӣ зиёд нест, пешниҳод кунад.

II.III. Фонди қарзии хурд - шахси ҳуқуқии ғайритиҷоратие, ки бо мақсади пешниҳод намудани қарзҳои хурд бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур таъсис дода шудааст.

Фонд метавонад қарзи хурдро бо шартҳои пардохти фоиз ва баргардонидан дар мӯҳлати муайяншуда ва дар андозаи ниҳии он, ки барои шахсони воқеӣ аз 250 000 (дусаду панҷоҳ ҳазор) сомонӣ ва барои шахсони ҳуқуқӣ аз 350 000 (сесаду панҷоҳ ҳазор) сомонӣ зиёд нест, пешниҳод кунад.

Ташиклоти қарзии хурд ва *фонди қарзии хурд* амалиёти бонкии зеринро анҷом медиҳанд:

- пешниҳоди қарзҳои хурд;
- бастанӣ қарордодҳои форвардӣ ва своп барои худ.

***Муносибати ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд
бо муштарӣ^{xliv}***

1. Муносибати ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд бо муштарӣ дар асоси шартнома амалӣ мегардад.

2. Ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд бояд то бастанӣ шартномаи қарзӣ ба муштарӣ оид ба фоизи қарз, ки ҳамаи хароҷоти вобаста ба пешниҳод ва хизматрасонии қарзро дар бар мегирад, маълумот пешниҳод наоянд.

3. Ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ҳуқуқи яктарафа тағйир додани шартҳои шартномаҳои пасандозӣ, амонатӣ ва қарзиро надоранд.

4. Ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ба муштарӣ хизматҳои машваратӣ иттилоотӣ мерасонанд.

5. Нисбат ба талаботи ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд дар бораи баргардонидани қарзи хурд мӯҳлати панҷсолаи даъво татбиқ мегардад.

6. Ташкилотҳои маблағгузори хурд ӯҳдадоранд дар бораи иҷрои ҳама гуна аҳд ва амалиёти шубҳаноки муштарӣро худ (кӯшиши анҷом додани аҳд ва амалиёти шубҳанок) ба мақоми ваколатдори давлатии муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда ва маблағгузори терроризм бо тартиби муқаррарнамудаи қонун хабар диҳанд.

7. Амалҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд, ки дар қисми 6 моддаи мазкур зикр шудаанд, вайронкунии талаботи сирри бонкӣ ҳисоб карда намешаванд.

Чӣ тавре ки аз номгӯи хизматрасониҳои дар боло овардашуда бармеояд, хизматрасонии бонкҳо, нисбат ба дигар намудҳои ташкилотҳои қарзӣ, хеле васеътар мебошад, ки ин бартарии калон ба ҳисоб меравад. Вале қайд кардан зарур аст, ки ба муҳим будани ин омил нигоҳ накарда, дигар омилҳои на камтар муҳиме ҷой доранд, ки ба онҳо диққат додан лозим аст (нисбатан муфассал ниг. ба боби 4.2).

Ба ғайр аз ташкилотҳои қарзӣ (дар боло овардашуда), дар Тоҷикистон боз дигар сарчашмаҳои маблағгузори низ вуҷуд доранд.

III. Иттифоқҳои қарзӣ — ташкилотҳои ғайритиҷоратии қарзӣ, ки дорои ҳуқуқҳои шахси ҳуқуқӣ буда, барои ба аъзои худ расонидани хизматҳои молиявӣ бо роҳи муттаҳид намудани воситаҳои пулии шахсии аъзояш ва қарздиҳии байниҳамдигарии онҳо таъсис дода мешаванд.

Иттифоқҳои қарзӣ барои иҷрои мақсадҳои асосии зерин таъсис дода мешаванд:

- муттаҳид намудани воситаҳои пулии аъзои иттифоқи қарзӣ;
- қарздиҳии байниҳамдигарии аъзои иттифоқи қарзӣ;
- расонидани хизматҳои молиявӣ ба аъзои иттифоқи қарзӣ;

- чалби аъзои иттифоқи қарзӣ ба идоракунии фаъолияти он.

Иттифокҳои қарзӣ барои амалӣ намудани фаъолияти худ амалиёти зеринро мегузaronанд:

- чалби маблағи пулии аъзои иттифоқи қарзӣ дар асоси шартномаҳои қарздиҳӣ;
- додани қарзҳо ба аъзои иттифоқи қарзӣ;
- таъмини кафолатҳо аз рӯи ӯҳдадорихои қарзии аъзои иттифоқи қарзӣ ба маблағе, ки оинномаи он муайян намудааст;
- расонидани хизматҳои машваратӣ ва ахборотӣ ба аъзои иттифоқи қарзӣ.

IV. Гаравхона (ломбард). – шахси ҳуқуқӣ (ташкилоти махсусгардонидашуда), ки ба додани қарзи кӯтоҳмуддат бар ивази гарави молу мулки манқули шаҳрвандон, инчунин ниғахдошти молу мулки манқули шаҳрвандон машғул аст^{xlv}.

Ба он нигоҳ накарда, ки фаъолияти гаравхонаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон давраи нисбатан на он қадар тӯлониро дар бар мегирад (онҳо 10 соли охир фаъол шуданд) ломбардҳо таърихи чандасра доранд. Онҳо ҳанӯз дар асри 15 пайдо шуда буданд. Вале номи худро аз рӯи номи маҳаллаи итолёвии Ломбардия гирифтанд.

Гаравхона ба қарз додани маблағҳои пулӣ махсус гардонидашудааст, барои гирифтани қарз, мизочи гаравхона бояд ашёи қимматбаҳо, одатан маснуоти заргарии худро ба гарав монад. Баъди пардохт қардани қарз ва фоиз, аз рӯи қадвали пардохт, мизоч гарави худро аз гаравхона мегирад.

Агар молгузор ӯҳдадорихояшро иҷро накарда бошад ва (ё) номатлуб иҷро карда бошад, талаби гаравхона дар бораи рӯёндани қарз аз молу мулки багаравмонда ва (ё) барои ниғахдошт супурдашуда мутобиқи қонунгузории граждании Ҷумҳурии

Тоҷикистон бо тартиби судӣ, инчунин бо тартиби ғайрисудӣ конеъ гардонида мешавад.

Бояд қайд намуд, ки қарзҳои аз ҷониби гаравхонаҳо додашаванда – нархи хеле гарон доранд, барои ҳамин ба назди онҳо танҳо ҳамон вақте рафтан лозим аст, ки пули нақд дар ҳақиқат фавран зарур бошад, аммо дар ин маврид бояд боварӣ дошта бошед, ки қарзро дар мӯҳлати камтарини вақт баргардонда метавонед.

Мизоче, ки аз гаравхона қарз мегирад, лозим аст тайёр бошад, ки ашёе, ки ба гарав монда мешавад ба маблағе нархгузори карда мешавад, ки он аз нархи харидоришуда, хеле паст мебошад. Фоизи қарз аз тарафи ҳар як гаравхона алоҳида муайян карда мешавад – дар маҷмӯъ, меъёр ба ҳолати имрӯза, дар як моҳ *аз 4 то 6% ва бо ифодаи солона 48-72%-и солонаро ташкил менамояд.*

Бартариятҳо ва норасогии қарзи гаравхонаҳоро нишон медиҳем (ниг. ба ҷадвали 4.1.1).

Ҷадвали 4.1.1

Бартариятҳо ва норасогии ҷаъолияти ломбардҳо

Бартариятҳо	Норасогии
- Додани қарз ҳамагӣ 15-20 дақиқаро ташкил менамояд; - Зарурияти ҷамъоварӣ намудани ҳуччатҳои зиёд нест, (барои мисол, маълумот дар бораи музди меҳнат ва ғ); - Зарурияти пур кардани аризаҳои мураккаб, анкетаҳо ва пешниҳоди маълумотҳои шахси сеюм лозим нест (маълумот дар бораи музди меҳнати аъзоҳои оила; розигии ҳамсар ва ғайра); - Гаравхонаро ҳамчун алтернатива барои кутин (ячейкаи) бонкӣ дида баромадан мумкин аст – нигоҳдории ашёҳои қимматбаҳо (мизоч метавонад маблағи қарзи ночиз гирад ва гарав ашёҳои қимматбаҳои худро пешниҳод кунад) дар гаравхона ба давраи кӯтоҳ, метавонад нисбат ба иҷораи ячейкаи бонкӣ ғойдаовартар бошад	- Маснуоти зарғарӣ бо нархи пастарин – бо нархи шикастпора (лом) қабул карда мешавад; - Гирифтани қарз, ки маблағаш нисбатан калон мебошад, мушкул аст; - Фоизи қарз хеле баланд аст; - Дар гаравхона танҳо қарзи кӯтоҳмуддат, ба мӯҳлати то як сол гирифтани мумкин аст; - Аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон ба танзим дароварда намешавад; - Бинобар баланд будани фоизи қарз, хавфи ба ҷои қарзӣ афтодан ва аз даст додани гарав ҷой дорад

Як намуди сарчаишмаи ғайрирасмӣ дастрасӣ ба қарз – ин қарзҳо аз шахсони инфиродӣ, мебошад. Фаъолияти аксарияти қарздиҳандаҳои ғайрирасмӣ аз рӯи моҳият – судхурӣ мебошад, яъне додани қарзҳо бо меъёрҳои фоизи хеле баланд ва усулҳои чамбоварии қарздориҳо, ки на ҳамавақт қонунӣ мебошанд. Барои ҳамин, тавсия дода мешавад, ки, дар мавриди гирифтани қарз бо бонкҳо, ташкилотҳои маблағгузори хурд ва ё иттифоқҳои қарзӣ ҳамкорӣ намоед, чунки фаъолияти онҳо зери назорати давлат, қарор дорад. Ба он нигоҳ накарда, ки фаъолияти гаравхонаҳо аз тарафи мақомоти давлатӣ, яъне Вазорати молия назорат бурда мешавад, тавсия дода мешавад, ки бо гаравхонаҳо дар ҳолатҳои истисноӣ (агар бо бонкҳо, ташкилотҳои маблағгузори хурд ва ё иттифоқҳои қарзӣ имконияти ҳамкорӣ намудан набошад), ҳамкорӣ карда шавад.

Дар хотир дошта бошед!!!

Қарзҳо аз шахсони инфиродӣ, барои ононе, ки ин қарзро мегиранд, ҳавфи калон дорад. Меъёрҳои фоизи «аз ҳад зиёд» ва инчунин усулҳои «баргардондани қарз» қарзгирро метавонанд ба чоҳҳои чуқури қарздорӣ оварда расонанд.

Аз шахсони инфиродӣ гирифтани қарз, худдорӣ намоед!!!

4.2. Интиҳоби дурусти ташкилоти қарзӣ барои ҳамкорӣ

Агар Шумо ба қароре омадед, ки бо ташкилоти қарзӣ ҳамкориро шурӯъ намоед, пеш аз ҳама шуморо лозим аст, ки номгӯи хизматрасониҳое, ки барои Шумо заруранд, муайян кунед. Навъи ташкилоти қарзие, ки барои Шумо лозим аст вобаста аз номгӯи хизматрасониҳое, ки он ҳуқуқи пешниҳод кардан дорад.

Масалан:

Шумо меҳоҳед ҳисоби депозитӣ кушоед ва ба он XXXX сомонӣ гузоред. Дар ҳолати мазкур, барои Шумо ду навъи ташкилотҳои қарзӣ мувофиқанд – бонкҳои тижоратӣ ва ё ташкилотҳои маблағгузори хурд. Навъҳои боқимондаи ташкилоти қарзӣ ҳуқуқи ҷалб намудани депозитҳоро надоранд

Баъд аз он ки Шумо навъи ташкилоти қарзиро муайян кардед, фарз кардем он бонки тижоратӣ бошад, Шумо бояд барои худ бонки мувофиқро интихоб намоед (ба санаи 01.01.2021 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 19 бонк фаъолият мекард).

Талаботҳо барои интихоби ташкилоти қарзӣ, ки барои Шумо бештар мувофиқ мебошад, метавонанд гуногун бошанд. Номгӯӣ асосии ин талаботҳо чунин аст:

- Мавҷуд будани номгӯи хизматрасониҳои зарурӣ дар ташкилоти қарзӣ.
- Шартҳои манфиатноки маҳсулотҳо (хизматрасониҳо).
- Суръати баланди хизматрасонии мизочон.
- Иттилооти дастрас барои мизочон дар бораи ташкилоти қарзии мазкур.
- Шабакаи қулайи филиалҳо ва марказҳои хизматрасонии бонкӣ.
- Пешниҳоди хизматрасониҳои фосилавӣ (интернет-бонк ва бонки мобилӣ).
- Шумораи зиёд ва ҷойгиршавии қулайи банкоматҳо ва терминалҳо.
- Устуворӣ ва пойдории молиявӣ.
- Шӯҳрати бенуқсони ташкилоти қарзӣ ва таҷрибаи корӣ дар бозори бонкӣ.
- Дигар талаботҳо (вобаста аз хоҳиши мизоч).

Бояд қайд намуд, ки талаботҳо барои интихоби ташкилоти қарзӣ, метавонанд гуногун ва рӯйхати онҳо хеле дароз бошанд, ки аз мизоч ва эътиёҷоти ӯ вобаста аст. Мо, дар ин боб танҳо талаботҳои асосиро овардем,

ки барои аҳоли аҳамияти муҳим доранд. Муфассалтар талаботҳои асосӣ дар боби 4.3 оварда шудаанд.

4.3. Ба чӣ бояд аҳамият дод ҳангоми интиҳоби ташкилотҳои қарзӣ

Ҳангоми интиҳоб, яке аз нишондиҳандаҳои аз ҳама муҳим – *мӯҳлати мавҷудият ва фаъолияти ташкилоти қарзӣ, дар бозори бонкӣ* ба ҳисоб меравад. Ба ақидаи мутахассисон, мӯҳлати беҳтарин, на камтар аз 5-6 сол ҳисоб мешавад. Инчунин, ниҳоят муҳим аст, ки чӣ тавр ва бо кадом нишондиҳандаҳои молиявӣ ташкилоти қарзӣ давраҳои бӯҳрониро паси сар кардааст (барои мисол, бӯҳрони молиявии ҷаҳонии солҳои 2008-2009, бӯҳрони бонкӣ, ки солҳои 2015-2016 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рух дода буд).

Омили дигар – *ҳисоботҳои молиявии расмӣ* ба ҳисоб меравад. Қайд кардан зарур аст, ки дастрасӣ ба ҳисоботҳои молиявии баъзе ташкилотҳои қарзӣ барои аҳоли, то ҳол пурра муҳаё нашудааст.

Дигар муаммо ин *дуруст ва аниқ будани маълумот* дар ҳисоботҳои молиявии расмӣ, ки аз тарафи ташкилотҳои қарзӣ, расман, эълон мешаванд. Мутаассифона, на ҳама ташкилотҳои қарзӣ дар ҳисоботҳои худ маълумотҳои дурустро пешниҳод менамоянд.

Барои маълумот:

Бонки миллии Тоҷикистон се ширкати аудиторӣ (тафтишотӣ)-ро ба дуругӯӣ айбдор кард ва онҳоро аз ҳаққи кор дар кишвар маҳрум намуд. Ширкатҳои «Грант Торнтон», «Ш. Адолат» ва «БМЧ Адолат» бинобар пешниҳоди «хулосаи нодуруст» аз рӯйхати ширкатҳои аудиторӣ хориҷ карда шудаанд.

Ҳарчанд дар арзёбиҳои «Грант Торнтон» фаъолияти бонкҳо муътадил тасвир мешуд, шурӯъ аз соли 2015 ба ин тараф «Тоҷиксодиротбонк», «Агроинвестбонк» ва «Тоҷпромбонк» дучори мушкил шуда, дар пардохти амонати муштарӣ нашон оғиз монданд»^{xlvi}

Боз як муаммо, ки бо дастрасӣ ба ҳисоботҳои молиявии расмӣ таалуқ дорад ин саривақт гирифтани (дастрас шудани) ҳисоботҳои молиявии ташкилотҳои қарзӣ мебошад. Барои мисол, «Нусхаи ҳисоботи молиявии солона, аз ҷумла ҳисоботи молиявии маҷмӯии солонаи ташкилоти қарзӣ, ки аз аудит гузаштааст, на дертар аз *чор моҳи баъди анҷоми соли молиявӣ* ба Бонки миллии Тоҷикистон пешниҳод карда мешавад».

Ташкилоти қарзӣ ҳисоботи молиявии солонаи худ, аз ҷумла ҳисоботи молиявии маҷмӯии солонаро, ки аз аудит гузаштааст, дар муҳлати на дертар аз як моҳ баъди гирифтани хулосаи аудиторӣ дар на камтар аз ду рӯзномаи ҷумҳуриявӣ нашр менамояд»^{xlvi}.

Дар ин ҷо, бояд қайд намоем, ки ҳисоботи молиявии солона, бояд ба омма баъди аз аудит гузаштанаш дастрас шавад. Агар аудит (бо ҳаргуна сабабҳо) дуру дароз шавад, он гоҳ ин маънои онро дорад, ки дастрасӣ ба ҳисоботи молиявии солона (саривақт) анҷом дода намешавад, ки ин барои баҳодихии ташкилоти қарзӣ (барои қабули қарор оид ба ҳамкорӣ намудан) ҳалал мерасонад.

Саривақт ва дар ҳолатҳои зарурӣ дастрас будани ҳисоботҳои молиявии расмӣ боварии аҳолиро ба ин ташкилотҳои қарзӣ зиёд мекунад.

Дар он ҳолатҳое, ки ҳисоботҳои молиявӣ дастрас мебошанд, нишондиҳандаҳои зеринро омӯхтан зарур аст: сифати сандуки қарзӣ; пардохтпазирӣ, зиёд шудани фойданоки ва ғайра.

Маслиҳат аз таҷриба:

На ҳама одамон маълумоти иқтисодӣ ё таҷрибаи бонкӣ доранд. Омӯхтани ҳисоботҳои молиявӣ ва дар асоси онҳо баҳогузори намудани ташкилоти қарзӣ кори осон нест. Барои ҳамин, маслиҳат дода мешавад, ки омӯзиши ҳисоботҳои молиявии ташкилоти қарзӣ (ки Шумо мехоҳед бо он ҳамкориро сар кунед) яқоя бо мутахассис анҷом дода шавад

Ҳангоми хуб баҳогузорӣ намудани ин нишондиҳандаҳо, гуфтан мумкин аст, ки ташкилоти қарзӣ пурра боэътимод аст.

Дигар меъёри (омили) муҳим дар вақти интиҳоби ташкилоти қарзӣ ин *рейтинги* он ба ҳисоб меравад. Меҳоҳем қайд намоем, ки ба ҳолати имрӯза дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташкилотҳои қарзӣ низоми рейтингӣ вуҷуд надорад, вале дар дигар кишварҳои ҷаҳон рейтингӣ ташкилоти қарзӣ индикатори (нишондиҳандаи) аз ҳама муҳими муайян кардани боэътимодии ташкилоти қарзӣ ба ҳисоб меравад.

Рейтинги бонк – яке аз муҳимтарин характеристикаи он ба ҳисоб меравад, ки боэътимодии бонк аз рӯи гурӯҳи А, В ва С муайян карда мешавад. Имконияти доштани дастгирии беруна, ҳолати молиявии бонкҳои гурӯҳи А ба онҳо имконият медиҳад, ки ҳатто ҳангоми бӯхрони иқтисодӣ фаъолият ва тараққӣ кунанд. Бонкҳои гурӯҳи В ҳам мӯътадил буда, қобилияти аз сар гузаронидани бӯхронро доранд, вале дар баъзе ҳолатҳо онҳо ба хавфи дучор шудан ба вобастагии дастгирии беруна, ё пурра аз он маҳрум шуданро доранд. Бонкҳои гурӯҳи С бинобар доштани сатҳи пасти устувории молиявӣ, аз ҳама камтар боэътимод мебошанд^{xlvi}.

Муассисони ташкилоти қарзӣ. Дар хотир дошта бошед, ки ҳангоми интиҳоби ташкилоти қарзӣ барои ҳамкорӣ Шумо барои худ шарикӣ молиявиро интиҳоб мекунед, ки метавонад ба Шумо фоида биёрад ва инчунин агар нодуруст интиҳоб кардед, зарар биёрад. Барои ҳамин, Шумо бояд муассисони онро хуб омӯzed (маълумот дар бораи муассисони ташкилотҳои қарзӣ дар сомонии Бонкии миллии Тоҷикистон оварда шудааст). Агар ба ҳайати муассисон ширкатҳои номдор ё ки институтҳои молиявии байналмилалӣ шӯҳрати хуб дошта дохил бошанд, он гоҳ ин барои ташкилоти қарзӣ

боз як бартарии калон аст. Баръакс, агар ба ҳайати муассисон ширкатҳо, ё ки шахсони воқеии шӯҳрати шубҳанок дошта бошанд, он гоҳ ин бояд барои Шумо огоҳӣ бошад. Дар ин ҳолат, Шумо бояд ба худ саволи зерин диҳед: Оё Шумо мехоҳед бо чунин ташкилоти қарзӣ кор кунед?

Шӯҳрати ташкилоти қарзӣ. Ҳар як ташкилоти қарзӣ нисбат ба шӯҳрати худ чиддӣ рафтор мекунад ва доимо кӯшиш менамояд, ки онро беҳтар намояд. Доштани шӯҳрати бенуқсоне, ки аз сарчашмаҳои расмӣ: ВАО, оҷонсиҳои рейтингӣ, фикру мулоҳизаҳои коршиносон ва аналитикон ташкил ёфтааст, муҳим мебошад. Сарчашмаҳои ғайрирасмӣ низ муҳим мебошанд: фикру мулоҳизаҳои дӯстон ва хешовандоне, ки бо ташкилоти қарзӣ сару кор доранд (доштанд), фикру мулоҳизаҳо дар форумҳо (шабакаҳои иҷтимоӣ). Бояд қайд намуд, ки ҳастанд ҳолатҳое, ки рақибон дар бораи ташкилоти қарзӣ, фикру мулоҳизаҳои манфӣ мондаанд. Барои пурра муайян кардани вазъи кор дар ташкилоти қарзие, ки Шумо барои ҳамкорӣ мехоҳед интиҳоб кунед, фикру мулоҳизаҳои чи сарчашмаҳои расмӣ ва чи ғайрирасмиро ба инобат гирифтани лозим аст. Фикру мулоҳизаҳо метавонанд маълумоти бисёр диҳанд, фақат маълумотҳоро бояд дуруст истифода бурд. Барои мисол, агар нисбати ташкилоти қарзӣ маълумотҳои манфӣ зиёда аз 90% бошанд, он гоҳ кори ӯ пеш аз ҳама беҳбудӣ мехоҳад. Сохтакорӣ намудан 90 – 100 % фикру мулоҳизаҳо бисёр мушкул аст. Ҳамзамон, агар шумораи фикру мулоҳизаҳои мусбӣ аз 90% зиёд бошад, он гоҳ бонк метавонад лоиқи таваҷҷуҳи қарзгир шавад^{xlix}.

Мавҷуд будани шабакаи васеи филиалҳо ва марказҳои хизматрасонии бонкӣ. Чӣ қадаре, ки филиалҳо ва марказҳои хизматрасонии бонкӣ зиёд бошанд, ҳамон қадар хуб аст. Зиёд будани нуқтаҳои

хизматрасонӣ барои Шумо қулай мебошад. Паҳншавии чуғрофии нуқтаҳои хизматрасонӣ дар дохили мамлакат низ, муҳим мебошад.

Шабакҳои банкоматҳо, терминалҳои бонкӣ ва пардохтӣ. Зиёд будани адади банкоматҳо, терминалҳои бонкӣ ва пардохтии ғайрӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки бонк барои мизочон шароити қулай барои дастрасӣ ба хизматрасониҳо ва зиёд намудани пардохтҳои ғайринақдӣ кӯшишҳои зиёд ба харҷ медиҳад. Бояд ба ҳолатҳои зерин аҳамият дод, ки онҳо метавонанд оиди бад шудани вазъи ташкилоти қарзӣ гувоҳӣ диҳанд:

- Банкоматҳо аксаран вақт пул надоранд.
- Бисёри банкоматҳо доим дар садамаҳои техникӣ қарор доранд.
- Аз қорғҳои бонкӣ маблағҳо гум мешаванд ва баргардондани онҳо амри маҳол аст.
- Тавассути қорғи ин ташкилоти қарзӣ дар мағоза пардохти харид карда намешавад (муддати дароз).

Бояд инро қайд намуд, ки ҳолатҳои овардашуда маънои онро надоранд, ки дар ҳолати будани онҳо ташкилоти қарзӣ аниқ ба ҳолати бади молиявӣ дучор шудааст. Не, ин ҳолатҳо танҳо огоҳӣ мебошанд, ки Шумо, бояд ба онҳо аҳамият диҳед ва тавачҷуҳ кунед.

Сифати хизматрасонии мизочон. Ҳар як мизоч дар бораи сатҳи хизматрасонӣ ва сифати он тасаввуроти худро дорад. Ҳар як ташкилоти қарзӣ низ стандартҳои хизматрасонии босифати мизочони худро қор карда, онҳоро амалӣ менамояд. Муҳим он аст, ки то чӣ андоза робита байни ташкилоти қарзӣ ва мизочон дар дохили ташкилот ва дар вақти хизматрасонӣ намудани мизочон то кадом андоза ба роҳ монда шудааст.

Аҳамият додан лозим аст, ки дар дохили биноҳои нуқтаҳои хизматрасонии ташкилоти қарзӣ гӯшаҳои (тахтаи) иттилоотӣ мавҷуданд ё не. Дар аксарияти

ташкilotҳои қарзӣ чунин гӯшаҳои иттилоотӣ мавҷуданд. Вале, боз қайд мекунем, ки ба ғайр аз вучуд доштани тахтаи иттилоотӣ, дар он бояд маълумоти зарурӣ барои мизочон ҷойгир карда бошад, аз ҷумла:

- маълумот дар бораи фоизи қарзҳо ва хароҷотҳои, ки бо қарз вобаста мебошанд (суғуртакунонӣ, ҳаққи хизматрасонии нотариус ва ташкilotҳои давлатие, ки гаравро ба қайд мегиранд, ва ғайра);
- маълумот дар бораи роҳҳои гузоштани арзу шикоят, пешниҳод ва саволҳо;
- маълумот дар бораи намудҳои фаъолият, ки аз тарафи ташкilotи қарзӣ маблағгузорӣ карда намешаванд;
- маълумот оид ба кушодани суратҳисобҳо;
- ва дигар маълумотҳои зарурӣ.

Агар Шумо барои худ ташкilotи қарзиро дарёфт карда бошед, ки шуморо аз рӯи нарх ва сифати хизматрасонӣ пурра қонеъ карда метавонад, пас ин ҳамон ташкilotи қарзие ҳаст, ки ба Шумо лозим аст.

Сомонаи расмии ташкilotи қарзӣ. Агар ташкilotи қарзӣ сомонаи худро дошта бошад ин барои мизочон хеле хуб аст. Чунки тавассути сомона онҳо метавонанд ба маълумотҳо ва хабарҳои ташкilotи қарзӣ дастрасӣ пайдо намоянд. Мисол: одатан дар сомонаҳои худ, ташкilotҳои қарзӣ, маълумоти кофӣ дар бораи шартҳои пешниҳоди хизматрасониҳои худ ҷойгир менамоянд (фоиз, мӯҳлат, гарав, ҳуҷҷатгузорӣ ва ғайра), инчунин маълумот дар бораи Шӯрои нозирон (аъзоҳо), дар бораи роҳбарият (раис, муовинон ва дигар кормандони калидӣ); ҷойгиршавии филиалу марказҳои хизматрасонии бонкӣ, суроға ва телефони онҳо; хабарҳои нав оид ба қору фаъолияти ташкilotи қарзӣ ва ғайра.

Шабакаҳои иҷтимоӣ – солҳои охир ташкилотҳои қарзӣ шабакаҳои иҷтимоиро васеъ истифодабарӣ карда истодаанд. Бартарии ин намуди муошират бо мизочон дар он аст, ки хароҷоти калонро барои ташкилоти қарзӣ талаб намекунад. Инчунин, миқдори зиёди аҳоли, ки қисми аз онҳо мизочони ташкилотҳои қарзӣ мебошанд ва қисми дигар дар оянда метавонад мизоч шавад, аз шабакаҳои иҷтимоӣ истифода мебаранд. Барои мизочон, яке аз бартариҳои шабакаҳои иҷтимоӣ дар он аст, ки тавассути он хабару маълумотҳои нав дар бораи ташкилоти қарзӣ (интиҳобшуда) осон дастрас мешаванд. Инчунин, тавассути шарҳҳо оиди камбудии ин ё он маҳсулот ё хизматрасонӣ маълумоти иловагӣ пайдо намудан мумкин аст.

Маркази қабули зангҳо (колл-сентр). Мавҷудияти маркази қабули зангҳои мизочон кори онҳоро хеле осон мегардонад. Тавассути ин марказ мизочон маълумотҳои заруриро дастрас мекунад, бидуни омадан ба филиалу марказҳои хизматрасонӣ. Инчунин, тавассути маркази қабули зангҳо мизочон метавонанд шикоятҳои худро ибраз намоянд.

Пешниҳоди хизматрасониҳои фосилавӣ (интернет-банк, банки мобилӣ ва ҳамёни электронӣ ва ғайра).

Мавҷуд будани хизматрасониҳои фосилавӣ, аз қабili интернет-банкинг ва онлайн-технологияҳои пешрафта ба мизочон имконият медиҳад, ки ба ташкилоти қарзӣ наомада, ҳисоби (ҳисобҳои) худро назорат кунанд. Бо ёрии интернет-банкинг мизочи ташкилоти қарзӣ метавонад амалиётҳои гуногунро иҷро намояд (нисбатан пурра ниг. ба боби 8.2).

Реҷаи корӣ. Ташкилотҳои қарзие, ки соати кориашон дарозтар мебошад (мисол, то 22:00 ва ё шабонарӯзӣ), рӯзҳои кориашон зиёдтар мебошад (рӯзи

шанбе ва ё бе истироҳат кор мекунанд), нисбати дигар рақибон бартарӣ доранд.

Дар хотир дошта бошед, ки ҳангоми интиҳоб кардани ташкилоти қарзӣ барои ҳамкорӣ Шумо пеш аз ҳама барои худ шарикӣ стратегияи молиявиро интиҳоб мекунед. Аз дурустии ин интиҳоб ғоида ва зарари Шумо вобаста мебошад.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. Таърифи мафҳуми «ташкилоти қарзӣ» гуфта диҳед.

2. Дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом намудҳои асосии ташкилотҳои қарзӣ амал мекунанд?

3. Ҳамкорӣ бо қарздиҳандаҳои ғайрирасмӣ (қарзҳо аз шахсони инфиродӣ) чӣ хатар (хавф) доранд?

4. Бартариятҳо ва норасогӣҳои ҳамкорӣ бо гаравхонаро гӯед.

5. Омилҳои асосии интиҳоби дурустии ташкилоти қарзиро, барои ҳамкорӣ номбар кунед.

6. Ҳангоми интиҳоби ташкилоти қарзӣ ба чӣ бояд диққат дод?

7. Донистани муассиси ташкилоти қарзӣ чӣ зарурият дорад?

8. Шӯҳрати бенуқсон доштани ташкилоти қарзӣ барои чӣ муҳим аст?

9. Ҳангоми интиҳоб, шабакаи васеи филиалҳои ташкилоти қарзӣ чӣ аҳамият дорад?

10. Оё барои интиҳоб намудани ташкилоти қарзӣ речаи корӣ ягон аҳамият дорад, агар ҳа, пас барои чӣ?

Адабиёт:

1. Дастурамали БМТ №176 «Дар бораи тартиби танзими фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ». №550 «ж», аз 05.01.2018.
2. Дастурамали №242 «Дар бораи талабот ба нашри маълумот аз ҷониби ташкилотҳои қарзии молиявӣ». №120, аз 10.09.2020.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон». №722, аз 28.06.2011.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ». №524, аз 19.05.2009.
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд». № 816, аз 16.04.2012.
6. Тартиби таъсиси воҳидҳои сохторӣ аз ҷониби ташкилотҳои қарзии молиявӣ ва филиалҳои онҳо. №58, аз 29.05.2019.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гаравхона (ломбард)». №992, аз 22.07.2013.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттифокҳои қарзӣ». № 942, аз 19.03.2013.
9. Руководство по финансовой грамотности для начинающих предпринимателей / Ассоциация микрофинансовых организаций. Бишкек, 2014.
10. Хикматов У.С., Койчуева М.Т. Основы финансовой грамотности. Бишкек: Кыргызско-Российский Славянский университет (КРСУ), 2015. — 163 с. — ISBN 978-9967-19-113-6.

БОБИ 5. ҚАРЗ: ШАРТҲОИ АСОСӢ ВА МУҲИМ

- ❖ **УСУЛҲОИ ҲИСОБКУНИИ
ФОИЗҲО АЗ РӢИ ҚАРЗ;**
- ❖ **НАВЪИ ҶАДВАЛИ
ПАРДОХТҲО;**
- ❖ **ТАЪРИХИ ҚАРЗӢ: ЗАРУРИЯТ
ВА АҲАМИЯТИ ОН**

5.1. *Усулҳои ҳисобкунии фоизҳо аз рӯи қарз*

Пеш аз оне, ки мо усулҳои ҳисобкунии фоизҳо аз рӯи қарзро дида бароем, чӣ будани қарзро бояд муайян намоем. Мафҳуми қарзро Бонки миллии Тоҷикистон чунин муайян карда аст: «қарз – маблағи пулие, ки аз ҷониби ташкилоти қарзӣ ба муштарӣ бо шартҳои мӯҳлатнокӣ, пардохти фоиз ва баргардонидан дода мешаванд».

Ба ғайр аз шартҳои овардашуда, боз ду шарт дигар мавҷуд аст, ки будани онҳо дар вақти додани қарз муҳим мебошад: таъминокии қарз ва мақсаднок будани он. Ин ду шарт ҳатмӣ намебошанд, вале дар баъзе ҳолатҳо (вобаста аз намуди қарз ва ташкилоти қарзӣ) ин шартҳо метавонанд талаб карда шаванд (мисол: дар вақти пешниҳоди қарз барои харидори намудани хона (қарзи ипотекаӣ) ҳатман талаб мешавад, ки қарз аз рӯи мақсад истифода бурда шавад.

Инчунин, аз тарафи Бонки милии Тоҷикистон ўҳдадориҳои зерин низ ба «қарз» баробар доништа мешаванд:

а) кафолатҳо ва ҳамаи дигар ўҳдадориҳои ғайритавозунии ба онҳо монанд, ки ташкилотҳои қарзӣ ба шахсони дигар содир кардаанд;

б) овердрафтҳо, новобаста аз сабаби пайдоиши онҳо;

в) аккредитивҳо;

г) аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ дарёфти ҳар гуна ҳуҷҷати қарзии шахсе, ки аз рӯи он ӯ ба сифати векселдиҳанда, трассант ё кафил (ҷавобгарӣ бар дӯш дорад) баромад мекунад;

ғ) амалиёти факторингӣ;

д) амалиёти иҷораи молиявӣ (лизинг);

е) маблағгузориҳои аҳдҳои тиҷоратӣ, аз ҷумла форфейтингӣ;

ж) қарзҳои ипотекаӣ, истеъмолий;

ж) қарзҳои қарзии бонкӣ;

з) ҳама гуна ўҳдадориҳои қонунӣ оид ба додани қарз.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷанд усулҳои ҳисобкунии фоизҳо, аз рӯи қарз, истифода бурда мешаванд¹:

1. *Пардохтҳои тафриқавӣ*. Пардохти қарз бо қисмҳои нобаробар аз ҳисоби аз нав ҳисобкунии ҳармоҳаи фоиз вабаста аз бақияи қарзи асосӣ. Формулаи умумии ҳисоби моҳонаи пардохти тафриқавӣ чунин аст:

$$x = \frac{s}{n + s \cdot P \cdot d / G / 100}$$

ки дар ин ҷо:

x – пардохти моҳонаи тафриқавӣ;

s – бақияи қарзи асосӣ ба санаи ҳисоби қисми фоизи пардохти навбатӣ;

Р – меъёри фоизи солона;
d – шумораи рӯз дар моҳ (28/29/30/31);
G – шумораи рӯз дар сол (360/365);
N – шумораи моҳҳои боқимондаи фоизҳои насупурда.

Масалан:

Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с., бо шартҳои зерин қарз гирифт:

Мӯҳлати қарз – 1 сол.

Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ.

Меъёри фоизӣ – 30 фоизи солона (меъёри %-и моҳона – 2,5%).

Пардохтҳо – қарз ҳармоҳа пардохт мешавад

Ҳангоми пардохтҳои тафриқавӣ, мутобиқи шартҳои қарз, ҷадвали зерини пардохтҳо сохта мешавад (ниг. ба ҷадвали 5.1.1).

Ҷадвали 5.1.1

Ҷадвали пардохтҳои қарз бо усули тафриқашуда

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти фоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	833,33	250,00	1 083,33	9 167,67
2	15.12.2019	833,33	229,17	1 062,50	8 333,34
3	15.01.2020	833,33	208,33	1 041,67	7 500,01
4	15.02.2020	833,33	187,50	1 020,83	6 666,68
5	15.03.2020	833,33	166,67	1 000,00	5 833,35
6	15.04.2020	833,33	145,83	979,17	5 000,02
7	15.05.2020	833,33	125,00	958,33	4 166,69
8	15.06.2020	833,33	104,17	937,50	3 333,36
9	15.07.2020	833,33	83,33	916,67	2 500,03
10	15.08.2020	833,33	62,50	895,83	1 666,7
11	15.09.2020	833,33	41,67	875,00	833,37
12	15.10.2020	833,37	20,83	854,17	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	1 625	11 625	

Ҳамин тариқ, ҳангоми истифодаи усули тафриқавӣ маблағи умумии пардохт, ҳармоҳа, аз ҳисоби паст шудани пардохтҳои фоизӣ, кам мешавад.

2. *Пардохти аннуитетӣ* – ин пардохте мебошад, ки маблағи моҳонаи он дар давраи маблағсупорӣ якхел аст. Ҳангоми пардохти аннуитетии қарз, Шумо маблағи якхеларо пардохт менамояд, новобаста аз бақияи қарзи асосӣ.

Фарқияти асосии пардохти аннуитетӣ аз тафриқавӣ дар он аст, ки ҳангоми усули аннуитетӣ, пардохтҳои моҳона, бузургии якхела доранд, ва баръакс, ҳангоми пардохти тафриқавӣ бузургии пардохт ҳар моҳ иваз мешавад (кам мешавад).

Барои ҳисобкунии пардохти умумӣ, ҳангоми пардохти аннуитетӣ, формулаи ягона истифода бурда мешавад^{li}:

$$PMT = PV \times r \div \left[1 - \left(1 \div (1 + r) \right)^n \right]$$

ки дар ин ҷо:

PMT – пардохти моҳонаи қарз;

PV – маблағи қарзи асосӣ (дар вақти пешниҳоди қарз);

r – меёри моҳонаи фоизӣ ($r = R/12$);

R – меёри солонаи фоизӣ;

n – муҳлати қарз бо моҳҳо.

Масалан:

Мизоҷ: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с. бо шартҳои зерин қарз гирифт:

Муҳлати қарз – 1 сол.

Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ.

Меёри фоизӣ – 30 фоизи солона (меёри %-и моҳона – 2,5%).

Пардохтҳо – қарз ҳармоҳа пардохт мешавад

Ҳангоми пардохтҳои аннуитетӣ, мутобиқи шартҳои қарз, чадвали зерини пардохтҳоро ба даст меорем (ниг. ба чадвали 5.1.2).

Чадвали 5.1.2

Чадвали пардохтҳои қарз бо усули аннуитетӣ

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти фоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	724,87	250	974,87	9 275,13
2	15.12.2019	742,99	231,88	974,87	8 532,14
3	15.01.2020	761,57	213,3	974,87	7 770,57
4	15.02.2020	780,61	194,26	974,87	6 989,96
5	15.03.2020	800,12	174,75	974,87	6 189,84
6	15.04.2020	820,13	154,75	974,88	5 369,71
7	15.05.2020	840,63	134,24	974,87	4 529,08
8	15.06.2020	861,64	113,23	974,87	3 667,44
9	15.07.2020	883,19	91,69	974,88	2 784,25
10	15.08.2020	905,26	69,61	974,87	1 878,99
11	15.09.2020	927,9	46,97	974,87	951,09
12	15.10.2020	951,09	23,78	974,87	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	1 698,46	11 698,46	

Таҳлили муқоисавии чадвалҳои 5.1.1 ва 5.1.2 нишон медиҳад:

1. Усули тафриқашудаи ҳисобкунӣ аз рӯи қарз барои қарздор нисбат ба усули аннуитетӣ (ҳангоми баробар будани шартҳо) бештар фоидаовар мебошад.

2. Мувофиқан, маблағи фоизҳо бо усули тафриқашуда нисбат ба усули аннуитетӣ камтар аст.

Қайд кардан зарур аст, ки ҳарду усулҳои ҳисобкунии фоизҳои қарз «бартариҳо» ва «норасогихо» доранд.

Бартарии асосии усули тафриқашуда, ин нархи он мебошад (ҳангоми баробар будани шартҳо), ки он нисбат ба усули аннуитетӣ фоидаовартар мебошад. Дигар бартарӣ дар он аст, ки ҳар як пардохти минбаъда аз пештара камтар мебошад. Ин дар навбати худ, аз нуқтаи назари эҳсосот ба қарздор таъсири хуб мерасонад.

Норасогихо инҳо ба ҳисоб мераванд:

➤ маблағи якчанд пардохтҳои аввалин аз пардохтҳои минбаъда зиёд мебошанд, ки ин барои қарздор ноқулай мебошад, чунки ин дар марҳилаи аввал барои пардохт маблағи калонро талаб менамояд;

➤ қарздорро зарур аст, ки ҷадвали пардохтро доимо зери даст дошта бошад, чунки ҳар дафъа маблағи пардохти қарз гуногун аст.

Бартарии асосии усули аннуитетӣ дар он аст, ки пардохтҳо дар ҷадвали пардохтҳо якхела мебошад. Дар хоотири қарздор нигоҳ доштани маблағи пардохт осон мебошад, ки ин хеле қулай мебошад, хусусан ба он қарздороне, ки сину солашон калон мебошад. Дигар бартарияш дар он аст, ки (дар муқоиса ба усули тафриқашуда, ҳангоми баробар будани шартҳо) маблағи пардохтҳои аввалин камтар мебошанд.

Ба норасогиҳо инҳо тааллуқ доранд:

➤ Қарздор ҷамъулҷамъ нисбат ба усули тафриқашуда маблағи зиёдтари ғоизҳоро пардохт менамояд;

➤ Ҷадвали пардохтҳо тавре сохта шудааст, ки дар таркиби он ҳиссаи ғоизҳои қарз бисёртар дар аввал ғирифта мешаванд. Агар ҷадвали 5.1.2-ро аз нуқтаи назари ҳиссаи ғоизҳо дар таркиби пардохти умумӣ таҳлил карда бароем, он гоҳ дида мешавад, ки дар пардохтҳои якҷум ва дуҷум ҳиссаи ғоизҳо мувофиқан 25,6% ва 23,7%-ро ташкил менамояд, ҳол он ки дар ду пардохтҳои охирин, ин ҳисса мувофиқан 4,8% ва 2,4%-ро ташкил менамояд. Ин барои қарздор чӣ маъно дорад? Ин маънои онро дорад, ки дар аввал қисми зиёди ҳиссаи пардохт барои пардохти ғоизҳо равона карда мешавад. Бармегардем ба ҳамон мисол (ҷадвали 5.1.2). Маблағи ғоизҳо дар 6 моҳ – 1 218,94 сомонӣ (ҳол он ки қарздор дар як сол бояд 1 698 сомонӣ ғоиз пардохт намояд), ки он 71,7%-и маблағи умумии ғоизҳоро ташкил менамояд.

Яъне, аз ин бармеояд, ки барои нисфи мӯҳлати қарз ташкilotҳои қарзӣ, аз рӯи чунин чадвал, зиёда аз 71%-и маблағи умумии ғоизҳои ба нақша гирифташудаи қарзро мегирад. Минбаъд, агар пардохти маблағи асосии қарзро дар 6 моҳ муқоиса кунем, он гоҳ маблағи он 5 369,7 сомонӣ-ро ташкilot менамояд (хотирасон мекунем, ки маблағи умумии қарз – 10 000 сомонӣ ва мӯҳлати он 12 моҳ аст), ки ин дар навбати худ қариб 54%-и маблағи умумии қарзи асосӣ мебошад. Ҳол он ки қарздор, аллакай, нисфи мӯҳлати қарзро қор қард. Бармегардем ба саволе, ки он барои қарздор чӣ маънӣ дорад? Барои қарздор, ин маънои онро дорад, ки ҳангоми пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарз (барои мисол, қарздор дар муддати 6 моҳ қарзи худро пеш аз мӯҳлат пардохт менамояд), маблағи пардохти пеш аз мӯҳлати қарз (дар ин ҳолат маблағи қарзи асосӣ) қариб 5 369,7 сомони ро ташкilot менамояд. Дар ин ҳолат, саволе ба миён меояд. Аз рӯи мантиқ, агар маблағи қарз 10 000 сомонӣ ва мӯҳлати он 12 моҳ бошад, ва агар қарздор расо нисфи мӯҳлати қарзро (яъне, 6 моҳ) истифода бурда бошад ва онро пеш аз мӯҳлат пардохт намояд, он гоҳ аз рӯи маблағи умумии қарзи асосӣ, ӯ бояд расо нисфи маблағи қарзи асосиро, яъне 5 000 сомонӣ пардохт намояд. Аммо, дар амал тавре мешавад, ки ҳангоми пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарз, қарздор бояд аз рӯи қарзи асосӣ 5 369,7 сомонӣ пардохт намояд (бо ҳамон шартҳои, ки дар чадвали 5.1.2 оварда шудаанд).

Албатта, ин маънои онро надорад, ки ташкilotҳои қарзӣ қарздорони худро фиреб медиҳад. Чӣ тавре, ки дар боло қайд гардид, ин вобаста аз усули ҳисоби ғоизҳо.

Як усули дигари ҳисоби ғоизҳо, бо ном, усули оддии ҳисобкунии ғоизҳо, мавҷуд аст, ки истифодабарии он, мувофиқи қонунгузори Тоҷикистон, манъ шудааст.

3. *Ҳисобкунии ғоизҳо ба маблағи аввалаи қарз (усули оддӣ)* - ки дар он ғоизҳо аз маблағи қарзи асосии қарзи додашуда ҳисоб карда мешаванд. Ба таври дигар ғӯем, ғоизҳо аз маблағи аввалаи қарзи асосӣ ҳисоб карда мешаванд, ва новобаста аз он, ки пардохтҳои моҳона анҷом дода мешаванд (ки аз қисми маблағи асосии қарз ва ғоизҳо иборат мебошанд), ки ин, дар навбати худ, қарзи асосиро кам мекунад, аммо, ба ин нигоҳ накарда, ғоизҳо аз маблағи аввалаи қарз ҳисоб карда мешаванд.

Масалан:

Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с. бо шатҳои зерин қарз гирифт:
 Мӯҳлати қарз – 1 сол.
 Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ.
 Меъёри ғоизӣ – 30 ғоизи солана (меъёри %-и моҳона – 2,5%).
 Пардохтҳо – қарз ҳармоҳа пардохт мешавад

Мутобиқи шартҳои қарз, ғангоми истифодабарии «усули оддии ҳисобкунии ғоизҳо», ҷадвали зериниро ба даст меорем (ниг. ба ҷадвали 5.1.3).

Ҷадвали 5.1.3

Ҷадвали пардохтҳо бо усули ҳисобкунии ғоизҳо аз маблағи аввалаи қарз (усули оддӣ)

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти ғоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	833	250	1 083	9 167
2	15.12.2019	833	250	1 083	8 334
3	15.01.2020	833	250	1 083	7 501
4	15.02.2020	833	250	1 083	6 668
5	15.03.2020	833	250	1 083	5 835
6	15.04.2020	833	250	1 083	5 002
7	15.05.2020	833	250	1 083	4 169
8	15.06.2020	833	250	1 083	3 336
9	15.07.2020	833	250	1 083	2 503
10	15.08.2020	833	250	1 083	1 670
11	15.09.2020	833	250	1 083	837
12	15.10.2020	837	250	1 087	0,00
	Ҷамағӣ:	10 000	3 000	13 000	

Дар натиҷаи муқоисаи се усули ҳисобкунии фоизҳои қарз ба ҳулосае омадем, ки истифодаи пардохти тафриқашуда ба мизочон муносиб аст ва ҷадвали зеринро тартиб медиҳем (ниг. ба ҷадвали 5.1.4).

Ҷадвали 5.1.4

Таҳлили муқоисавии фоизҳои умумӣ бо усулҳои гуногуни ҳисобкунии фоизҳои қарз

Шартҳои қарзидӣ	Пардохти тафриқашуда	Пардохти аннуитетӣ	Усули оддӣ
Меъёри фоизӣ	30 %	30 %	30 %
Мӯҳлати қарз	12 моҳ.	12 моҳ.	12 моҳ.
Пардохт	Ҳармоҳа	Ҳармоҳа	Ҳармоҳа
Маблағи умумии фоизҳо, сомонӣ	1 625	1 698,46	3 000

Ҳамин тариқ, таҳлили усулҳои ҳисобкунии фоизҳои қарзӣ, ки дар ҷадвали 5.1.4 овардашуда, нишон медиҳад, ки пардохти тафриқашуда (ҳангоми якхела будани шартҳои қарз) барои қарздор аз ҳама қулайтар мебошад. Аз дигар тараф, агар ташкилоти қарзӣ чунин усули ҳисобкуниро пешбинӣ накунад, он гоҳ дар ҳолати додашуда пардохти аннуитетӣ ҳам қобили қабул ба ҳисоб меравад. Вале намуди сеюм – усули оддии ҳисобкунӣ барои мизоч бисёр ҳам нокулай мебошад! Фарқияти умумии маблағи фоизҳо («пардохти тафриқашуда» нисбат ба усули оддӣ) мутобиқи мисоли мазкур 84,6%-ро ташкил менамояд.

Бояд донем!

Усули ҳисобкунии фоизҳои қарз аҳамияти муҳим дорад, аз он арзиши ниҳоии қарз вобастагии калон дорад.

Бояд дар ёд дошта бошем!

Қарор оид ба гирифтани қарз набояд танҳо дар асоси меъёри фоиз, ки дар шартномаи қарзӣ нишон дода шудааст, қабул шавад

Шумо бояд донед, ки чӣ қадар фоиз барои қарз месупоред (бо истифодаи маблағ) ва ин маблағро бо маблағи ҷадвали пардохтҳои дигар ташкилотҳои қарзӣ муқоиса намуда, баъд аз он, бояд қарор қабул кунед

5.2. Навъи ҷадвали пардохтҳо

5.2.1. Ҷадвали пардохтҳо бо давраи имтиёзӣ

Агар гирифтани даромад зуд набошад ва як вақти муайянро талаб намояду тиҷорат маблағгузорино талаб менамояд, он гоҳ гирифтани қарз бо **давраи имтиёзӣ** беҳтар аст. Бештар аз ҳама, давраи имтиёзӣ барои фаъолияти фермерӣ ва фаъолияти аграрӣ, инчунин хангоми оғози тиҷорат талаб карда мешавад.

Дар давраи имтиёзӣ одатан фақат фоизҳо пардохт шуда, баъди ба охир расидани давраи имтиёзӣ, ҳам фоизҳо ва ҳам «қисми» қарз пардохт карда мешавад (ниг. ба ҷадвали 5.2.1.1).

Масалан:

Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с. бо шартҳои зерин қарз гирифт:

Мӯҳлати қарз – 1 сол.

Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ.

Меёри фоизӣ – 30 фоизи солона (меёри %-и моҳона – 2,5%).

Пардохтҳо – қарз ҳармоҳа пардохт мешавад.

Давраи имтиёзӣ – 4 моҳ

Ҷадвали 5.2.1.1

Ҷадвали пардохтҳо бо давраи имтиёзӣ

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти фоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	0,00	250	250	10 000
2	15.12.2019	0,00	250	250	10 000
3	15.01.2020	0,00	250	250	10 000
4	15.02.2020	0,00	250	250	10 000
5	15.03.2020	1 144,67	250	1 394,67	8 855,33
6	15.04.2020	1 173,29	221,38	1 394,67	7 682,04
7	15.05.2020	1 202,62	192,05	1 394,67	6 479,42
8	15.06.2020	1 232,69	161,99	1 394,68	5 246,73
9	15.07.2020	1 263,51	131,17	1 394,68	3 983,22
10	15.08.2020	1 295,09	99,58	1 394,67	2 688,13
11	15.09.2020	1 327,47	67,2	1 394,67	1 360,66
12	15.10.2020	1 360,66	34,02	1 394,68	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	2 157,39	12 157,39	

Таҳлили ҷадвал ба маълумотҳои хеле муҳим ишора менамояд:

1. Бақияи қарз дар муддати давраи имтиёзӣ бетағйир боқӣ мемонад, то он вақте ки пардохти қарзи асосӣ шурӯъ нашавад, фоизҳо мувофиқан ба бақияи қарз ҳисоб карда мешаванд.

2. Чӣ қадаре ки давраи имтиёзӣ зиёд бошад, ҳамон қадар қарздор фоизҳои қарзро зиёдтар месупорад.

Вале, чӣ тавре, ки дар боло зикр гардид, давраи имтиёзӣ барои тичорате, ки фаъолиятҳои шартҳои махсус дорад, зарур аст. Масалан, барои хоҷагии кишлоқ ҳангоми парвариши зироатҳои кишоварзӣ давраи имтиёзӣ зарур аст, чунки хусусияти ин намуд тичорат ҳамин хел аст, ки байни давраи хароҷотҳо (обёрии замин, коштани тухмӣ, пухта расидани ҳосил) то давраи гирифтани даромад (ҷамъоварӣ ва фурӯши ҳосил), ба ҳисоби миёна аз 3 то 5 моҳро дарбар мегирадⁱⁱⁱ. Ин маънои онро дорад, ки агар мизоч даромади иловагӣ (доимӣ) надошта бошад, он гоҳ ӯ наметавонад бидуни давраи имтиёзӣ қарзро ҳармоҳа пардохт намояд. Барои ҳамин, дар ин маврид гирифтани қарз бо давраи имтиёзӣ барои мизоч дурустар мебошад.

5.2.2. Ҷадвали тағйирёбандаи пардохтҳо

Агар тичорат характери мавсимӣ дошта бошад ва ё дар муддати сол даромади нобаробар биёрад, истифода намудани *ҷадвали тағйирёбандаи пардохтҳо* бештар мувофиқ мебошад.

Хусусияти ҷадвали тағйирёбанда дар он аст, ки онро мумкин аст аз аввал тавре сохт, ки дар он ҳаҷми пардохти қарз, ки вобаста ба ҳаҷми даромади дар оянда

гирифташавандаи мизоч тағйир меёбад, ба назар гирифта шавад (ниг. ба чадвали 5.2.2.1).

Масалан:

Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с. бо шартҳои зерин қарз гирифт:

Мӯҳлати қарз – 1 сол.

Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ.

Меъёри фоизӣ – 30 фоизи солона (меъёри %-и моҳона – 2,5%).

Пардохтҳо – қарз ҳармоҳа аз рӯи чадвали тағйирёбанда пардохт карда мешавад

Чадвали 5.2.2.1

**Чадвали тағйирёбандаи пардохти қарз тибқи
чадвали шинокунада**

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти фоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	500	250	750	9 500
2	15.12.2019	500	237,5	737,5	9 000
3	15.01.2020	0,00	0,00	0,00	9 000
4	15.02.2020	0,00	0,00	0,00	9 000
5	15.03.2020	0,00	0,00	0,00	9 000
6	15.04.2020	0,00	0,00	0,00	9 000
7	15.05.2020	0,00	0,00	0,00	9 000
8	15.06.2020	1 000	225	1 225	8 000
9	15.07.2020	1 000	200	1 200	7 000
10	15.08.2020	1 000	175	1 175	6 000
11	15.09.2020	3 000	150	3 150	3 000
12	15.10.2020	3 000	75	3 075	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	1 312,50	11 312,50	

Бартарияти чадвали тағйирёбанда:

➤ Фаъолияти мавсимии қарзгирро ба инобат мегирад.

➤ Ҳангоми дуруст тартиб додани чадвали тағйирёбанда, пардохти қарз барои қарзгир душвор нест.

➤ Эҳтимолияти аз гардиши тичорат гирифтани маблағ барои пардохти қарз, нисбатан кам аст.

Бояд қайд кард, ки мизоч метавонад бештар (дар умум) даромад гирад, чунки ин ҷадвал имконияти ба натиҷаи дилхоҳ ноил шудан бо роҳи бастанӣ созиш (фурӯхтан) бо нархи хубтарро медиҳад ва ӯ дар ин маврид хароҷотҳои фоизиро (дар мисоли додашуда) ба осонӣ аз ҳисоби фарқияти даромад рӯйпӯш мекунад. Масалан: мизоч ба фарбеҳкунии чорво машғул буда, минбаъд онро ба фурӯш мебарорад. Хусусияти ин намуди фаъолият дар он аст, ки тирамоҳ нарх (одатан) барои моли ёш паст шуда, он баъди чанд моҳ, наздикии баҳор баланд мешавад. Ба мизочоне, ки ба ин намуди тичорат машғул мебошанд, зарур аст, ки моли ёшро тирамоҳ барои фарбеҳкунӣ харида, баҳор онро фурӯшанд. Дар ин ҳолат, ҷадвали тағйирёбанда аз ҳама беҳтарин мебошад (ба он шарт, ки соҳибкор имконияти аз ҳисоби дигар сарчашмаҳо пардохт намудани қарзро надошта бошад).

Мисоли дигар, дар мавсим захира кардани сабзавот (вакте, ки нархи онҳо паст аст) ва баъди анҷоми мавсим, дар давраи то ҳосили оянда, фурӯши он (бо нархи баланд).

Норасогӣҳои ҷадвали тағйирёбанда:

➤ Хавфҳои вобаста ба ҷамъовариҳои маблағҳо барои пардохтҳои баъди ба итмом расидани мӯҳлати таътил (молҳое, ки мизоч тибқи ҷадвали пардохтҳо аз пардохтҳои моҳона озод аст, ниг. ба ҷадвали 5.2.2.1 – аз моҳи январ то моҳи май). Дар ин вақт пардохтҳои баъдитаътилий ҳақман калон мебошанд. Ҳангоми нодуруст тартиб додани ҷадвали пардохт (дар натиҷаи нодуруст ба нақшагирӣ, ё ба хатогиҳо роҳ додан ва ё ҳангоми дигар шудани вазъи бозор) мизоч метавонад дар

чамъоварии маблағи пардохтҳо ба душвориҳо дучор шавад.

➤ Арзиши ниҳоии қарз (ба маблағи умумии фоидаҳои қарз диққат диҳед) бо ҳамон шартҳо нисбат ба чадвали аннуитетӣ баландтар аст.

➤ Дар бештари ҳолатҳо (ба ғайр аз чадвалҳои стандартӣ имтиёзнок) сохтани чадвали тағйирёбанда аз тарафи кормандони ташкилоти қарзӣ ба таври дастӣ амалӣ карда мешавад (чунки пардохтҳо дар чадвал аз ҳолати ҳар як мизоч ва фаъолияти ӯ вобаста мебошад) ва тартиб додани ҳисоботҳои иловагӣ ба монанди «cash-flow»-ро талаб менамояд, яъне ҳисобот дар бораи ҳаҷми (гардиши) маблағҳои нақдӣ, ки дар навбати худ раванди додани қарзро дароз мекунад (ба ҳисоби миёна, фарқи байни вақти қарзе, ки бе тартиб додани «cash-flow» ва қарзе, ки дар он сохтани чунин ҳисобот зарур аст, тағйирёбии он 1-2 рӯзро дарбар мегирад).

5.2.3. Чадвале, ки мутобиқи он пардохти қарзи асосӣ дар охири мӯҳлати қарз амалӣ карда мешавад

Чадвале, ки мутобиқи он пардохти маблағи асосии қарз дар охири мӯҳлати қарз амалӣ карда мешавад, бештар дар ҳолатҳои истифода мешавад, ки мизоч имконияти ҳармоҳа/ҳар семоҳа пардохт кардани (сарчашмаҳои иловагии) пардохтро (қарзи асосиро) надорад. Одатан ин чадвал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолатҳои, ки маблағи қарз барои мақсадҳои сармоягузорӣ (мисол: сохтмони бино) пешбинӣ мегардад, истифода бурда мешавад. Инчунин, он ҳангоми маблағгузорӣ намудани хоҷагии қишлоқ ва ҳамон зироатҳои, ки сикли пурраи онҳо нисбат ба дигар

зироатҳо дарозтар аст (8-11 моҳ), истифода бурда мешавад.

Аммо, дар бештар мавридҳо ташкилотҳои қарзӣ ҳангоми маъқулшумории чунин ҷадвали пардохти ҳармоҳаи ғоизҳоро барои истифодаи қарз талаб менамоянд (ниг. ба ҷадвали 5.2.3.1).

Масалан:

Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с. бо шартҳои зерин қарз гирифт:

Мӯҳлати қарз – 1 сол.

Маблағи қарз – 10 000 сомони.

Меъёри ғоизӣ – 30 ғоизи солони (меъёри %-и моҳони – 2,5%).

Пардохтҳо – ғоизҳои қарз ҳармоҳа пардохт карда мешаванд, маблағи асосии қарз дар охир пардохт карда мешавад

Ҷадвали 5.2.3.1

Ҷадвали пардохти қарзе, ки тибқи он маблағи қарзи асосӣ дар охири мӯҳлати қарз пардохт карда мешавад

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти ғоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	0,00	250	250	10 000
2	15.12.2019	0,00	250	250	10 000
3	15.01.2020	0,00	250	250	10 000
4	15.02.2020	0,00	250	250	10 000
5	15.03.2020	0,00	250	250	10 000
6	15.04.2020	0,00	250	250	10 000
7	15.05.2020	0,00	250	250	10 000
8	15.06.2020	0,00	250	250	10 000
9	15.07.2020	0,00	250	250	10 000
10	15.08.2020	0,00	250	250	10 000
11	15.09.2020	0,00	250	250	10 000
12	15.10.2020	10 000	250	10 250	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	3 000	13 000	

Бояд қайд намоем, ки ҳолатҳое вучуд доранд, ки мизоч имконияти то охири давра ҳармоҳа ягон пардохтро анҷом доданро надорад, аммо қарзи асосӣ ва ҳамаи ғоизҳо дар охири мӯҳлати қарз пардохт карда метавонад, масалан, парвариши пахта. Гардиши пурраи (давраи оғози кор ва пурра ҷамъоварӣ шудани ҳосил) барои ин навъи зироат ба ҳисоби миёна 9 моҳро дарбар мегирад. Ба таври дигар гӯем, соҳибкоре, ки ба парвариши пахта (ва фуруши он) машғул аст, дар муддати 9 моҳ даромад намегирад (дар ин давра, ӯ маблағхоро фақат хароҷот мекунад, аз ҷумла барои: коркарди замин, тухмӣ, шинонидани онҳо, коркарди байни қаторҳо, обёрӣ, химикатҳо ва дар ниҳояти кор барои ҷамъовариҳои ҳосил). Барои мисоли овардашуда, ҷадвали пардохти қарзе, ки дар он пардохти қарзи асосӣ ва ғоизҳо дар охири мӯҳлати қарз амалӣ карда мешавад, қулайтар мебошад (ниг. ба ҷадвали 5.2.3.2).

Ҷадвали 5.2.3.2

Ҷадвали пардохти қарзе, ки дар он пардохти қарзи асосӣ ва ғоизҳо дар охири мӯҳлати қарз амалӣ карда мешавад

№	Санаи пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти ғоизҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	0,00	0,00	0,00	10 000
2	15.12.2019	0,00	0,00	0,00	10 000
3	15.01.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
4	15.02.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
5	15.03.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
6	15.04.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
7	15.05.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
8	15.06.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
9	15.07.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
10	15.08.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
11	15.09.2020	0,00	0,00	0,00	10 000
12	15.10.2020	10 000	3 000	13 000	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	3 000	13 000	

Бартарияти ҷадвали пардохти қарзе, ки пардохти қарзи асосӣ дар охири мӯҳлати қарз амалӣ карда мешавад:

- Мавсимӣ будани фаъолияти мизоч ва хусусиятҳои он ба назар гирифта мешавад.
- Ҳангоми дуруст тартиб додани ҷадвали тағйирёбанда, пардохти қарз барои қарзгир душвор нест.
- Эҳтимолияти аз гардиши тичорат гирифтани маблағ барои пардохти қарз, нисбатан кам аст.
- Бояд қайд кард, ки мизоч метавонад бештар (дар умум) даромад гирад, чунки ин ҷадвал имконияти ба натиҷаи дилхоҳ ноил шудан бо роҳи бастанӣ созиш (фурӯхтан) бо нархи хубтарро медиҳад, ки дар ин маврид хароҷотҳои фоизӣ (дар мисоли додашуда) ба осонӣ аз ҳисоби фарқияти даромад рӯйпӯш мешавад.

Норасогии ҷадвали пардохти қарз, ки мутобиқи он пардохти қарзи асосӣ дар охири мӯҳлати қарз сураат мегирад:

- Якбора ҷамъоварӣ намудани ҳамаи маблағи зарурӣ (қарз+маблағи умумии фоизҳо) душвор аст.
- Дар мавриди зараровар будани фаъолият гирифтани маблағи калон аз гардиш метавонад ба тичорат таъсири саҳти манфӣ расонад.
- Арзиши ниҳони қарз (ба маблағи умумии фоизҳои қарз диққат диҳед) нисбат ба ҷадвали аннуитетии пардохт зиёд мебошад.

5.2.4. Ҷадвали қарзии бе фоиз. Насияи бе фоиз

«Насияи муфид 0-0-18», «Суперқарзи бе фоиз», «Қарзи оқилона»- ин навъи таблиғотро меҳмонони мағозаю дӯконҳо пайваста мебинанд. Ин маркетинги

ношаффоф аст ва ё пешниҳоди софдилона? Муфассал дида мебароем.

Усулҳои хариди мол ба насия. Чунин ба назар мерасад, ки нуқтаҳои савдои чакана ҳама корро мекунад, то муштариён аз мағоза бо дасти ҳолӣ нараванд. Ҳатто, агар бо худ маблағ надошта бошанд, ба расмиятдарории қарз ва ё корти қарзиро дар ҳуди мағоза пешниҳод мекунад.

Реклама итминон медиҳад, ки харидор барзиёд пардохт намекунад ва ҳатто барои харидории маҳсулоти лозима доштани маблағ лозим намешавад.

Инак, ду роҳи харидории маҳсулоти лозима бидуни маблағ:

1. Қарз;
2. Насия.

Таваҷҷуҳ намоед, ки ҳама намуди насия, аз ҷумла навъи 0-0-12 (яъне: фоиз-0%; пешпардохт-0 сомонӣ; мӯҳлат-12 моҳ), ба гурӯҳи якум тааллуқ доранд. Навъи дуюм ин насияи «тоза» мебошад, ки он ба муассисаҳои қарзӣ дахл надорад. Мағоза молро ба харидор ба мӯҳлати аз шаш то як сол мефурӯшад. Ин навъи иқдомҳо ба мағозаҳо барои фурӯши маҳсулоти кӯҳна ва ё мавсимӣ кӯмак мерасонанд.

Ҳангоми насияи «тоза», нуқтаи савдо бо харидор шартнома баста, шартҳои пардохтро бо ҷадвали пардохт муайян мекунад. Ин барои мағоза хавфovar аст, зеро он қобилияти таҳлили пардохтпазирии мизочро надорад. Дар натиҷа, харидори «беинсоф» метавонад чизеро (на маблағ на молро) бар нагардонад. Аз ин рӯ, фурӯшандагон аз хизматрасонии ташкилотҳои қарзӣ истифода мебаранд. Ин беҳавфтар аст.

Моҳияти нақшаҳои 0-0-12 ва 0-0-18 чист? Мувофиқи ин хизматрасонӣ, мизоч маҳсулоти писандидаро бо 0% солона ва бе пешпардохт бо мӯҳлати 12 ё 18 моҳ харид

мекунад. Дар ҷои рақами 12 метавонад рақами 6, 10, 12, 18 ва ғайра бошад.

Мисол:

Ба харидор мошинаи ҷомашӯй бо арзиши 2 400 сомонӣ писанд омад, аммо ӯ маблағи пурра ё барои пешпардохт надорад. Дар ин маврид, ӯ аз хизматрасонии бонкҳо метавонад истифода барад. Барои ин, ӯ аз рӯйхати бонкҳо, ки мағоза пешниҳод менамояд, бонкро интихоб мекунад, шиносномаи худро пешниҳод менамояд, ариза пур мекунад ва ҷавоби бонкро интизор мешавад. Баъд аз ҷавоби мусбӣ бонк, шартномаи қарзӣ баста мешавад. Маблағи пардохти қарз дар як моҳ - 200 сомонӣ, пешпардохт 0%.

Дар ёд доред!!!

Ҳатто, агар шартҳо кушоӣ ва бонк ба назар расанд, созишномаҳо пурра ҳама барояд, бахусус навиштаҷотҳо, ки бо ҳуруфи хурд навишта шудааст

Бонк аз ин чӣ манфиат мебинад? – Ҷоидаи назаррастаринро дар ин нақша бонк ба даст меорад. Барои бонк ҷуниб навиб насия – қарзи оддӣ аст. Фақат дар ин маврид ба ҷои мизҷи ҷоиҷоро мағоза пардохт менамояд.

Он чӣ тавр кор мекунад? – Нархи мошинаи ҷомашӯй дар мағоза 2400 сомонӣ аст. Вақте ки харидор тибқи нақшаи 0-0-12 моҳро ба насия харидорӣ мекунад, ӯ бо бонк шартнома менамояд ва ӯҳдадор мешавад, ки дар муддати 12 моҳ пардохти моҳона ба андозаи 200 сомонӣ пардохт кунад. Дар ҳақиқат, ҳеҷ гуна пардохти изофӣ вучуд надорад. Агар Шумо шартҳои ҷуниб нақшаи насияро амик аз худ намоед, Шумо менамояд, ки 2400 сомонӣ нарх барои харидор аст ва ягон намуди тахфиф ҳангоми ба насия харидорӣ намудан пешбинӣ карда намешавад. Аммо бояд қайд намоем, ки мағоза барои бонк тахфиф мекунад. Одатан, ҳаҷми тахфиф аз 10% ва болотар менамояд.

Дар мисоли овардашуда истеъмолкунанда мошини чомашӯиро, дар асл, ба маблағи 2160 сомонӣ меҳарад ва иловатан 240 сомонӣ ҳамчун фоиз пардохт мекунад. Лекин, ӯ аз ин беҳабар, аз тарафи дигар, касе ба ӯ оид ба ин мавзӯ чизе намегӯянд. Маълум мешавад, ки 10% ин фоизи қарз аст, аммо онро харидор не, балки мағоза пардохт мекунад. Барои бонк манфиатҳо дақиқанд. Дар ин нақша байни қарз ва насия фарқияте нест.

Саволе ба миён меояд: Он барои мағоза чӣ гуна манфиатовар аст?

Истифодаи нақшаи 0-0-12 ҳаҷми фурӯшро зиёд мекунад. Шояд шахсе, ки ба мағоза омадааст, барои харидорӣ намудани телевизиори плазмавии дерорзу пул (пурра) ҳам карда натавониста истодааст ва аз ин сабаб фурӯшгоҳро ҳам аз ғоида маҳрум мекунад. Аммо, кормандони мағоза ба ӯ мегӯянд: «Имрӯз гиред, баъдтар пардохт кунед». Дигар илоҷе нест: телевизиори нав дар меҳмонхона ҷой гирифт ва 12 моҳи оянда харидор маҷбур аст, ки аз маошаш маблағи қарзро пардохт намояд.

Манфиати фурӯшанда аён аст, ҳатто агар ӯ ба бонк тахфиф кунад ҳам (фоизи қарзро мағоза пардохт мекунад).

Барои боз ҳам фаҳмотар шудани ин ҳолат биёед, бо як мисоли оддӣ шарҳ диҳем.

1. Мошини чомашӯӣ 2400 сомонӣ арзиш дорад. Агар онро тавассути нақшаи 0-0-12 харидан ғайриимкон бошад, шумораи зиёди харидорон ба он тавачҷӯх нахоҳанд кард. Тассавур мекунем, ки танҳо як нафар хоҳиши харидорӣ намуданро зоҳир намояд (пурра, аз ҳисоби худ мошинаро харидорӣ мекунад). Дар ин маврид даромади мағоза ба 2 400 сомонӣ баробар аст.

2. Акнун, ҳамин мисолро бо имконияти ба насия харидорӣ намудани мошинаи чомашӯӣ дида мебароем. Мағоза ба бонк 10 фоиз тахфиф дода, як қисми ғоидаро аз даст медиҳад. Аммо, аз ин пешниҳод аллакай 10 нафар

истифода мебаранд. Ин харидорон наметавонанд фавран 2400 сомонӣ пардохт кунанд, аммо омодаанд дар муддати як сол кам-кам пардохт намоянд. Ҳамин тариқ, ҳаҷми фурӯши мошини ҷомашӯй дар нуктаи савдо зиёд мешавад. Агар, дар мисоли яқум, ҳамагӣ 1 нафар ба маблағи 2400 сомонӣ харидорӣ мекард, дар мисоли дуюм, аллакай 10 нафар, ба маблағи 21 600 сомонӣ. Дар ин ҷо савол пайдо мешавад, ки нархи мошина 2400 сомони мебошад, пас барои чӣ 10-то мошина 24 000 сомонӣ набуда ба 21 600 сомонӣ баробар шуд? – Ҷавоб: мағоза ба бонк 10 фоиз тахфиф медиҳад, ҳамчун пардохти фоизҳои харидор.

Барои фурӯшанда чунин тарзи фурӯш муфид аст, зеро ӯ молро «имрӯз» мефурӯшад. Фоида аз ҳисоби тахфифҳои ба бонк пардохтмешуда коҳиш дода мешавад, аммо фурӯш аз ҳисоби пешниҳоди ҷаззоб зиёд мешавад.

Фоидаи чунин тарзи фурӯш барои бонк ва мағоза муайян карда шуд. Барои харидор чӣ манфиате ҳаст? Нуктаҳои фурӯши чаканаи бонуфуз метавонанд насияҳои 0-0-12 ва ҳам 0-0-18 дошта бошанд. Дар натиҷа, харидор:

- барзиёд пардохт намекунад;
- молро фавран мегирад ва баъдтар пардохт мекунад;
- таърихи хуби қарзӣ месозад.

Дар ёд доред!!!

Шартҳои шартнома ро бодикқат хонда, фирефта набояд шуд

Ҳолатҳои асосии ношаффоф будани пешниҳод аз тарафи фурӯшандагон:

1. **Иқдоми ҳаёлий.** Аксар вақт, чунин пешниҳодҳо сабабгори ба мағоза ворид шудани мизочони зиёд мешаванд. Нақша чунин кор мекунад: «аввал харидоронро ҷалб мекунем, сипас молро ба онҳо бо ҳар роҳ мефурӯшем. Дар асл, фурӯшиҳо метавонад маҳсулоте надошта бошад, ки дар иқдом ширкат варзад ё пешниҳоди 0-0-12 ба

намудҳои аз ҳама гаран ё сустифурӯхташаванда дахл дошта бошад.

2. Фоизҳои пинҳонӣ. Мизоти табиғи қарзи бефоизро дида, барои харидани телефони мобилӣ ба мағоза омад. Ҷ модели ба ҳудаш маъқулро интихоб намуд, ки 3000 сомонӣ арзиш дорад ва тавассути ҳисобкитоб (ӯ аз арзиши телефон 30%-ро, ҳамчун пешпардохт, тарҳ карда, маблағи боқимондари ба 18 моҳи насия тақсим кард, инчунин, 10% комиссияи бонкиро аз маблағи боқимонда ҳисоб кард) нархеро, ки ба арзиши аслии маҳсулот монанд аст, ба даст овард:

- 1) $3\,000 \text{ сомонӣ} - 30\% = 2\,100 \text{ сомонӣ}$ (маблағи қарз).
- 2) $2\,100 \text{ сомонӣ} / 10\% = 210 \text{ сомонӣ}$ (комиссияи бонкӣ).
- 3) $2\,100 \text{ сомонӣ} / 18 \text{ моҳ} = 116 \text{ сомонӣ}$ (пардохти моҳона).

Ин маблағ ба ман мувофиқ аст, фикр кард муштарӣ ва барои гирифтани қарз рафт. Коршиносии қарзии бонк гуфт, ки пардохти изофӣ вучуд надорад. Мувофиқи шартҳои пешниҳоди қарз харидор бояд 30% арзиши телефонро ҳамчун пешпардохт дошта бошад, инчунин комиссияи бонкӣ дар ҳаҷми 10% бояд пардохт шавад. Аммо, ҳисобҳои коршиносии қарзии бонк аз ҳисоби мизоти фарқ мекарданд. Ҳамин тавр, тибқи ҳисобҳои коршиносии қарзии бонк мизоти бояд пардохт кунад:

- 1) $3\,000 \text{ сомонӣ} - 30\% = 2\,100 \text{ сомонӣ}$ (маблағи қарз).
- 2) $3\,000 \text{ сомонӣ} / 10\% = 300 \text{ сомонӣ}$ (комиссияи бонкӣ).
- 3) $2\,100 \text{ сомонӣ} / 18 \text{ моҳ} = 116 \text{ сомонӣ}$ (пардохти моҳона).

Ба ҳисобҳои комиссияи бонк диққат диҳед. Дар ин ҳолат, ҳангоми ҳисоб кардани комиссияи бонк, арзиши пурраи телефонро ба назар мегирад (пешпардохти мизоти ба назар гирифта намешавад). Ҳамин тариқ, комиссияи

воқеи бонк на 10% (тавре, ки дар шартҳои қарз нишон дода шудааст), балки 14%-ро ташкил медиҳад. Яъне, бонк мизочонро бо истифода аз фоизи пинҳонӣ фиреб медиҳад. Агар пардохти барзиёдии мизоч (тибқи ин мисол) ба фоизи қарз барои пардохти аннуитет гузаронида шавад, пас мо маълумоти зеринро ба даст меорем:

1. Барои 18 моҳ – 17,3% (солона).
2. Барои 12 моҳ. – 25,5% (солона).
3. Барои 6 моҳ. – 47,3% (солона).

Дар хотир доштан муҳим аст!!!

Пеш аз хариди маҳсулот ба насия, шартҳои шартнома ро бодикқат хонед ва пешниҳодро бо қарзи оддӣ муқоиса кунед. Шояд, гирифтани қарзи истеъмолии бонкӣ муфидтар бошад. Дар ҳолати дар боло тавсифишуда, мизоч барои маҳсулот 300 сомонӣ барзиёд пардохт кардааст. Агар, ин маблағро ба фоизи қарзӣ гардонем, пас ин ба 17,3% солона баробар мебошад. Аммо, агар мӯҳлати насия 6 моҳ бошад (аз рӯи ин мисол), пас нархи ин насия барои мизоч 47,3%-ро ташкил медиҳад!!! Имрӯз меёрҳои ҳадди ақалли қарзҳои истеъмолии бонкӣ 24% солоноро ташкил медиҳанд

3. Суғурта. Кормандони қарзӣ аксар вақт итминон медиҳанд, ки харидор бидуни суғурта қарз гирифта наметавонад. Аксар вақт онҳо пешниҳод мекунанд, ки харидро суғурта кунанд. Шумо бояд дарк намоед, ки ин зарур нест. Ҳатто, агар дар ин бонк дархости Шумо рад шавад (аз сабаби рақардани суғурта аз тарафи шумо), Шумо ҳамеша метавонед дигар бонкро интихоб кунед. Дар ин ҳол, сарфа назаррас хоҳад буд. Шартҳои шартнома ро бодикқат хонед.

4. Нархгузори аз ҳад зиёд. Моҳияти қаллобӣ дар он аст, ки мағоза нархи молҳоро (аз нархи муқаррарӣ) пешакӣ 10-20% баланд мекунанд. Ба бонк барои нақшаи бефоиз ба ҳамон миқдор тахфиф мекунанд (10-20%). Яъне, дар иқдоми 0-0-12 маҳсулоти махсус қимматқардашуда иштирок мекунанд. Оддӣ карда гӯем, маҳсулоте, ки нархи фурӯши он аз нархи воқеӣ 10-20% баландтар аст. Маълум мешавад, ки харидор ин ҳолатро надониста, барои

маҳсулот маблағи зиёдтар пардохт мекунад. Барои наафтидан ба чунин қаллобӣ, нарххоро дар мағозаҳои гуногун муқоиса кунед.

Дар хотир доштан муҳим аст!!!

Арзиши маҳсулоти, ки ба Шумо писанд мебошад, пайваста пайгирӣ кунед. Агар, нархи он ногаҳон баланд шуда бошад ва айни замон, мол дар таълиғот ё тахфиф гузошта шуда бошад, Шумо набояд бо чунин мағоза сарукор кунед

5. Сифр (0)% танҳо барои як қисми мӯҳлати қарз.

Қаллобӣ дар он аст, ки насия бидуни пардохти иловагӣ пешниҳод карда мешавад, аммо на дар тамоми давраи қарз, балки танҳо барои як қисми он. Масалан, дар 6 моҳи аввал – 0%, дар 6 моҳи оянда – 12% солана ё бештар.

6. Хизматрасониҳои иловагӣ. Кормандони бонк, аксар вақт, хизматрасониҳои иловагиро пешниҳод мекунамд ва онҳоро ҳамчун хизматрасониҳои ҳатмӣ барои гирифтани қарз муаррифӣ менамоянд (мисол: пайвасти SMS-иттилоот, корти кредитии ройгон ва ғайра). Муштарӣ ҳуқуқ дорад, аз ин хизматрасониҳо даст кашад. Дасткашӣ аз чунин хизматрасониҳо ба тасдиқи ариза таъсир намерасонанд.

5.3. Таърихи қарзӣ: зарурият ва аҳамият он

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таърихи қарз (кредит) оид ба таърихи қарз чунин омадааст: «таърихи қарз иттилооти мусбат ё манфии иҷрои ӯҳдадориҳои субъекти таърихи қарз аз рӯи шартномае, ки дар Бюрои таърихи қарз нигоҳ дошта мешавад»^{liii}

Ба фикри мо, мафҳуми таърихи қарзӣ васеътар аст, аз он ки дар Қонун оварда шудааст. Ба фикри мо таърихи қарзӣ – ин маълумот дар бораи он, ки Шумо кай

ва дар кадом ташкилотҳои қарзӣ қарз (ҳо) гирифтед, ё ин ки қарз доред ва то кадом андоза онҳоро боинтизомона пардохт кардед ва ё пардохт карда истодаед. Таърихи қарзӣ дар худ аз рӯи ҷадвали пардохти қарзҳо маълумотҳои мусбӣ ва манфӣ дорад, ки онҳо дар бюрои қарзӣ нигоҳдорӣ мешаванд. Инчунин, маълумот оид ба муҷрият барои гирифтани қарз (новобста, ки қарз гирифта шуд ё не), оид ба кафил ё гавардеҳ будан ва ғайра дар бюрои қарзӣ вуҷуд дорад (ба шарте, ки ташкилоти қарзӣ ин маълумотро (пурра) пешниҳод карда бошад).

Дар таърих, яқумин ҳолати маълуми ивази маълумотҳои вобаста ба қобилияти қарзадокунии мизочон соли 1803 ҷой дошт, вақте ки якчанд дӯзандаҳои англис ба якдигар дар бораи он, ки чӣ тавр мизочони онҳо ҳаққи хизматро пардохт менамояд, хабар мерасонданд. Ин иқдоми дӯзандаҳои англис чораандешӣ буд ба рафтори мизочон. Дар он вақте ки аксарияти онҳо сари вақт пардохти ҳаққи хизматро адо мекарданд, буданд мизочоне, ки саривақт пардохт намекарданд ва баъзе мизочон умуман пардохт намекарданд. Дӯзандаҳо бо зудӣ дарк намуданд, ки охириҳо, мизочоне ҳастанд, ки меҳоранд хизматрасониҳои дӯзандаҳоро «ба қарз» гирифта, баъдан пардохти онро «фаромӯш» мекунад ва ба дигар муҷрият карда, боз аз сари нав умед ба «қарз» мебаранд»^{liv}.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ду бюрои қарзӣ амал мекунад: Бюрои қарзии иттилоотии Тоҷикистон (БҚИТ) ва «Бюрои таърихи қарзии Сомониён». Дар ҳамин китоби дарсӣ таҷрибаи БҚИТ омӯхташуда маводҳо аз фаолияти он истифода бурда шудааст.

Бюрои қарзии иттилоотии Тоҷикистон – бюрои кредитии хусусист, ки дорои ҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон мебошад ва бо пешниҳоди ҳисобот оид ба таърихи қарз дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таърихи қарз» машғул мебошад ва фаъолияти худро аз 12 декабри соли 2012 амалӣ менамояд. Дар ибтидо, Бюрои қарзии иттилоотии Тоҷикистон фаъолияти худро бо 12 муассисаи молиявии маҳаллӣ оғоз намуд. Саҳмдорон аз бонкҳои калонтарин ва ташкилотҳои маблағгузори хурд иборатанд. Ширкати итолиёвии CRIF саҳмдори аксарияти Бюрои қарзии иттилоотии Тоҷикистон мебошад

Бюрои таърихи қарз – шахси ҳуқуқист, ки ҳамчун ташкилоти тичоратӣ тибки тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ барои ташкилу коркард, нигоҳдошти таърихи қарз, пешниҳоди ҳисоботи қарз ва дигар иттилоот хизмат мерасонад.

Пеш аз он, ки ташкилоти қарзӣ аз рӯи дархости қарзии Шумо қарор қабул намояд, ба ӯ зарурият пеш меояд, ки санчиши қобилияти қарзадоқунӣ ва боэътимодии шуморо гузаронад.

Ҳамчун яке аз тавсияҳои беҳтарин, барои дилхоҳ ташкилоти қарзӣ мавҷудияти таърихи қарзии мусбии мизоҷ ва зоминони ӯ хизмат менамояд (агар барои гирифтани қарз зоминон талаб карда шаванд).

Ба таври дигар гӯем, таърихи қарзӣ – ин барои қарзгир парвандае мебошад, ки дар он маълумотҳои аз ташкилоти қарзӣ ва дигар ташкилотҳое, ки ба бюрои қарзӣ маълумот пешниҳод мекунанд, гирифташуда инъикос ва дарҷ карда мешаванд. Дар таърихи қарзӣ аз тарафи Шумо чӣ қадар маблағ ва ба кадом мӯҳлат қарз гирифта шуда буд (ва ё ин ки қарзӣ чорӣ доред), чӣ тавр пардохт кардед, ба таъхирёбии қарз роҳ додед ё не, оё айнӣ замон ба номи Шумо қарздорӣ мавҷуд аст ё не, қайд карда мешаванд.

Таърихи қарзии мусбӣ барои чӣ ин қадар муҳим аст? Агар қарзгир аз ин пеш ягон бор қарз нагирифта бошад ва барои гирифтани қарз якумин бор ба ташкилоти қарзӣ муроҷиат карда бошад, дар ин ҳолат қарор оиди додан ва ё надодани қарз танҳо дар асоси қобилияти қарзадоқунии он қабул карда мешавад. Агар қарзгир бо қарз таҷрибаи корӣ дошта бошад (аз ин пеш аз ташкилоти қарзӣ қарз гирифта бошад), дар ин ҳолат барои ташкилоти қарзӣ илова ба доштани қобилияти қарзадоқунӣ таърихи қарзии қарзгир муҳим арзёбӣ карда мешавад.

Ба мазмун ва мундариҷаи таърихи қарзӣ пешниҳоди қарз ба Шумо ё радқардани он аз тарафи ташкилоти қарзӣ вобастагии калон дорад.

Бонкҳо дар тамоми дунё, хусусан бонкҳои калон технологияи дар Амрико ва Аврупо маъмули Risk-Based Pricing (RBP) – «арзиши ба хавф вобаста»-ро истифода менамоянд. Акнун ҳангоми мурочиат ба бонк дар назди мизоч, ба ғайр аз он ки ба ӯ қарз медиҳанд ё не, саволи дигаре пайдо мешавад: агар пешниҳоди қарз дастгирӣ шавад фоизи он чанд мешавад?

Ба сифати мисол мумкин аст Бонки 24.ру гирем. «Дар ин ҷо меёри аз рӯи корти қарзӣ ба миқдори ҳуҷҷатҳое, ки Шумо ба бонк пешниҳод менамояд, вобастагӣ дорад. Чи қадаре ки ҳуҷҷатҳои қобилияти қарзадокунии шуморо тасдиқкунанда зиёд бошанд, меёри фоизӣ ҳамон қадар паст мешавад, ки андозаи он дар доираи 18% -и солона– қиммати хурдтарин то 45%-и солона барои қарзгирони таърихи қарзии бад дошта, тағйир меёбад. Ба ин монанд шартҳоро Альфа-банк, Райффайзенбанк, ВТБ24 ва дигар бонкҳо истифода мебаранд. Мизочони Сбербанки Россия низ имконият доранд аз рӯи меёри аз меёри заминавӣ то 4% камтар қарз гиранд, агар таърихи қарзии хуб дошта бошанд»^{lv}.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикстон чунин ҳолатҳо ҷой дорад. Таърихи қарзии мизоч чи қадаре, ки хуб бошад, имконияти интиҳоби ташкилоти қарзӣ зиёд мешавад (ҳама бо мизочони таърихи қарзии хубдошта ҳамкорӣ кардан мехоҳанд) ва шартҳои қарз одатан барои чунин мизочон нисбат ба мизочони таърихи қарзии бад дошта, хеле хуб мебошад.

Вобаста ба пардохтҳои таъхирафтаи қарз, ба қарори ташкилоти қарзӣ оид ба додан ва ё надодани қарз на танҳо шумораи онҳо, балки мӯҳлати пардохтҳои таъхирёфта (рӯзҳо), низ таъсир мерасонад. Ҳар як

ташкилоти қарзӣ дар доираи сиёсат ва қоидаҳои дохилӣ, шумораи таъхирёбӣ ва мӯҳлати имконпазири пардохтҳои таъхирёфтара (қобили қабулашро) барои худ мустақилона муайян менамояд.

Дар хотир нигоҳ доштан муҳим аст!!!

Барои мисол, як қатор ташилотҳои қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъхирёбии аз 3 то 7 рӯзро ба муаммоҳои техникӣ мансуб медонанд ва барои худ хатарнок ҳисоб намеkunанд, вале барои дигарон – шояд ин далели беинтизоми мизоч бошад. Барои ҳамин, новобаста аз шартҳои ин ё он ташиклоти қарзӣ, дар хотир нигоҳ доштан муҳим аст, ки таърихи қарзии Шумо сабт карда мешавад ва он доимо бояд ҳуб бошад!!!

Дар баъзе ҳолатҳо таъхирёбии пардохт метавонад бо сабабҳои чиддии объективӣ, масалан, бекор мондан, кам шудани даромадҳо (кам кардани маош), ҳолатҳои форс-мажорӣ ва ғайра ба миён ояд. Дар ин ҳолат, оиди ин муаммоҳо сари вақт хабардор намудани ташиклоти қарзӣ муҳим ба ҳисоб меравад. Одатан, ташиклоти қарзӣ якҷоя бо мизоч роҳҳои аз ин вазъияти ногувор баромаданро тавассути чунин механизмҳо, ба монанди таҷдид намудани қарз, тамдид кардани қарз ва ғайра, метавонанд истифода баранд. Муҳим он, ки ташиклоти қарзӣ дар ин ҳолатҳо вазъияти қарздорро ба эътибор гирифта, хоҳиши ўро барои дарёфти ҳалли ин масала, ки ба рейтинг қарзаш дар ташиклоти қарзӣ таъсир мерасонад ва дар навбати худ ба маълумот дар бораи мизоч, ки ташиклоти қарзӣ ба бюрои қарзӣ мефиристонад, яъне ба таърихи қарзии ў таъсир мерасонад.

Дар хотир дошта бошед!!!

Таърихи қарзии бад дарҳои бисёр ташилотҳои қарзиро мепошад. Шахс аз дастрасӣ ба сарчашмаҳои маблағгузори дар симои ташилотҳои қарзӣ маҳрум мешавад. Дар ҳоли ёфтани ташиклоти қарзӣ, ки бо ў ҳамкорӣ кунанд, шартҳои пешниҳоди қарз нисбатан вазнин буда, нархи он гарантар мешавад

Маълумотҳое, ки дар бюрои қарзӣ оид ба мизочон чамъ мешаванд, ба ҳамаи аъзоҳои ин бюро дастрас мебошанд. Ҳолатҳое мешаванд, ки дар ин маълумотҳо хатогӣҳо вомеҳӯранд, ки ин аксаран ба худи бюрои қарзӣ вобаста нест. Маълумотҳоро ташкилотҳои қарзӣ пешниҳод мекунанд ва дар аксар ҳолатҳо ба хатогӣ аз тарафи онҳо роҳ дода мешавад. Бюрои қарзӣ, дар навбати худ, функсияи мақомотеро иҷро менамояд, ки маълумотҳои дар бораи қарздор пешниҳодшударо коркард намуда, нигоҳдорӣ менамояд. Албатта, хатогӣҳои техникӣ дар қори бюроҳои қарзӣ рух медиҳанд, вале на онқадар зиёд.

Масалан:

Ташкилоти қарзӣ ба бюрои қарзӣ маълумотро дар бораи он, ки мизоч қарзро саривақт ва бе деркунӣ пардохт намудааст, пешниҳод накардааст. Ё ин, ки мизоч қарзро дар назди ташкилоти қарзӣ пурра пардохт намудааст ва ягон қарздорӣ надорад, аммо ба бюрои қарзӣ ин маълумот пешниҳод нашудааст ва мизоч то ҳол аз рӯи маълумотҳои бюрои қарзӣ қарздор мебошад

Ҳуҷҷате, ки аз тарафи бюрои таърихи қарз ба истифодабарандагони таърихи қарз пешниҳод карда мешавад, ҳисоботи қарз ном дорад.

Мутобиқи Моддаи 21-и Қонун «Дар бораи таърихи қарз» субъекти таърихи қарз ҳуқуқ дорад: барои ислоҳи маълумоти нодуруст ба манбаи иттилоот муроҷиат намояд ва аз Бюрои таърихи қарз ҳисоботи ислоҳшудаи қарзро талаб кунад, ба шарте, ки ҳисоботи қарзи ба истифодабарандаи ҳисоботи қарз пешниҳодшуда дар натиҷаи амал ё беамалии кормандони Бюрои таърихи қарз дорони маълумоте бошад, ки ба маълумоти ба Бюрои таърихи қарз пешниҳоднамудаи манбаи иттилоот мувофиқат накунад.

Ҳангоми муайян шудани хатогӣ роҳҳои баромадан аз ҷунин вазъият инҳо мебошанд:

1. Бояд муайян кард, ки маълумоти хато аз тарафи кадом ташкилот ба бюрои қарзӣ пешниҳод шудааст ва баъдан мизоч бояд ба ин ташкилот хаттӣ мурочиат намояд, ки ин муаммои мизочро ҳал намоянд.

2. Аз ташкилоти қарзие, ки маълумоти нодуруст пешниҳод кардааст, маълумотнома оиди надоштани қарз гирифтани лозим ва онро ба бюрои қарзӣ пешниҳод кардан лозим, то ки маълумот оиди таърихи қарзии мизоч ислоҳ карда шавад.

Ҳамин тариқ, бо мақсади надоштани мушкилот дар вақти гирифтани қарз аз ташкилотҳои қарзӣ Шумо бояд таърихи қарзии худро бодикқат назорат кунед. Ин чӣ тавр иҷро карда мешавад? Чӣ тавре ки дар боло қайд карда шуд, таърихи қарзии қарзгирандагон дар бюрои қарзӣ нигоҳ дошта мешавад. Ҳар як қарзгиранда ҳуқуқ дорад дар бораи таърихи қарзии худ дар намуди ҳисоботи қарзии субъекти таърихи қарзӣ маълумот гирад.

Ҳисоботи қарзӣ фақат ба Шумо ва инчунин шарикони бюрои қарзӣ, ки барои гирифтани ва додани маълумотҳо дар бораи Шумо розигии дар шакли ҳуҷҷатӣ қайдшудаи Шуморо гирифтаанд, дастрас мебошад.

Ҳар як субъекти таърихи қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад, дар як сол як маротиба, таърихи қарзи худро, дар идораи Бюрои қарзӣ-иттилоотии Тоҷикистон^{lvi} ройгон гирад.

Барои гирифтани ҳисоби қарзӣ қарздорро зарур аст, ки аризаи шакли тасдиқшуда ва инчунин ҳамаи ҳуҷҷатҳои заруриро барои тайёр кардани ҳисобот (барои шахсони воқеӣ) пур кунад:

1. Ариза барои гирифтани маълумот оиди таърихи қарзӣ.

2. Шиносномаи аризадиҳанда ва РМА.

Инчунин, барои шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродӣ номгӯи алоҳидае мавҷуд аст, ки дар сомонӣ

Бюрои қарзии иттилоотии Тоҷикистон (БҚИТ)
<http://www.cibt.tj> дастрас аст.

Тайёр кардани ҳисобот на зиёдтар аз се рӯзи кориро дар бар мегирад.

Агар субъекти таърихи қарзӣ бо маълумотҳое, ки дар ҳисоботи қарзии ӯ нигоҳдошта розӣ набошад, ӯ метавонад барои дурустии он мубоҳиса намояд. Барои ин зарур аст, ки ба БҚИТ бо ариза оид ба мавҷуд будани маълумоти нодуруст дар ҳисоботи молиявӣ муроҷиат намояд. БҚИТ далели мазкурро тафтиш намуда, ба пешниҳодкунандаи маълумот, ки ба хатогӣ роҳ додааст, муроҷиат карда, хоҳиш менамояд, то дар он тағйирот ворид намояд. Баъди ислоҳи маълумот БҚИТ тавассути мактуби тасдиқунандаи ислоҳи хатогӣҳо субъекти таърихи қарзиро хабардор менамояд.

Сарфи назар аз он ки таърихи қарзӣ дар бюрои қарзӣ мӯҳлати нигоҳдорӣ дорад (25 сол), вале дар ташилотҳои қарзӣ маълумотҳоро дар бораи мизочон (худӣ) метавонад бемӯҳлат нигоҳ дорад ва ҳангоми зарурият аз ин маълумотҳо дар вақти қабули қарор оид ба додани қарз истифода намояд.

Дар ёд доред!

*Нигоҳдоштани таърихи мусбии қарзӣ хеле муҳим аст: чунки ин обрӯӣ
Шумо миёни бонкҳо ва дигар ташилотҳои қарзӣ мебошад!*

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. Кадом усулҳои асосии ҳисобкунии ғоизҳои қарзро Шумо медонед?

2. Кадоме аз онҳо ба қарзгир ҳангоми баробар будани шартҳои қарз нисбатан қулай мебошанд?

3. Бартариятҳо ва норасогиҳои ҷадвали пардохти тағйирёбандаро бо доштани давраи имтиёзӣ номбар кунед.

4. *Бартариятҳо ва норасогиҳои ҷадвали пардохти таъйирёбандаи пардохтҳоро номбар кунед.*

5. *Вақте ки пардохти маблағи пурраи қарзи асосӣ ба пардохти охирин рост меояд, кадом хавфҳоро доро мешавад?*

6. *Бартариятҳо ва норасогиҳои ҷадвали пардохти бефоизро номбар кунед.*

7. *Фарқияти байни қарз ва насия дар чист?*

8. *Таърифи «таърихи қарзӣ»-ро гуфта диҳед.*

9. *Доштани «таърихи қарзӣ»- и мусбӣ барои чӣ зарур аст?*

10. *Чӣ бояд кард, ҳангоми муайянишудани маълумоти хато оиди таърихи қарзӣ?*

Адабиёт:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ». №524, аз 19.05.2009.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таърихи қарз (кредит)». №492, аз 26.03.2009.

3. Дастурамали № 199 «Дар бораи тартиби додани қарзи хурд дар ташкилотҳои маблағгузории хурд». №90, аз 07.05.2014.

4. Дастурамали №198 «Дар бораи тартиби танзими фаъолияти фондҳои қарзии хурд». №106, аз 21.08.2017.

5. Дастурамали №197 «Дар бораи тартиби танзими фаъолияти ташкилотҳои қарзии хурд». №104, аз 28.05.2015.

6. Дастурамал №186 «Дар бораи тартиби додани қарз ва ҳисоб кардани фоиз дар ташкилотҳои қарзӣ». №58, аз 03.05.2016.

7. Тартиби гузаронидани санчиши фаъолияти бюрои таърихи қарз, чамъбааст ва пешниҳоди натиҷаҳои он. №71, аз 28.06.2019.

8. Ҷӯраев Б.М. Фаъолияти бонкӣ. – Душанбе, 2014. – 432 с.

9. Фаъолияти бонкӣ: Васоити таълимӣ / Р.Б. Бердиев, С.Ш. Қайумов, С.С. Мирзоев. – Душанбе, «Эр-граф», 2016. – 444 с.

10. Раҳимзода Ш.М. Муомилоти пулӣ ва қарз. Китоби дарсӣ. Душанбе: Ирфон, 2009. 450 с.

11. Деньги, кредит, банки : учебник / Кроливецкая Л.П., под ред. и др. — Москва : КноРус, 2019. — 413 с.

12. Осуществление кредитных операций : учебник / Лаврушин О.И., под ред., Горькова Шаталова Н.М.Е.П., Мосолова О.В., Амосова Н.А., Чичуленков Д.А., Авис О.У., Соколинская Н.Э., Рябов Д.Ю. — Москва: КноРус, 2021. — 241 с.

БОБИ 6. ШАРТНОМАИ ҚАРЗӢ ВА ХАВФӢОИ БА ҚАРЗ ВОБАСТА

- ❖ ХУСУСИЯТӢОИ ШАРТНОМАИ ҚАРЗӢ;
- ❖ ШАРТНОМАИ ЗАМОНАТ;
- ❖ ШАРТНОМАИ МУШТАРАКИ ЗАМОНАТ (ҲАНГОМИ ҚАРЗӢОИ ГУРӢӢӢ);
- ❖ ШАРТНОМАИ ГАРАВ;
- ❖ ХАВФӢОИ БА ҚАРЗ ВОБАСТА

6.1. *Хусусиятҳои шартномаи қарзӣ*

Бедикқатӣ, муносибати ғайриҷиддӣ ба ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ ва инчунин сатҳи пасти саводнокии молиявӣ ва ҳуқуқии аҳоли сабабҳои асосии нофаҳмиҳо байни ташкилотҳои қарзӣ ва қарзгирон мешаванд.

Ҳангоми имзокунии шартномаи қарзӣ, бештари қарзгирон онро тамоман наметавонанд, ё ин ки, қисман метавонанд. Дигар гурӯҳи қарзгирон – кормандони ташкилоти қарзиро хоҳиш менамоянд, ки моҳияти шартномаи қарзиро ба онҳо фаҳмонанд, ки ин, дар навбати худ, хавфҳои иловагии ба омили инсонӣ вобаста бударо ба миён оварда (Чӣ тавр фаҳмонда дода шуд ва чӣ тавр қарзгир онро фаҳмид?) метавонад қарзгирро ба ҳолатҳои ногувор дучор намояд.

Дар баъзе мамлакатҳо, масалан дар Федератсияи Россия дар ҳолати мавҷуд будани ўҳдадориҳои пардохтнашуда (ичро нашуда) аз рӯи қарзҳо қарздорро барои баромадан аз қаламрави мамлакат иҷозат намедиханд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло чунин чораҷӯи нисбати қарздорони «бемасъулият» қабул нашудаанд. Дар аксар ҳолатҳо аз рӯи надоништан дар натиҷаи муносибати хунукназарона ва ё сарфаҳм нарафтани шартномаи қарзӣ қарздорон ба чунин ҳолат гирифтور мешаванд.

Дигар муаммои қарзгирон он аст, ки дар вақти нофаҳмо будани бандҳои шартномаи қарзӣ на ҳамаи онҳо мепурсанд ва ё савол медиҳанд, ки сабабҳои чунин рафтор гуногун мебошанд:

- Шармдорӣ – фикр мекунад, ки савол бисёр оддӣ аст. Намехоҳанд, ки корманди ташкилоти қарзӣ фикр кунад, ки мизоч ин саволи оддиро намедонад.
- Ба дониши худ аз ҳад зиёд боварӣ доштан – фикр мекунанд, ки ҳама чизро медонанд ва барои хондани шартномаи қарзӣ ягон зарурияте нест.

Маслиҳатҳо аз таҷриба:

Ба кормандони ташкилоти қарзӣ савол доданро шарм надоред. То ба ҳамаи саволҳои худ ҷавоби пурра нагиред, ба шартномаи қарзӣ имзо нагузоред!!!

Барои он ки ба ҳолати мушкили молиявӣ гирифтور нашавед, пеш аз гирифтани қарз зарур аст, то бо шартномаи қарзӣ пурра шинос шавед ва ҳамаи маълумотҳои дар он овардашударо омӯzed.

Ташкилоти қарзӣ ўҳдадор аст матни шартномаи қарзиро барои омӯзиши пешакӣ ба Шумо пешниҳод намояд.

Шартномаи қарзӣ – ҳуҷҷати ҳуқуқие мебошад, ки дар он ҳамаи шартҳои қарз оварда шудаанд.

Агар ҳис кунед, ки ташкилоти қарзӣ намехоҳад ба Шумо дар бораи шартҳои қарзидӣ маълумоти пурра пешниҳод намояд, он гоҳ ин ишораи ҷиддӣ мебошад ва бисёри таҷрибадорон маслиҳат медиҳанд, ки бо ин ташкилоти қарзӣ ҳамкорӣ кардан лозим нест.

Мутобиқи қонунгузории амалкунанда ташкилоти қарзӣ ўҳдадор аст, ки ба қарзгир дар бораи шартҳои қарз, усули ҳисобкунии меъёри фоизӣ ва инчунин меъёри самараноки фоизии солона ва арзиши пурраи қарз маълумоти пурра пешниҳод намояд.

Барои фаҳмидани моҳияти шартномаи қарзӣ ҳар як банди асосии онро дида мебароем.

1. *Маблағи қарз* – ин банди ҳатмии шартномаи қарзӣ мебошад, ки дар он маблағи қарз бо рақам ва инчунин бо ҳарфҳо нишон дода мешавад.

Рӯйнависи шартномаи қарзӣ

«Бонк» ба «Қарзгир» қарз ба маблағи (маблағ бо ҳарф:) сомонӣ
пешниҳод менамояд

Бодикқат бошад, маблағи қарзро дар ҳамаи бандҳои шартномаи қарзӣ, ки оварда шудааст, муқоиса кунед.

2. *Асъори қарз* – яке аз бандҳои ҳатмии шартномаи қарзӣ мебошад. Ҳангоми шиносшавӣ ба шартномаи қарзӣ, бояд тафтиш кард, ки дар ҳамаи бандҳое, ки ба асъори қарз вобаста аст, асъоре дарҷ шуда бошад, ки Шумо интиҳоб кардед. Яъне агар Шумо қарз бо асъори миллӣ (сомонӣ) дархост ва хоҳиши гирифтани дошта бошед, дар вақти гирифтани он дар шартномаи қарзӣ асъори қарз ва дигар бандҳои шартнома, ки ба асъори қарз алоқаманд аст, бояд бо сомонӣ нишон дода шуда бошанд.

Маслиҳати муттаҳассисон:

Аз рӯи имконият қўиши намоед қарзро бо асъоре гиред, ки даромади асосии Шумо бо ҳамон асъор аст!!!

3. **Мӯҳлати қарз** – боз як банди муҳими шартномаи қарзӣ мебошад. Он мӯҳлатеро, ки қарз дода мешавад, муайян мекунад.

Рӯйнависи шартномаи қарзӣ

*Қарз ба мӯҳлати моҳ, сар карда аз «.....» 2020
сол то «.....» 2020 сол пешниҳод карда мешавад*

Дар хотир доштан зарур аст, ки ҳангоми баррасӣ намудани дархости мизоҷ ташкилоти қарзӣ ҳуқуқ дорад мӯҳлати қарзро зиёд ва ё кам намояд (вобаста ба хавфҳо). Вале қарори мазкур бояд ба мизоҷ то лаҳзаи ба имзо расидани шартномаи қарзӣ расонида шавад.

Дар хотир нигоҳ доред!!!

Мӯҳлати қарз ба маблағи моҳонаи пардохти қарз ва маблағи фоизҳо таъсир мерасонад

Чӣ қадаре ки мӯҳлати қарз дарозтар бошад, пардохти моҳонаи қарз камтар мешавад, вале дар натиҷа мизоҷ маблағи фоиз (дар умум) бештар месупорад. Ва мувофиқан баръакс, мӯҳлати қарз чи қадаре ки кам бошад, маблағи пардохти моҳонаи қарз зиёдтар мешавад, вале дар натиҷа маблағи фоиз (дар умум) кам мешавад.

Масъалан:

Мӯҳлати қарз – 1 сол; Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ; Меъёри фоизӣ – 30 фоизи солона (меъёри %-и моҳона – 2,5 %); Пардохтҳо – ҳармоҳа (аннуитет)	Мӯҳлати қарз – 6 моҳ; Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ; Меъёри фоизӣ – 30 фоизи солона (меъёри %-и моҳона – 2,5 %); Пардохтҳо – ҳармоҳа (аннуитет)
---	---

Мувофиқи маълумотҳои овардашуда чунин натиҷаҳоро ба даст меорем (ниг. ба ҷадвали 6.6.1).

Ҷадвали 6.1.1

Таъсири мӯҳлати қарз бо ҳаҷми пардохти ҳармоҳа ва маблағи умумии ғоизҳо

		Пардохти ҳармоҳа (сомонӣ)	Маблағи ғоизҳо (барои тамоми давраи қарз) сомонӣ
	Мӯҳлат– 12 моҳ	974,87	1 698
	Мӯҳлат – 6 моҳ	1 815,5	897

4. *Меъёри ғоизи қарз.* Ин ифодаи ғоизӣ мебошад, ки нисбат ба қарз ва барои давраи муайяни ҳисобкунии он муқаррар карда мешавад. Агар оддӣ ғуем – ҳаққи истифодаи маблағҳои ташкилоти қарзӣ аст.

Меъёри ғоизӣ дар шартномаи қарзӣ метавонад солоне, ё ин ки моҳона нишон дода шавад.

Дар ёд доред!!!

Дар шартномаи қарзӣ усули ҳисобкунии ғоизҳо нишон дода мешавад, муҳим аст, ки банди мазкурро тафтиш намуда, онро бо ҷадвали пардохтҳо, ки ҷузъи ҷудонашавандаи шартномаи қарзӣ ба ҳисоб меравад, муқоиса намоед

5. *Меъёри самараноки ғоизии солоне* – ифодаи ғоизие мебошад, ки тибқи он ғоизи қарз бо назардошти тамоми пардохтҳои хизматрасонии қарз, ки аз ҷониби муштарӣ ба ташкилоти қарзӣ пардохта мешавад, ҳисоб карда мешавад. Меъёри ғоизии самаранок – ин бузургие мебошад, ки андозаи арзиши қарзҳоро муайян мекунад.

6. *Пардохтҳои комиссияӣ.* Банде, ки бевосита ба арзиши қарз таъсир мерасонад. Одатан, пардохтҳои комиссияӣ пеш аз додани қарз гирифта мешавад. Вобаста ба шартҳои шартномаи қарзӣ ва инчунин сиёсати дохилии ташкилоти қарзӣ пардохтҳои комиссияӣ метавонанд ҳар хел номгузорӣ шаванд,

масалан: фоизи иловагӣ, пардохти иловагӣ, фоизи якдафъаина ва ғайра.

Пардохти комиссиянӣ одатан дар намуди фоиз аз маблағи қарз нишон дода мешавад.

Рӯйнависи Шартномаи қарзӣ

*Дар рӯзи гирифтани қарз қарзгир ба сифати ҷамъкунии комиссиянӣ ба
Қарзгир бояд ба андозаи% аз маблағи қарз, барои гирифтани
қарз пардохт намояд*

7. *Мақсади қарз.* Мақсаднок истифода бурдани қарз яке аз шартҳои муҳими иҷрои ӯҳдадорӣ ба зимма гирифтаи қарзгир ба ҳисоб меравад. Бештари ташкилотҳои қарзӣ баъди додани қарз мониторинги мақсаднок истифода бурдани қарзро мегузаронанд. Ғайрмақсаднок истифода бурдани қарз метавонад қарзгирро ба оқибатҳои номатлуб оварда расонад, ба монанди:

- бадшавии рейтингҳои қарзӣ;
- аз тарафи кормандони ташкилоти қарзӣ тез-тез гузаронидани мониторингҳо бинобар ғайрмақсаднок истифода бурдани қарз ва дар натиҷа зери назорати ҷиддӣ қарор гирифтани;
- пеш аз мӯҳлат бекор кардани шартномаи қарзӣ аз тарафи ташкилоти қарзӣ ва талаб намудани баргардонидани бақияи қарз.

Дар ёд доред!!!

Ҳангоми додани қарз, истифодабарии мақсадноки он, яке аз талаботҳои асосии ташкилоти қарзӣ нисбати Қарзгир ба ҳисоб меравад

8. *Муҷозоти ҷаримаӣ (барои сари вақт пардохт накардани қарз)* – ситониши пулие, ки барои сари вақт пардохт накардани қарз, аз тарафи ташкилоти қарзӣ нисбати қарзгир таъин карда мешавад.

Рӯйнависи шартномаи қарзӣ

Дар ҳолати вайрон намудани ўҳдадориҳо оиди баргардонидани маблағи Қарз ва ё пардохти фоизҳо Қарзгир аз маблағи асосии пардохти таъхиргузошта ҷарима барои ҳар як рӯз тибқи андозаи -----% пардохт мекунад

Мисол:

*Ҷарима барои таъхирёбӣ – 0,5 % дар як рӯз
Санаи пардохт – 5 март.
Аз рӯи қарзи асосӣ пардохт накард – 500 сомонӣ
Пардохт намуд – 9 март (4 рӯз таъхир ёфт)*

Ҳисобкунии ҷарима:

- 1) $(500 \times 0,5 \%) = 2,5$ сомонӣ (барои 1 рӯз)
2) $2,5 \text{ сомонӣ} \times 4 \text{ рӯз} = 10 \text{ сомонӣ}$***

Андозаи муҷозоти ҷаримавай дар шартномаи қарзӣ нишон дода шуда, қисми ҳатмии он ба ҳисоб рафта, бо ифодаи фоизӣ нишон дода мешавад.

Рӯйнависи шартномаи қарзӣ

Дар ҳолати вайрон намудани ўҳдадориҳо оид ба баргардонидани маблағи Қарз ва ё пардохти фоизҳо Қарзгир аз маблағи асосии пардохти таъхиргузошта ҷарима барои ҳар як рӯз тибқи андозаи -----% пардохт мекунад

Муҷозоти ҷаримавай (барои пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарз). Дар ҳолати пеш аз мӯҳлат пардохтани қарз ҳисоб кардани фоиз барои мӯҳлати боқимондаи он ва истифодабарии дигар усулҳои ҳисобкунии қарз манъ аст. Инчунин ситонидани ҳар гуна муҷозотҳои ҷаримавай барои саривақт иҷро накардани ўҳдадорӣ (пардохти фоиз, маблағи қарз) танҳо аз ҳисоби бақияи ўҳдадориҳои иҷронашуда ҳисоб карда мешавад.

Дар ёд доред !!!

Қарзгир ҳуқуқ дорад қарз ва фоизҳои онро пеш аз мӯҳлат пардохт намояд

Ба ғайр аз ин, қарзгир ҳуқуқ дорад пеш аз мӯҳлат, қисман қарзро пардохт намояд (ниг. расми 6.1.1).

Қисман, пеш аз мӯҳлат пардохт кардани қарз (бо тартиб додани ҷадвали нави пардохти қарз) барои мизоч (агар имкониятҳояш бошад) фоидаовар мебошад, чунки дар ин вақт қарзи асосии ӯ кам мешавад ва мутаносибан, ҳисоби фоиз аз бақияи қарзи асосӣ амалӣ карда мешавад, ки ин ба камшавии маблағи фоизи қарз (дар умум) оварда мерасонад.

Расми 6.1.1. Шакли пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарз

Бояд қайд намуд, ки ҳар як ташкилоти қарзӣ шартҳои худро оид ба пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарзро дорад. Барои ҳамин, ин банди шартномаи қарзиро муфассал омӯхтан зарур аст.

Гап дар сари он аст, ки як гурӯҳ ташкилотҳои қарзӣ қисман, пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарзро ҳамчун пешпардохт ҳисоб мекунанд, ки ин барои мизоч чӣ маъно дорад? Ин маъноаи онро дорад, ки дар вақти пешпардохт маблағҳо ба ҳисоби пешпардохтии мизоч равона карда мешаванд ва оянда дар рӯзҳои пардохт аз рӯи ҷадвал аз ҳисоби пешпардохтии мизоч ташкилоти қарзӣ маблағи пардохти моҳонаро мегирад. Ин дар навбати худ маънои

онро дорад, ки камшавии қарзи асосӣ (дар ин мисол) амалӣ карда намешавад, маблағи ғоизҳои қарз кам намешаванд ва дар натиҷа ягон ғоида ба мизоч намеорад.

Саволе ба миён меояд, ки мизочон дар вақти қисман, пеш аз мӯҳлат пардохт кардани қарз, ғоизҳои ояндаро пурра месупоранд, ки ин аз рӯи адолат нест ва ягон роҳи ҳалли ин масъала ба ғоидаи мизочон нест? Ҷавоб чунин аст, агар ташкилоти қарзӣ қисман, пеш аз мӯҳлат пардохт кардани қарзро ҳамчун пешпардохт эътироф намояд, он гоҳ маблағи ғоизҳои қарз кам намешаванд. Аммо, агар мувофиқи шартҳои шартномаи қарзӣ дар вақти қисман, пеш аз мӯҳлат пардохт кардани қарз, мизоч ҳуқуқи аз нав ҳисоб кардани чадвали пардохти қарзро бо назардошти кам шудани қарзи асосӣ дошта бошад, он гоҳ маблағи ғоизҳои қарз кам мешаванд.

Ҳангоми пурра, пеш аз мӯҳлат пардохт кардани қарз мизоч одатан бақияи қарзи асосӣ ва ғоизҳои барои рӯзҳои истифодашудаи онро (баъди пардохти охирин) пардохт мекунад.

Дар хотир дошта бошед!!!

Баъди имзо кардани шартномаи қарзӣ ва аз ташкилоти қарзӣ гирифтани маблағҳои пулӣ мизоч ҳуқуқ дорад, пеш аз мӯҳлат, бидуни ягон муҷозоти ҷаримавӣ қарзро дар ҳаҷми пурра ва ё қисман, бо шартҳои огоҳии пешакии ташкилоти қарзӣ (хаттӣ) на камтар аз ---- рӯз пеш аз рӯзи баргардонидани он пардохт намояд

Дигар шарте, ки бештар аз ҳама дар қарздиҳии гурӯҳӣ во меҳӯрад – ин розигии гурӯҳ барои аз тарафи як ва ё якчанд аъзои гурӯҳ (қарздорон) пеш аз мӯҳлат пардохт намудани қарз мебошад.

Реҷаи кори ташкилоти қарзӣ ва қоидаҳои хизматрасонии мизочон. Бандҳои ба вақти қабули пардохтҳо ва инчунин чадвали қабули пардохт дар ҳолатҳои, ки пардохти қарз ба рӯзҳои истироҳатӣ ва ё рӯзҳои ид рост меоянд, вобаста мебошанд.

Дар бештари ҳолатҳо ин бандҳо дар шартномаи қарзӣ нишон дода мешаванд, аммо, агар ин бандҳо набошанд, он гоҳ қарзгир бояд ин ҳолатҳоро дар ташкилоти қарзӣ аниқ кунад.

Рӯйнависи шартномаи қарзӣ

✓ Пардохт кардани қарз дар вақти соатҳои кори хазинаи Бонк муқаррарнамуда аз 8:30 то 15:30, на дертар аз вақти рӯзи амалӣ, барои қабули маблағ амалӣ мегардад. Дар ҳолати аз тарафи Қарзгир дар вақти муқарраршуда пардохт нашудани қарз ва ғоизҳои он, мутобики шартномаи қарзӣ қарзгир маблағро яқоя бо ҷаримаҳои пардохт менамояд.

✓ Агар пардохти қарз дар ҷадвали пардохтҳои мизоч ба рӯзҳои ид ва ё рӯзи истироҳатӣ рост ояд, он гоҳ он бояд на дертар аз рӯзи якуми кори баъди истироҳат пардохт шавад. Дар ин ҳолат ҷарима ҳисоб карда намешавад

Ҷавобгариҳои ҳуқуқии тарафҳо. Ҳангоми ба мувофиқа наомадан аз рӯи ин ё он масъалае, ки ба иҷрои шартномаи қарзӣ дахл дорад, баҳсҳо мувофиқи шартҳои шартномаи имзошуда ва замимаҳои он, мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешаванд.

Дар хотир дошта бошед!!!

- ✓ Шартномаи қарзӣ ва замимаҳои он, инчунин ҷадвали пардохтҳо бодивқат омузед.
- ✓ Ҳамаи бандҳои нофаҳморо фаҳмида гиред.
- ✓ Ҳеҷ гоҳ бланкаҳои шартномаҳоро (дар ҳолати нур карда нашудан) имзо накунад!
- ✓ Ҳеҷ гоҳ барои дигар шахсон қарз нагиред!
- ✓ Шартномаи қарзиро ба сифати қарзгир имзо карда, Шумо барои қарз ҷавобгар мешавед!

6.2. Шартномаи замонат

Тибқи шартномаи замонат зомин ҷавобгариҳои пурраи моддиро барои аз ҷониби қарзгир иҷро намудани ўҳдадорихояш чиҳати баргардонидани маблағҳои қарзи гирифтааш ба ташкилоти қарзӣ, ғоизҳои ҳисобшуда, ҷаримаҳо барои қарзи ба таъхиргузошташуда ва дигар

пардохтҳо, ки тибқи шартномаи қарзӣ муқаррар шудаанд, ба зимма мегирад ва якҷоя бо қарздор масъулияти муштарак дорад.

Зомин барои қарзгир бо ҳамаи моликияти худ зомин мешавад ва ба ташкилоти қарзӣ кафолат медиҳад, ки тамоми маблағҳои дар натиҷаи аз тарафи қарзгир иҷро накардан ва ё дуруст иҷро накардани ўҳдадориҳо ба вучуд омадари пардохт менамояд.

Дар хотир доред!!!

Шартномаи замонат бояд ҳаттӣ тартиб дода шавад. Дар сурати ба тарзи ҳаттӣ тартиб надодани он, шартномаи замонат беътибор мегардад

Ашхосе, ки якҷоя замонат додаанд, агар дар шартномаи замонат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, дар назди ташкилоти қарзӣ якҷоя ҷавобгаранд.

Бояд қайд намуд, ки ташкилоти қарзӣ ҳуқуқ дорад пардохти қарзро чӣ аз қарздор ва чӣ аз зомин ва ё дар як вақт аз ҳардуи онҳо талаб намояд (дар мавриди саривақт иҷро накардани ўҳдадориҳо). Қарздор ва зомин то пурра пардохт нашудани қарз ўҳдадор боқӣ мемонанд.

Ҷавобгариҳои муштарак андозаи ўҳдадориеро, ки иҷрои он аз тарафи қарздор ва зомин зарур аст, дар алоҳидагӣ муқаррар намекунад. Дар натиҷа, ҳолате метавонад ба миён ояд, ки зомин нисбат ба қарздор қисми зиёди қарзро ба ташкилоти қарзӣ пардохт менамояд.

Дар навбати худ, ба зомини ўҳдадориашро иҷронамуда ҳуқуқи кредитор оид ба ин ўҳдадорӣ ва ҳуқуқи марбути кредитор ҳамчун гаравгир дар он ҳаҷме, ки зомин талаботи кредиторро қонеъ намудааст, мегузарад. Зомин ҳамчунин ҳақ дорад аз қарздор пардохти фоизи маблағи ба кредитор додашуда ва ҷуброни дигар зиёнеро, ки бинобар масъулияти назди қарздор ба миён омадааст, талаб намояд.

Замонат бо қатъи ўҳдадориҳои таъминнамудааш, инчунин дар ҳолати тағйир ёфтани ин ўҳдадорӣ, ки боиси афзудани масъулият ё бидуни розигии зомин ба ӯ дигар оқибатҳои номусонид меоранд, қатъ мегардад.

Агар зомин ба кредитор дар мавриди ҷавобгарӣ оид ба масъулияти қарздорӣ нав розигӣ надода бошад, замонат ҳангоми ба шахси дигар гузаронидани қарзи бо замонат таъминшудаи ўҳдадорӣ қатъ мегардад.

Қарздоре, ки ўҳдадорӣ бо замонат таъминшударо иҷро кардааст, вазифадор аст фавран зоминро аз ин огоҳ созад. Дар акси ҳол, зомине ки ўҳдадориҳояшро дар навбати худ иҷро кардааст, ҳақ дорад аз кредитор маблағи беасос гирифтаашро рӯёнад.

Дар хотир нигоҳ доред!!!

Агар Шумо қарор додед, ки зомин мешавад, он гоҳ ҳатман дар бораи маблағ ва мўҳлати қарз, меёри фоизӣ ва инчунин дар бораи ҳуди қарзгир (шаҳравандӣ, қайди ҷои истиқомат, кор, вазъи оилавӣ ва ғайра) маълумоти аниқро фаҳмида гиред. Ба зоминӣ танҳо ҳамон вақте розигӣ диҳед, агар:

- *боварӣ дошта бошед, ки қарзгир сари вақт қарзро пардохт менамояд;*
- *дар ҳолате, ки қарзгир сари вақт қарзро пардохт карда натавонад, ҳолати молиявии Шумо имконият медиҳад, ки ўҳдадорӣ худро дар назди ташиклоти қарзӣ пурра иҷро намоед*

Хавфҳои зомин, на танҳо барои пардохти қарз дар ҳолате, ки агар қарзгир ўҳдадорӣ худро пардохт карда натавонад, балки барои бад шудани таърихи қарзияш низ вобаста мебошанд. Агар бо ин ё он сабаб, ҳам қарздор ва ҳам зомин натавонанд қарзро дар ҳаҷми пуррааш пардохт намоянд, он гоҳ мувофиқан таърихи қарзии ҳардуи онҳо манфӣ мешавад.

Маслиҳати мутахассисон!!!

Ҳангоми зомин шудан ҳамаи ҳуҷҷатҳои қарзиро нигоҳ доред ва баъди пардохт ҳатман аз ташиклоти қарзӣ дар бораи он ки қарз пурра пардохт шудааст ва ба номи қарздор қарздорӣ вуҷуд надорад маълумотнома гиред

Шартномаи замонат чузъи ҷудонашавандаи шартномаи қарзӣ ба ҳисоб меравад, барои ҳамин зомин бояд ҳар ду шартномаро бодикқат омӯзад.

Хусусиятҳои шартномаи замонат:

1. Дар шартномаи замонат маблағи қарз ва мӯҳлати он бояд ҳатман нишон дода шаванд.

2. Зомин дар назди ташкилоти қарзӣ ўҳдадор мешавад, ки барои аз рӯи шартномаи қарзӣ иҷро шудани ўҳдадориҳои қарзгир ва ҳангоми сари вақт аз тарафи қарзгир иҷро нашудани ўҳдадориҳои худ бо талаби аввалини кредитор пурра барқарор намудани ўҳдадориҳоро таъмин намояд.

3. Зомин дар назди ташкилоти қарзӣ *дар ҳама ҳаҷме, ки Қарзгир ҷавобгар аст, ҷавоб медиҳад, аз ҷумла, пардохти фоизҳо, ҷаримаҳо, барқарор кардани хароҷотҳои судӣ оиди рӯёнидани қарз ва дигар зарарҳои қарздеҳ*, ки боиси иҷро нашудани қарз ва ё ба таври зарурӣ иҷро нашудани ўҳдадориҳои қарзгир гардидааст.

4. *Ҷавобгарӣ.* Ўҳадории зомин аз рӯи шартномаи замонат мутлақ ва бебозхонд буда, то ба охир расонидани ўҳдадориҳои қарзгир, ки аз шартномаи қарзӣ бармеояд, қувваи пурраи ҳукукиро дорад.

Дар асоси шартномаи замонат ташкилоти қарзӣ ҳуқуқ пайдо менамояд, ки бо тартиби бечунучаро аз ҳисоби бонкии зомин (аз ҳисоб баровардани) тамоми маблағҳое, ки (бо асъори дилҳо) қарзгир тибқи шартномаи қарзӣ ба таъхир гузоштааст, аз ҷумла маблағи қарзи асосӣ, фоизҳо, ҷаримаҳо, масрафу хароҷотҳо, ки бо сабаби вайрон намудани шартҳои иҷроиши шартномаи қарзӣ ҳисоб карда шудаанд, мусодира намояд.

Инчунин ҳангоми норасоии маблағҳои зомин барои пардохти қарз дар назди Бонк аз рӯи шартномаи қарзӣ ба дигар амволи зомин рӯёниширо мувофиқи қонунгузории амалкунанда равона намояд.

Дар ёд доред!!!

Ягон ташиклоти қарзӣ ҳуқуқ надорад, бе розигии Шумо, молу амволи Шуморо барои рӯйпуш намудани қарз, фоиз, чаримаҳо ва ғайра, мусодира намояд !!! Мусодираи амволи зомин барои рӯйпуш намудани қарздори қарзгир танҳо бо қарори суд амалӣ мешавад

5. Боварӣ ҳосил намоед, ки дар шартномаи замонатӣ ин банд мавҷуд аст: Ташкилоти қарзӣ ўҳдадор аст ба зомин дар ҳолати аз ҷониби ў пурра иҷро шудани ўҳдаҳадорӣ аз рӯи шартномаи қарзӣ ҳуқуқҳои худро оиди талаб намудани иҷрои ўҳдадориҳо аз қарзгир гузашт намояд ва ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ин ҳуқуқҳоро дар ҳаҷми ўҳдадори иҷрошуда супорад. Зомин аз қарзгир ҷуброни ҳамаи хароҷотҳои вобаста ба пардохти қарз кардаи худро талаб намояд.

6. Мўҳлати шартнома. Шартнома аз лаҳзаи аз ҷониби тарафҳо имзо шуданаш эътибори ҳуқуқӣ пайдо карда, мавриди амал қарор гирифтани он аз лаҳзаи аз тарафи ташкилоти қарзӣ, (мутобиқи шартномаи қарзӣ) ба қарзгир додани маблағи қарз шурӯъ мешавад. Анҷоми мўҳлати шартнома вобаста аст аз қатъ шудани шартномаи қарзӣ, яъне ба таври лозимӣ иҷро шудани ҳама ўҳдадориҳои қарзгир.

Дар ёд доред!!!

Иҷрои ўҳдадориҳои шартномаи замонат хеле муҳим мебошад! Агар Шумо зомин шудед, дар ёд доред, ки иҷро нашудани ўҳдадориҳои қарзӣ аз тарафи қарзгир барои Шумо хавфи пайдо шудани хароҷотҳои молиявиро ба миён меоранд.

Агар Шумо ин ўҳдадориҳоро иҷро карда натавонед ва ҳалли ин масъала тавассути суд амалӣ шавад, он гоҳ дар назди Шумо ба ғайр аз хавфи пайдо шудани хароҷотҳои молиявӣ инчунин манфӣ шудани таърихи қарзӣ, ба рӯйхати сиёҳ афтидани номи Шумо, ки ин дар навбати худ ба он оварда мерасонад, ки дари бисёр ташиклотҳои қарзӣ барои Шумо пӯшида мешаванд

6.3. Шартномаи муштаракӣ замонат (ҳангоми қарзҳои гурӯҳӣ)

Ҷавобгарии муштарак (аз калимаи франсузии solidarite гирифта шуда, маънояш умумӣ мебошад) – ин ҷавобгарии якҷояи гурӯҳи шахсоне мебошад, ки ба худ ӯҳдадориро қабул карданд.

Хусусияти асосии қарзҳои гурӯҳӣ дар он аст, ки қарз ба гурӯҳи қарзгирон (одатан гурӯҳ иборат аз 3 то 6 нафар) пешниҳод мешавад. Бояд қайд намуд, ки ҳар як аъзои гурӯҳ вобаста ба имкониятҳои молиявии худ маблағи қарзи ба худ лозимаро дархост мекунад. Баъди тасдиқи маблағи қарзи ҳар як аъзои гурӯҳ қарз ба гурӯҳ дода мешавад. Қарзи гурӯҳӣ бе гарав буда, аъзоҳои гурӯҳ ба қарзи якдигар зомин мебошанд ва ҷавобгарии муштаракро оид ба қарзи умумии гурӯҳ ба ӯҳда мегиранд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин намуди маҳсулоти қарзӣ дар аввали пайдоши қарзҳои хурд яке аз маҳсулотҳои қарзии паҳнғашта ба ҳисоб мерафт. Солҳои охир қарзҳои гурӯҳӣ қариб тамоман аз байн рафта истодаанд. Сабабҳои асосии кам шудани талабот ба ин намуди маҳсулоти қарзӣ инҳо мебошанд:

➤ Имрӯз бисёри ташкилотҳои қарзӣ маҳсулотҳои гуногуни қарзии бе гарав барои мизочон (инфироидӣ) пешниҳод менамоянд, ки зарурияти ҷамъ намудани гурӯҳ надоранд;

➤ Хавфи баланди ба ҳолати ногувори молиявӣ дучор шудани аъзоҳои гурӯҳ ва чун натиҷа рӯйпӯш намудани қисми қарз аз ҳисоби аъзоҳои дигар.

Аммо, чун дар боло қайд намудем, ин намуди маҳсулоти қарзӣ фаъолият карда истодааст, барои ҳамин омӯхтани хусусиятҳои шартномаи муштаракӣ замонатиро зарур мешуморем.

И. Предмети шартнома. Зоминон дар назди қарздох ӯҳдадор мешаванд, ки барои иҷрои ӯҳдадории ҳар як аъзои гурӯҳ, аз рӯи шартномаи қарзӣ ҷавобгари муштарақ дошта бошанд. Дар навбати худ ин маънои онро дорад, ки агар як ё якчанд аъзои гурӯҳ пардохти қарзро иҷро карда натавонанд, боқимонда аъзоҳои гуруҳ ӯҳдадоранд, ки норасоиро аз ҳисоби худ рӯйпӯш намоянд.

Дар ёд доред !!!

Новобаста аз он ки ҳар як аъзои гурӯҳ барои худ қарз мегирад, ҳар яки онҳо барои маблағи умумии қарзи гурӯҳ ҷавобгар мебошад.

Масалан:

- *Маблағи умумии қарзи гурӯҳӣ 10 000 сомонӣ мебошад.*
- *Қарзи аъзои гурӯҳ Ҳикматзода У.С. (аз маблағ умумии қарзи гурӯҳӣ) 3 000 сомонӣ мебошад. Новобаста аз он, ки қарзи ӯ 3 000 сомониро ташкил менамояд, ӯ барои ҳамаи маблағи қарзи гурӯҳӣ, яъне барои 10 000 сомонӣ ҷавобгар мебошад. Ин қоида ба ҳамаи аъзоёни гурӯҳ, новобаста аз маблағи қарзи онҳо, таъбиқ карда мешавад*

II. Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои тарафайн

➤ Қарздох ҳуқуқ дорад ба зомин (зоминон) дар ҳамаи рӯзе, ки Қарзгир ӯҳдадории худро аз рӯи шартномаи қарзӣ ба таври лозимӣ иҷро намекунад, муҷриат намояд ва иҷрои ӯҳдадориҳоро талаб намояд.

➤ Қарздох ӯҳдадор аст ба зомин (зоминон) дар ҳолати аз ҷониби ӯ (онҳо) пурра иҷро шудани ӯҳдадорӣ аз рӯи шартномаи қарзӣ, ҳуқуқҳои худро оиди талаб намудани иҷрои ӯҳдадориҳо аз қарзгир гузашт намояд ва ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ин ҳуқуқҳоро дар ҳаҷми ӯҳдадории иҷрошуда супорад. Зомин (зоминҳо) барои аз қарзгир ҷуброни ҳамаи хароҷотҳои вобаста ба пардохти қарз кардаи худро талаб намояд.

Дар ёд доред!!!

Агар Шумо қарор қабул кардед, ки қарзи гурӯҳӣ мегирид ва ба аъзоҳои гурӯҳ зомин мешавад, он гоҳ ба ҳамаи шахсоне зомин шавед, ки Шумо онҳоро бисёр хуб медонед. Аз ҳолати молиявии онҳо бохабар ҳастед ва боварӣ доред, ки онҳо ӯҳдадориҳои худро аз рӯи қарз иҷро карда метавонанд

III. Мӯҳлати амали шартнома

1. Мӯҳлати амали шартномаи муштараки замонатӣ бо мӯҳлати амали шартномаи қарзӣ мувофиқ меояд.
2. Ҳангоми дароз кардани мӯҳлати амали шартномаи қарзӣ, мӯҳлати амали замонат низ дароз карда мешавад.
3. Замонат танҳо баъди иҷрои ӯҳдадории аз тарафи онҳо таъминшуда, қатъ карда мешавад.

Маслиҳат аз таҷриба

Агар имконянти интиҳоб кардани маҳсулотҳои қарзӣ бошад, кӯшиши намоед, ки қарзи ғуруҳиро интиҳоб накунед!!!

6.4. Шартномаи гарав

Шартномаи гарав мавҷудияти ҳатмии таъминнокиро дар шакли гарав ҳангоми додани қарз пешбинӣ менамояд. Гаравдеҳ метавонад худӣ қарзгир ва ё шахсони ба ӯ алоқаманд (онҳое, ки бо шахси қарзгиранда якҷоя зиндагӣ мекунанд (масалан: шавҳар – ҳамсар ва ё бо онҳо даромади умумӣ доранд (шарикони тичоратӣ)), бошанд. Инчунин, бегона, масалан: ҳамсоя; ҳамкор; шиносон метавонанд ба сифати гаравдеҳ баромад намоёнд.

Предмети гарав ҳама гуна молу мулк, аз ҷумла мол ва ҳукуқи молу мулкӣ (талабот), ба истисноии молу мулке, ки аз муомилот бароварда шудаанд, талаботе, ки бо шахсияти қарздор саҳт алоқаманд аст, аз ҷумла талабот оид ба алимент, тавони зиён, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расонида шудааст ва дигар ҳуқуқҳои буда метавонад, ки гузашт кардани онҳо ба дигар ашхос тибқи санади қонунӣ манъ шудааст.

Гарав мумкин аст дар навъҳои ипотека, гарави додашуда (заклад), гарави ҳуқуқ, гарави воситаҳои пулӣ ва гарави молу мулк дар гаравхона (ломбард) баромад намояд.

Молу мулке, ки моликияти умумӣ мебошад, танҳо бо розигии ҳамаи моликони ба гарав гузошта шуданаш мумкин аст. Ҳуқуқ ба ҳисса дар молу мулки умумӣ метавонад предмети мустақили гарав бошад.

Вобаста ба гарав қарздор мутобиқи ўҳдадорӣ бо гарав таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро нашудани ин ўҳдадорӣ аз ҷониби қарздор барои аз арзиши молу мулки ба гарав гузошташудаи шахсе, ки ин молу мулк ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) ҷиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар қарздорон ҳуқуқи афзалиятнок дорад, ба ғайр аз ҳолатҳои дар қонун муқаррар кардашуда.

Гарав дар асоси шартнома ба миён меояд. Гарав инчунин дар асоси қонун, ҳангоми фаро расидани ҳолатҳои муайяннамудаи он ба миён меояд, ба шарте ки агар дар қонун кадом молу мулк ва барои таъмини иҷрои кадом ўҳдадорӣ ба гарав монда шудани он пешбинӣ шуда бошад.

Дар шартномаи гарав бояд предмети гарав, моҳият, андоза ва мўҳлати иҷрои ўҳдадорӣ, ки бо гарав таъмин шудааст, баён гардад. Дар он инчунин бояд ифода гардад, ки молу мулки ба гарав гузошташуда дар назди кадоме аз тарафҳо қарор дорад. шартномаи гарав бояд дар шакли хаттӣ баста шавад.

Шартнома оид ба ипотека (гарави амволи ғайриманқул), инчунин шартнома дар бораи гарави молу мулки манқул ё ҳуқуқи ба молу мулк ҷиҳати таъмини ўҳдадорӣ аз рӯи шартнома, ки дар идораи нотариалӣ тасдиқ шуданаш зарур аст, бояд аз ҷониби идораи нотариалӣ тасдиқ карда шавад.

Шартномаи ипотека бояд мутобиқи тартиби ба қайд гирифтани аҳдҳои барои молу мулкӣ дахлдор муқарраргардида ба қайд гирифта шавад. Риоя накардани шартӣ мазкур метавонад шартномаи ғаравро бекор кунад.

Хусусиятҳои шартномаи ғарав ва он бандҳоро, ки ба онҳо бояд диққати махсус дода шавад, муфассалтар дида мебароем.

1. *Предмети шартнома*

1.1. Дар асоси шартномаи ғаравӣ имзошуда ғаравгир (яъне ташкилоти қарзӣ) ҳуқуқ дорад, дар ҳолати аз тарафи қарздор иҷро нашудани ўҳдадорихои аз рӯи шартномаи қарзӣ байни кредитор ва қарзгир басташуда тахти № «.....»202..... сол (минбаъд шартномаи қарзӣ) аз арзиши амволи ба ғарав гузошта (минбаъд предмети ғарав), ки ҳуқуқи соҳибияти он ба ғаравдеҳ тааллуқ дорад (яъне, аз он қӣ амволи худро ба ғарав мегузорад), талаботи худро қонеъ намояд.

Дар хотир дошта бошед!!!

Агар Шумо ба қароре омадед, ки ҳамчун ғаравдеҳ баромад намоед, он гоҳ бояд ҳама ҷавобгарӣ ва хавфҳоро, ки Шумо ба зимми худ мегиред, ба назар гиред. Дар ҳолати қисман ва ё пурра иҷро накардани ўҳдадорихои қарзӣ аз тарафи қарзгир, Шумо метавонед амволи ба ғарав гузошташударо аз даст диҳед

1.2. Дар шартномаи ғарав ба банди зерин диққат диҳед: «Ҳаҷми талаботҳое, ки аз рӯи шартномаи ғарав таъмин карда шудааст, ба ҳаҷми талаботҳое, ки мумкин аст аз рӯи шартномаи қарзӣ нисбати қарздор даъво пешниҳод карда шавад, аз ҷумла, пардохти фоизҳо ва ҷаримаҳои аҳдшиканӣ (ҷаримаҳо), барқарор кардани хароҷотҳои судӣ оид ба руёниши қарз, ҷуброни зиёне, ки аз гузаронидани мўҳлат расидааст, хароҷоти зарурӣ барои нигоҳдошти молу мулкӣ ба ғарав гузошташуда, хароҷотҳо оиди фуруши предмети ғарав, ки боиси аз

тарафи қарздор иҷро нашудан ва ё ба таври лозимӣ иҷро нашудани ўҳдадорихое, ки аз рӯи шартномаи қарзӣ ба зимма гирифтааст ва дигар зарарҳои Гаравгир баробар мебошанд. Ба таври дигар гӯем, дар ҳолате, ки агар қарздор (аз рӯи ягон ҳолати ба миёномада) қарзро пардохт накунад, он гоҳ хавфи калонтарини гаравдеҳ ба маблағи амволи гузошташуда баробар мешавад.

2. Арзиши амволи ба гарав гузошташуда. Истифодабарӣ ва идоракунӣ

2.1 Амволи ба гарав гузошташуда аз ҷониби тарафҳо ба маблағи (маблағ бо ҳарфҳо:) сомонӣ нархгузорӣ карда мешавад. Банди мазкур барои шартномаи гарав ҳатмӣ ба ҳисоб меравад.

2.2 Дар назар бояд дошт, ки ҳангоми нархгузорӣ намудани амволе, ки ба гарав гирифта мешавад, ташиклоти қарзӣ (бештари вақтҳо) мутобиқи қоидаҳои дохилиашон нархгузорӣ менамоянд. Ба он бояд тайёр буд, ки арзиши нархгузорӣ аз нархи бозории амвол камтар мешавад. Масалан, баъзе ташиклоти қарзӣ ҳангоми нархгузорӣ намудани амволи ғайриманқул меёрҳои дохилии дисконто истифода мебаранд ва ҳамин тариқ фарқияти нархи миёнаи бозорӣ мумкин аст, 25-30%-ро ташикл намояд.

Дар хотир дошта бош!!!

Пеш аз имзо кардани шартномаи гарав ба арзиши нархгузори амволи ба гарав гузошташуда бодикҷат шинос шавед. Шумо бояд донед ва фаҳмед, ки амволи ба гарав гузоштаи Шумо чӣ қадар нархгузорӣ шудааст

1.3. Боварӣ ҳосил намоед, ки азнавбаҳодиҳии амвол аз тарафи гаравдеҳ ва гаравгир якҷоя гузаронида мешавад. Ин хавфи онро, ки дар ҳолати тағйир ёфтани талаботи бозорӣ (ба тарафи камшавӣ) амволи гарав ба таври яктарафа аз нав баҳодиҳӣ карда намешавад, кам мекунад.

1.4. Бо чораҳои маҳдудкунанда нисбати амволи ба гарав гузошташуда бодикқат шинос шудан зарур аст. Одатан ташкилоти қарзӣ дар шартнома пешбинӣ менамояд, ки гаравдеҳ то ба охир расидани мӯҳлати амали шартнома ҳуқуқ надорад предмети гаравро бегона кунад, такроран ба гарав монад, ба иҷора диҳад, бе бозгашт истифода намояд ва ё бо дигар сабабҳо (тӯҳфа, иваз ва ғайра) ба шахси сеюм диҳад.

2. *Ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳои тарафҳо*

2.1. *Гаравдеҳ ҳуқуқ дорад* дар давраи амали шартномаи мазкур амволи гаравро соҳибӣ ва мувофиқи мақсад ва таъиноти он истифода намояд, вале бидуни доштани ҳуқуқи ихтиёрдории амволи гарав. Ба таври дигар гӯем, Шумо метавонед амволи ба гарав гузоштаро истифода баред, вале наметавонед онро фурӯшед (ба ғайр аз ҳолатҳое, ки ба сифати гарав моли даргардишбуда/маҳсулоти кишоварзӣ ва инчунин ҳайвоноте, ки барои фурӯш гузошта шудаанд, баромад мекунанд), иваз кунед ва ё бе розигии гаравдеҳ такроран ба гарав гузоред.

2.2. Боварӣ ҳосил намоед, ки дар шартномаи гарав банди зерин мавҷуд аст:

«Гаравдеҳ ҳуқуқ дорад, ҳангоми аз ҳисоби гарав қонеъ намудани иҷрои ӯҳдадорӣ предмети гаравро харидорӣ намояд»

Он ба Шумо ҳуқуқ медиҳад, ки дар ҳолати барои рӯёнидани амволи гарав ба суд муроҷиат намудани ташкилоти қарзӣ, якумин шуда амволи гаравро Шумо харидорӣ намоед.

Гаравдеҳ ӯҳдадор аст:

3.1. Бо талаби гаравгир предмети гаравро аз ҳисоби худ, барои арзиши пурраи он (агар ин талабот дар шартнома пешбинӣ шуда бошад) суғурта намояд.

Гаравгир ҳуқуқ дорад:

3.2. Ҳангоми вайрон ва ё бад шудани ҳолати амволи гарав барқарор ва ё иваз намудани онро ба дигар амволе, ки арзиши он на камтар аз арзиши дар шартнома нишон додашуда мебошад, новобаста аз мӯҳлати пардохт, талаб намояд.

3.3. Ҳуқуқи ба шахси сеюм додани талаби иҷрои ўҳдадориҳое, ки аз шартномаи мазкур бармеоянд.

3.4. Дар ҳолати аз тарафи гаравдеҳ қисман иҷро намудани ўҳдадориҳое, ки бо гарав таъмин карда шудаанд, то ба охир расидани мӯҳлати амали шартномаи қарзӣ ва пурра иҷро шудани ўҳдадори таъминшудаи онҳо, гарав дар ҳаҷми аввалааш нигоҳ дошта мешавад.

4. *Гаравгир ўҳдадор аст:*

4.1. Бо талаби гаравдеҳ ба ў маълумотномаҳои зарурие, ки пурра ва ё қисман иҷро шудани ўҳдадориҳояшро тасдиқ менамоянд, медиҳад.

4.2. Ҳангоми аз рӯи шартномаи қарзӣ ва шартномаи гарав иҷро шудани ҳамаи ўҳдадориҳо, ҳама ҳуҷҷатҳои пешниҳодшудае, ки ҳуқуқи амволи гарави гузошташударо тасдиқ менамоянд, баргардонида мешаванд.

Дар хотир дошта бош!!!

Агар маблағи аз фуруши предмети гарав бадастомада аз маблағи ўҳдадори қарздор зиёд бошад, фарқияти он барои пӯшонидани хароҷотҳои барои ба таъри маҷбурӣ аз ҳисоби амволи гарав рӯғнидан, хароҷотҳои фуруш, пӯшонидани қарздорӣ аз рӯи шартномаи қарзӣ, аз ҷумла, пардохти фоизҳо ва ҷаримаи аҳдишкани равона карда шуда, бақияи он ба гаравдеҳ баргардонида мешавад

Ҳамин тариқ, дар боби баёншуда муаллифон кӯшиш намуданд, диққати шуморо ба бандҳои асосии шартномаи гарав, ки дар шартномаҳои ташкилоти қарзӣ вохӯрдани онҳо бештар эҳтимолият дорад, ҷалб намоянд ва ле ин маънои онро надорад, ки дигар бандҳои шартнома муҳим намебошанд! Ҳар як ташкилоти қарзӣ

қолаби шартномаҳои худро дорад, барои ҳамин омӯхтани ҳар як банди шартнома ҳатмӣ мебошад!

То қабули қарор оид ба баромад кардан ҳамчун гаравдеҳ ва имзои шартномаи гарав ба таври ҷиддӣ фикр намуда, ҳолатҳои зеринро дар хотир нигоҳ доштан зарур аст:

1. Ба сифати гаравдеҳ баромад кардан ҷавобгари бисёр ҷиддӣ дорад.

2. Гаравдеҳ барои пардохти қарз ҷавобгар мебошад (ба маблағи амволи ба гарав гузошташуда), дар ҳолате, ки агар Қарздор ўҳдадориҳоиашро иҷро накарда бошад.

3. Гаравдеҳ хавфҳои калонро ба зиммаи худ мегирад, чунки дар натиҷаи аз тарафи қарздор иҷро нашудани ўҳдадориҳои ба зимма гирифтааш эҳтимолияти гум кардани амвол ҷой дорад (амволи ба гарав гузошташуда).

4. Пеш аз имзо кардани шартномаи гарав, онро бодикқат омӯхтан зарур аст. Инчунин, фаромӯш набояд кард, ки шартномаи гарав ба шартномаи қарзӣ зич алоқаманд мебошад, ки онро низ муфасссал омӯхтан зарур аст.

5. Дар ҳолате, ки агар гаравдеҳ ба ҳолате гирифтор шавад, ки қарздор қудрати пардохтро надошта бошад ва ё нахоҳад ўҳдадориҳои қарзиашро иҷро намояд, ўро зарур аст, ки дар навбати аввал бо кормандони ташкилоти қарзӣ алоқа ва ҳамкорӣ намояд, чунки маҳз онҳо қодиранд, бо мақсади дарёфти ҳал ва роҳҳои баромадан аз вазъияти баамаломада ўро дастгирӣ намоянд, машварат диҳанд ва дар ҷунин ҳолат кумаки амалии худро расонанд.

6. Ягон корманди ташкилоти қарзӣ ҳуқуқ надорад амволи ба гарав гузошташударо гирад (ба ғайр аз ҳолатҳои, ки агар Гаравдеҳ бо хоҳиши худ онро

насупорад. Дар ин вақт бояд дар ҳузури шохидон, ки онҳо ҳам ба санад имзо мегузоранд, санади доду гирифт ба расмият дароварда шавад).

7. Оид ба рӯёнидани амволи ба гарав гузошташуда аз ҳисоби пардохти ӯҳдадориҳои иҷронашудаи қарз аз тарафи суд қарор қабул карда мешавад.

8. Ҳамаи тағйиротҳо ва созишномаҳои иловагӣ ба шартномаҳо тарафҳо дар шакли хаттӣ тартиб медиҳанд ва онҳо бояд мутобиқи талаботҳои қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шаванд.

9. Ҳамаи хароҷотҳои вобаста ба барасмият даровардан ва аз гарав баровардан (озод намудан) аз тарафи гаравдеҳ амалӣ карда мешаванд.

10. Тарафҳо бояд ҳар як варақи шартномаҳо имзо намоянд.

11. Бо хоҳиши гаравдеҳ ташкилоти қарзӣ ӯҳдадор аст, ки шартномаҳо бо ҳамон забоне, ки барои ӯ бештар мувофиқ аст, пешниҳод намояд. Гаравдеҳ метавонад яке аз ду забонҳои расмиро интихоб намояд: давлатӣ ва ё русӣ.

6.5. *Хавфҳои ба қарз вобаста*

Гирифтани қарз, инчунин пешниҳоди он амалиёти хавфнок ба ҳисоб меравад. Агар ташкилоти қарзӣ дар вақти пешниҳоди қарз хавфи қарзиро ба дӯш гирад, яъне аз даст додани маблағи асосии қарз ё қисми он, нагирифтани фоизи қарзӣ – пурра ё қисман, аз тарафи дигар, хавфҳои қарзгир низ камтар намебошанд. Пеш аз ҳама, хавфи қарзгир ба амволи ба гарав гузошта вобаста мебошад (агар амвол гузошта шуда бошад). Хавфи дигар ин вобаста ба ҷаримабандӣ дар ҳолати саривақт насупоридани пардохтҳо ва чун натиҷа, хавфи манфӣ

шудани таърихи қарзӣ мебошад. Инчунин, хавфи ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидани қарзгир дар ҳолати иҷро нагардидани ўҳдадорихои пулию молӣ низ вучуд доранд.

Сабабҳои асосие, ки метавонанд қарздорро ба ҳолати «хатарнок» оварда расонанд, дида мебароем:

1. *Ҳолати форс-мажорӣ*. Форс-мажор (калимаи франсузӣ Force majeure-қувваи оӣ, лотинӣ Vis maior; дар ҳуҷҷатҳои ҳуқуқии русӣ истилоҳи «қувваҳои рафънопазир» вохӯрда мешавад) – ҳодисаи пешгӯинашавандае мебошад (масалан, офати табиӣ, амалиётҳои ҳарбӣ, корпартоӣ, шӯриш ва ғайра), ки аз хоҳишу иродаи тарафҳои созишкунанда вобаста набуда, вале ба ғайриимкон гардонидани иҷрои ўҳдадорихои шартномавӣ бурда мерасонанд. Дар низоми қонунгузориҳои гражданин – ҳуқуқӣ форс-мажор ҳамчун ҳолате муайян карда мешавад, ки тарафҳои шартномаро аз ҷавобгарӣ озод мекунад. Ҳолатҳое, ки хавфи тижоратиро ба миён меоваранд (масалан, тағйирёбии нарх, вазъи номусоид ва ғайра), ҳолати форс-мажорӣ эътироф карда намешаванд^{lvii}.

Қайд кардан зарур аст, ки хавфи мазкур ҳамавақт ҷой дорад ва онро назорат кардан ғайриимкон мебошад.

Ҳангоми сар задани ҳолати форс-мажорӣ, ҷӣ қор қардан зарур аст:

➤ Ҳатман ташкилоти қарзиро дар бораи сар задани ҳолати форс-мажорӣ хабардор (ба таври хаттӣ) намудан лозим аст.

➤ Вобаста ба имкониятҳо ҳамаи ҳуҷҷатҳоеро (маълумотномаҳо; санадҳо; қарорҳо), ки далели сар задани ҳолати форс-мажориро тасдиқ менамоянд (масалан: ҳангоми сӯхтор ҳулосаи ҳадамоти сӯхторҳомӯшкуниро, ки далели рӯй додани сӯхторро тасдиқ менамояд гирифтани зарур аст. Инчунин, агар имконият бошад, зарари расонидашударо ҳисоб намуда,

онро ба таври хуччатӣ тасдиқ кардан лозим мебошад. Мавҷудияти хуччатҳои тасдиқкунанда ба қарзгир, барои аз тарафи ташкилоти қарзӣ қабул намудани қарорҳои дахлдор, ёрии калон мерасонанд.

➤ Ҳама вақт бо ташкилоти қарзӣ дар алоқа будан муҳим аст! Ин барои дарёфти ҳалли муаммои қарзгир ва инчунин дар ҳолати зарурӣ дастрасӣ ба маълумотҳои зарурӣ ва иттилоот лозим мебошад.

Дар хотир дошта бошед!!!

Агар Шумо бо ташкилоти қарзӣ ҷиддӣ ҳамкорӣ намоед, он гоҳ, ҳангоми рӯй додани ҳолати форс-мажорӣ, дар аксар мавридҳо ташкилоти қарзӣ қўиши менамояд, ба мизоч (қарзгир) барои дарёфти ҳалли мушкилот ёрӣ расонад. Агар ташкилоти қарзӣ бовиҷдон бошад, он гоҳ ӯ қўиши менамояд, ки мизочи худро дастгирӣ намояд барои барқарор намудани тиҷорати худ ё бештар намудани ҳолати молявӣ, тавассути:

➤ Тағйир додани шартҳои қарзи амалкунанда (наст кардани меъёри фоизӣ; зиёд намудани муҳлати қарз, додани «таътили қарзӣ», яъне муҳлати муайяне, ки қарзгир ягон намуди пардохтро иҷро намекунад.

➤ Агар зарур бошад ва мантиқи иқтисодӣ дошта бошад, додани қарзи нав бо мақсади барқарор намудани воситаҳои гардон, барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ

2. *Хавфҳои қарзгир.* Агар ба гурӯҳи якуми хавфҳо (ҳолати форс-мажорӣ) қарзгир таъсир расонида натавонад, он гоҳ гурӯҳи дуоми хавфҳо бевосита бештар ба худӣ ӯ вобаста мебошанд:

Хавфи якум ва бештар вохӯранда, ин ғайримақсаднок истифода бурдани қарз мебошад. Қарзро аз ташкилоти қарзӣ гирифта, қарзгир маблағҳоро ғайримақсаднок истифода менамояд. Ғайримақсаднок истифода бурдани маблағи қарзӣ, бештар, барои пардохти қарзҳои инфиродӣ (ки аз вучуди онҳо ташкилоти қарзӣ бехабар аст) мушоҳида мешаванд. Мутаассифона, муайян намудани қарзҳои мизоч, ки аз шахсони алоҳида (инфиродӣ) мегиранд, қариб ки ғайриимкон аст, чунки маълумот дар бораи ин қарзҳо дар

ягон ҷо чамъоварӣ ва ба бюрои қарзӣ пешниҳод карда намешаванд.

Дуом – аз меъёр зиёд гирифтани қарз. Дар Тоҷикистон на ҳамаи ташкилотҳои қарзӣ, дар вақти таҳлили мизоч, аъзоҳои оилаи ӯро тавассути бюрои қарзӣ тафтиш менамоянд. Сабаби асосии тафтиш накардан ин хароҷоти пулӣ ва вақт мебошад. Ташкилотҳои қарзӣ, хусусан ташкилотҳое, ки бо пешниҳоди қарзҳои хурд машғул ҳастанд, кӯшиш менамоянд, ки хароҷоти қарзро кам намоянд, чунки пешниҳоди қарзҳои хурд хароҷотҳои калонро аз ташкилот талаб менамояд. Аз ҳамин сабаб, тафтиши аъзоҳои оила, ки ҳар як тафтиш тавассути бюрои қарзӣ арзиши худро дорад, дар аксарияти мавридҳо гузаронида намешавад. Сабаби дигар, ин хароҷоти вақт мебошад, ки ташкилотҳои қарзӣ кӯшиш менамоянд, ки ҳарчи зудтар қарзро пешниҳод намоянд ва мутаносибан, талаботи пешниҳоди ҳуччат ва тафтишро кам мекунанд. Ин дар навбати худ ба он оварда мерасонад, ки аъзоҳои оила метавонанд аз дигар ташкилоти қарзӣ қарз гиранд ва оиди ин қарзи аъзои оила ташкилоти қарзие, ки ба мизоч қарз медиҳад, маълумот надошта бошад. Якчанд қарз дар як оила ба он оварда мерасонад, ки ин қарзҳо, бо эҳтимолияти баланд, ба таъхир меафтанд ва саривақт пардохт намешаванд.

Аз тарафи дигар, гирифтани якчанд қарз аз тарафи аъзоҳои оила ҳамон вақт тавсия дода мешавад, ки агар онҳо пеш аз гирифтани ин қарзҳо, ба саволҳои зерин мусбат ҷавоб гиранд:

- Қарзи иловагӣ то чӣ андоза барои ӯ лозим аст?
- Оё ӯ имконияти супоридани ин қарзҳоро дорад?
- Ҳамаи хавфҳо дуруст баҳодихӣ шудаанд?

Қарзи иловагӣ – ин ҷавобгари калон аст, барои ҳамин қарор барои гирифтани он бояд бомулоҳиза ва санҷида қабул карда шавад.

Ташкилотҳои қарзии бозғатимод кӯшиш менамоянд, ки мизочони онҳо дуруст ва аз рӯи имкониятҳои молиявии худ қарз гиранд ва ҳеҷ гоҳ қарзе, ки аз меъёр зиёд ва ба мизоч метавонад зиён оварад, пешниҳод наметунанд. Онҳо кӯшиш менамоянд, ки пеш аз додани қарз тичорат ва ҳолати иҷтимоӣ-иқтисодии мизочонро дақиқ таҳлил намуда, хавфҳои ҳар ду тарафро то дараҷаи камтарин паст кунанд. Агар чунин таҳлил нишон диҳад, ки пардохт намудани якчанд қарз барои мизоч мушкил аст, он гоҳ ташкилоти қарзӣ бояд аз додани қарзи такрорӣ ба ӯ худдорӣ намояд.

Мутаассифона, ташкилотҳои қарзие мавҷуданд, ки танҳо барои ғоидаи худ ҳавасманд мебошанд ва натиҷаи молиявии мизоч, пешрафти фаъолияти ӯ ба онҳо муҳим нест. Одатан, ин ташкилотҳо ба таҳлили тичорат ва ҳолати молиявии мизоч аҳамият наметананд, ё ин ки таҳлилро рӯякӣ мегузаронанд.

Доништан зарур аст!!!

Агар ташкилоти қарзӣ ба Шумо қарз бидуни таҳлили пардохтпазирии Шумо пешниҳод кунад, хурсанд нашавед!!! Фикр кунед, ки ташкилоти қарзӣ барои чӣ ин қарро мекунад ва ин ба чӣ метавонад оварда расонад

Сеюм – мушкилоте, ки ба фаъолияти мизоч (тичорат; маош аз ҷои қарз) вобастагӣ дорад (паст шудани ҳаҷми фурӯш; аз даст додани харидорони асосӣ, зиёд шудани рақобатнокӣ; бе қарз мондан ва ғайра).

Чорум – муаммоҳои оилавӣ (ҷудошавӣ аз оила; бемории хешовандон ва ғайра).

Тачрибаи имрӯзаи раванди аз тарафи ташкилотҳои қарзӣ ҳал шудани ҳолатҳои мушкиле, ки қарзгир дучор мешавад, инҳоянд:

А) Тачдиди қарз – тағйир додани шартҳои қарзи додашуда ҳангоми фаро расидани ҳолатҳои мушкиле, ки ба пардохтпазирии қарздор таъсири ҷиддӣ мерасонанд.

Ташкилотҳои қарзӣ дар ҳолати таҷдиди қарз аз воситаҳои зерин истифода мебаранд:

- Метавонанд меъёри фоизиро барои қарзи додашуда кам кунанд;
- Метавонанд ҷаримаҳоро аз этибор соқит намоянд;
- Метавонанд як қисми фоизҳоро (ё ки пурра фоизҳоро) аз этибор соқит кунанд;
- Метавонанд як қисми қарзи асосиро аз этибор соқит созанд.

Б) Тамдиди қарз – тағйир додани шартҳои шартномаи қарзӣ дар қисмати мӯҳлати қарз, ҷадвали пардохтҳо ва маблағи пардохт мебошад. Ба таври дигар ғӯем, мӯҳлати қарз зиёд мешавад, ҳаҷми пардохтҳои моҳона кам мешаванд, вале бинобар сабаби зиёд шудани мӯҳлат, маблағи умумии пардохти фоизҳо зиёд мешавад (ниг. ба ҷадвали 6.5.1).

Дар хотир дошта бошед!!!

Агар ташкилоти қарзӣ қарори мусбӣ оид ба таҷдид ё тамдиди қарзи Шӯмо қабул намояд, он гоҳ ин қарор бояд дар шакли тағйироти шартномаи қарзӣ (созишномаи иловагӣ) ва ҷадвали пардохтҳо, ки ин тағйиротҳо дар он ҷо бояд дарҷ шаванд ва бо имзои тарафҳо тасдиқ шаванд, амалӣ шаванд

Мисоле меорем, ки дар он фарқи байни маблағи фоизҳо ҳангоми тамдиди қарз нишон дода шудааст.

<i>Шартҳои аввали қарз</i>	<i>Шартҳо баъди тамдиди қарз</i>
Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.10.2019 с. бо шартҳои зерин қарз гирифт: - Мӯҳлати қарз – 1 сол; - Маблағи қарз – 10 000 сомонӣ; - Меъёри фоизӣ – 30 фоизи солона (Меъёри %-и моҳона – 2,5%); - Пардохтҳо – фоизҳои қарз ҳармоҳа пардохт карда мешаванд, пардохти аннуитетӣ	Мизоч: Ҳикматзода У.С. санаи 15.04.2020, баъди 6-ум пардохт, бо ариза барои ба мӯҳлати 6 моҳ тамдид намудани қарз мурочиат кард. Бонк аризаро баррасӣ намуд ва мусбӣ қарор қабул намуд. Аз пардохти 7-ум сар карда, то пардохти 12-ум мизоч ҳар моҳ танҳо фоиз месупорад ва аз пардохти 13-ум сар карда то охири мӯҳлати қарз пардохтҳои аннуитетӣ месупорад. Шартҳои қарз: аввала (ба ғайр аз мӯҳлати қарз ва маблағи умумии фоизҳо)

Чадвали 6.5.1

Чадвали пардохтҳо (то тамдид)

№	Санан пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти фонзҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	724,87	250	974,87	9 275,13
2	15.12.2019	742,99	231,88	974,87	8 532,14
3	15.01.2020	761,57	213,3	974,87	7 770,57
4	15.02.2020	780,61	194,26	974,87	6 989,96
5	15.03.2020	800,12	174,75	974,87	6 189,84
6	15.04.2020	820,13	154,75	974,88	5 369,71
7	15.05.2020	840,63	134,24	974,87	4 529,08
8	15.06.2020	861,64	113,23	974,87	3 667,44
9	15.07.2020	883,19	91,69	974,88	2 784,25
10	15.08.2020	905,26	69,61	974,87	1 878,99
11	15.09.2020	927,9	46,97	974,87	951,09
12	15.10.2020	951,09	23,78	974,87	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	1 698,46	11 698,46	

Чадвали 6.5.2

Чадвали пардохтҳо (баъди тамдид)

№	Санан пардохтҳо	Пардохти маблағи асосӣ	Пардохти фонзҳо	Пардохти умумӣ	Тавозуни маблағи асосӣ
1	15.11.2019	724,87	250	974,87	9 275,13
2	15.12.2019	742,99	231,88	974,87	8 532,14
3	15.01.2020	761,57	213,3	974,87	7 770,57
4	15.02.2020	780,61	194,26	974,87	6 989,96
5	15.03.2020	800,12	174,75	974,87	6 189,84
6	15.04.2020	820,13	154,75	974,88	5 369,71
7	15.05.2020	0	134,24	134,24	5 369,71
8	15.06.2020	0	134,24	134,24	5 369,71
9	15.07.2020	0	134,24	134,24	5 369,71
10	15.08.2020	0	134,24	134,24	5 369,71
11	15.09.2020	0	134,24	134,24	5 369,71
12	15.10.2020	0	134,24	134,24	5 369,71
13	15.11.2020	840,63	134,24	974,87	4 529,08
14	15.12.2020	861,64	113,23	974,87	3 667,44
15	15.01.2021	883,19	91,69	974,88	2 784,25
16	15.02.2021	905,26	69,61	974,87	1 878,99
17	15.03.2021	927,9	46,97	974,87	951,09
18	15.04.2021	951,09	23,78	974,87	0,00
	Ҳамагӣ:	10 000	2 503,90	12 503,90	

Ҳамин тариқ, таҳлили муқоисавии ҷадвали 6.5.1 ва 6.5.2 нишон медиҳад, ки ҳангоми тамдиди қарз (дар мисоли додашуда) қарзгир ғоизҳоро ба маблағи 2 503,9 сомонӣ пардохт менамояд, ҳол он ки агар барои тамдиди қарз зарурият пеш намеомад ва ҷадвали пардохт иваз намешуд, он гоҳ ӯ бояд 1 698,46 сомонӣ (маблағи ғоиз) пардохт мекард, яъне 805 сомонӣ камтар.

Тартиби пардохти қарз. Дар ҳолатҳое, ки қарзгир ба ҳолати мушкили молиявӣ дучор мешавад (яъне даромадҳои ӯ барои сари вақт ва бо пуррагӣ пардохт намудани қарз нокифоя мебошанд) ва пардохти қарзро бо қисмҳо пардохт мекунад, дар ин ҳолат ташкилоти қарзӣ, дар ҳолати зарурӣ метавонад мизочро дастгирӣ намояд ва дар навбати аввал пардохти маблағи қарзи асосиро муқаррар намояд. Ин ба қарзгир имконият медиҳад, ки дар мадди аввал, қарзи асосиро пардохт кунад, ки ин дар навбати худ ба он оварда мерасонад, ки маблағи ғоизҳо кам шаванд. Одатан, дар шартномаи қарзӣ чунин тартиби пардохт пешбинӣ карда мешавад: дар аввал пардохт карда мешаванд ҷаримаҳо; дуюм – ғоизҳои ҳисобшуда ва сеюм маблағи қарзи асосӣ.

Дар хотир нигоҳ доштан муҳим аст!!!

Тағйир додани тартиби пардохти қарз ба қарзгир имконият медиҳад дар навбати аввал ӯҳдадори қарзи асосиро, ки ташкилоти қарзӣ ҳуқуқ дорад барои он ғоизҳои ҷаримавӣ ҳисоб кунад, маҳкам кунад. Барои маблағи ғоизҳо ва ҷаримаҳо ташкилоти қарзӣ ҷаримаҳо ҳисоб кардан ҳуқуқ надорад. Ҳамин тариқ, агар тартиби пардохти қарздорӣ тағйир дода шавад ва дар навбати аввал ҳамаи пардохтҳои қарздор барои пардохти қарзи асосӣ равона карда шаванд, он гоҳ дар ин ҳолат ҳавфи зиёд шудани маблағи ҷаримаҳо барои пардохтҳои батаъхиратоии қарздор ҷой надорад

Иваз намудани асъори қарз. Баландшавии қурби асъори хориҷӣ ба он оварда мерасонад, ки мизоче, ки бо асъори хориҷӣ қарз гирифта дар ҳолати иваз шудани қурб (одатан, он ҳамавақт ба боло меравад), ҳангоми ба

асъори миллӣ (сомонӣ) ҳисоб кардан, зиёдтар пардохт мекунад.

Масалан, пардохти ҳармоҳаи қарз 1 000 доллари ИМА-ро ташкил медиҳад (қарз бо доллари ИМА дода шудааст). Хангоми қурби 1 доллари ИМА ба 10 сомонӣ баробар будан (дар вақти гирифтани қарз), пардохти моҳона ба 10 000 сомонӣ баробар буд, баъдан қурб тағйир ёфта, 1 доллари ИМА ба 11,3 сомонӣ баробар шуд, мувофиқан пардохти моҳонаи қарз ба 11 300 сомонӣ баробар шуд. Фарқият 1 300 сомонӣ ро ташкил менамояд, ҳол он ки пардохт бо доллар тағйир наёфтааст. Дар ҳолати яқбора баланд шудани қурб, ки ин боиси бад шудани ҳолати молиявии мизоч гаштааст, ба ӯ зарур аст, ки ба ташкилоти қарзӣ бо таҷдид намудани қарз бо роҳи ивази асъор, яъне аз доллар ба сомонӣ гардондани қарз, мурочиат намояд. Агар ташкилоти қарзӣ ин хоҳиши мизочро иҷро кунад, он гоҳ, қарзи боқимонда аз асъори хориҷӣ ба сомонӣ, бо қурби рӯзи таҷдид, гузаронида мешавад.

Дар хотир нигоҳ доред !!!

Дар ҳолатҳое, ки қарзгир ба мушкилӣ гирифтзор мешавад, масалан: аз даст додани шарикон ва ё харидорони асосӣ бинобар ба миён омадани ҳолатҳои гуногун; зиёд шудани рақобат, ки ба камиаши даромад оварда расонид; ҳолатҳои ғайричашимошт (форс-мажорӣ), инчунин, бемориаши қарзгир ва ё ҳешовандонаш, ва ин ҳолатҳо ба ӯ имконият намедиханд, ки ўҳдадориаширо аз рӯи қарз сари вақт ва дар ҳаҷми пуррааш иҷро намояд, он гоҳ қарзгирро зарур аст, ки ҳар чӣ зудтар ба ташкилоти қарзӣ оиди аз нав дида баромадани шартҳои шартномаи қарзӣ мурочиат намояд.

Одатан, ташкилотҳои қарзӣ барои ҳалли мушкилиҳои мизочони худ ҳавасманд мебошанд. Дар аксар ҳолатҳо, тамдид ва ё таҷдиди қарз метавонад ҳалли мушкilotи мизоч бошад. Ташкилотҳои қарзии бозғамона дар ҳолати иваз кардани шартҳои шартномаи қарзӣ кӯшиши менамояд, ки шартҳои барои тарафҳо мувофиқро пешниҳод кунанд, то дар натиҷа қарзгир тавонад қарзро пардохт кунад ва инчунин фаъолияти (тиҷорат) худро барқарор намояд

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. *Шартномаи қарзӣ чист?*
2. *Беаҳамиятӣ намудан ҳангоми имзои шартномаи қарзӣ ба чӣ оварда мерасонад?*
3. *Замонат чист? Ҷавобгариш зомин аз чӣ иборат аст?*
4. *Бартариятҳо ва норасогиҳои шартномаи муштаракӣ замонатро (ҳангоми қарзҳои гурӯҳӣ) номбар кунед.*
5. *Бандҳои асосии шартномаи гаравро номбар кунед.*
6. *Хавфҳои гаравдеҳ аз чӣ иборат мебошанд?*
7. *Сабабҳои асосие, ки метавонанд қарзгирро ба ҳолати «хавфнок» дучор намоянд, номбар кунед.*
8. *Роҳҳои асосии ҳалли мушкилиҳои бо баргардонидани қарз вобастаро номбар кунед.*
9. *Бартариятҳо ва норасогиҳои тамдиднамудани қарз барои қарзгир?*
10. *Аз меъёр зиёд гирифтани қарз ба чӣ оварда мерасонад?*

Адабиёт:

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В., Договорное право. Книга пятая в двух томах. Том 1, 2006.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул кардани қисми якуми Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон». № 803, аз 30.06.1999.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул кардани қисми дуюми Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон». № 885, аз 11.12.1999.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул кардани қисми сеюми Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон». № 84, аз 01.03.2005.

5. Кредитный договор: экономическая и правовая природа // Бычкова Н.П, Баяндурян Г.Л., Авагян Г.Л. М.: Магистр, 2009 г. – 159 с.

6. Коммерческие и некоммерческие кредитно-заемные отношения: Монография / В. И. Белоцерковский, Д.В. Кандауров, М.В. Корнеев, А.В. Щепотьев; Тул. гос. ун-т. – Тула, 2003. – 76 с.

7. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования. [Текст] : учебное пособие / О. И. Лаврушин, О. Н. Афанасьева. - УМО, 7-е изд. перераб. и доп. - М.: КНОРУС, 2013. - 360 с.

8. Михеева И.Е. Проценты и иные платежи по кредитному договору. Монография. М.:2019. – 204 с.

9. Проблемы правового регулирования банковского кредита. Учебник для студентов магистратуры, специалитета и аспирантуры юридических вузов. Под ред. Ефимовой Л.Г. М., 2017. – 445 стр.

10. Хикматов У.С. Микрофинансовый сектор и развитие малого предпринимательства в Республике Таджикистан. Душанбе: Ирфон, 2010. 185 с.

БОБИ 7. СУРАТҲИСОБИ БОНКӢ, АМОНАТ ВА ПАСАНДОЗҲО

- ❖ КУШОДАНИ СУРАТҲИСОБИ
БОНКӢ;
- ❖ АМОНАТ ВА ПАСАНДОЗҲОИ
(ДЕПОЗИТҲОИ) БОНКӢ;
- ❖ ТАРЗҲОИ ҲИСОБИ ФОИЗҲОИ
ПАСАНДОЗҲО;
- ❖ СУҒУРТАКУНОНИИ
ПАСАНДОЗҲОИ ШАХСОНИ
ВОКЕӢ

7.1. Кушодани суратҳисоби бонкӢ

Барои гузаронидани амалиёти бонкӢ, бонкҳо барои мизочони худ суратҳисоби бонкӢ мекушоянд^{lviii}.

Суратҳисоби бонк - суратҳисоби бонкии муштарӣ бо пули миллӣ ё асъори хориҷӣ, ки дар ташиқоти қарзии молиявӣ кушода шуда, дар он бақия ва гардишҳои маблағҳои пулии муштарӣ инъикос мегардад^{lix}

Ҳамин тариқ, мавҷудияти суратҳисоб дар бонк – асоси муносибатҳои молиявии мизоч бо бонк мебошад.

Ҳангоми кушодани суратҳисоб байни бонк ва мизоч муносибатҳои ҳуқуқие ба вуҷуд меоянд, ки баъди пурра баргардонидани маблағҳои пулии мизоч ва маҳкам кардани суратҳисоб метавонанд қатъ карда шаванд.

Дар хотир дошта бошед!!!
Муносибати байни бонк ва мизоч бо шартномаи ҳисоби бонкӣ ба
расмият дароварда мешавад

Шартномаи суратҳисоби бонк – шартномаест, ки мутобиқи он ташкилоти қарзии молиявӣ ўҳдадор мешавад маблағҳои пулии ба суратҳисоби бонкии муштарӣ – молики суратҳисоб воридшавандаро қабул кунад ва гузаронад, супориши муштариро оид ба пардохт ва додани маблағҳои дахлдор аз суратҳисоби бонкӣ ва гузаронидани амалиётҳои дигар аз рӯи суратҳисоби бонкӣ иҷро намояд.

Тибқи шартномаи суратҳисоби бонк як тараф (бонк) ё дигар муассисаи кредитӣ ўҳдадор мешавад, ки маблағи пулии ба суратҳисоби тарафи дигар (молики суратҳисоб) воридшударо қабул кунад ва гузаронад, супориши молики суратҳисобро дар мавриди аз суратҳисоб гузаронидан ва пардохти маблағҳои дахлдор ва вобаста ба суратҳисоб иҷро намудани дигар амалиётро анҷом диҳад^{1x}.

Ба сифати тарафҳои шартнома худи бонк ва мизочи он – соҳиби суратҳисоб баромад мекунад. Мизоч маблағҳои пулиро ба суратҳисобе, ки дар бонк кушодааст, месупорад ва бонк, дар навбати худ ўҳдадор мешавад, ки маблағҳои пулии қабулшуда ва фоизҳои онро бо шартҳо ва бо тартибе, ки дар шартнома пешбинӣ шудааст, ба амонатгузор пардохт намояд.

Арзиши хизматрасонии бонк барои кушодани суратҳисоби бонкии мизоч (шахси воқеӣ) аз сиёсати нархгузории ҳар як бонк вобаста аст. Дар бештари бонкҳои Тоҷикистон ин хизматрасонӣ ройгон пешниҳод карда мешавад.

Агар Шумо қарор додед, ки дар бонк суратҳисоб кушоед, он гоҳ зарур аст, ки бо шартҳои бонк, ва пеш аз ҳама бо нархномаи он бодикқат шинос шавед.

Дар хотир дошта бошед!!!

Бо шартҳои бонк нурра шинос нашуда суратҳисоб кушодан мумкин нест. Тавсия дода мешавад, ки шартҳои дигар бонкхоро омӯхта, баъди муқоиса аз ҳама беҳтаринашро барои худ интихоб намоед

Барои кушодани суратҳисоби бонкӣ ин ҳуҷҷатҳо зарур мебошанд:

1. Шиносномаи дохилӣ.
2. Ариза барои кушодани суратҳисоб.

Шартномаи суратҳисоби бонкӣ дар шакли хаттӣ баста мешавад ва дар ду нусха, якогӣ барои ҳар як тараф. Риоя накардани шакли хаттии шартномаи суратҳисоби бонкӣ боиси безътибор донистани ин шартнома мегардад. Чунин шартнома қурб надорад.

Суратҳисоби бонкӣ барои муштариёни ташилотҳои қарзӣ бо пули миллӣ ва ё асъори хориҷӣ аз рӯи намудҳои зерин кушода мешавад:

- суратҳисоби пасандозӣ;
- суратҳисоби амонатии дархостӣ (ниг. боби 7.2.3);
- суратҳисобҳои амонатии мӯҳлатнок (ниг. боби 7.2.1).

Дар сурати беасос набастани шартномаи суратҳисоби бонкӣ, муштарӣ ҳуқуқ дорад мутобиқи тартиби муқарраркардаи қонунгузорӣ аз ин амали ташилотии қарзии молиявӣ шикаҷт қунад^{lxi}.

Дар ёд доред!!!

Ташилотии қарзии молиявӣ ҳуқуқ надорад самтҳои истифодаи маблағҳоро, ки дар суратҳисоби бонкии муштарӣ мавҷуданд, муайян ва назорат намояд, дигар маҳдудиятҳои ҳуқуқи муштариро барои бо салоҳидии худ ихтиёрдорӣ қардани маблағҳояш, ба истиснои тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ, муқаррар намояд

Амалиёт аз рӯи суратҳисоби бонкӣ дар чунин ҳолатҳо метавонад боздошта шавад:

- дар асоси фармоиши муштарӣ;

- ҳангоми ҳабси маблағҳои пулии дар суратҳисоби бонкӣ мавҷудбуда, бо қарори (таъиноти) суд (судя) ё қарори иҷроии суд вобаста ба ҳуҷҷати иҷро;

- бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва маблағгузориҳои паҳнкунии силоҳи қатли ом”;

- дар дигар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Суратҳисобҳои бонкӣ дар ташкилоти қарзии молиявӣ дар ҳолатҳои зерин баста мешаванд:

- бо дархости соҳиби суратҳисоби бонкӣ бо тартиб ва бо гузаштани мӯҳлате, ки шартномаи суратҳисоби бонкӣ ва/ё шартномаи амонатии бонкӣ муайян мекунад;

- бо қарори мақомоте, ки шахси ҳуқуқиро таъсис додааст, ё қарори мақомоте, ки ин гуна ҳуқуқро дорад;

- ҳангоми бекор кардани шартномаи суратҳисоби бонкӣ;

- бо талаби ташкилоти қарзии молиявии ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолате ки, агар миқдори маблағҳои пулии дар суратҳисоби бонкӣ ё амонатӣ буда аз андозаи ҳадди ақалли дар шартномаи басташуда пешбиниқарда қамтар бошад;

- ҳангоми барҳамхӯрии муштарӣ.

- дар ҳолатҳои дигаре, ки қонунгузориҳои амалқунанда муқаррар намудааст.

7.2. Амонат ва пасандозҳои (депозитҳои) бонкӣ

Ақсар вақт, аҳоли мафҳумҳои амонат ва пасандозро аз як дигар фарқ намеқунанд. Вале ин ду мафҳум аз як дигар қулан фарқ меқунанд.

Амонат – маблағ ва сарвати дигари шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки ба ташкилоти қарзӣ барои ниғаҳдорӣ супурда шудаанд.

Пасандоз – маблағе, ки ҳуқуқи истифодаи муваққатиаш ба ташкилотҳои қарзӣ бо шартӣ пардохти фоизи муайян вогузор шудааст.

Пасандоздор - шахси воқеие, ки дар ташкилоти қарзӣ пасандоз дорад.

Дар ёд доред!!!

Пасандоз амонат нест. Амонат маблағ ва ё дигар намуди сарват аст, ки ба ташкилоти қарзӣ барои ниғаҳдорӣ супурда мешавад. Пасандоз бошад, маблағест, ки ҳуқуқи истифодаи муваққатиаш ба ташкилотҳои қарзӣ бо шартӣ пардохти фоизи муайян вогузор шудааст

Пасандозҳо дар ташкилотҳои қарзӣ одатан ба чанд намуд тақсим мешаванд (ниг. ҷадвали 7.2.1):

Ҷадвали 7.2.1

Намудҳои пасандозҳо

Аз рӯи мӯҳлат	Аз рӯи пардохти фоизҳо	Аз рӯи пуршавӣ	Аз рӯи имконияти қисман ва ё пурра бозгардонидан
- кӯтоҳмӯҳлат; - дарозмӯҳлат	- дар охири мӯҳлат; - ҳармоҳа; - сармояфзоянда	- пуршаванда; - пурнашаванда	- дархостшаванда; - мӯҳлатнок (пасандоз аз рӯи шартнома барои мӯҳлати муайян гузошташуда, пеш аз мӯҳлат онро гирифта намешавад); - пасандозҳое, ки бақияи маблағи онҳо қоҳиш намеёбанд

Шартномаи пасандози бонкӣ дар шакли хаттӣ ва дар ду нусха баста мешавад, яктогӣ барои ҳар як тараф. Риоя накардани шакли хаттии шартномаи пасандози бонкӣ боиси безътибор донистани ин шартнома мегардад.

Шартномаи пасандози бонкӣ - шартномаест, ки мутобиқи он ташкилоти қарзии молиявӣ маблағи пулии ба суратҳисоби пасандозӣ аз ҷониби муштарӣ гузошташударо қабул карда, ӯҳдадор мешавад, онро бо пардохти фоиз ё дигар намуди даромад бо шартҳо ва тартиби бо муштарӣ мувофиқашуда баргардонад.

Агар Шумо қарор додед, ки дар ташкилоти қарзӣ пасандоз кушоед, он гоҳ зарур аст, ки бо шартҳои бонк бодикқат шинос шавед.

Дар хотир дошта бошед!!!

Бо шартҳои бонк пурра шинос нашуда пасандоз кушодан мумкин нест. Тавсия дода мешавад, ки шартҳои дигар бонкҳоро омӯхта, баъди муқоиса, аз ҳама беҳтаринашро барои худ интихоб намоед

Даромад аз пасандозҳои бонкӣ – барои аҳоли баъди музди меҳнат яке аз сарчашмаҳои асосии даромад ба ҳисоб меравад. Ин сарчашмаи даромад –ғайрифаъол ба ҳисоб рафта, иштироки доимии шахсро барои гирифтани даромад талаб намекунад.

Барои аксари ташкилотҳои қарзӣ пасандозҳо сарчашмаи асосии ҷалби маблағгузорӣ барои амалӣ кардани фаъолияти худ ба ҳисоб мераванд.

Фоизҳои пасандозҳо. Ҳар як ташкилоти қарзӣ сиёсати нархгузориҳои худро дорад, ки фоизи пасандозҳо ба он дохил мешаванд. Барои ҳамин, ҳангоми бастанӣ шартномаи пасандози бонкӣ ва ҷойгиркунии маблағҳо, зарур аст, ки бо нархнома ва моддаҳои шартнома пурра шинос шавед.

Фоизҳои пасандозҳо аз якчанд омилҳо вобаста мебошанд, ба монанди:

1. *Маҳсулоти пасандозӣ* (одатан бонкҳо ба мизочон маҳсулотҳои гуногуни пасандодозиро пешниҳод менамоянд, ки аз якдигар бо шартҳои фарқ мекунад). Як қатор маҳсулотҳои пасандозӣ мавҷуданд, ки пардохти фоизҳоро пешбинӣ намекунад (беиштар пасандозҳои дархостӣ).

2. *Мӯҳлати ҷойгиркунии пасандозҳо.* Одатан, чӣ қадаре, ки мӯҳлати пасандоз зиёд бошад, ҳамон қадар ташкilotҳои қарзӣ фоизҳои зиёдтар пешниҳод менамоянд (ниг. ҷадвали 7.2.2).

3. *Асёри пасандоз.* Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон меёри фоизии пасандозҳо бо асёри хориҷӣ нисбати пасандозҳо бо асёри миллӣ пастар мебошанд (ниг. ҷадвали 7.2.2).

Ҷадвали 7.2.2

Меёри фоизҳои пасандозҳо вобаста ба мӯҳлат ва асёр

Асёр / Мӯҳлат	1 моҳ	3 моҳ	6 моҳ	12 моҳ	18 моҳ	24 моҳ
Сомонӣ	1 %	4 %	8 %	11 %	12 %	18 %
Доллари ИМА	1 %	2 %	3 %	5 %	7 %	8 %
Евро	0 %	0 %	2 %	2 %	2.5 %	2.5 %

4. *Маблағи пасандоз.* Ташкilotи қарзӣ бо мақсади ҷалб намудани (ҳар як бонк андозаи онро баро худ муқаррар менамоянд), меёри фоизии баландро пешниҳод менамоянд. Мешаванд ҳолатҳое, ки бонк барои ҷалби пасандози ҳаҷман калон, барои мизоч фоизҳои махсус пешниҳод мекунад.

Барои ҷойгир намудани пасандози худ пеш аз интихоби ташкilotи қарзӣ пасандозгузор бояд инро донад:

1. Фоизи баланд аз рӯи пасандозҳо ҳанӯз асос барои интиҳоби ташкилоти қарзӣ шуда наметавонад. Аз рӯи мушоҳида ташкилоти қарзӣ ҳар қадар боъэтимод бошад, ҳамон қадар меъёри фоизи пасандозҳои он паст мебошанд. Аз ин рӯ, фоизҳои баланди пасандоз омил хурсандии муштарӣҳо бояд нагардад, зеро ин омил наметавонад яке аз аломатҳои мавҷуд будани муаммо дар фаъолияти ташкилоти қарзӣ ва ё дар сатҳи паст қарор доштани пардохтпазирии (норасоии маблағ) он бошад;

2. Муштарӣ пеш аз гузоштани пасандоз дар мавриди интиҳоби ташкилоти қарзӣ ба гапи дигарон бояд гӯш надихад. Аксаран интиҳоби ташкилоти қарзӣ аз рӯи ду нишондиханда сурат мегирад: боъэтимод будани ташкилот ва пардохти фоизи бештар ба пасандоз. Аз ин рӯ, пеш аз қабули қарори ниҳой дар мавриди ба кадом ташкилоти қарзӣ супоридани пасандози худ, муштарӣ бояд хулоса барорад, ки кадоме аз нишондихандаҳои дар боло овардашуда барои ӯ муҳимтаранд;

3. Пас аз интиҳоби ташкилоти қарзӣ пасандозгузор бояд намуди пасандози барои худ мувофиқбударо интиҳоб намояд. Дар ин марҳила муштарӣ ба ахбори эълону рекламаҳо дода нашуда, маълумот дар бораи шартҳои пасандозро бояд бевосита аз ташкилоти қарзӣ дастрас намояд, зеро дар аксар маврид маълумотҳое, ки дар реклама нишон дода мешаванд, ба воқеият рост намеоянд.

4. Пеш аз ба имзо расонидани шартномаи пасандоз бояд ба тамоми шартҳо ва бандҳои он бо диққат аҳамият дод. Дар ҳолати нофаҳмо будани шартҳо ва бандҳои шартнома муштарӣ ҳақ дорад, фаҳмондадихии онро аз корманди шӯъбаи қарз ба пасандозҳо талаб кунад. Пасандозгузор бояд мутмаин бошад, ки шартҳо ва бандҳои шартнома ба талаботи ӯ мувофиқ аст;

5. Пасандозгузор бояд намуди асъори пасандозашро интихоб намояд. Ин амал, бар иловаи он ки дар охири мӯҳлат пасандозгузор маблағашро бо асъори дилхоҳаш мегирад, боз метавонад барои ӯ фоида ҳам биёрад. Яъне агар пасандозгузор эҳтимолияти муътадил мондани қурби ин ё он асъори хориҷиро пешбинӣ карда тавонад ва ё донад, ки аз рӯи кадом намуди асъори хориҷӣ бештар фоида мегирад, ӯ метавонад бо ҳамон асъори интихобкардааш (доллари ИМА, Евро, рубли Русия ва ғ.) пасандозро гузорад.

7.2.1. Пасандозҳои мӯҳлатнок

Навъи бештар паҳнғаштаи пасандозҳо дар Тоҷикистон – ин пасандозҳои мӯҳлатнок мебошанд. Номи пасандози мазкур худ гувоҳӣ медиҳад, яъне пасандозе, ки барои он мӯҳлати муайяни нигоҳдорӣ ва меъёри фоизӣ аниқ муқаррар шудааст (ниг. ба ҷадвали 7.2.1.1).

Ҷадвали 7.2.1.1

Меъёри фоизии пасандозҳои мӯҳлатнок вобаста ба мӯҳлат ва асъор

Асъор	3 моҳ	6 моҳ	12 моҳ	18 моҳ	24 моҳ
Сомонӣ	4 %	8 %	11 %	12 %	13 %
Доллари ИМА	2 %	3 %	5 %	7 %	8 %
Евро	0 %	2 %	2 %	2.5 %	2.5 %

Чӣ тавре ки мо қаблан қайд карда гузаштем, ҳар як ташкилоти қарзӣ сиёсати нархномавӣ ва инчунин шартҳои худро барои пасандозҳои мӯҳлатнок дорад. Фоиз ва шартҳо барои пасандозҳои мӯҳлатнок, дар ташкилотҳои қарзӣ (дар аксар ҳолатҳо) аз якдигар фарқ мекунанд.

Дар хотир доред!!!

Агар Шумо ба қароре омадед, ки суратҳисоби пасандози мӯҳлатнок кушоед, он гоҳ ба ҳамаи шартҳои ин маҳсулот бодикқат шинос шуда, ин шартҳоро бо шартҳои дигар ташилотҳои қарзӣ муқоиса намоед. Танҳо баъди муқоиса намудани шартҳо барои худ пешниҳоди беҳтаринаширо интихоб намоед

Махсусан бояд «махдудиятҳое», ки дар шартнома оварда шудаанд муфассал омӯхта шаванд. Барои мисол, одатан ташилотҳои қарзӣ барои пасандозҳои мӯҳлатнок маҳдудиятҳои зерин ва инчунин шартҳои иловагиро муқаррар менамоянд.

1. *Маҳдудиятҳо оиди пеш аз мӯҳлат гирифтани пасандоз.* Пасандозҳои мӯҳлатнок мӯҳлати аниқӣ муайян доранд, ки аз он меёри фоизии пасандоз вобаста мебошад. Агар мизоч ба қароре ояд, ки маблағҳои худро пеш аз мӯҳлат гирад, ташилотҳои қарзӣ дар бештари мавридҳо барои пеш аз мӯҳлат қатъ кардани шартномаи пасандозӣ «ҷаримаҳо» муқаррар менамоянд (ниг. ба мисол).

Рӯйнависи шартномаи пасандози мӯҳлатнок

Дар ҳолати пеш аз мӯҳлат қатъ намудани шартнома, банк меёри фоизиро аз рӯи меёри ҷаримавӣ ҳисоб мекунад. Меёри ҷаримавӣ ба ½ (нисфи) меёри амалкунандае, ки ба мӯҳлати ҳақиқии ҷойгиркунии пасандоз мувофиқ мебошад, ташилот менамояд. Агар мӯҳлати нигоҳдории пасандоз дар ҳисоб камтар аз як моҳро (30 рӯз) ташилот намояд, он гоҳ фоизҳои ҳисобишуда ба амонатгузор пардохт карда намешаванд

2. *Маҳдудиятҳо оиди гирифтани фоизҳои пасандоз.* Мо қайд намудем, ки ҳар як ташилоти қарзӣ барои пасандоз шартҳои худро дорад. Барои ҳамин, Шумо бояд барои худ муайян намоед, ки ҳуқуқи ҷармоҳа гирифтани фоизҳои пасандоз доред ё не.

Инчунин, дар назар доштан зарур аст:

А) Ба пасандози мӯҳлатнок фақат пасандозҳои шахсии мизоч қабул карда мешаванд.

Б) Агар амонатгузор хоҳиши иваз кардани маблағи пасандозро – кам ва ё зиёд кардани онро, то фаро расидани мӯҳлати пардохт дошта бошад, он гоҳ ӯ метавонад шартномаи амалкунандаро бекор намуда, пасандози худро гирад ва онро бо шартҳои нав ба расмият дарорад. *Вале, ҳангоми пеш аз мӯҳлат гирифтани маблағи пасандоз, амонатгузор метавонад аз ғоизҳои дар шартнома пешбинишуда қисман ва ё пурра маҳрум гардад.*

В) Инчунин, аз рӯи ин пасандозҳо маблағи иловагӣ (пур кардани пасандоз) қабул кардан ва пардохтҳои алоҳида (гирифтани як қисми пасандоз) мумкин нест. Вале, баъди ба охир расидани мӯҳлати нигоҳдорӣ мизоҷ бо хоҳиши худ метавонад онро ба мӯҳлати нав ва ё бо зиёд ва ё кам кардани маблағи пасандоз ба расмият дарорад.

Г) Бештари ташкилотҳои қарзӣ андозаи камтарини пасандози мӯҳлатнокро муқаррар менамоянд. Бузургии он аз тамоюли ташкилоти қарзӣ ба мизоҷи хурд, миёна ва калон будани он вобаста мебошад.

Бартарият ва норасогихҳои пасандозҳои мӯҳлатнок барои мизоҷон дар ҷадвали 7.2.1.2 оварда шудааст.

Ҷадвали 7.2.1.2

Бартарият ва норасогихҳои пасандозҳои мӯҳлатнок

Бартариятҳо	Норасогихо
Сарчашмаи (иловагии) даромад мебошад. (Дар бобҳои гузашта мо дар бораи муҳимият ва зарурияти зиёд намудани шумораи сарчашмаҳои даромад гуфта гузашта будем)	Ғайриимкон будани истифодаи маблағҳо барои амалӣ намудани пардохтҳои ҷорӣ
Одатан меъёрҳои ғоизии пасандозҳои мӯҳлатнок нисбатан баланд мебошанд	Набудани имконияти пур кардани суратҳисоби пасандозӣ
Маҳсулоти мазкур барои ба нақшагирии гардиши молияи шахсӣ имконият медиҳад	Мучозотҳои ҷаримаӣ оид ба пеш аз мӯҳлат гирифтани маблағҳо

7.2.2. Пасандозҳои чамъшаванда

Пасандози чамъшаванда – ин як намуд пасандози мӯҳлатноке мебошад, ки нисбати пасандози мӯҳлатнок як фарқияти чиддӣ дорад.

Пасандози чамъшаванда ба амонатгузор имконият медиҳад, ки пасандози худро дар давоми мӯҳлати шартнома, барои давраи муайян, пур кунад.

Фоизҳо бо дарназардошти маблағи пуррашаванда ҳисоб карда мешаванд. Чунин намуди пасандоз барои ҳамаи онҳое, ки даромади ҳармоҳаи доимӣ доранд ва мехоҳанд маблағҳои худро сарфа ва ё чамъ кунанд, муносиб мебошад.

Бартариятҳо ва норасогиҳои пасандози чамъшаванда дар ҷадвали 7.2.2.1 оварда шудаанд.

Ҷадвали 7.2.2.1

Бартариятҳо ва норасогиҳои пасандозҳои чамъшаванда

Бартариятҳо	Норасогиҳо
Шумо метавонед захиракуниро аз маблағи на он қадар калон оғоз намоед	Маблағи минималӣ ва максималии супоридашаванда муқаррар карда мешавад.
Фоизҳои фойданок барои тезонидани суръати захиракунии Шумо ёрӣ мерасонанд (<i>чун қоида, меъёрҳои фоизи пасандозҳои чамъшаванда нисбат ба мӯҳлатнок баландтар мебошад</i>)	Маблағи умумие, ки барои пуркардани пасандоз равона карда мешавад, дар як моҳ наметавонад аз маблағи муайян зиёд бошад (<i>маблағро бонк муайян мекунад</i>)
Шумо метавонед, чандин маротиба суратҳисоби худро пур кунед	Маблағи минималии яқдафъаина барои пур кардани пасандоз муайян шудааст (<i>маблағро бонк муайян мекунад</i>)
Суратҳисоби Шуморо метавонанд шахсони сеюм пур кунанд	Мучозоти ҷаримаӣ барои пеш аз мӯҳлат гирифтани пасандоз

7.2.3. *Пасандозҳои дархостӣ*

Суратҳисоби пасандози (амонатии) дархостӣ – суратҳисобҳои мебошанд, ки барои нигоҳдории маблағҳои пулӣ, аз рӯи шартномаи амонатии бонкӣ истифода бурда мешаванд. Маблағҳо аз ҳисоби *пасандози дархостӣ* бо талаби аввалини амонатгузор пардохт карда мешаванд.

Бартариятҳо. Дар суратҳисоби пасандози дархостӣ шахсони воқеӣ, ба ғайр аз маблағҳои пулии шахсии мизоч, метавонанд тариқи пардохтҳои нақдӣ ва ғайринақдӣ гузаронида шаванд:

- музди меҳнат;
- ҳаққи қалами муаллифон;
- нафақа, алиментҳо;
- кӯмакҳои иҷтимоӣ;
- маблағҳои дигар ҳисоби бонкии шахси воқеӣ;
- пардохтҳои вобаста ба мерос;
- пардохтҳо барои фурӯши амволи шахсӣ, ки ба соҳиби суратҳисоб тааллуқ доранд.

Аз суратҳисоби пасандози дархостӣ шахси воқеӣ, мизоч метавонад пардохтҳои хусусияти шахсӣ доштаро амалӣ намояд, аз ҷумла:

- пардохтҳо барои харидорӣ намудани молҳо/хизматрасонӣ барои эҳтиёҷоти шахсӣ;
- пардохтҳои коммуналӣ;
- дигар пардохтҳои хусусияти шахсӣ дошта, ки ба амалӣ намудани (бо мақсади) фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд нест.

Норасогии асосии пасандози дархостии шахсони воқеӣ – меъёри фоида (дар умум) аз рӯи пасандози дархостӣ ниҳоят паст мебошад.

Бархе ташкилотҳои қарзӣ умуман ғоиз аз рӯи пасандози дархостӣ пардохт намекунанд, яъне ғоиз ба сифр баробар аст.

7.3. Тарзҳои ҳисоби ғоизҳои пасандозҳо

Намуди анъанавии ҳисобкунии даромад *ғоизи оддӣ* ба ҳисоб меравад, вақте ки ба сифати замина барои ҳисоб бақияи ҳақиқии амонат ва ҳисобкунӣ вобаста ба меъёри ғоизии дар шартнома пешбинишуда истифода бурда мешавад.

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ се усули ҳисобкунии муқаррарии (оддии) ғоизҳо истифода бурда мешаванд:

1. Ғоизҳои муқаррарӣ бо санаи тақрибии рӯзҳои депозит (амонат). Ин намуд дар Олмон, Дания, Шветсия паҳн гашта, таҷрибаи олмонӣ номида мешавад.

2. Ғоизҳои муқаррарӣ бо санаи аниқи рӯзҳои қарз. Ин намуд одатан дар Фаронса, Белгия, Швейтсария, Испания истифода шуда, таҷрибаи фаронсавӣ номида мешавад.

3. Ғоизи аниқ бо санаи аниқи рӯзҳои қарз. Ин намуд дар ИМА, Англия, Португалия татбиқ шуда, таҷрибаи англисӣ номида мешавад (ниг. ҷадвали 7.3.1).

Ҷадвали 7.3.1

Усулҳои ҳисобкунии ғоизҳои муқаррарӣ

Усул	Рӯзҳо дар сол	Рӯзҳо дар моҳ
Олмонӣ	360	30
Фаронсавӣ	360	мувофиқи тақвим – 28 (29), 30, 31
Англисӣ	365 (366)	мувофиқи тақвим – 28 (29), 30, 31

Баъзе мамлакатҳо ҳамаи се усули ҳисобкунии фоизҳоро истифода менамоянд. Ҳамин тавр, таҷрибаи олмонӣ, чун қоида, ҳамон вақте истифода мешавад, ки ҳисобкунии ниҳоят аниқ талаб карда намешавад. *Фаронсавӣ* - дар амалиётҳои бонкҳои тижоратӣ истифода мешавад. *Англисӣ* – дар ҳисобкуниҳо бо бонкҳо-контрагентҳо истифода мешавад. Бонкҳои тижоратӣ ҳуқуқ доранд усули ҳисобкунии фоизҳоро аз рӯи пасандозҳо ва қарзҳо мустақилона интихоб намоянд.

Вобаста ба истифодаи таҷрибаи мушаххаси ҳисобкунии фоизҳо, маблағи онҳо аз якдигар фарқ мекунад. Аз нуқтаи назари қарздеҳ усули бо бузургии калони пулӣ-фоизӣ, яъне таҷрибаи фаронсавӣ, аммо аз нуқтаи назари қарзгир –усули олмонӣ афзалиятноктар мебошад.

Формулаи ҳисобкунии фоизҳои муқаррарӣ^{lxii}:

$$S=P*n/y*i,$$

ки дар ин ҷо,

P – сармояи ибтидоӣ;

n – мӯҳлати ҷойгиркунӣ (гузоштан);

y – шумораи рӯзҳо дар давоми сол;

i – меъёри фоизӣ.

Дар мисол, маблағи фоизҳои ҳисобшударо бо се усул ҳисоб мекунем, агар амонатгузор 24 000 сомони ро ба мӯҳлати аз 07.02.2020 с. то 07.08.2020 с., бо 15 % -и солона пасандоз кунад (гузорад).

Ҳамин тариқ, формулаи дар боло овардашударо истифода намуда, натиҷаҳои зеринро ба даст меорем:

- аз рӯи усули олмонӣ: $24\,000 * 180 / 360 * 0,15 = 1800$;
- аз рӯи усули фаронсавӣ: $24\,000 * 181 / 360 * 0,15 = 1810$;
- аз рӯи усули англисӣ: $24\,000 * 181 / 365 * 0,15 = 1785$.

Дигар намуди ҳисобкунии даромад фоизҳои мураккаб ҳисоб мешавад (ҳисобкунии фоиз аз фоиз). Дар ин ҳолат бо ба охир расидани давраи ҳисобкунӣ ба маблағи амонат фоиз ҳисоб карда мешавад ва бузургии ҳосилшуда ба маблағи амонат илова карда мешавад. Ҳамин тариқ, дар давраи дигари ҳисобкунӣ, меёри фоизӣ барои заминаи нав, ки ба маблағи даромади қаблан ҳисобшуда зиёд шудааст, татбиқ карда мешавад^{lxiii}.

Истифодаи фоизҳои мураккаб ҳамон вақте ба мақсад мувофиқ мебошад, ки агар пардохти ҳақиқии даромад Ҳангоми ба охир расидани мӯҳлати амонат амалӣ карда шавад.

Ҳангоми ҳисобкунии фоизҳои мураккаб ду тарзи истифода бурда мешавад:

1. *Антисипативӣ* – пешакӣ;
2. *Декурсивӣ* – минбаъда.

Агар пардохти фоизӣ дар аввали ҳар як давраи ҳисобкунӣ ҳисоб карда шавад – ин ҳисобкунии *антисипативии* фоиз мебошад.

Ҳисобкунии декурсивии пардохтҳои фоизӣ ҳамон вақте гузаронида мешавад, ки агар пардохти фоизӣ ҳисоб кардашуда дар охири ҳар як давраи ҳисобкунӣ ба сармоя илова карда шавад.

Дар таҷрибаи Ҳангоми маҳз ҳисобкунии *декурсивии* фоизҳо бештар паҳн гаштааст, чунки ҳисобкунии *антисипативӣ* даромади фоизии калон медиҳад (ки барои бонкҳо манфиатнок нест, чун вақте онҳо ба сифати қарзгир баромад карда, пасандоз ва амонатҳоро ҷалб менамоянд) ва чун қоида, Ҳангоми баланд будани таваррум дар кишвар истифода бурда мешавад.

Формулаҳои ҳисобкунии фоизҳои мураккаб^{lxiv}:

Методи антисипативӣ: $S = P * (1 / (1 - i))^n$

Методи декурсивӣ: $S=P*(1+i)^n$, ки дар ин ҷо

P – сармояи ибтидоӣ;

S – даромад;

i – меъёри амонат;

n – муҳлати амонат.

Биёед дар мисол маблағи фоизҳоро ҳисоб мекунем, агар амонатгузор 10000 сомонӣ, ба муҳлати 2 сол, бо 10%-и солоне, бо дарназардошти ба фоиз ҳисоб кардани фоиз, гузошта бошад.

Ҳамин тариқ, формуларо истифода бурда, ҳосил мекунем:

➤ бо усули антисипативӣ:

$$10\,000 * (1/(1-0,1))^2 = 12\,345,7$$

$$12\,345,7 - 10\,000 = 2\,345,7 \text{ (маблағи фоизҳо);}$$

➤ бо усули декурсивӣ:

$$10\,000 * (1+0,1)^2 = 12\,100$$

$$12\,100 - 10\,000 = 2\,100 \text{ (маблағи фоизҳо).}$$

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағи фоизи пасандозҳо аз рӯи формулаҳои стандартӣ ҳисоб карда мешаванд. Аз ин рӯ, ҳангоми омӯзиши шарнома ба банде, ки усули ҳисобгирии фоизҳоро инъикос менамояд, диққат диҳед. Банди мазкур дар ҳамаи шартномаҳои пасандозгузорӣ вучуд дорад.

Масалан, Шумо дар бонк ба маблағи 25 000 сомонӣ ба муҳлати 6 моҳ бо 18%-и солоне пасандоз мегузоред. Инак, Шумо бояд донед, ки ҳар моҳ чӣ қадар фоиз мегиред (фарз мекунем, ки як моҳ баробари 30 рӯз аст). Барои ин, онро аз рӯи формулаи зерин ҳисоб менамоем:

$$(25\,000 \times 30 \times 18) / (365 \times 100) = 369,86 \text{ сомонӣ.}$$

Ин маблағи даромади ҳармоҳаи Шумо мебошад ва дар шаш моҳ он маблағи $369,86 \times 6 = 2219,16$ сомонӣ мешавад.

Қайд кардан зарур аст, ки тибқи модаи 163 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон аз маблағи даромади пасандоз ба андозаи 12 % андоз ситонида мешавад. Яъне маблағи андози Шумо аз пасандозатон $2219,16 \times 12\% = 266,3$ сомонӣ ро ташкил медиҳад. Дар натиҷа, ташкилоти қарзӣ вазифадор аст, ба Шумо ба маблағи $2219,16 - 266,3 = 1952,86$ сомонӣ – даромади соф аз пасандоз ва инчунин дар охири мӯҳлати шартнома маблағи асосии пасандози гузошташудаатон 25 000 сомониро пардохт намояд.

Ба рақами 365 (шумораи рӯзҳо дар як сол) диққат диҳед. Дар шартномаи пасандозгузурӣ, дар қисмати усули баҳисобгирии фоизҳо шумораи рӯзҳои сол барои ҳисоб намудани фоиз 360 ё 365 рӯз нишон дода мешавад. Вале ташкилотҳои қарзӣ метавонанд онро танҳо аз рӯи 360 рӯз низ ҳисоб намоянд.

Бинобар ин, ҳар як пасандозгузур ҳамавақт бояд аз рӯи усулҳои ҳисобкунии маблағ фоизи пасандозро муайян намуда, натиҷаи маблағи даромади онҳоро байни ҳам муқоиса кунад ва интиҳоби дуруст намояд.

7.4. *Суғуртакунонии пасандозҳои шахсони воқеӣ*

Низоми суғуртакунии пасандозҳои шахсони воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2004 боз амал мекунад.

Низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ – ин ҳимояи давлатии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии пасандоздорон бо роҳи пардохти чубронпулии суғурта ба пасандоздорон ҳангоми барҳамдиҳии маҷбурии ташкилоти қарзӣ мебошад.

Мақсади низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ ин таъмини низоми суботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳкими боварии аҳоли ба низоми бонкӣ мебошад.

Бо мақсади суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ дар соли 2004-ум Хазионаи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ (минбаъд – Хазиона) таъсис дода шудааст. Хазиона ҳангоми барҳамдиҳии маҷбурии ташкилоти қарзӣ ба пасандоздорони суғурташуда тибқи андозаи дар қонун муқарраршуда ҷубронпулии суғуртаро пардохт менамояд.

Иштирок дар низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ

Ҳар як ташкилоти қарзие, ки иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро барои ҷалби пасандозҳои шахсони воқеӣ дорад, узви Хазиона мебошад^{lxv}

Мутобики Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ» (минбаъд – Қонун), ҳангоми ба вуқӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ Хазиона ба пасандоздор маблағи пасандозҳои дар ташкилоти қарзӣ суғурташударо ҷуброн менамояд^{lxvi}.

Бо тартиби муқаррарнамудаи қонун андозаи ҷубронпулии суғурта чунин муқаррар карда мешавад, агар:

- пасандоздор дар ташкилоти қарзӣ якчанд сураатҳисоби пасандозӣ бо пули миллий дошта бошад, ин сураатҳисобҳо ҳамчун як сураатҳисоби пасандозӣ доништа шуда, ҷубронпулии суғурта ба андозаи на бештар аз 500 (панҷсад) нишондиҳанда барои ҳисобҳо пардохт карда мешавад;

- пасандоздор дар ташкилоти қарзӣ якчанд сураатҳисоби пасандозӣ бо асъори хориҷӣ дошта бошад, ин сураатҳисобҳо ҳамчун як сураатҳисоби пасандозӣ доништа шуда, ҷубронпулии суғурта на бештар аз 350

(сесаду панҷох) нишондиҳанда барои ҳисобҳо пардохт карда мешавад;

- пасандоздор дар ташкилоти қарзӣ суратҳисобҳои пасандозӣ бо пули миллий ва асъори хориҷӣ дошта бошад, он гоҳ чубронпулӣ дар асоси меъёрҳои дар боло пешбинишуда пардохт карда мешавад, вале дар ҳар сурат андозаи умумии чубронпулии суғурта барои пасандозҳо набояд аз 500 (панҷсад) нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Дар ёд доред!!!

Фоиизи пасандозҳо аз ҷониби Ҳазина чуброн карда намешавад.

Агар ҳолати суғуртавӣ дар якҷанд ташкилоти қарзӣ фаро расад, ки дар онҳо пасандоздор пасандоз дорад, он гоҳ андозаи чубронпулии суғурта барои ҳар як ташкилоти қарзӣ алоҳида ҳисоб карда мешавад

Пасандозҳое, ки бо пули миллий гузошта шудаанд, бо пули миллий чуброн карда мешаванд. Пасандозҳое, ки бо асъори хориҷӣ гузошта шудаанд, аз рӯи қурби расмӣ Бонки миллии Тоҷикистон, ки дар рӯзи ба вуқӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ муқаррар карда шудааст, бо пули миллий чуброн карда мешаванд.

Пасандозҳое, ки дар суратҳисоби муштараки ташкилоти қарзӣ нигоҳ дошта мешаванд, ҳамчун як пасандоз доништа мешаванд ва чубронпулии суғурта ба соҳибони суратҳисоби пасандоз бо ҳиссаҳои баробар ё ҳиссаҳое, ки байни онҳо мувофиқа шудааст, пардохт карда мешавад. Агар соҳиби суратҳисоби муштараки пасандоз дар ташкилоти қарзӣ ҳисоби дигари пасандоз дошта бошад, он гоҳ маблағи пасандози муштарак бо маблағи дигари ҳисоби пасандоз якҷоя кардашуда, ҳамчун як пасандоз доништа мешавад.

Агар яке аз падару модар ҳукуки ихтиёрдорӣ қардани пасандозҳои суратҳисоби кӯдаки ноболиғро дошта, манфиати кӯдаки ноболиғ дар созишномаи пасандоз бо ташкилоти қарзӣ зикр шуда бошад, дар ин

ҳолат ҷубронпулии суғурта барои кӯдаки ноболиғ дар асоси боварӣ ба падар ё модар пардохт карда мешавад. Ин пасандоз аз ҳар гуна дигар суратҳисобе, ки кӯдаки ноболиғ манфиатдори он мебошад, алоҳида ҷуброн карда мешавад.

Агар васӣ ё парастор ҳуқуқи ихтиёрдории ҳисоби пасандозро дошта, манфиатдори ҳисоби пасандоз дар созишномаи пасандоз бо ташкилоти қарзӣ нишон дода шуда бошад, он гоҳ ин гуна шахс ҳуқуқ дорад ҷубронпулии суғуртаро бо боваринома барои шахсе, ки манфиатдори ҳисоби пасандоз аст, гирад ва ин гуна пасандоз аз ҳар гуна ҳисоби дигаре, ки манфиатдор дорад, алоҳида ҷуброн карда мешавад.

Ҳангоми муттаҳидшавӣ, ҳамроҳшавӣ ё табиلىбии ташкилоти қарзӣ, пасандоздор дар ду ё зиёда ташкилоти қарзӣ беш аз як суратҳисоби пасандоз дошта бошад, он гоҳ маблағи ҳар як суратҳисоби пасандоз ҳамчун як пасандоз доништа шуда, то рӯзи пардохти пасандоз ё маблағи суратҳисобҳо (агар бошанд) бояд алоҳида ҷуброн карда шавад.

Барои пасандозҳои суғурташуда, ки аз рӯи шартҳои онҳо мӯҳлати пардохт дар рӯзи ба вукӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ фаро нарасидааст, мӯҳлати пардохт дар ҳамин рӯз фарорасида ҳисобида мешавад.

Шахсе, ки ҳуқуқи пасандоздорро барои пасандозҳо баъди фаро расидани ҳолати суғуртавӣ соҳиб шудааст, ба гирифтани ҷубронпулӣ ҳуқуқ надорад.

Дар ёд доред!!!

Ба пасандоздор ё шахсе, ки тибқи Қонуни мазкур ҳуқуқи гирифтани ҷубронпулиро надорад ва ба Ҳазина маълумоти бардурӯғ ё нодурустро пешниҳод кардааст, маблағ ҷуброн карда намешавад

Инчунин, ҳолатҳои чуброн накардани пасандозҳо аз тарафи қонун пешбинӣ шудааст:

- пасандозҳое, ки ба онҳо ташкилоти қарзӣ барои ҳисобӣ кардани қарзҳо бо пасандоздорон дар доираи маблағи қарзи пасандоздор ҳуқуқ дорад;

- пасандозҳое, ки таҳти ғарав қарор доранд;

- пасандозҳое, ки бо роҳи ҷиноят ба даст омадаанд ё пасандозҳое, ки аз ҷониби суд ҳабс карда шудаанд;

- пасандозҳое, ки аз рӯи ҳулоаи Бонки миллии Тоҷикистон вазъи молиявии ташкилоти қарзиро бад кардаанд;

- пасандозҳои шахсони вобастаи (алоқаманди) ташкилоти қарзӣ, ки тибқи қонун муайян шудаанд, инчунин шахсоне, ки дар давоми соли охир то барҳамдиҳии ташкилоти қарзӣ чунин вобаста ҳисобида мешуданд;

- пасандозҳои шарикони ширкати аудиторӣ, ки ба сифати аудиторҳои ташкилоти қарзӣ дар соли тақвими пештар аз таърихи фаро расидани ҳолати суғуртавӣ ҷалб шуда буданд;

- пасандозҳои шахсони воқеӣ, ки беш аз панҷ фоизи саҳмияҳои ташкилоти қарзиро бо гирифтани манфиат дар ихтиёр доранд;

- пасандозҳое, ки дар филиалҳои хориҷии ташкилоти қарзӣ ҷойгир карда шудаанд;

- пасандозҳои баробар ба ҳар гуна маблағи қарзи пардохтнашудаи пасандоздор дар назди ташкилоти қарзӣ;

- пасандозҳо ба маблағи камтар аз 10 сомонӣ.

Қоидаҳои умумии пардохти чубронпулии суғурта

1. Пасандоздор ё намояндаи ӯ ҳуқуқ дорад барои гирифтани чубронпулии суғурта дар давоми як соли ба

вукӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ бо тартиби мукаррарнамудаи Ҳазина ба вай мурочиат кунад.

2. Ҳазина дар давоми панҷ рӯзи пас аз ба вукӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ ва баъди аз ташкилоти қарзӣ гирифтани маълумоти пурра оид ба ўҳдадориҳо дар назди пасандоздорон дар бораи ҷой, вақт ва тартиби қабули дархостҳо барои пардохти ҷубронпулии суғуртаи пасандозҳо дар воситаҳои ахбори омма эълон интишор намуда, нухаи онро ба ташкилоти қарзӣ ирсол менамояд.

3. Бо дархости пасандоздор Ҳазина маълумотеро, ки дар қисми 2 моддаи мазкур зикр гардидааст, фавран ба вай пешниҳод менамояд.

4. Ҳазина ба пасандоздор дар давоми панҷ рӯзи баъди гирифтани дархост барои пардохти ҷубронпулии суғурта, беруннависи феҳристи пасандоздори ташкилоти қарзиро бо нишон додани суратҳисоби пасандоз, инчунин бақияи ҳисобҳо ва фоизҳои ҳисобшударо дар рӯзи ба вукӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ ва ҷубронпулии суғурта пешниҳод менамояд.

5. Ҳазина ҷубронпулии суғуртаро дар давоми даҳ рӯзи баъди пешниҳоди беруннависи феҳристи пасандоздорон ба пасандоздор пардохт карда, дар ин бора ташкилоти қарзиро хабардор мекунад.

6. Агар Ҳазина дар давоми даҳ рӯзи баъди пешниҳоди беруннависи феҳристи пасандоздорон ҷубронпулии суғуртаро пардохт накунад, он гоҳ Ҳазина барои маблағи пардохтнашуда аз рӯи меъёри бозтамвили Бонки миллии Тоҷикистон то рӯзи пардохти ҷубронпулӣ фоиз пардохт мекунад.

7. Пардохти ҷубронпулии суғурта бо пули милли тавассути бонк-агенти Ҳазина, ки аз ҷониби Шӯрои нозирони Ҳазина тасдиқ шудааст амалӣ карда мешавад.

Барои пардохти чубронпулии суғурта аз рӯи пасандозҳо бо асъори хориҷӣ, қурби расмии Бонки миллии Тоҷикистон, ки дар рӯзи ба вуқӯъ омадани ҳолати суғуртавӣ муқаррар карда шудааст, истифода бурда мешавад.

Тамдиди мӯҳлати пешниҳоди дархост барои гирифтани чубронпулӣ

1. Пасандоздор ё намояндаи ӯ бо ариза, ки шаклашро Ҳазина муқаррар мекунад, барои тамдиди мӯҳлати гирифтани чубронпулии суғурта ба Ҳазина муроҷиат мекунад.

2. Мутобиқи аризаи пасандоздор Ҳазина метавонад мӯҳлати муроҷиати пасандоздорро барои гирифтани чубронпулии суғурта дар ҳолатҳои зерин тамдид намояд:

- агар пасандоздор мубталои бемории ҷисмонӣ ё рӯҳӣ гашта, қобилияти сари вақт муроҷиат карданро барои гирифтани чубронпулии суғурта надошта бошад;
- дар ҳолатҳои фавқулодае, ки пасандоздор барои муроҷиат кардан ҷиҳати гирифтани чубронпулии суғурта имкон надошта бошад.

Дар ёд доред!!!

1. Ташиклоти қарзиро, ки меҳоҳед дар он пасандоз гузоред омӯзед. Боварӣ ҳосил намоед, ки ташиклоти қарзие, ки дар он меҳоҳед пасандоз гузоред узви низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ мебошад ва дорои тасдиқномаи узвият дар Ҳазинаи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ аст.

2. Маълумоти шартномаи пасандозиро аз назар гузаронед. Бо диққат бинед, ки ному насаб, маълумоти шиноснома, суроға ва рақами телефон дар шартномаи пасандозӣ дуруст дарҷ гардидааст ва ҳамеша ба ташиклоти қарзӣ оиди тағйиротҳои ба амал омада маълумот диҳед, то ин ки ҳангоми пардохти чубронпулии суғурта бо Шумо бо осонӣ тамос гиранд.

3. Аз ташиклоти қарзӣ оиди суғурта шудани пасандозҳои худ дар Ҳазина маълумот дархост намоед

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. Сураатҳисоби бонкӣ чист?
2. Таърифи мафҳуми «шартномаи ҳисоби бонкӣ»-ро гӯед.
3. Таърифи мафҳуми «пасандоз» – ро гуфта диҳед. Намудҳои асосии пасандозҳои бонкиро номбар кунед.
4. Бартариятҳо ва норасогӣҳои асосии пасандозҳои мӯҳлатнок, ҷамъишаванда ва дархостишавандаро номбар кунед.
5. Моҳияти усули ҳисобкунии фоизҳои муқарарии (оддии) пасандозҳоро гуфта диҳед.
6. Моҳияти усули ҳисобкунии фоизҳои муқарарии (оддии) пасандозҳоро гуфта диҳед.
7. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми суғуртакунии пасандозҳо аз кадом сол амал мекунад?
8. Мақсадҳои асосии суғуртакунии пасандозҳои шахсонӣ воқеиро номбар кунед.
9. Андозаи ҷубронпулии суғурта барои пасандозҳо бо пули миллӣ ва бо асъори хориҷӣ аз руи қонун муқарраршуда ба чанд баробар аст?
10. Ҳолатҳои аз тарафи Қонун пешбинӣ шудаи ҷуброн накардани пасандозҳоро номбар намоед.

Адабиет:

1. Бровкина, Н.Е. Банк и банковские операции : учебник / Бровкина Н.Е., Лаврушин О.И., Варламова С.Б., Гаврилин А.В., Гурина Л.А., Дадашева О.Ю., Ершова Т.А., Казанкова Н.С., Ковалева Н.А., Ларионова И.В. — Москва : КноРус, 2020. — 268 с.

2. Бычков, В.П. Банковское дело. Практикум : учебное пособие / Бычков В.П., Кузнецова В.В., Ларина О.И. — Москва : КноРус, 2021. — 260 с.

3. Бувеч С.Ю. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: Уч. пособие и практикум. М.: Экономистъ. 2006.

4. Ведение расчетных операций: учебник / Лаврушин О.И., под ред., Рудакова О.С., Маркова О.М., Зубкова С.В., Мартыненко Н.Н., Миловская Л.В., Рябов Д.Ю., Соколинская Н.Э. — Москва : КноРус, 2021. 245 с.

5. Дастурамали №171 «Дар бораи кушодан, аз нав ба расмият даровардан ва бастанӣ суратҳисобҳои бонкӣ аз тарафи ташкилоти қарзии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». №545 «Г», аз 24.05.2018

6. Кодекси граҷдани Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо тағйироту иловаҳо ба ҳолати 14.03.2014с.).

7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ». №758, аз 02.08.2011.

8. Раҳимзода Ш.М. Муомилоти пули ва қарз. Китоби дарси. Душанбе: Ирфон, 2009. – 450 с.

9. Фаъолияти бонкӣ: Васоити таълимӣ / Р.Б. Бердиев, С.Ш. Каюмов, С.С. Мирзоев. – Душанбе, «Эр-граф», 2016. – 444 с.

10. Ҷӯраев Б.М. Фаъолияти бонкӣ. – Душанбе, 2014. – 432 с.

БОБИ 8. ХИЗМАТРАСОНИИ ФОСИЛАВИИ БОНКӢ

- ❖ ХИЗМАТРАСОНИИ
ФОСИЛАВИИ (ЭЛЕКТРОНИИ)
БОНКӢ;
- ❖ ИНТЕРНЕТ-БОНКИНГ;
- ❖ БОНКИНГИ МОБИЛӢ;
- ❖ ҲАМӢНИ ЭЛЕКТРОНӢ

8.1. *Хизматрасонии фосилавии (электронии) бонкӢ*

Рушди технологияи муосири пардохтӢ барои кишвари мо яке аз самтҳои афзалиятнок ба ҳисоб меравад, аз ин сабаб чиҳати тақвияти ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ, аз ҷумла хизматрасонии бонкии фосилавӣ афзоиши теъдоди пардохтҳое, ки тариқи ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ ва воситаҳои электронии пардохт анҷом дода мешавад, тақвияти эътимод ва дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои молиявӣ чораҳои зарурӣ андешида шуда истодааст.

Хизматрасонии фосилавии бонкӢ (бонкинги электронӣ) –хизматрасоние мебошад, ки бо истифодаи воситаҳои барномавию техникӣ ва телекоммуникатсионӣ барои гузаронидани амалиёти бонкӣ, гирифтани иттилоот оиди бақияи маблағ дар суратҳисоби бонкӣ ва амалиёти гузаронидашуда, ба муштарӣ дастрасии фосилавиро ба суратҳисоби бонкии ӯ дар ташкилоти қарзӣ имконият медиҳад^{lxvii}.

Хизматрасонии фосилавии бонкӣ дар рушди ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ нақши муҳимро мебозанд. Ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ – пардохтҳои мебошанд, ки бе истифодаи пули нақд бо роҳи истифодаи чек, картҳои пардохтии бонкӣ ва дигар воситаҳои электронии пардохтӣ, супоришномаҳои пардохтӣ ва дар ҳоли ҳозир тавассути пулҳои электронӣ ва ҳамёнҳои электронӣ анҷом дода мешаванд.

Хизматрасонии фосилавии бонкӣ тавассути хатҳои алоқа ба таври фосилавӣ бо истифодаи компютерҳо, телефонҳо, банкоматҳо (АТМ), терминалҳои электронӣ, аз ҷумла терминалҳои худкори худхизматрасон ва дигар усулҳои, ки ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳолифат намекунанд, пешниҳод мегардад.

Хизматрасонии фосилавии бонкӣ дар асоси шартномаи хизматрасонии бонкӣ, ки дар он шартҳои пешниҳоди хизматрасонии фосилавии бонкӣ дарҷ гардидааст, пешниҳод мегардад ва ҳадди ақал маълумоти зеринро бояд дарбар гирад:

- номгӯи амалиёти бонкие, ки метавонанд тавассути хизматрасонии фосилавии бонкӣ иҷро гарданд;

- усулҳои пешниҳоди хизматрасонии фосилавии бонкӣ ва дастрасӣ ба он (тавассути Интернет, хатҳои алоқа, телефон, компютери шахсӣ ва дигар таҷҳизот);

- ҳуқуқи ўҳдадорихои муштарӣ ва ташкилоти қарзӣ ҳангоми пешниҳоди хизматрасонии фосилавии бонкӣ;

- тартиби бехатарӣ, аз ҷумла тартиби аутентификатсия ва тасдиқи ҳуқуқҳои муштарӣ барои истифодаи хизматрасонии фосилавии бонкӣ;

- масъулияти тарафҳо ҳангоми иҷро накардани ўҳдадорихои худ дар рафти пешниҳоди хизматрасонии фосилавии бонкӣ аз ҷониби ташкилоти қарзӣ;

- асосҳо барои боздоштан ва қатъ намудани пешниҳоди хизматрасонии фосилавии бонкӣ аз чониби ташкилоти қарзӣ;
- тарзи хабардоркунии мизочон дар мавриди иваз шудани шартҳои шартнома;
- роҳҳои пешниҳоди арзу шикоятҳои мизочон, шартҳои баррасӣ ва ҳалли онҳо;
- тарифҳо ва комиссияҳо ҳангоми пешниҳоди хизматрасонии фосилавии бонкӣ;
- рақамҳои телефонӣ барои хизматрасонии муштарӣ.

Дар ёд доред!!!

Шартномаи хизматрасонии фосилавии бонкӣ, вобаста аз намуди амалиётҳо, метавонад дар шакли қоғазӣ ва ё электронӣ барои имзо пешниҳод шавад.

Дар мавриди шакли электронӣ будани шартнома, он имзошуда ба ҳисоб меравад, агар мизоч шартҳои онро тавассути интернет қабул намояд

8.2. Интернет-бонкинг

Рушди фаъоли низоми бонкии ҷаҳонӣ дар чил соли охир барои зиёд шудани ҷӣ мизочони бонк, ҷӣ хизматрасониҳое, ки ба онҳо расонида мешаванд мусоидат намуд. Ташкилотҳои қарзӣ ба мизочони худ пешниҳоди хизматрасониҳои электрониро сол аз сол зиёд карда, номгӯи ин хизматрасониҳо низ зиёд шуд.

Ба ғайр аз қортҳои бонкӣ банкоматҳо ва терминалҳо, ки дар бораи онҳо мо дар бобҳои оянда сухан меронем, ташкилотҳои қарзӣ ба мизочони худ пешниҳоди фаъолонаи хизматрасонии «Интернет-бонкинг»-ро ба роҳ монданд.

Интернет-бонкинг – хизматрасоние мебошад, ки он ба соҳиби суратҳисоби бонкӣ идоракунии суратҳисоби худро ба воситаи интернет имконият медиҳад. Дар маводҳои Википедия, инчунин мафҳуми

интернет-бонкинг чунин омадааст: «Интернет-бонкинг – ин номи умумии технологияи фосилавии хизматрасонии бонкӣ буда, имконияти дастрасӣ ба суратҳисобҳо ва амалиётҳоро (аз рӯи онҳо) дар дилхоҳ вақт ва аз дилхоҳ компютере, ки ба интернет пайваст мебошад, медиҳад».

Кӯшишҳои аввалини татбиқи хизматрасонии «интернет-бонкинг» дар солҳои 80-уми асри гузашта шуда буданд. Вале сатҳи рушти технологияи онвақта, барои ташкил намудани чунин маҳсулоти бонкие, ки ба мафҳуми ҳозиразамони «интернет-бонкинг» пурра мувофиқ бошад, имкон надод. Дар нимаи дууми солҳои 90-уми асри XX бонкҳо ба хизматрасонии бонкие шурӯъ намуданд, ки ба мафҳуми ҳозиразамони «интернет-бонкинг» пурра мувофиқ буд. Дар солҳои минбада хизматрасонии мазкур аз тарафи бонкҳо мукамал гардонида шуд, ки ба ҳолати имрӯза он дар байни мизочон хеле машҳур гардид ва онҳо ба бартариятҳои «интернет-бонкинг» сазоворона баҳо доданд.

Истифодабарии қулай, имкониятҳои васеъ ва фаврӣ, озод будан аз иштироки шахсӣ дар бонк, дастрасии шабонарӯзӣ ва идоракунии суратҳисоби бонкии худ интернет-бонкингро хизматрасонии «нодири» бонкҳо гардонд.

«Тадқиқотҳои ширкати консалтингии BCG нишон доданд, ки хизматрасони фосилавӣ арзиши ҳар як амалиётро ба ҳисоби миёна ба андозаи 14% кам мекунад. Аз рӯи таҳлилҳои ширкатҳои Booz, Allen & Hamilton – коркарди дастии амалиёти бонкӣ – 1 доллар, транзаксияи «банкоматӣ» – 25 сент ва арзиши амалиёти тавассути интернет гузаронидашуда, барои бонк ҳамагӣ 1 сентро ташкил медиҳаду ҳалос^{lxviii}.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2020 аз 19-то бонк, фақат 9-тои онҳо ба мизочони худ хизматрасонии интернет-бонкинг пешниҳод менамуданду ҳалос.

Сабабҳои асосии пешниҳод накардани хизматрасонии «интернет-банкӣ» инҳо ба ҳисоб мераванд:

➤ Анҷом додани сармоягузори калон дар марҳилаи аввал. Харидорӣ намудани барномаи тайёр, ё ин ки кор карда баромадани барномаи худӣ сармоягузори калонро талаб менамояд. На ҳамаи банкҳои кишвар, хусусан банкҳои хурд, чунин имкониятро доранд.

➤ Сатҳи пасти саводнокии молиявии мизочон;

➤ Миқдори ками хизматрасониҳо ва нуқтаҳои қабули пардохтҳо тавасути интернет-банкӣ.

Барои пайваст шудан ба хизматрасонии интернет-банкӣ, зарур аст:

1. Суратҳисоб доштан дар банк. Агар Шумо суратҳисоби банкӣ надошта бошед, Шумо ба хизматрасонии интернет-банкӣ пайваст шуда наметавонед.

2. Мавҷуд будани хизматрасонии интернет-банкӣ дар банке, ки Шумо дар он суратҳисоб доред. Агар дар банк хизматрасонии мазкур набошад, он гоҳ шумо, мувофиқан, аз хизматрасонии интернет-банкӣ истифода бурда наметавонед.

3. Агар банке, ки дар он Шумо суратҳисоб доред, ин намуди хизматрасониро дошта бошад ва он ба Шумо лозим бошад, он гоҳ Шумо бояд ба таври хаттӣ ба банк (ё ки ба дилхоҳ шӯъбаи он) муроҷиат намоед ва созишнома бандед.

4. Баъди ба имзо расидани созишнома банк ба Шумо идентификатори шахсӣ (номи истифодабаранда ва ё логин) ва барои дастрасӣ ба барнома парол медиҳад. *Парол ба Шумо бояд дар шакли мӯҳр карда шуда, яъне маҳкамкардаишуда, дода шавад.*

5. Инчунин, хангоми пур кардани ариза барои ба Шумо пешкаш намудани хизматрасонии интернет-

бонкинг, калимаи кодие пурсида мешавад, ки он, хангоми телефонӣ мурочиат намудан ба бонк, зарур аст.

Бартариятҳо ва норасогиҳои интернет-бонкинг дар чадвали 8.2.1 оварда шудаанд.

Чадвали 8.2.1

Бартариятҳо ва норасогиҳои интернет-бонкинг

Бартариятҳо	Норасогиҳо
Шартҳои мувофиқ барои мизоч: ➤ Воқеан (чисман) дар бонк будан зарурият надорад; ➤ Барои иҷро намудани амалиёти бонкӣ дар навбат истодан зарурият надорад	Худхизматрасонӣ. Агар дар бонк гузаронидани пардохтҳоро корманди бонк амалӣ намояд, дар барномаи интернет-бонкинг бошад, мизочро лозим меояд, ки худаш пардохтҳоро мустақилона амалӣ намояд
Дастрасӣ ба речаи 24/7, яъне 24 соат дар шабонарӯз ва 7 рӯз дар ҳафта. Бо дарназардошти он, ки вақти корӣ дар бонкҳо маҳдуд аст ва речаи бегоҳирӯзии кор танҳо аз тарафи баъзе бонкҳо ташкил карда шудааст ва он ҳам бошад, асосан фақат дар пойтахт, дар ин ҳолати интернет-бонкинг яке аз воситаҳои самараноки дастрасӣ ба суратҳисоби худ мебошад. Инчунин, доштани дастрасии доимӣ ба суратҳисоби худ, барои самаранок амалӣ намудани назорат аз болои он, имконият медиҳад	Алоқаҳои ҷисмонӣ ва эҳсосӣ кам мешаванд. Мафҳуми «муносибати алоҳида» дар интернет-бонкинг ба ҷойи дуҷумла меравад, чунки дар ин ҷо алоқаи «зинда» бо корманди бонк вучуд надорад
Шартҳои қулай (арзиши хизматрасонӣ) нисбати амалиётҳое, ки онҳо дар бонк амалӣ мешаванд (чисман)	Бехатарӣ. Чун дигар барномаҳо, интернет-бонкинг ҳам гирифтори хавф шуда метавонад. Аз байни онҳо «фишинг»-ро махсусан қайд кардан мумкин аст. Қаллобӣ хангоми аз мизоч гирифтани маълумотҳои бонкии ӯ хангоми ворид шудан ба сомонаҳои «қалбакии» бонкҳо, ки аз тарафи қаллобон сохта шудаанд
Маълумотнокиӣ. Ба таври фаврӣ аз бонк гирифтани маълумотҳои тозатарин, инчунин маълумот дар бораи маҳсулотҳои нави бонкӣ ва хизматрасониҳо	

Хизматрасонии интернет-бонкинг ба мизоч имконият медиҳад, ки амалиётҳои зеринро иҷро намояд:

1. Пардохти хизматрасонӣ (қариб ҳамаи намудҳое, ки бонк бо онҳо созишнома дорад).

2. Зиёд кардан/кам кардани ҳисобҳои корти пластикӣ.

3. Гирифтани маълумот (дар шакли электронӣ) дар бораи амалиётҳо аз рӯи ҳисоби худ.

4. Амалиётҳои асъории ғайринақдӣ (харид, фурӯш, мубодила).

5. Кушодани суратҳисобҳо (ба шарте, ки Шумо дар ин бонк суратҳисоб доред). Интиқоли маблағҳо аз як суртҳисоб ба дигар.

6. On-line хабаррасонӣ дар бораи воридшавии пардохтҳо.

7. Амалиётҳои дохилибонкӣ ва байнибонкӣ (номгӯи онҳоро ҳар як бонк худаш ташкил менамояд).

Арзиши амалиёт ба воситаи интернет-бонкинг гузаронидашуда аз навъи амалиёт ва сиёсати нархгузории ҳар як бонк вобаста аст. Амалиётҳои ройгон низ ҷой доранд.

Дар ёд доред!!!

Пеш аз имзо намудани созишномаи хизматрасонии интернет-бонкинг Шуморо зарур аст, ки ба тарофаҳо ва номгӯи турраи амалиётҳое, ки Шумо метавонед амалӣ намоед, шинос шавед

Бо мақсади ҳифзи муштариён аз қаллобӣ, дуздӣ ва дигар ҳукуквайронкуниҳои ба хизматрасонии фосилавии бонкӣ алоқамандбуда, аз ҷониби ташкилоҳои қарзӣ бояд чунин талаботҳои ҳадди ақалли беҳатарӣ татбиқ карда шаванд:

- истифодаи ҳуруфчини экранӣ;
- истифодаи протоколҳои шабакавии ҳифзшуда;

- татбиқи механизми пешгирии ба таври қаллобона иваз кардани саҳифаи сервери интернет бонкинг;
- истифодаи мушаххаскунии бисёромила;
- татбиқи сиёсати истифодабарии гузарвожаҳои мураккаб ва мунтазам иваз кардани онҳо;
- истифодаи механизми пешгирии ба таври автоматӣ ошкор кардани гузарвожаҳо;
- истифодаи механизми манъи пайвастшавӣ бо сервери интернет бонкинг ҳангоми бефаъолияти истифодабаранда дар муддати вақти муайян.

Аз тарафи истифодабарангони интрнет-бонкинг, низ, талаботҳои бехатарӣ бояд риоя карда шаванд:

1. Баъди гирифтани логин ва парол (аз бонк) Шумо бояд пароли худро иваз намоед. Ивази паролро Шумо бояд аз тарафи худ амалӣ созед ва пароли навро ягон кас ба ғайр аз Шумо набояд донад.

2. Логин ва пароли интрнет-бонкинг Шумо набояд дар як ҷой нигоҳ дошта шавад, дастрасӣ ба ин маълумотро бояд танҳо Шумо дошта бошед.

3. Агар чунин ҳолат ба миён омад, ки Шумо логин ва пароли интрнет-бонкинг худро гум кардед ва ё шубҳае доред, ки ин маълумотҳо ба дигарон дастрас шудаанд, он гоҳ Шумо бояд фавран ба бонк мурочиҳат намуда парол ва логини худро иваз намоед.

Бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, интрнете-бонкинг, дар аксарият ҳолатҳо ба шахсони юридикӣ пешниҳод карда мешавад, чунки барнома дорои имконияти амалӣ намудани аксарияти амалиётҳои бонкиро дорост, ки на ҳамаи онҳо ба шахсони воқеӣ лозим мебошанд. Инчунин, амалӣ намудани амалиётҳо тавассути интернет-бонкинг риояи бехатарии махсусро талаб мекунад, ки ба ворид намудани парол дар сатҳҳои гуногуни ворид намудани маълумот ҳангоми гузаронидани амалиёт вобаста мебошад. Ин, дар навбати

худ ба сарфи вақт барои гузаронидани амалиёт низ вобаста мебошад, ки аз ҳисоби талаботҳои бехатарӣ, бештар сарф карда мешавад. Бо назардошти чунин хусусиятҳои интернет-бонкинг, ки онҳо барои истифодабарандагон – шахсони воқеӣ ноқулай мебошад, ташкилотҳои қарзӣ ба онҳо Бонкинги мобилиро пешниҳод менамояд. Маълумот оид ба бонкинги мобилӣ дар боби оянда муфассал оварда шудааст.

8.3. Бонкинги мобилӣ

Бонкинги мобилӣ – ин низомест (барнома/система), барои гирифтани маълумот оиди суратҳисоби бонкӣ ва идораи он тавассути телефони мобилӣ ё планшет.

Аввалин системаҳои мобилии бонкӣ дар ҷаҳон соли 1999, ҳангоме ки бонкҳои аврупоӣ ба мизочони худ истифодаи ин хизматрасониرو тавассути SMS-паём пешниҳод карданд, пайдо шуд. Ва ҳатто қабл аз ин чунин намуди бонкдорӣ мавҷуд буд, ки ба мизочон имконият медод, то идоракунии пардохтҳоро аз суратҳисоби бонкии худ бо додани супориши телефонӣ ба мутахассиси маркази тамос ба анҷом расонанд.

Бонкдории мобилӣ рӯз то рӯз босуръат маъруфият пайдо мекунад. Ва агар дирӯз барои пардохти пардохтҳои коммуналӣ, андозҳо ва алоқаи мобилӣ истифодаи компютери хонагӣ бо Интернет-бонкинг ё терминал қулай буд, имрӯз бо афзоиши шумораи хизматрасониҳои зудамал, корбарони нозуктабъ мехоҳанд онҳоро аз дилҳо ҷои барои онҳо қулай - аз хона, ҷои кор, ва ё шомгоҳон дар роҳ ба сӯи хона истифода баранд.

Барои иҷрои амалҳо тавассути телефон, мебошад барномаи махсусро насб намуд. Қобили зикр аст, ки

барнома ҳам тариқи Интернет ва ҳам бидуни он кор мекунад.

Бешубҳа, аз бартариятҳои асосии барнома ин қобилияти анҷом додани муомилот бо фиристодани SMS-паём мебошад. Имконияти мазкур ҳангоми набудани Интернет бароҳат буда, имкон медиҳад ҳама гуна амалиётҳои кортиро анҷом диҳад. Қабл аз ин, то дар бозор пайдо шудани смартфонҳо бонкинги мобилӣ хизматрасоние буд, ки фақат тавассути SMS-паём кор мекард.

Имрӯз дорандагони дастгоҳи махсус беамоният ин барномаро зеркашӣ карда метавонад. Функсияҳои ихтисоршудаи барнома имкон медиҳад, ки он дар смартфонҳо насб карда шавад. Барнома барои экрани хурд ва системаи амалиёти дастгоҳӣ қомилан мутобиқ карда шудааст.

Бартариятҳои бонкинги мобилӣ инҳоянд:

1. Ҳар як дорандаи корти пардохтӣ метавонад бидуни зарурияти аз хона баромадан амалиётҳои молиявиро анҷом диҳад. Ин ба он вобаста аст, ки бонки мобилӣ бисёр вазифаҳоро иҷро карда метавонад, масалан:

- Суратҳисоби шахсиро пур намудан ва ба дигар суратҳисобҳо маблағ интиқол додан;
- Дархости маълумотнома дар бораи амалиятҳо аз рӯи суратҳисоб;
- Бастанӣ корт дар ҳолати гум шудан ё дуздида шудани телефон;
- Харид ва фурӯши ашёи хориҷӣ;
- Пардохти хизматрасониҳои қомуналӣ, интернет, молҳо ва хизматрасониҳо;

2. Инчунин, бо сабаби зиёдшудани маъруфияти сайёҳӣ, хусусан, ба хориҷа бонқдорӣи мобилӣ барои саёҳон яке аз имконияти дастрас мебошад барои

гузаронидани амалиётҳои бонкӣ, масалан интиқоли пул аз суратҳисоби бонкӣ ба суратҳисоби кортӣ.

3. Ҳангоми дархости маълумот оиди амалиётҳои анҷомдодашуда, сана, вақт ва ҷои амалиёт нишон дода мешавад, ки хело қулай аст.

Агар мо дар бораи камбудии сухан ронем, пас яке аз онҳо, ин таъминнопазирии 100%- и ҳифзи иттилоот мебошад. Вақте ки телефон антивирус ё функсияе надорад, ки бо браузер тавассути серверҳои бехатар кор кунад, хатари хуруҷи маълумоти шахсӣ хеле баланд аст. Маълумот инчунин метавонад ҳангоми гум шудан ё дуздии телефон моликияти шахсони сеюм гардад. Агар ин ҳолат рӯй диҳад, ғавран SIM-кортро муҳосира карда, мебояд ҳама гуна хизматрасониҳоро боз дошт.

Барои кам кардани хатарҳои ҷойдошта коршиносони бонк чунин тавсияҳо медиҳанд:

1. Телефони бо системаи амалиёти «шикастанашуда» (прошивканашуда) истифода баред, барномаи антивирус насб намоед, ҳангоми насб кардани барномаҳо аз манбаъҳои шубҳанок дар телефонатон эҳтиёт шавед ва шифрро (парол) дар ҷойҳои барои бегонагон дастнорас нигоҳ доред.

2. Ҳангоми «серфинг» аз дастгоҳи мобилӣ дар Интернет, аз ҷумла ба истинодҳои, ки тариқи мактубҳои электронӣ ва паёмҳои SMS аз ирсолкунандагони ношинос ворид шудаанд, диққати махсус дода, онҳоро набояд кушод.

3. Ба қудакон иҷозат набояд дод, ки бо телефоне, ки барномаи бонкӣ насб кардашудааст бозӣ кунанд.

4. Пеш аз телефонро барои таъмир додан, мебояд барномаи бонкро пурра соқит кард.

5. Агар ҳангоми истифодаи бонкинги мобилӣ, хатари датсрасии шубҳанок ба суратҳисобҳои Шумо вучуд дошта бошад, ё дар сурати гум кардани телефони

мобилӣ истифодабарандаро мебояд ҳар чӣ зудтар ба бонк, барои бастанӣ барномаи бонкӣ мурочиат намояд.

8.4. Ҳамёни электронӣ

Ҳамёни электронӣ – воситаи электроники пардохт, микропротсессор (чип), таъминоти барномавии компютери фардӣ, дигар воситаи барномавӣ техникаӣ, ки дар он пулҳои электронӣ нигоҳ дошта шуда, тавассути он интиқоли маблағҳои электронӣ сурат мегиранд.

Таърихи ҳамёнҳои электронӣ аз соли 1972, вақте ки дар ИМА аввалин хонаи қабули чекҳои электронӣ пайдо шуд, оғоз гардид. Қадами навбатӣ дар ворид кардани пули электронӣ ба ҳаёти рӯзмарра сохтани аввалин корти интеллектуалии пешпардохт дар соли 1980 мебошад. Соли 1995, системаи якуми пулҳои электроники «Mondex» таҳия карда шуд ва пас аз чанд сол, ташкили системаҳои пардохтҳои электронӣ қариб ба итмом расид.

Пеш аз насб кардани ҳамёни электронӣ аввал бояд системаи пардохтро интихоб намуд. Онҳо аз ҳамдигар бо як қатор нишондиҳандаҳо фарқ мекунанд, масалан, баъзе ҳамёнҳои электронӣ як намуди асъори электронӣ доранд, дигар бошад, якчандто, баъзеи онҳо қобилияти қабули автоматии пардохти барои молҳо ва ғайраро низ доранд.

Барои сохтани ҳамёни электроники худ, ҳатто аз хона берун шудан ҳам лозим нест. Одатан, муассисаи молиявӣ, ки дар он ҳамёни электроники худро қайд мекунад, дархостҳои зеринро талаб мекунад:

- сканери шиноснома;
- аризаи пуркардашуда;
- рақами телефон.

Раванди бақайдгирӣ чанд дақиқаро талаб намуда, табодули иттилоот тавассути шабакаҳои бехатар сурат

мегирад ва пурра аз байнбарии имкони дуздии маълумоти шахсиро таъмин менамояд. Инчунин, барои таъмини амнияти беҳтари маълумоти шахсӣ ҳангоми ворид шудан ба ҳамаи худ ё анҷом додани амалиётҳои гуногуни молиявӣ илова ба шифр Шумо бояд ба саволи додашуда ҷавоби дуруст диҳед ё рамзи тасдиқро, ки ба телефони Шумо фиристода мешавад, ворид намоед. Чунин тарзи идентификация чун имзои электронии соҳиби ҳамаи нисбат ба пароли бисёрқарата, ки гум кардани он осон аст, бозътимодтар аст.

Бартариятҳои зиёди ҳамаиҳои электронӣ онҳоро аз дигар маҳсулоти бонкӣ фарқ мекунонанд:

1. Бо насби ҳамаиҳои электронӣ, дигар зарурати ба идораи корхона ҳозир шудану дар навбатҳои тӯлонӣ истодан, аз байн меравад. Бақайдгирӣ ва идораи ҳамаи низ фосилавӣ, тариқи интернет сурат мегирад.

2. Ҳамаиҳои электронӣ одатан бо як кишвари мушаххас пайваست набуда, метавонанд дар тамоми ҷаҳон истифода бурда шаванд.

3. Кушодан ва хизматрасонии ҳамаиҳои электронӣ бойгон аст.

4. Барои истифодабарӣ маблағи иловагӣ талаб карда намешавад. Вақте ки Шумо ҳамаиҳои электронии худро мекушоед, Шумо метавонед онро фаромӯш кунед ва онро танҳо дар вақти лозимӣ ба ёд оред. Аммо фаромӯш кардани пӯшидани код дар бонк ё ҳисоби бонкӣ, метавонад ба Шумо мушкilotи зиёдеро орад, аз ҷумла қарздорӣ оид ба хизматрасонии суръатҳисоби бонкӣ/кодӣ.

5. Бо истифода аз пулҳои электронӣ имкон ҳаст ҳама гуна харидҳо ва хизматрасониҳоро пардохт намуд, аз он ҷумла пардохтҳо, ки наметавон аз бонк пардохт кард. Бонкҳо барои корбарӣ дар бозорҳои Ғарб хуб мутобиқат карда нашудаанд, дар ҳоле ки аксари

ҳамёнҳои электронӣ дар ҳама ҷойҳои ҷаҳон қомилан қор мекунамд.

6. Осонии муқодилаи асёр – қун қоида, онҳо нисбат ба бонқҳо арзонтаранд.

7. Маблағ ба ҳамёни электронӣ хеле зуд, қариб фавран пас аз фирисодани он гузаронида мешавад, ба қорти бонқӣ бошад, вақти зиёд лозим аст. Ин бо шумораи қамтари талаботҳо нисбат ба амалиётҳои бонқӣ вобаста мебошад. Набудани рӯзҳои истироҳатӣ ё идҳо низ таъсир мерасонанд.

Ба норасоии ҳамёнҳои электронӣ инҳоро мансуб доништан мумкин аст:

1. Гарҷанде дар солҳои охир бозори тичорати онлайн босуръат рушд меёбад, бисёр мағозаҳо то ҳол қобиляти қабули пули виртуалии пардохтро надоранд. Соҳибони ҳамёнҳои электронӣ баъзан вақти зиёд сарф мекунамд барои дарёфти мағозае, ки дар он моли маъқулшударо тавассути ҳамёни электронӣ пардохт намоянд.

2. Барои харид ё пардохти хизматрасониҳо Шумо бояд таҷҳизоти зарурии техникӣ дошта бошед: қомпютер, ноутбук ё смартфон ва дастрасии доимӣ ба Интернет.

3. Эҳтимоли шикасти ҳамён аз қониби ҳакерон вучуд дорад, зеро ҳакерҳо ба осонӣ ба қомпютери хонагии Шумо ворид шуда метавонанд ва шифрро барои ҳамёнҳои электронӣ пайдо кунанд. Амнияти ҳамён бо шифр таъмин қарда мешавад, ки онро танҳо соҳиби ҳамён бояд донад. Вале дар хотир бояд дошт, ки агар шифр ё дигар маълумотҳои лозима гум шаванд, барқароркунии он хеле мушқил аст ва вақти зиёдро талаб мекунамд.

4. Нисбат ба пулҳои воқеӣ пулҳои электрониро сарф қардан, нисбатан осонтар аст. Нозуқӣ дар он аст, ки

маблағҳои электронӣ нисбати пулҳои қоғазӣ зуд ва бе пушаймонӣ сарф мешаванд.

5. Ҳамёни электронии ба корт пайвастношуда танҳо зимни пайваст будан ба шабакаи Интернет кор мекунад.

6. Агар ҳамён аз идентификация нагузашта бошад, пас ҳангоми фаромуш кардани шифр барқарор кардани душвор мебошад.

Мутахассисон тавсия медиҳанд:

- Агар Шумо дар онлайн мағозаҳои амрикоӣ ё аврупоӣ харидорӣ карданро дӯст медоред, пас ба Шумо он низомҳои пардохтҳои электронӣ, ки танҳо бо сомонӣ ҳисобдоранд, писанд намеоянд.
- Тавсия дода мешавад, ки ҳангоми интиҳоби барнома ҳаққи комиссияи хизматрасониҳо, аз ҷумла интиқоли маблағ ва нақдикунонии онро муқоиса намоед.
- Бояд пешакӣ аниқ намуд, ки оё тавассути банкоматҳо ё терминалҳои пардохтӣ ҳисоби ҳамёнро пурра кардан имконпазир аст ё на. Баъзе аз низомҳои пардохт танҳо интиқолхоро аз телефон ё корти пешпардохт ба ҳамёни электронии худ қабул мекунанд.
- Инчунин ба қароре бояд омад, ки ҳамёни электронӣ ба Шумо лозим аст барои гузаронидани пардохтҳо дар шабакаи Интернет ё инчунин гирифтани пули нақд? Агар ба Шумо аксар вақт пули нақд лозим бошад - бо назардошти он, ки дар мамлақати мо бо корти оддӣ бонкӣ пардохт кардан на ҳама вақт имконпазир аст, ҳамёни электрониро интиҳоб кунед, ки қортҳои худро дошта бошад, ё бо бонки хизматрасони Шумо ҳамкорӣ дорад. Дар акси ҳол, гирифтани пули нақд метавонад душвор бошад.

- Ба тадбирҳои ҳимояи маълумоти шахсӣ дар шабака риоя кунед. Масалан, барои қайд дар ҳамаи электронӣ аз рақами телефони ғайримаммул истифода баред. Хуб мешавад, агар ҳар як суроға ва ҳамаи электронӣ ба рақами алоҳида сабт карда шуда бошад. Ин ба саҳифаҳои иҷтимоӣ низ тааллуқ дорад.
- Дар назар дошта бошед, ки сабуки дар кушодани ҳамаи тарафи дигар ҳам дорад, фарз кунем, агар Шумо ҳама маълумотҳои зарурии барои сохтани «акаунт»-ро гум кунед, барқарорсозии он хеле душвор мешавад.

Ҳамин тариқ, аз хизматрасонии бонкҳои анъанавӣ ба пуррагӣ даст нақашед. Хуб мешавад, агар пасандозҳои худро ба якчанд гурӯҳ тақсим намоед. Масалан, маблағи асосиро дар суратҳисоб нигоҳ дошта, аз он тавассути интернет-мобил-бонкинг пардохт намоед. Барои боқимонда суратҳисобҳо маҳдудияти муайян намудан хуб аст. Барои хароҷотҳои рӯзмарра бошад, метавон аз ҳамаи электронӣ истифода бурд.

Барои маълумот:

Ба санаи 30 июни соли 2020 шумораи умумии ҳамаиҳои электронии таъшилотҳои молиявӣ 705 064 ададро таъшил дод. Дар давоми моҳҳои январ-июни соли 2020 тавассути ҳамаиҳои электронӣ 3 327 634 адад пардохтҳои ғайринақдӣ ба маблағи 189,4 млн. сомонӣ гузаронида шуд

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. Бартариятҳои хизматрасонии фосилавии (электронии) бонкиро номбар кунед.
2. Интернет-бонкинг чист?
3. Барои пайваст шудан ба интернет-бонкинг кадом амалҳоро иҷро намудан зарур аст?

4. *Бартариятҳо ва норасогиҳои асосии интернет-бонкингро гуфта диҳед.*
5. *Бонкинги мобилӣ чист?*
6. *Фарқияти байни бонкинги мобилӣ ва интернет-бонкингро фаҳмонда диҳед.*
7. *Бартариятҳои бонкинги мобилӣ.*
8. *Ҳамёни электронӣ чист?*
9. *Бартариятҳо ва норасогиҳои ҳамёнҳои электрониро номбар кунед.*
10. *Фарқият байни ҳамёни электронӣ ва бонкинги мобилӣ дар чист?*

Адабиёт:

1. Гужина, Г.Н. Банковские инновации для частных клиентов: проблемы и перспективы развития : монография / Гужина Г.Н., и др. — Москва : Русайнс, 2017. — 143 с.
2. Дастурамали № 201 «Дар бораи хизматрасонии фосилавии бонкӣ». №235, аз 26 сентябри с. 2013.
3. Интернет-технологии в банковском бизнесе: перспективы и риски: учеб.- практ. пособие / Ю. Н. Юденков [и др.]. - 2-е изд. стереотип. - М.:КНОРУС, 2015. – 318 с.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои пардохтӣ ва низоми пардохтӣ». №1397, аз 24.02.2017.
5. Новые модели банковской деятельности в современной экономике : монография / Лаврушин О.И. под ред. и др. — Москва : КноРус, 2017. — 167 с.
6. Резник И.А. Электронный банкинг. Монография. Оренбург. 2008. – 160 с.
7. Современные банковские продукты и услуги : учебник / Лаврушин О.И., под ред., Бровкина Н.Е.,

Васильев И.И., Косарев В.Е., Ушанов А.Е. — Москва : КноРус, 2021. — 301 с.

8. Современные платежные системы и технологии: учебник / Криворучко С.В. под ред., Лопатин В.А., Тамаров П.А., Достов В.Л., Какабадзе Т.М., Ревенков П.В., Бердюгин А.А., Шамраев А.В., Шуст П.М. — Москва : КноРус, 2020. — 247 с.

9. Соколинская, Н.Э. Банковская система и новые финансовые технологии - вместе от кризиса к устойчивому развитию : сборник статей / Соколинская Н.Э., Косарев В.Е. — Москва : Русайнс, 2017. — 96 с.

10. Тартиби ҳисобгирӣ ва интиқол додани маблағҳои электронӣ. №130, аз 24.10.2019.

11. Тартиб оид ба ҷалби агентҳои бонкии пардохтӣ ва амалисозии назорати риояи шартҳои ҷалби онҳо. №51, аз 12.04.2018.

БОБИ 9. АМАЛИЁТҶО ТАВАССУТИ ТАҶҶИЗОТҶОИ МАХСУСИ БОНКӢ

- ❖ ХИЗМАТРАСОНИИ БОНКӢ БА ВОСИТАИ БАНКОМАТ;
- ❖ ТЕРМИНАЛ (ИХТИСОРАИ POS);
- ❖ ТЕРМИНАЛИ ХУДКОРИ ХУДХИЗМАТРАСОН;
- ❖ ПАРДОХТҶО ТАВАССУТИ QR РАМЗ (QR КОД)

9.1. *Хизматрасонии бонкӢ ба воситаи банкомат*

Банкомат (баъзан *АТМ* аз забони англисии *Automated teller machine*) – таҷҶизоти барномавию техникии электронӢ, ки барои қабул ва додани маблағҳои нақд ва пешниҳоди хизматрасониҳои дигари ташкилоти қарзӣ бо истифодаи воситаи электронии пардохтӣ пешбинӣ шудааст^{lxix}.

Яке аз намудҳои аввали банкомат, ки аз тарафи Лютер Джорҷ Симдҷан (аз англ. *Luther George Simjian*), хануз, дар соли 1939 ихтироъ шуда буд. Аз ин дастгоҳ пули нақд гирифтани имкон дошт, аммо аз сабабе, ки дастгоҳ бо барномаи бонк пайваст нашуда буд, маблағҳо аз суратҳисоб гирифта намешуданд. Симҷан ихтирои худро ба City Bank of New York барои санҷидани пешниҳод намуд. Мутаассифона, баъди ним сол бонкдорон «банкоматро» бозпас гардониди, хабар доданд, ки ба он ягон зарурият нест. Ихтирои Симҷан

тақрибан ба муддати 30 сол фаромӯш гардида, он танҳо дар охирҳои солҳои 1960 тақмил дода шуд^{lxx}.

Баъдан, соли 1967, дар ноҳияи Энфилд, дар шимолии Лондон (Великобритания) дар шуъбаи бонки британии Barclays банкомате, ки аз он мизочон метавонистанд пули нақд дастрас кунанд, гузошта шуд.

Ихтирокунандаи он шахрванди шотландии Джон Шепард-Баррон буд^{lxxi}. Бинобар набудани имконияти тафтиши мавҷуд будани пули нақд дар суратҳисоби мизоч, маблағи нақдии аз банкомат гирифташаванда бо 10 фунт маҳдуд карда шуда буд. Банкомат «бекортӣ» буд ва пули нақдро ба ивази ваучери (чеки) махсусе меод, ки онро қаблан аз бонк гирифтани лозим буд. Бинобар ҳимояи чекҳо аз сохтакорӣ (қалбакикорӣ) дар чекҳо тамғаи радиоктивии суст, вале барои мизочон беҳатар, ҷой дошт (изотоп C14)^{lxxii}.

Дар соли 1966 муҳандиси шотланди Джеймс Гудфеллоу барои коди махфӣи ҳимояшавандаи иборат аз 4 рақам, Рақами идентификатсионӣ (PIN-код)^{lxxiii} соҳиби патент гардид. Бо мурури замон ПИН-кодҳо барои аз дастрасии беиҷозат ҳимоя намудани суратҳисобҳои бонкӣ ба таври васеъ истифода бурда мешуданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон якумин банкомат дар соли 2003 ғайолияти худро оғоз намуд. Ба санаи 30 июни соли 2020, дар ҷумҳурӣ шумораи банкоматҳо 1096 ададро ташкил дод (ниг. ба ҷадвали 9.1.1)^{lxxiv}.

Ҷадвали 9.1.1

Афзоиши шумораи банкоматҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2014 – 2020)

Ба ҳолати:	2014	2015	2016	2017	2018	2019	30.06.2020
Шумораи банкоматҳо	704	762	799	685	678	878	1096

Намудҳои банкоматҳо. Аз рӯи шумораи амалиётҳо банкоматҳо ба чунин намудҳо ҷудо мешаванд:

➤ *Универсалӣ* (бо доштани маҷмӯи пурраи функцияҳои дастрас). Банкоматҳои ҳозиразамон рӯйхати васеи амалиётҳо пешниҳод менамоянд. Барои мисол, банкоматҳои замонавӣ, ки дар ИМА бомуваффақият кор мекунанд, зиёда аз 125 амалиётҳо иҷро менамоянд (аз ҷумла, қабули пардохтҳои коммуналӣ; пардохти интернет ва бисёр дигар амалиётҳо).

➤ *Махсус* (махсус барои кор бо маблағҳои нақдӣ пешбинӣ шудаанд, вале бо суръати баланд).

➤ Ба ном «*дӯкониҳои ахборотдиҳӣ*» (танҳо барои пешниҳод намудани хизматрасониҳои ахбороту маълумотдиҳӣ).

Дар Тоҷикистон намудҳои асосии банкоматҳо ин банкоматҳои махсус ба ҳисоб рафта, банкоматҳои универсалӣ қариб ки нестанд. Қабули пардохтҳо асосан тавассути терминалҳои пардохтӣ амалӣ карда мешаванд.

Бартариятҳо ва норасогиҳои асосии банкоматҳои махсусро дида мебароем (ниг. ба ҷадвали 9.1.2).

Ҷадвали 9.1.2.

Бартариятҳо ва норасогиҳои банкоматҳои махсус

Бартариятҳо	Норасогиҳо
➤ Речаи кории банкоматҳо (берун аз иншоот ҷойгир набуда) – 24/7, яъне шабонарӯзӣ, 7 рӯз дар ҳафта; ➤ Талаботи ҳуччатҳо вучуд надоранд. – Барои он ки пул аз банкомат гирифта шавад, ягон намуд ҳуччат лозим нест; ➤ Навбатҳои калон, одатан, нестанд	➤ Макони ҷойгиршавии банкомат метавонад барои мизочон ноқулай бошад; ➤ Муқаррар шудани маблағи максималӣ барои ҳар як амалиёт; ➤ Эҳтимолияти аз кор баромадан бо сабабҳои техникӣ

Чораҳои бехатарӣ ҳангоми гузаронидани амалиёт ба воситаи банкомат:

1. Ба намуди берунии банкомат диққат диҳед. Оё дар он ягон чизи ғайримуқаррарӣ нест? – Ягон нишонаҳои шубҳаовар, ки Шумо онҳоро пештар надида будед. Масалан, дар клавиатура таҷҳизоти иловагӣ насб карда шудааст, ки он пештар набуд, экрани холӣ, ё ин ки дар он мавҷуд будани дастурамалҳои ғайримуқаррарӣ. Дар ин ҳолат тавсия дода мешавад, ки аз истифодаи ин банкомат худдорӣ намоед.

2. Агар имконият бошад, аз банкоматҳое, ки бевосита дар бинои бонк ва ё дар шӯъбаҳои он ҷойгиранд истифода намоед.

3. Чораҳои махфиятиро риоя намоед. Дар ҳолати дар банкомат навбат будан, боварӣ ҳосил намоед, ҳеҷ кас нигоҳ намекунад, ки Шумо чӣ тавр паролро ҳуруфчинӣ менамоед.

4. Агар банкомат ба таври автоматӣ ва осонӣ корти шуморо қабул накунад, он гоҳ онро ба зӯрӣ ворид намудан лозим нест.

5. Махфияти парол (PIN-код) бояд аз тарафи Шумо пурра таъмин карда шавад. Қаллобон нақшаҳои гуногунро истифода мебаранд, ки миёни онҳо истифодабарии номи бонк, ё ин ки аз номи он баромад кардан ба мақсади ба даст овардани пороли Шумо.

Дар ёд доред!!!

Агар ягон кас рақами пароли корти (PIN-коди) Шуморо пурсад, эҳтимолияти он, ки ӯ қаллоб аст, баланд мебошад!

6. Ҳангоми истифодаи банкомат, аз ёрии шахси бегона истифода набаред. Агар мушкิลҳо пайдо шаванд, кӯшиш намоед амалиётро бекор намуда, корти худро аз

банкомат гиред. Дар ҳолате, ки агар корт маҳкам шавад, ба хадамоти дастгирии мизочони бонк муроҷиат кунед. Ба бонк телефон карда, дар бораи мушкилҳои худ хабар расонед ва корти худро муҳосира (блок) намоед.

7. Дар банкомат бояд маълумот оид ба мансубияти банкомат ба ташкилоти қарзӣ, нишонҳои низомҳои пардохте, ки қортиҳои онҳо аз ҷониби банкомат ё терминал қабул мегарданд, рақамҳои телефонӣ барои тамос, инчунин, телефонҳои шӯъбаи наздиктарини милитсия барои дар ҳолатҳои ғавқулода муроҷиат намудан, ҷойгир карда шавад.

8. Амалиётҳои худро назорат кунед. Расидҳоро нигоҳ доред ва ҳармоҳа онҳоро бо рӯйнависи суратҳисоби бонкиатон муқоиса намоед.

9. Меёри (лимит) муқаррар намоед. Бо мақсади андешидани чораҳои иловагии беҳатарӣ, меёри рӯзонаи гирифтани маблағро аз қорти муқаррар намудан мумкин аст. Ноқулайӣ дар он аст, ки ҳангоми зарурият Шумо наметавонед аз меёри зиёд маблағ гиред, то он вақте ки ин меёри бекор, ё ин ки иваз нашавад.

10. Агар Шумо банкомати дигар бонкро истифода намоед, он гоҳ аз Шумо комиссия барои хизматрасонӣ (метавонад) гирифта мешавад (вобаста аз намуди қорти). Тавсия дода мешавад, ки тарафаҳоро бодиккат омӯzed.

11. Як қатор бонкҳо банкоматҳоро дар биноҳои махсус ҷойгир мекунанд, ки дастрасӣ ба онҳо истифодаи қортро талаб менамояд (ба ҷои калид), бидуни ягон ҳел талаботҳои иловагӣ ворид намудани PIN-код. Агар, барои ворид шудан ба бинои мазкур, аз Шумо PIN-код пурсида шавад, он гоҳ зарур аст, ки қортро гирифта, дигар онро ворид накунад.

12. Агар Шумо аз хизматрасонии банкомат шабона истифода баред, кӯшиш намоед, ки банкоматеро интиҳоб

кунед, ки гирду атрофи он ба кадри кофӣ бо равшанӣ таъмин бошанд.

13. Баъди гирифтани пул аз банкомат, онҳоро ҳисоб накунад. Дар хотир дошта бошед, ки қисми зиёди банкоматҳо дар чойҳои чамъиятӣ гузошта шудаанд, ки онҳо шумораи зиёди одамон чамъ мешаванд. Беҳуда диққатро ба худ ҷалб накунад.

14. Агар дар вақти истифодабарии банкомат он аз кор монад (ҳолати вайроншавӣ, ё ки ҷаҳиши қувваи барқ) ва банкомат корти шуморо фурӯ барад, он гоҳ шуморо зарур аст, ки ба бонк занг зада, онро муҳосира намоед. Баъд аз он ба бонк омада, ариза нависед ва бонк корти шуморо баргардонида медиҳад (давраи баргардонидан дар шартнома навишта шудааст).

9.2. Терминал (ихтисораи POS)

Имрӯзҳо як қисми нуктаҳои савдо: мағозаҳо, тарабхонаҳо, қаҳвахонаҳо, меҳмонхонаҳо ва ғ. бо таҷҳизоти махсус барои гузаронидани пардохтҳои ғайринақдӣ насб гардидаанд. Ин таҷҳизот POS-терминал (аз заб.анг гирифта шуда, маънояш. «Point of Sale» – нуктаи савдо) ном доранд.

Терминал (ихтисораи POS – терминал мутобиқи амалияи байналмилалӣ) – таҷҳизоти барномавӣю техникий электронӣ, ки барои хондани маълумот аз корти пардохтии бонкӣ, таҳия, интиқол ва қабул намудани хабар дар бораи амалиёт бо кортҳо ба/аз низоми пардохтии дахлдор, имкон медиҳад.

POS-терминал одатан аз монитор, блоки системавӣ, дисплей, клавиатура, ҳисобкунаки корт, дастгоҳи чопӣ, қисми фискалӣ ва таъминнокии барнома, инчунин интерфейси корбарӣ таркиб ёфтааст.

Дар ҳама нуктаҳои савдо, ки имконияти қабул кардани пардохти ғайринақдиро ба воситаи кортҳои бонкӣ доранд, дар назди хазина ё даромадгоҳ часпакҳо бо ишораи низоми пардохтии қабулшаванда часпонида шудаанд.

Раванди пардохт кардани маҳсулот ва хизматрасонӣ бо кортҳои пардохтии бонкӣ хеле осон буда, якчанд сония тӯл мекашад. Ҳамин ки корт ба POS-терминал монда шуд, раванди муайян кардани соҳиби корт бо воситаи ворид намудани Пин-рамз (код) оғоз мешавад. Барои гузаронидани пардохт барои маҳсулот ва хизматрасонӣ низом тафтиш мекунад, ки ҳисоби корт кифоя аст ё не, пас ба дастгоҳ дар бораи гузаронидан ё рад кардани пардохт огоҳӣ равон карда мешавад.

Афзалиятҳо: **Афзалияти аввал** ин кам кардани мӯҳлати ҳисоббаробаркунӣ байни харидор ва фурӯшанда аст, чун қоида, он 2-3 сонияро мегирад. Ин барои кам кардани навбат дар хазинаҳо кӯмак мерасонад, зеро хазиначиро эҳтиёҷ барои дубора ҳисоб кардан нест.

Бартарии дуюм – имконияти иштирок дар барномаҳои ҳавасмандкунӣ мебошад. Аксар бонкҳо, инчунин низомҳои пардохт истифодаи кортҳои бонкиро дар мағозаҳои шарикони худ ҳавасманд мекунанд. Дар баъзе ҳолатҳо, ин барои ҳам дорандагони корт ва ҳам дорандагони нукта метавонад муфид бошад.

Рушди босуръати технология дар ҷаҳони молиявӣ зарурати истифодаи чунин намуди пардохтро ба мисли пардохтҳои ғайринақдӣ тақозо мекунад. Имконияти гузаронидани пардохт тавассути таҷҳизотҳо ба монанди POS-терминалҳо қадами муҳим барои рушди пардохтҳои ғайринақдӣ дар мамлакат мебошад.

9.3. *Терминали худкори худхизматрасон*

Терминали худкори худхизматрасон – таҷҳизоти барномавию техникии электронӣ, ки барои қабули маблағҳои нақд ва анҷом додани пардохтҳо ба ташкилотҳои коммуналӣ, операторони алоқаи мобилӣ, интернет ва дигар пардохтҳо, бо дарназардошти қонунгузори амалкунанда, инчунин барои анҷом додани ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ бо истифодаи қортҳои пардохтии бонкӣ ва дигар воситаҳои электронии пардохтӣ пешбинӣ шудааст.

Зиёда аз 10 сол аст, ки дар соҳаи хизматрасонӣ, терминалҳои пардохтӣ қои намоёнро ишғол мекунанд. Қуттиҳои хурд, ки дар марказҳои савдо ва дар толори супермаркетҳо ҷойгир шудаанд, ба Шумо кӯмак мерасонанд, ки ҳама гуна пардохтҳоро зуд ва бе ҳуҷҷатҳои нолозим пардохт кунед. Шумораи хизматрасониҳои пешниҳодшаванда хеле гуногунанд. Тавассути он Шумо метавонед ҷаримаҳо, пардохтҳои коммуналӣ, интернет ва хизматрасониҳои мобилиро пардохт кунед, суратҳисобҳоро дар онлайн- бозиҳо, ҳамёнҳои электронӣ ва ғайраро пардохт кунед. Бартарияти асосӣ он аст, ки пул ғавран ба суратҳисоби қабулкунанда мегузарад.

Боз як афзалияти дигар дар низоми терминалҳои пардохт, набудани расидҳои зиёдатӣ мебошад. Онҳоро бо расидҳои хурди ба осонӣ нигоҳдошташуда иваз мекунанд, аксар вақт ҳатто як расид - ҳама ҷузъиёти амалиётҳои иҷрошударо нишон медиҳад.

Аммо, низоми терминалҳои пардохт он қадар мукамал нест. Он камбудӣҳо ва нуқсонҳо дорад, ки баъзан метавонанд нороҳатиҳои зиёдро ба бор оранд.

1. Набояд фаромӯш кард, ки терминал техника аст. Ва табиист, ки техника метавонад баъзан вақт

вайрон шавад. Инчунин шуданаш мумкин аст, ки «бичаспад».

2. Расиди пешниҳодшуда бояд ҳатман то ба пуррагӣ гузаштани маблағ нигоҳ дошта шавад. Дар акси ҳол, баргардонидани маблағ хело мушкил мешавад, дар сурати набудани расид ин кор ғайриимкон аст.
3. Комиссия. Як қисми терминалҳо аз мизочон барои хизматрасонӣ ҳаққи комисионӣ меситонанд. Айни замон, арзиши ҳаққи хизматрасонӣ тавассути терминал тақрибан 1 - 3% аз маблағи пардохтро ташкил медиҳад. Қисми дигари терминалҳо хизматрасаниро ройгон пешниҳод менамоянд. Бояд қайд намуд, ки ситонидани комиссия мувофиқи қонунгузорӣ манъ аст. Аммо, бархе соҳибони терминалҳо фоиз барои хизматрасонӣ истифода мебаранд, ки ин бар ҳилофи қонун мебошад.
4. Иштибоҳи системавӣ. Аён аст, ки барномаҳои бонкӣ кам бар зарари худ ба иштибоҳ роҳ медиҳанд. Терминалҳо низ истисно нестанд. Маъмултарин «хатогии системавӣ»- ин ҳолатест, ки пардохти Шумо ба қабулқунандаи дигар пешбинӣ шудааст, он бошад, ба якчанд пардохтҳои хурд тақсим мешавад. Аз ҳар як пардохт дар алоҳидагӣ комиссия ситонида мешавад.
5. Гуфтан ба маврид аст, ки корношоямӣ дар низом кам во меҳӯрад. Соҳибони низомҳои пардохт эътимоди мизочонро баланд қадр намуда, таҷҳизотҳои худро қатъи назорат мекунанд. Муҳимтар он аст, ки пардохтҳоро дар вақти дилхоҳ пардохт намудан – ин бартарияти назаррастарин аст.

9.4. *Пардохтҳо тавассути QR рамз (QR код)*

QR — ин рамзи махсусест, ки онро камераҳои телефони мобилӣ зуд шинохта, маълумоте ки дар он ворид шудааст, ба монанди ягон матн ё суроғаи сомона, хонда метавонанд. Дар дигар давлатҳо пешрафта рамзҳои QR фаъолона истифода бурда мешаванд. Онҳоро дар купонҳои тахфифӣ, эълонҳо, рекламаҳои чопӣ ва дигар маводҳо дидан мумкин аст.

Дар ҷумҳурии мо истифодаи рамзҳои QR ба наздикӣ шурӯъ шуда бошад ҳам, зуд афзуда истодааст.

Рамзи QR имкон медиҳад, ки дар муддати якчанд сония маълумоти дақиқ гирифта, амалиётҳои пулӣ анҷом диҳанд.

Пардохтҳо бо рамзи QR дар Чин ва Ҷопон ва Осиёи Ҷанубу Шарқӣ хеле маъмул аст, инчунин онҳо аз сабаби суръат, амният ва имконпазириашон дар дигар гушаву канори ҷаҳон маъмул гашта истодаанд. Бартариятҳои ин усули пардохт барои рушди соҳибкорӣ хеле умедбахш аст:

- бо худ гирифтани қорт, пули нақд ҳатмӣ нест, ҳама чизи зарурӣ аллакай дар телефони мобилӣ ҳаст;
- дар муқоиса бо NFC^{lxxv}, барои смартфон ҳеҷ гуна талаботи махсус вучуд надорад, зеро метавон барномаи мобилиро ҳатто дар дастгоҳҳои оддӣ насб кард;
- амният, зеро барои скан кардани рамз ба Шумо лозим нест, ки PIN ва дигар маълумоти махфиро ворид кунед;
- шаффофияти пардохт (пас аз сканкунӣ, ҳама маълумотҳои пардохт дар экран нишон дода мешаванд ва пеш аз пардохт онҳоро метавон тафтиш кард);

- сарфаҷӯӣ барои тиҷорати хурд ва соҳибкорон, зеро ҳаққи пардохт барои QR камтар хоҳад буд;
- кам кардани хароҷот барои соҳибкорон, зеро таҷҳизот барои рамзҳо нисбат ба терминали бонкӣ якчанд маротиба арзонтар аст ва барои кодҳои статикӣ бошад, он тамоман лозим нест.

Норасоии ин технология:

- имкони пардохт аз қори смартфон ва замиаи мобилӣ вобаста аст, ки метавонад, масалан, «часпад» ё дар лаҳзаи пардохт алоқаи устувор нашошта бошад;
- имкони қаллобӣ ва иваз кардани рамзҳо вучуд дорад (агар онҳо статикӣ бошанд, пас ҳамлагар рамзи фурӯшандаро бо рамзи худ иваз карда метавонад; QRishing дар Интернет таҳия шудааст - фишинг дар асоси QR);
- аз ҷиҳати назариявӣ, QR-кодро метавон дуздид;
- бонкхоро мебояд барномаҳои мобилии худро тақмил диҳанд;
- хароҷоти иловагӣ барои фурӯшандагон: таҷҳизоти кассавӣ, тағйироти барномавӣ.

Ин ҷӣ гуна кор мекунад:

1. Дар аввал Шумо бояд рамзи QR-ро дар расид ё дигар ҳуҷҷати пардохт дарёфт кунед.

2. Ба барномаи мобилӣ ворид гашта, тугмаи «Пардохт бо QR -код» -ро дарёфт кунед. Метавон пиктограммаи мувофиқро пахш намуд ва сканкуниро идома дод.

3. Камераи телефони мобилӣ худкор фурӯзон мешавад. Онро бояд дар болои рамзи QR-код гузошт.

4. Сипас бояд кортеро, ки аз он маблағ пардохт мешавад, интихоб намуд ва тугмаи «Пардохт»- ро пахш кард.

5. Реквизитҳои дар экран пайдошударо муқоиса намудан лозим мешавад: номи қабулкунанда, рақами суратҳисоб, маблағи пардохт. Маълумотҳои қабулкунандаро ҳамунин метавон дастӣ ворид намуд. Агар он автоматӣ пайдо нашавад.

6. Пардохтро тасдиқ кардан. Ҳангоми тасдиқкунӣ, барномаи чеки электронӣ пешниҳод мекунад, ки онро метавон чоп кард ва ё ба суроғи электронии худ ирсол намуд.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. *Банкомат чист?*
2. *Бартариятҳо ва норасоӣҳои банкоматро номбар кунед.*
3. *Хавфҳо ҳангоми истифодабарии банкомат?*
4. *Терминал (иҳтисораи POS) чист ва барои чӣ лозим аст?*
5. *Бартариятҳои терминал (иҳтисораи POS) номбар кунед.*
6. *Терминали худкори худхизматрасон аз терминал (иҳтисораи POS) чӣ фарқ мекунад?*
7. *Норасоӣҳои терминали худкори худхизматрасонро номбар кунед.*
8. *QR рамз (код) чист?*
9. *Технологияи QR рамз (код) чӣ тавр кор мекунад?*
10. *Норасоӣҳо ҳангоми пардохт тавассути QR рамз (код)?*

Адабиёт:

1. Гужина Г.Н. Банковские инновации для частных клиентов: проблемы и перспективы развития : монография / Гужина Г.Н., и др. — Москва: Русайнс, 2017. — 143 с.
2. Дастурамали № 201 «Дар бораи хизматрасонии фосилавии бонкӣ». №235, аз 26 сентябри с. 2013.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои пардохтӣ ва низоми пардохтӣ». №1397, аз 24.02.2017.
4. Новые модели банковской деятельности в современной экономике : монография / Лаврушин О.И. под ред. и др. — Москва : КноРус, 2017. — 167 с.
5. Резник И.А. Электронный банкинг. Монография. Оренбург. 2008. – 160 с.
6. Современные банковские продукты и услуги : учебник / Лаврушин О.И., под ред., Бровкина Н.Е., Васильев И.И., Косарев В.Е., Ушанов А.Е. — Москва : КноРус, 2021. — 301 с.
7. Современные платежные системы и технологии: учебник / Криворучко С.В. под ред., Лопатин В.А., Тамаров П.А., Достов В.Л., Какабадзе Т.М., Ревенков П.В., Бердюгин А.А., Шамраев А.В., Шуст П.М. — Москва: КноРус, 2020. — 247 с.
8. Соколинская Н.Э. Банковская система и новые финансовые технологии - вместе от кризиса к устойчивому развитию : сборник статей / Соколинская Н.Э., Косарев В.Е. — Москва : Русайнс, 2017. — 96 с.
9. Тартиби ҳисобгирӣ ва интиқол додани маблағҳои электронӣ. №130, аз 24.10.2019.
10. Тартиб оид ба ҷалби агентҳои бонкии пардохтӣ ва амалисозии назорати риояи шартҳои ҷалби онҳо. №51, аз 12.04.2018.

БОБИ 10. КОРТҲОИ ПАРДОХТИИ БОНКӢ

- ❖ ҲИСОББАРОБАРКУНИҲОИ ҒАЙРИНАҚДӢ;
- ❖ КОРТҲОИ ПАРДОХТИИ БОНКӢ:
БАРТАРИЯТҲО ВА НОРАСИҲО;
- ❖ НАМУДҲОИ КОРТҲОИ
ПАРДОХТИИ БОНКӢ;
- ❖ БЕҲАТАРИИ КОРТҲО: ТАВСИЯҲО
ВА ЧОРАҲОИ ЗАРУРӢ

10.1. Ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ

Дар замони муосир воситаҳои ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ, дар таҳаввулоти худ, ба зинаи сифатан навақам мегузаранд. Масалан, дар иқтисодиёти Шветсия, аз рӯи маълумоти расмӣ, пули нақд танҳо 3% ҳаҷми умумии муомилоти пулиро ташкил медиҳад, дар ИМА бошад ин рақам дар сатҳи 7% қарор дорад. Шумораи зиёди кишварҳо ҳоло тадричан аз ҳисоббаробаркуниҳои нақдӣ ба усулҳои нисбатан мусоид, арзон ва самараноки муомилоти ғайринақдӣ мегузаранд.

Афзалиятҳои асосии ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ дар чист?

Осонӣ. Яке аз афзалиятҳои пардохтҳои ғайринақдӣ, хоҳ кортҳои пардохтии бонкӣ ё дигар усулҳои

ҳисоббаробаркунӣ тариқи воситаҳои электрони пардохт бошад, ин осонии истифодаи онҳост. Зарурати бо худ ҳамроҳ гирифта гаштани маблағи калони пул аз байн рафта, ҳамзамон имкони ғайринакдӣ пардохтани нархи моли харидашуда дар дохил ва хориҷи мамлакат зиёд шуда истодааст. Ҳар дафъа пули нақд гирифтани, майда кардани пулҳои калон ё бақияпулӣ бо танга гирифтани зарурат ва маъно надорад. Масалан, барои дорандагони қортҳои пардохтии бонкӣ умуман шарт нест, ки ҳатман аз банкомат пули нақд гиранд, балки кифоя аст, ки дар мағоза (дар ҷойҳое, ки қорт қабул мекунам), барои хизматрасонии коммуналӣ ё мобилӣ ва ғайра пардохтро тариқи ғайринакдӣ анҷом диҳанд.

Гирифтани маблағи нақд аз суратҳисобҳои қортӣ дар нуқтаи хизматрасонӣ ва ё февран фиристодани пул аз суратҳисобҳои қортӣ ба шиносҳо ва наздикони дар масофаи дур буда, низ имконпазир гардид.

Бехатарӣ. Воситаҳои ҳисоббаробаркунии ғайринакдӣ ҳангоми дуруст истифода шудан тарзи нисбатан бехатари пардохти мол ё хизматрасонӣ мебошанд. Якум, онҳо имкон медиҳанд, ки ҳамроҳи худ нақдинаи зиёд гирифта нагардед ва дар хусуси бехатар нигоҳ дошта шудани онҳо дар ташвиш набошем. Дуюм, дар сурати гум шудани (дуздӣ, гумшавӣ, нобудсозӣ ва ғ.) ҳамён, пули нақдро яқинан баргардонидан душвор аст, дар ҳоле ки маблағҳои дар суратҳисоби қорти пардохтии бонкӣ ё дар ҳамёни электронӣ бударо зуд бастан мумкин аст. Камтар будани хавфи гумшавии маблағи пулӣ ва имконияти барқарорсозии он ба соҳиби маблағ дар ҳимояи онҳо боварӣ мебахшад.

Назорату пайгирии хароҷот. Маълумот дар бораи ҳамаи он маблағҳое, ки барои молу хизматрасонии гуногун харҷ мегардад, дар воситаҳои ҳисоббаробаркунии ғайринакдӣ маҳфуз нигоҳ дошта

мешавад. Вақте ки Шумо дар бораи маблағҳои харҷкардаатон маълумот доред, метавонед ба саволи «Пул ба кучо рафт?» ҷавоб пайдо намоед. Ба воситаи корти пардохтии бонкӣ пардохт кардани моли харидашуда – ин воқеан супориши Шумо ба бонк аст, ки аз суратҳисоби Шумо маблағ дода шавад. Бо доштани нусхаи электронии ҳамаи пардохтҳо барои Шумо пайгирию назорат кардани транзаксияи (амалиёти) даркорӣ осонтар мебошад. Масалан, агар моли пулаш додашуда нохост бесифат барояд, имкон аст, ки дар сурати бе ягон асос гашта нагирифтани мол пулатонро бозхост намоед.

Интизоми буҷет. Вақте ки маълумотро дар бораи маблағҳои сарфкардаатон таҳлил мекунед, Шумо метавонед буҷети худро беҳтар пеш бурда, хароҷотҳоятонро пешаки ба нақша гиред. Дар ҳоли ҳозир ба ғайр аз беруннависи суратҳисоби бонкӣ боз замимаҳои мобилӣ ва дигар василаҳо барои пайгирию назорати хароҷот вучуд доранд. Масалан, тариқи СМС – паём (огоҳнома) метавонед бо осонӣ дар бораи маблағ дар суратҳисобатон маълумот гиред. Ин дар навбати худ ба Шумо кӯмак менамояд, ки хароҷоти барзиёдро маҳдуд карда, баръакс, маблағҳоятонро пасандоз ва афзун намоед.

Хизматрасониҳои иловагӣ. Ҳоло хизматрасониҳои иловагии зиёде мавҷуданд, ки онҳоро бонкҳо ва ҳам баъзе муассисаҳои савдою хизматрасонӣ ба хоҳири зиёд кардани боварии муштариён пешниҳод мекунанд. Ба ин метавон барномаҳои таҳфифӣ барои ҳавасмандсозии истифодаи шакли ғайринақдӣ пардохт, пешниҳоди бонусҳо, имконияти истифодаи хизматрасонии хос (дар фурудгоҳҳо, меҳмонхонаҳо ва ғ.), пардохти бефоизи молу хизматрасонӣ ва ғ. дар ҳамаи кишварҳои ҷаҳонро дохил кард.

Бо мақсади рушди низоми пардохтҳои ғайринақдӣ дар иқтисодиёти кишвар вусъат додани истифодаи воситаҳои электронии пардохтӣ ҳангоми ҳисоббаробаркуниҳо аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор «Оид ба тадбирҳои вусъат додани ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ» аз 30 ноябри соли 2018, таҳти №565 тасдиқ гардид ва мутобиқи он вазорату идораҳо, корхонаю муассисаҳои давлатии амаликунандаи хизматрасониҳои пулакӣ ба аҳолии вазифадор шудаанд, ки дар баробари ҳисоббаробаркуниҳои нақдӣ, ба таври ҳатмӣ қабули ҳаққи ҳама намуди хизматрасониҳоро аз аҳолии ба таври ғайринақдӣ бо истифодаи воситаҳои электронии пардохтӣ таъмин намоянд.

Рушди ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ ҳамчун омили инкишофи низоми молиявӣ дар ғанӣ гардонидани буҷети кишвар нақши муҳим дорад. Истифодаи оммавии воситаҳои электронии пардохтӣ ҳангоми ҳисоббаробаркуниҳо (хариди молу хизматрасониҳо) ба шаффоф гаштани чараёнҳои молиявӣ, коҳиш ёфтани ҳаҷми иқтисодиёти ғайрирасмӣ, афзоиши воридоти маблағҳои андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷети давлатӣ, инчунин ба зиёдшавии ҳаҷми амонатҳо мусоидат менамояд.

Аз ҷониби дигар, гузариш ба пардохтҳои ғайринақдӣ ба аҳолии кишвар имконият медиҳад, ки харчи бештар ба хизматрасониҳои пардохтӣ дастрасӣ пайдо намуда, бидуни ташриф овардан ба марказҳои хизматрасонии бонкӣ бо роҳҳои қулай, осон ва босуръат пардохти молу хизматрасониҳоро ба таври фосилавӣ анҷом диҳанд ва вақти худро сарфа намоянд.

10.2. Кортҳои пардохтии бонкӣ: бартариятҳо ва норасиҳо

Корти пардохтии бонкӣ – воситаи пардохтие мебошад, ки тавассути он дорандаи корт бо истифодаи рақами мушаххаскунандаи шахсии худ ва/ё дигар рамзҳое, ки дорандаро муайян менамояд, барои гузаронидани амалиёти аз ҷониби ношир пешбинишуда, ба суратҳисоби бонкӣ дастрасии фосилавӣ дорад^{lxxvi}.

Аввалин кортҳои бонкӣ дар аввали солҳои 50-уми асри гузашта пайдо шуданд. Минбаъд кортҳои бонкӣ мукамал карда шуда, дар солҳои 70-ум, аввал дар онҳо раҳи магнитие пайдо шуд, ки маълумотҳоро дар бораи соҳиби корт ва ҳолати ҳисоби он нигоҳ медошт, баъдан, дар солҳои 90-ум онҳо чипӣ шуданд.

Дар рафти ташкил шудани низоми электронии ҳисоббаробаркуниҳои пулӣ, дар Ғарб, ташкилоти International Standarts Organisation (ISO), созмон дода шуд, ки барои намуди берунаи кортҳо стандартҳои муайяноро кор карда баромад; инчунин, тартиби рақамгузории суратҳисобҳо, формати раҳи магнитӣ; формати маълумотҳое, ки ба соҳиби корт оиди амалиётҳои он фиристода мешаванд. Аъзоёни ISO эмитентҳои калони кортҳо, ба монанди «VISA», «Master Card», «American Express» мебошанд^{lxxvii}.

Аввалин кортҳои пардохтии бонкӣ ва терминалҳо барои гирифтани маблағ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 1998 пайдо гардиданд. Аввалин корти пардохтии низоми пардохтии байналмилалӣ VISA дар соли 2000 бароварда шуд.

Дар айни замон 18,5% аҳолии Тоҷикистон соҳиби кортҳои пардохтии бонкӣ мебошанд.

Шумораи умумии кортҳои пардохтии бонкии интишоршуда аз тарафи бонкҳои ватанӣ, ба санаи 30 июни соли 2020 ба 2 640,8 ҳаз. дона расид.

Аз рӯи *таъиноти функционалӣ* кортҳо ба намудҳои зерин ҷудо мешаванд:

- кортҳои кредитӣ – корти пардохтии бонкие, ки тавассути он доранда метавонад маблағҳои пулии аз ҷониби ташкилоти қарзии молиявӣ дар шакли қарз додашударо истифода намояд;
- кортҳои дебетӣ – корти пардохтии бонкие, ки тавассути он дорандаи корт метавонад маблағҳои пулии дар ташкилоти қарзии молиявӣ нигоҳдоштаашро ё дар доираи меъёри овердрафт, ки дар шартномаи пешниҳоди корт муқаррар шудааст, истифода намояд;
- кортҳо бо овердрафт – қарзи кӯтоҳмуддат барои амалӣ намудани пардохтҳои аз маблағи дар суратҳисоб будаи муштарӣ зиёдтар, ки дар ҳудуди маблағ ва шартҳои шартномаи пешниҳоди корт муайян гаштаанд;
- корти пешпардохт – корти пардохтии бонкие, ки тавассути он доранда дар ҳудуди маблағи пешакӣ пардохтгардида барои гузаронидани амалиёт ҳуқуқ дорад ва дар суратҳисоби умумикардашудаи кортии ташкилоти қарзии молиявӣ ба ҳисоб гирифта мешавад;
- корти беном – корти дебетист, ки аз ҷониби ташкилоти қарзии молиявӣ бе зикри ному насаби доранда дар рӯи корт ба шахсони воқеӣ (ба истиснои хизматрасонии шахсони воқеӣ дар доираи лоиҳаҳои нафақа ва музди меҳнат) бароварда мешавад ва мӯҳлати эътибори ин корт на зиёда аз 18 моҳ мебошад;

- корти маҷозӣ (вертуалӣ) – корти дебетист, ки ба суратҳисоби кортӣ пайваст буда, танҳо барои пардохти мол ва хизматрасониҳо дар шабакаи Интернет пешбинӣ гардида, дар шакли электронӣ бароварда мешавад;
- кортҳои локалӣ (дохилӣ), ки танҳо дар доираи шабакаи терминалии ташкилоти қарзии молиявӣ хизматрасонӣ карда мешаванд;
- кортҳои миллӣ – кортҳое, ки дар доираи шабакаи терминалии иштирокчиёни Низоми пардохтии миллии «Корти миллӣ» хизматрасонӣ карда мешаванд;
- кортҳои байналмилалӣ – кортҳои пардохтии бонкӣ, ки дар доираи шабакаи терминалии ташкилотҳои қарзии молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки узви низомҳои пардохти байналмилалӣ мебошанд, дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он хизматрасонӣ карда мешаванд.

Бартариятҳои истифодабарии кортҳои бонкӣ инҳо ба ҳисоб мераванд:

1. *Дастраси ба суратҳисоб.* Бисёрии банкоматҳо аз рӯи принципи 24/7, яъне 24 соат ва 7 рӯз дар як ҳафта кор мекунанд. Ин маънои онро дорад, ки дорандаи корт набояд дар бораи он, ки вақти корӣ ва рӯзҳои кори бонк маҳдуд мебошанд, хавотир шавад. Дорандаи корт дар дилхоҳ вақти шабонарӯзӣ ва рӯзи ҳафта метавонад аз суратҳисоби худ маблағ гирад (ба шарте, ки дар суратҳисоб маблағ бошад).

2. *Бехатарӣ.* Дар мамлакатҳои тараққикарда корт қариб пурра пули нақдро иваз мекунад ва бо худ доштани маблағи калони нақдӣ зарур нест, ки ин дар навбати худ хавфи гум шудани онҳоро паст мекунад (гум қардани ҳамён бо пул/ва ё дуздӣ шудани он). Дар ҳолати гум

шудан, ё ки дуздӣ шудани корт соҳиби корт метавонад ба бонк занг зада, онро муҳосира (блок) кунад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равандҳои гузариш ба ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ сол то сол авҷ гирифта истодааст. Дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд бисёр нуктаҳои хизматрасонӣ ва савдо имконияти портдохтро тавассути корт пешкаш менамоянд. Мутассифона, имрӯз дар ноҳияҳои дурдаст истифодабарии кортҳо маҳдуд аст, аммо гуфтан зарур аст, ки ин раванд сол аз сол беҳтар шуда истодааст.

3. *Қулай будан.* Чунин бартариҳои корт хеле муҳим мебошад, чунки он кори соҳиби онро амалан осон менамояд, хусусан дар хориҷи кишвар. Якум, боз ҳам зарурияти бо худ гирифтани маблағи калони асъор нест, чунки бо корт метавонед хароҷотҳои худро пардохт намоед. Ташвишҳои ба ивази асъор вобаста, гирифтани ҳуҷҷатҳои оиди ивази асъор ва ғайра нестанд, чунки ин аллакай ташвиши бонк аст. Инчунин, ҳангоми зарурият Шумо метавонед аз суратҳисоби худ дар банкомат озодона пули нақд гиред.

Дар ёд доред!!!

Дар зиёда аз 200 кишварҳои дунё, кортҳои пардохти бонкӣ қабул ва истифода бурда мешаванд

4. *Харид/пардохти хизматрасониҳо тавассути интернет.* Тиҷорат тавассути интернет босуръат тараққӣ карда истодааст. Ҳамасола шумораи интернет-мағозаҳо зиёд шуда, хизматрасонии, ки ба сифати пардохт кортҳои бонкӣ қабул карда мешавад, зиёд шуда истодаанд. Барои мисол, Шумо сафар карданро ба шаҳри Стамбули Туркия ба нақша гирифтед. Шумо метавонед тавассути интернет оромона меҳмонхонаеро, ки барои Шумо мувофиқ (маъқул) аст, интихоб намуда, онро фармоиш (бронирование) карда монед. Ҳангоми

фармоиш намудан, тавассути интернет Шуморо зарур аст, ки рақаи корти худро қайд кунед. Инчунин, Шумо метавонед харидҳои худро тавассути интернет-мағозаҳо амалӣ намоед ва бо корт хариди худро пардохт намоед.

5. *Бонусҳо ва кеш-бэк.* Бо мақсади ғайилона истифодабарии кортҳо аз тарафи дорандагон бонкҳо ва низомҳои байналмиллалии пардохтҳо барномаҳои ҳавасмандкунӣ ва мукофотонидани мизочонро истифода мебаранд. Дар аксар мавридҳо ҳавасмандкунии зерин истифода бурда мешаванд:

- ба бақияи маблағи дар суратҳисоби кортӣ буда ғойизи муайян пардохт мекунад;
- кам кардани нарх ҳангоми пардохт тавассути корт дар шабакаҳои савдо;
- баргардонидани қисми маблағ (кеш-бэк)
- гузаронидани бонусҳо ба дорандагони кортҳо ҳангоми пардохт тавассути корт.

Минбаъд норасогиҳои кортҳои бонкиро дида мебароем.

1. *Музднок будани хизматрасониҳои корт.* Барои истифодаи ҳамаи бароҳатихое (бартариятхое), ки дар боло зикр шуданд, аз дорандаи корт ситонида мешавад. Интишори (барориш) корт дар аксар мавридҳо ройгон (бе пул) аст, вале барои хизматрасонии корт музднок буда, одатан чун ҳаққи хизматрасонии солона (якдағайина, дар як сол) аз соҳиби корт синонида мешавад. Тарофаҳо ва арзиши хизматрасониро ҳар як бонк мустақилона муқаррар менамояд, барои ҳамин Шуморо зарур аст, ки ба тарофаҳои бонк бодикқат шинос шавед.

2. *Маҳдудиятҳои имконияти истифодабарии кортҳо дар минтақаҳо.* Ба ҳолати имрӯза, имконияти истифодабарии кортҳои бонкӣ дар минтақаҳо дар сатҳи паст қарор дорад. Ҳатто дар пойтахт, ки имконияти истифодаи кортҳо нисбат ба дигар шаҳрҳо ва нуқтаҳои

аҳолинишини Тоҷикистон хеле зиёд аст, на ҳамавақт бо корти бонкӣ пардохт кардан мумкин аст.

3. *Маҳдуд будани шумораи банкоматҳо дар минтақаҳо.* Агар дар шаҳрҳои калон, ба монанди Душанбе ва Хучанд, шумораи бакоматҳо барои дар дилхоҳ вақти шабонарӯзӣ ва рӯзи ҳафта гирифтани маблағ имконият диҳанд, вале дар боқимонда шаҳру ноҳияҳо, бинобар кам будани шумораи банкоматҳо мушкилотҳо ҷой доранд.

4. *Хавфи қурбонии қаллобӣ шудан.* Қаллобони ҳозиразамон бо истифода аз техника ва технологияи ҳозиразамон нақшаҳои гуногунро истифода менамоянд.

10.3. Намудҳои кортҳои пардохтии бонкӣ

10.3.1. Кортҳои бонкии байналхалқӣ

Visa, UnionPay ва MasterCard – се низоми пардохтии калонтарини ҷаҳонӣ мебошанд. Кортҳои онҳо қариб дар ҳама кишварҳои ҷаҳон хизматрасонӣ карда мешаванд. Ба онҳое, ки ба кишварҳои Осиё сафар мекунанд, тавсия дода мешавад, ки бо худ корти UnionPay гиранд, ба Аврупо беҳтар аст бо худ MasterCard ва дар ИМА бошад – VISA дошта бошанд. Дар инҷо метавонад саволҳое ба миён ояд: ... Барои чӣ маҳз ин ё он корт дар ин ё он кишвар беҳтар ва ғайра аст? Барои чӣ як кортро наметавон дар тамоми дунё истифода бурд? – Ба ин саволҳо, дар поён, ҷавобҳо оварда шудаанд.

Низоми пардохти байналмилалӣ VISA. Кортҳои бонкӣ, ки аз ҷониби низоми пардохти байналмилалӣ VISA хизматрасонӣ карда мешаванд, дар ҷаҳон хеле маъмуланд. Имрӯз он яке аз кортҳои

маъмултаринест, ки барои пардохтҳо қариб дар тамоми дунё истифода бурдан мумкин аст. Мисли дигар кортҳо, корти VISA асосан барои пардохтҳои ғайринақдӣ пешбинӣ шудааст.

Лоихаи VISA аз ҷониби ташкилоти молиявии Bank of America дар робита бо интишори кортҳои кредитии он бо номи BankAmericard дар Калифорния, соли 1956 оғоз ёфта буд.

Баъдтар (соли 1976) ширкати байналмилалии IBANCO ба ширкати VISA International табдил ёфт. Дар ин ҳолат иттиҳодияи миллии эмитентон BankAmericard, номи худро ба VISA USA иваз кард.

Шабакаи ҷаҳонии коркарди пардохтҳои, ки дорандагони кортҳои пардохтии VISA анҷом медиҳанд, як низоми мураккаби муассисаҳои молиявӣ ва коммуникатсионӣ мебошанд. Шабакаи молиявӣ барои коркарди амалиётҳои кортҳои пардохтӣ, ки VisaNet ном дорад, ба низоми байналмилалии пардохт имкон медиҳад, ки дар як сония тақрибан 3 750 амалиётро бо 160 намууди аъзори ҷаҳонӣ анҷом диҳад.

Ҳоло низоми кортҳои пардохтии байналмилалии VISA International ба ассотсиатсияе табдил ёфтааст, ки беш аз 21 000 муассисаҳои молиявиро дар бар мегирад. Вазифаҳои асосии ин ширкат аз баланд бардоштани рақобатпазирии низоми пардохт ва зиёд кардани даромаднокии он иборатанд. Бонкҳои ватанӣ, ки бо ин низоми байналмилалӣ ҳамкорӣ мекунанд, чор намууди кортҳои пардохтии VISA, яъне: Electron, Classic, Gold ва Business интишор мекунанд.

Имрӯз, онлайн-пардохтҳоро бо истифодаи бисёр намудҳои кортҳои VISA ба анҷом расонидан мумкин аст, ки асосиашон инҳоянд:

- VISA Classic Card корти кредитии классикӣ буда, имкон медиҳад, ки барои харид дар ҳама

кишварҳои дунё, ё интернет пардохт ба анҷом расонад;

- VISA Card Prepaid ин корти пешпардохт мебошад, ки тавозуни он пешакӣ дар бонк, ҳангоми бароварда шудан, пур карда шудааст ва амалиётҳо тавассути ин карт дар доираи тавозуни мавҷуда анҷом дода мешавад. Афзалияти карт тартиби соддакардашудаи интишор мебошад.
- Дорандагони кортҳои Visa Gold, Visa Platinum, Visa Signature ва Visa Infinite, ҳангоми пардохт бо ин карт ба имтиёзҳо дар саросари ҷаҳон дастрасӣ пайдо мекунанд (рӯйхати имтиёзҳо дар сомонаҳои бонкҳое, ки бо интишори ин намуд кортҳо машғуланд, оварда шудааст).
- Visa Business – кортҳои корпоративии низоми пардохти байналмилалии Visa буда, махсус барои ширкатҳое пешниҳод шудааст, ки кормандонашон аз номи ширкат пардохтҳоро анҷом диҳанд (хариди мол, пардохти хароҷоти сафар, ҷуброни хароҷоти воситаи нақлиёти ширкат аз ҳисоби ширкат) ҳуқуқ доранд.

Низоми пардохти байналмилалии MasterCard.

Лоиҳаи MasterCard ҳанӯз дар охири солҳои 40-уми асри гузашта оғоз ёфта буд, вақте ки баъзе бонкҳои амрикоӣ ба мизочон ҳуччати махсуси пардохтӣ медоданд, ки вазифаи кафолати бонкиро иҷро мекард (ба монанди кортҳои партохтии ҳозира) ҳангоми пардохти харид (аз тарафи дорандаи ин ҳуччат) дар нуқтаҳои савдои ҷаҳона. Каме дертар (солҳои 70-ум) системаи ICA (ки пештар пайдо шуда буд) MasterCard International номида шуд.

Соли 1988 ширкат бо гурӯҳи EuroCard International шартномаи шарикӣ бааст. Ин қарор имкон дод, ки шумораи иштирокчиёни низоми пардохти байналмилалии MasterCard ба таври назаррас афзоиш

ёбад ва имкониятҳои истифодаи кортҳои пластикӣ васеъ карда шаванд, ки ин рақобатпазирии онро дар байни кишварҳои Аврупо ва дигар минтақаҳои ҷаҳон тақвият бахшид.

Намудҳои кортҳои низоми пардохти:

➤ Maestro – арзонтарин намуди корт (аз байни дигар намуд кортҳои MasterCard) мебошад, ки амалиёт бо он танҳо бо иҷозат (авторизатсия) имконпазир аст.

➤ MasterCard Electronic маҳсулоти корти электрониест, ки аз ҷониби бонки эмитент иҷозат дода шудааст ва асосан барои амалиётҳои дорои хавфи баланд пешбинӣ шудааст.

➤ MasterCard Mass (Standard) – аз ҷониби низоми пардохти байналмилалӣ MasterCard ҳамчун корти оддӣ, бо имкониятҳои «стандартӣ» пешниҳод карда мешавад.

➤ MasterCard Gold – барои муштариёни пешрафта равона карда шудааст. Он хусусиятҳои хосаро дар бар гирифта, хизматрасониҳои иловагӣ аз қабилӣ: суғуртакунонӣ, ивазкунии ғаврии корти пластикӣ ва гирифтани ғаврии нақдинаро дар ҳолати гум шудани он хангоми сафар пешниҳод мекунад.

➤ MasterCard Platinum – одатан бо лимити зиёдтари қарзӣ, хизматрасонии алоҳида аз ҷониби менечери алоҳидаи бонк ва қобилияти истифодаи хадамоти консержии ҷаҳонӣ, имкониятҳои харидкунӣ бо таҳфифҳо ва ғайра фарқ мекунад.

➤ MasterCard World Black Edition – кортҳои эксклюзивии низоми пардохти байналмилалӣ, ки дар он логотипи (нишонаи) MasterCard на дар ранги сурх ва зард, балки дар шакли голограммаи нуқрагин тасвир ёфтааст.

➤ MasterCard Virtual – корти махсусест, барои онҳое, ки аксар вақт дар интернет харид мекунанд. Ин маҳсулот барои ҳисоббаробаркунӣ дар мағозаҳои оддӣ

корношоям аст, инчунин гирифтани пули нақдро дар низоми банкоматҳо ва пардохти онлайн барои брон кардани меҳмонхонаҳо, чиптаҳо, мошинҳо ва ғайра имкон намедихад. Интишори ҷисмӣ ин намуд корт дар намуди корти пластикӣ шарт нест. Аз ин сабаб, бонкҳо, одатан, реквизитҳои анъанавӣи виртуалӣ (рақам, мӯҳлати истифода, рамзи CVC2) пешкаш менамоянд.

➤ MasterCard Corporate – кортҳои корпоративӣи низоми пардохти байналмилалӣи MasterCard буда, махсус барои ширкатҳое пешниҳод шудааст, ки кормандонашон аз номи ширкат пардохтҳоро анҷом диҳанд (харидаи мол, пардохти хароҷоти сафар, ҷуброни хароҷоти воситаи нақлиёти ширкат аз ҳисоби ширкат) ҳуқуқ доранд.

UnionPay International (UPI) – низоми пардохтии ҷинӣ UnionPay International (UPI) бузургтарин ва дар солҳои охир яке аз низомиҳои аз ҳама босуръат рушдёбанда ба ҳисоб меравад. Кортҳои UPI дорои тамоми бартариҳои низоми пардохтҳои ҷаҳонӣ мебошанд, ки онҳо барои пардохти молҳо ва хизматҳо, инчунин гирифтани пули нақд қулай мебошанд.

Кортҳои UnionPay дар 184 кишвари ҷаҳон хизматрасонӣ карда мешаванд ва 4,5 миллиард кортҳо аз ҷониби аъзоҳои ин низоми пардохт интишор шудаанд.

1. Корти дебетӣи UnionPay – корти оддӣ буда дар худ иҷроӣи хизматрасониҳои стандартиро дар бар мегирад. Ин намуди корт имконият медиҳад, ки пардохти харид ва хизматрасониҳоро анҷом диҳад дар сурати будани маблағи кофӣ дар суратҳисоби бонкии дорандаи корт.

2. Корти кредитӣи UnionPay – имконият медиҳад, ки ҳангоми кам будани маблағ дар суратҳисоб, дар ҳудуди лимити кредитӣ, ки бонк ба дорандаи корт муайян мекунад, харид ва пардохтҳоро анҷом диҳад.

Бояд қайд намуд, ки лимити кредитӣ ин қарз мебошад ва одатан ба мӯҳлати то 30 рӯз ва бо фоизи муайян пешниҳод карда мешавад.

3. Кортҳои пешпардохтӣ. Корти пешпардохти UnionPay – воситаи пардохтест, ки пули нақдро иваз мекунад. Одатан, он тайёр буда, хоҳишмандон ҳангоми ба талабот ҷавбгӯӣ будан метавонанд онро дастрас кунанд.

4. Кортҳои мукофотӣ (баландмартаба). VIP-хизматрасонӣ дар фурудгоҳҳо ва имкони истифода беш аз 1000 толорҳои интизории (дар фурудгоҳҳо) беҳтарини дунё, имконияти истифобарии хизмати мошинҳои фурудгоҳ ва дигар намуд хизматрасониҳо пешниҳод менамояд.

Чаро тавсия дода мешавад, ки корти UnionPay-ро ҳангоми сафар ба кишварҳои Осиё бо худ гиред, ба Аврупо беҳтар аст бо худ MasterCard ва дар ИМА бошад - VISA бартарият дорад?

Барои низоми пардохти Visa, асъори асосӣ доллар мебошад. Барои MasterCard, бошад, асъори асосӣ метавонад ҳам доллар ва ҳам евро бошад. Яъне, амалиётҳо метавонанд ё тавассути евро ё тавассути доллар сурат гиранд. Барои UnionPay – асъори ҳисоббаробаркунӣ ин доллар мебошад.

Барои боз ҳам фаҳмотар шудани фарқи асъор дар ҳисоббаробаркунӣ аз мисолҳо истифода мебарем.

1. Ҳисоби Шумо бо сомонӣ аст. Шумо дар Олмон, дар сафари хизматӣ мебошед. Пардохт барои харид бо евро.

Корт Visa: TJS > USD > EUR

MasterCard: TJS > EUR

Хулоса: Дар ин мисол, MasterCard Ҷидаовартар аст чунки мубодила Ҷамағӣ як маротиба амалӣ шуд.

2. Ҳисоби Шумо бо евро. Шумо дар Фаронса, дар сафари хизматӣ, мебошед. Пардохт барои харид бо евро.

Корти Visa: EUR > USD > EUR

Корти MasterCard: EUR

Хулоса: Дар ин мисол, MasterCard бешубҳа фоиданоктар аст – мубодилаи асъор вучуд надорад. Ҳангоми истифодаи корти Visa (дар ин мисол) мубодилаи асъор дукарата ба амал меояд, ки якум мубодиларо низоми пардохт анҷом медиҳад ва дуввумро бонки шумо.

3. Ҳисоби Шумо бо доллар. Шумо дар ИМА, дар сафари хизматӣ, мебошед. Пардохт барои харид бо доллар.

Корти Visa: USD

Корти MasterCard: USD > EUR > USD

Хулоса: Дар ин мисол, Visa фоиданоктар аст – мубодилаи асъор вучуд надорад. Ҳангоми истифодаи корти MasterCard (дар ин мисол) мубодилаи асъор дукарата ба амал меояд.

4. Ҳисоби Шумо бо сомонӣ аст. Шумо дар Шветсия ҳастед. Пардохти харид бо крони шведӣ (Шветсия ба минтақаи евро шомил нест).

Корти Visa: TJS > USD > EUR > SEK

ё ки TJS > USD > SEK

Корти MasterCard: TJS > EUR > SEK

Хулоса: Дар ин мисол, ҳангоми истифодабарии корти MasterCard мубодилаи дукаратаи асър анҷом дода мешавад. Аммо, ҳангоми истифодабарии корти Visa метавонад ду ё се мубодила ба миён ояд. Сабаб дар он аст, ки дар Аврупо аксарияти амалиётҳо бо евро анҷом дода мешавад бинобар ин мубодилаи секарата имконпазир аст.

Хулосаи мисолҳои овардашуда:

Дар Аврупо кортҳои MasterCard -ро истифода бурдан беҳтар аст.

Дар ИМА – кортҳои Visa-ро.

Дар минтақаи Осиё – кортҳои UPI

Дар Тоҷикистон – барои ҳисоббаробаркуниҳои дохили кишвар истифодабарии корти «Корти миллӣ» беҳтар мебошад (муфассал, дар боби оянда).

10.3.2. Кортҳои бонкии «Корти миллӣ»

Таърихи пайдоиши маркази протсессингии миллӣ. Рушди бозори кортҳои пардохт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз роҳҳои кам кардани ҳисоббаробаркуниҳо бо пули нақд ва ривоч додани ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ дар соҳаи пардохтҳои чакана ба ҳисоб меравад.

Амалӣ гаштани протсессинг берун аз қаламрави ҷумҳурӣ ва тобеият аз марказҳои протсессингии хориҷӣ ҳавфҳои ғайриқонунии номунтазами низомро зиёд намуда, метавонад ба беҳатариҳои низоми молиявии ҷумҳурӣ таъсири манфӣ расонад, инчунин боварии аҳолиро ба воситаҳои муосири пардохтӣ ва умуман ба пули миллӣ коста намояд.

То моҳи ноябри соли 2009 дар қаламрави ҷумҳурӣ Маркази протсессингии (МП) «Тоҷқорт» фаъолият мекард. МП «Тоҷқорт» ҳамчун сохтори воҳидии ширкати протсессингии Рукард бо маршрутизатсия ва коркарди иттилоот аз рӯи амалиётҳое, ки дар қаламрави ҷумҳурӣ амалӣ мегаштанд, машғул буд. МП «Тоҷқорт» ба 4 ташкилоти қарзӣ хизматрасонӣ мекард. Инҳо Агроинвестбанк, Амонатбанк, Тоҷпромбанк ва Бонки Эсхата буданд. Бонки миллии Тоҷикистон барои амалиётҳои дохилии ташкилотҳои қарзии иштирокчиён ҳамчун бонки ҳисоббаробаркунӣ хизмат мерасонид. Аммо ширкати протсессингии Рукард бе ягон хабардоркунии пешакӣ бо мактуби худ банкҳоеро, ки дар МП «Тоҷқорт» хизматрасонӣ мешуданд, дар мӯҳлатҳои кӯтоҳ яъне то 14 августи соли 2009 барои гузаштан ба хизматрасонии марказонидашуда водор намуд. Мувофиқи суҳанони намояндаи Рукард аз сабаби ба талаботи беҳатарӣ ҷавобгӯ набудани марказҳои протсессингии минтақавии Рукард, ки МП «Тоҷқорт» яке аз чунин марказҳои протсессингии минтақавӣ буд, қарор оид ба қатъ гардидани фаъолияти МП «Тоҷқорт» қабул гардид. Гузариш ба хизматрасонии марказонидашуда ба ташкилотҳои қарзӣ як қатор душворихоро ба миён овард, ки мебоист дар муддати кӯтоҳтарин ҳал намоянд то, ки хизматрасонӣ ба муштариёни дорандагони қортҳои пардохтии бонкӣ таҳти хатар намонад. Бо дарназардошти хавфҳои бамияномада Бонки миллии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо ташкилотҳои қарзӣ ба Рукард муроҷиат намуда, тамдид намудани мӯҳлати гузариши хизматрасонии марказонидашуда то 31 январи соли 2010 хоҳиш намуд.

Бо масади муҳокима ва ҳалли масалаҳои рушди бозори қортҳои пардохтӣ ва пешгирии хавфҳои дар боло дарҷ гардида аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон ва

ташкilotҳои қарзӣ оид ба дар ҷумҳурий ташкил кардани низоми ягонаи протсессингии қортҳои пардохтӣ қарор қабул карда шуд.

Бо Қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон Нишони Низоми пардохтии миллии «Корти миллий» тасдиқ карда шуд (№173 аз 23 августи с. 2011).

Маркази протсессингии миллий чун инфрасохтор барои коркарди амалиётҳо дар раванди истифодаи қортҳои пардохтии бонкӣ зарур буда, ҳамчун оператори низоми пардохти миллий фаъолият менамояд. Дар маркази мазкур ҳамаи амалиётҳо аз қабили: коркарди иттилоот, амалиётҳои транзаксионӣ ва амалиётҳои молиявӣ бевосита дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад ва новобаста ба низомҳои пардохтии байналмиллалӣ ва марказҳои протсесингии давлатҳои хориҷа фаъолият менамояд. Инчунин дар доираи Низоми пардохти миллий ҳамаи инфрасохтори ташкilotҳои қарзӣ (банкоматҳо ва терминалҳо барои хизматрасонии қортҳои пардохтии бонкӣ) дар зери нишони ягонаи «Корти миллий» муттаҳид мегарданд.

Ташкили Маркази протсессингии миллий, пеш аз ҳама барои рушди низоми ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ (электронӣ) мусоидат намуда, имконияти васеъи истифодаи қортҳои пардохтии бонкиро дар раванди пардохти музди меҳнат, нафақа ва дигар пардохтпулиҳо, ҷамъовариҳои пардохтҳои коммуналӣ (қувваи барқ, об, газ, телефон ва ғ.), гузаронидани гардиши нақдии пул ба ғайринақдӣ шароити мусоид фароҳам меорад.

Маркази протсессингии миллий, ҳамчун оператори Низоми пардохти миллий тавассути қортҳои пардохтии бонкӣ созмон дода шуда, ҳамаи бонкҳои Тоҷикистон иштирокчиёни он мегарданд.

Дар доираи лоиҳаи Низоми пардохти миллӣ, барориши қортҳои пардохтии бонкӣ дар асоси нишонаи ягонаи «Корти миллӣ» ба нақша гирифта буд, ки хизматрасонии онҳо аз ҷониби ҳамаи бонкҳои Тоҷикистон бояд таъмин гардад.

Маркази протсессингии миллӣ, 16 январи соли 2012 дар Бонки миллии Тоҷикистон расман муаррифӣ карда шуд ва фаолияти худро сар кард.

Корти миллӣ. Корти мазкур барои истифодабарӣ дар дохили Тоҷикистон пешбинӣ шуда, ҳамаи амалиётҳои тариқи он бо асъори сомонӣ амалӣ карда мешаванд.

Намудҳои Корти миллӣ:

- қортҳои дебетӣ – қорти пардохтии бонкӣ, ки тавассути он дорандаи қорт метавонад маблағҳои пулии дар ташкилоти қарзии молиявӣ нигоҳдошташро ё дар доираи меъёри овердрафт, ки дар шартномаи пешниҳоди қорт муқаррар шудааст, истифода намояд;
- қорти беном – қорти дебетӣ, ки аз ҷониби ташкилоти қарзии молиявӣ бе зикри ному насаби доранда дар рӯи қорт ба шахсони воқеӣ (ба истиснои хизматрасонии шахсони воқеӣ дар доираи лоиҳаҳои нафақа ва музди меҳнат) бароварда мешавад ва мӯҳлати эътибори ин қорт на зиёда аз 18 моҳ мебошад;
- қорти номӣ – қорти дебетӣ, ки аз ҷониби ташкилоти қарзии молиявӣ бо зикри ному насаби доранда дар рӯи қорт ба шахсони воқеӣ бароварда мешавад ва мӯҳлати эътибори ин қорт на зиёда аз 60 моҳ мебошад.

Афзалиятҳои асосии қорти миллӣ:

- дастрасӣ ба қорт – дар ҳамаи ташкилотҳои қарзие, ки ҳуқуқи интишорро доранд барои хоҳишмандон дастрас мебошанд;

- имконоти пардохтҳои ғайринақдӣ барои пардохти молҳо ва хизматрасониҳо тавассути ҳама гуна POS-терминалҳо дар дохили мамлакат;
- вучуд надоштани мушкилот вобаста ба тағирёбии қурби асъор ва бақияи қортҳо;
- дастрасии шабонарӯзӣ ба пули нақд – гирифтани пули нақд аз ҳама гуна банкоматҳо, дар тамоми ғӯшаҳои кишвар;
- осонӣ – барои дастрас кардани қорт аз мизоч (шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон) танҳо ду ҳуҷҷат лозим: шиноснома ва РМА.
- арзонӣ – нархи қорт нисбат ба қортҳои байналмилалӣ хеле арзон буда – аз 0 то 25 сомониро ташкил медиҳад.
- нархи амалиётҳо:
 - Пардохти молу хизматрасониҳо – 0,00%.
 - Пешниҳоди пули нақд аз АТМ/POS – аз 0,00% то 1,00%.
 - Интиқоли маблағ аз қорт ба қорт - аз 0,00% то 2,00%.

Аз рӯи маълумотҳои БМТ шумораи қортҳо сол аз сол зиёдшуда, ба санаи 30.06.2020 ба 2 349 773 адад расид (ниг. ба ҷадвали 10.3.2.1).

Ҷадвали 10.3.2.1

Шумораи қортҳои пардохтӣ

	2012	2015	2018	2019	30.06.2019
Қорти миллий	135	943 552	1 574 498	1 92 794	1 722 588
Қорти миллий – ЮнионПэй (кообренд)	-	2 595	19 429	211 560	287 530
Visa	228 052	321 958	119 742	122 624	125 891
Mastercard	9 688	44 675	3 983	6 298	11 475
UnionPay	-	-	27	12 548	23 252
Қортҳои локалӣ	301 277	133 358	99 779	126 818	179 037
Ҳамагӣ	539 152	1 446 138	1 817 458	2 272 642	2 349 773

Ба норасоиҳои корт инҳо дохил мешаванд:

1. Корт танҳо дебетӣ буда кортҳои кредитӣ интишор карда намешавад (ба ҳолати имрӯза).

2. Мӯҳлати эътибори корти беном на зиёда аз 18 моҳ мебошад.

3. Кортҳои махсуси баландмартаба интишор карда намешаванд.

Ҳамин тариқ, истифодабарии кортҳои “Корти милли” дар дохили мамлакат нисбат ба кортҳои байналмиллалӣ қулай, осон ва арзонтар мебошад.

10.4. Бехатарии кортҳо: тавсияҳо ва чораҳои зарурӣ

➤ Қоидаи истифодабарии кортро, ки бонк ба Шумо додааст, хонда бароед. Агар ягон банди қоида ба Шумо нофаҳмо бошад, аз кормандони бонк банди нофаҳморо аниқ кунед.

➤ Ҳеҷ гоҳ корти худро бе назорат нагузоред, онро дар ҷойи бехатар нигоҳ доред.

➤ Харидро бо корти бонкӣ пардохт намуда, кӯшиш намоед, ки ҳамаи амалиётҳо бо он дар ҳузури Шумо иҷро карда шаванд. Ба фурӯшанда /пешхизмат иҷозат надихед, ки корти Шуморо ба дигар ҷой гирифта барад, талаб кунед, ки амалиёт дар ҳузури Шумо иҷро карда шавад.

➤ Агар Шумо аз харидорӣ кардан худдорӣ намоед ва ё агар дар вақти ба расмиятдарории расид хатогиҳо рӯй дода бошанд, хоҳиш намоед, ки расиди вайроншуда дар ҳузури Шумо nobуд карда шавад ва нусхаи дуумро бо худ гирифта, онро муддати як моҳ нигоҳ доред (барои бо рӯйнависи ҳисоби бонкӣ муқоиса намудан).

➤ Вобаста ба имконият, реквизитҳои кортро (пақами корт, коди махсуси CVV – Card Virtual Verification,

мӯхлати корт) ба воситаи почтаи электронӣ ирсол накунад.

➤ Ҳеҷ гоҳ ПИН-кодро дар корт нанависед. ПИН-кодро бояд дар хотир нигоҳ дошт. Агар Шумо ба қароре омадед, ки ПИН-кодро нависед, хуб мешавад онро дар намуди рамзӣ нависед, барои он ки он ба ғайр аз Шумо ба ягон кас маълум набошад ва ҳеҷ гоҳ онро якҷоя бо корт гирифта нагардед.

➤ Ҳеҷ гоҳ ПИН-коди худро ба касе хабар надихед, Шумо ба ҳеҷ кас ӯҳдадор нестед, ки онро хабар диҳед: на ба кормандони банк, на ба намояндагони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, на хазинадорони нуқтаҳои савдо. Фақат дорандаи корт бояд ПИН-коди худро донад.

➤ Дар ҳолати гум кардан ва ё дуздӣ шудани корт, бе дермонӣ ба банк хабар расонидан зарур аст. Кормандони банк барои пешгирӣ намудани ҳамагуна амалҳои қаллобӣ аз рӯи корт онро бояд муҳосира намоянд.

➤ Ҳеҷ гоҳ корти худро ба шахси сеюм надихед: ба дӯст, ба ҳамсар, хусусан вақте, ки онҳо ба хориҷа мераванд. Агар банкомат бо ягон сабаб кортро қашида гирад, он гоҳ баргардонидани он муаммои қалон мешавад.

➤ Рӯйнависи ҳисобро доимо тафтиш намоед. Чӣ қадаре, ки тезтар Шумо гумони худро дар бораи амалиётҳои шубҳанок ошкор намуда, хабар диҳед, ҳамон қадар хуб аст. Барои пешниҳод кардани даъво мӯхлати қатъӣ муқарраршуда вучуд дорад, ки дар муддати он Шумо ва банк метавонед ягон чорае андешед. Расидҳоро нигоҳ дошта, онҳоро бо рӯйнависи ҳисоби кортӣ муқоиса намоед. Бақияи ҳисоби кортиро тез-тез тафтиш кунед.

➤ Шумо метавонед барои муқаррар намудани меъёри (лимити) ҳаррӯза ва ё ҳармоҳаи хароҷоти дар ихтиёратон буда, ба банк муроҷиат намоед. Ин иловатан ҳисоби Шуморо аз қаллобӣ беҳатар нигоҳ медорад.

➤ Дар ҳолати аз бонк гирифтани хабари электронӣ оиди хоҳиши хабар додани ягон маълумоти шахсӣ, ҳатман бо бонк (ба рақами телефони ба Шумо маълум) дар алоқа шуда, дар бораи ҳақиқӣ будани чунин хабар аз тарафи бонк, боварӣ ҳосил намоед.

➤ Дар ҳолати пайдо шудани шубҳа дар бораи он ки реквизитҳои корти Шумо ба шахсони бегона маълум шудааст, дар ин бора фавран ба бонки худ хабар диҳед.

➤ Дар ҳолати аз тарафи муассисаи бонк ва ё нуқтаи савдо гирифтани корт ҳазинадор бояд санад тартиб дода, дар он сана, вақт ва сабаби гирифтани кортро нишон диҳад. Нусхаи худро аз ҳазинадоре, ки кортро гирифтааст, бо имзои ӯ гиред. Баъди он, фавран ба бонк муроҷиат намоед.

Маҳдудиятҳо аз рӯи маблағи максималӣ. Ҳар як бонк барои маблағи максималӣ меъёри (лимити) худро муқаррар менамояд. Меъёр, ҳам ба маблағи ҳар як амалиёт ва ба маблағи максималии рӯзона муқаррар карда мешавад.

Боз як ҷузъиёти муҳиме, ки ҳамаи дорандагони корт бояд дар хотир нигоҳ доранд – ин «калимаи кодӣ» мебошад. Он дар вақти пур кардани ҳуҷҷатҳо барои интишори корти бонкӣ барои Шумо ҳатмӣ мебошад. Агар соҳиби корт калимаи кодии худро дар хотир дошта бошад, он гоҳ ӯ метавонад тавассути телефон ба бонк муроҷиат намуда, номи калимаи кодиро гуянд ва корти худро муҳосира намояд (дар ҳолати гум кардан ва ё пайдо шудани дигар душвориҳо). Калимаи кодӣ ба бонк барои идентификатсияи (муайян кардани) соҳиби корти бонкӣ ҳангоми телефонӣ муроҷиат намудани он ба бонк зарур мебошад. Агар зарурият ба миён ояд, он гоҳ соҳиби корт метавонад калимаи кодиро иваз намояд. Барои ин ўро зарур аст, то ба бонке, ки аз он корти худро

гирифтааст, ба таври хаттӣ мурочиат намуда, иваз намудани калимаи кодиашро хоҳиш намояд.

Дастурамал оиди дуруст истифода ва нигоҳдории корти бонкӣ:

- Хуб мешавад, ки корт дар ҷойи махсусе, ки хавфи ба он расидани об кам аст, нигоҳ дошта шавад.
- Агар Шумо кортро бо худ гардонед, он гоҳ он бояд дар ҳамёни Шумо ва ё дигар ҷузъиёте, ки кортро аз вайроншавӣ ҳимоя менамояд, нигоҳ дошта шавад.
- Нигоҳ доштани корт дар назди радио, асбобҳои маишӣ ва ҷиҳозҳои аудиоӣ мувофиқи матлаб нест;
- Қат кардани корт, харошидани он, қатъиян манъ аст.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткуни

1. Аҳамияти ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ барои иқтисодиёт дар чист?

2. Афзалиятҳои асосии ҳисоббаробаркунии ғайринақдро номбар кунед.

3. Корти пардохтии бонкӣ чист?

4. Бартариятҳо ва норасогиҳои асосии истифодаи корти бонкиро номбар кунед.

5. «Калимаи кодӣ» чист? Он барои чӣ зарур аст?

6. Намудҳои кортҳои пардохтӣ ва фарқияти асосии онҳоро гӯед.

7. Зарурият ва аҳамияти кортҳои «Корти миллӣ»?

8. Намудҳои асосии кортҳои бонкии байналхалқиро номбар кунед.

9. Кадом намуди кортҳои бонкии байналхалқиро дар ИМА бояд истифода бурд?

10. Кадом намуди кортҳои бонкии байналхалқиро дар Аврупо бояд истифода бурд ва барои чӣ?

Адабиёт:

1. Ачкасов, А.И. Общая характеристика и техника совершения использования пластиковых карт / А.И. Ачкасов. - М.: Консалт - Банкир, 2010. – 471 с.

2. Вавилов А.В. Банковские пластиковые карточки: причины построения платежных систем / А. В. Вавилов, И.И. Ильин. М.: Эвпопеум-Пресс, 2013. – 126 с.

3. Гужина, Г.Н. Банковские инновации для частных клиентов: проблемы и перспективы развития : монография / Гужина Г.Н., и др. — Москва : Русайнс, 2017. — 143 с.

4. Дастурамали № 193. Дар бораи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. №101, аз 28.05.2015.

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои пардохтӣ ва низоми пардохтӣ». №1397, аз 24.02.2017.

6. Пярина О.В. Национальные системы платежных карт: международный опыт и перспективы России / О. В. Пярина. - М. : Гелиос. АРВ, 2011. – 160 с.

7. Резник И.А. Электронный банкинг. Монография. Оренбург. 2008. – 160 с.

8. Современные банковские продукты и услуги: учебник / Лаврушин О.И., под ред., Бровкина Н.Е., Васильев И.И., Косарев В.Е., Ушанов А.Е. — Москва : КноРус, 2021. — 301 с.

9. Современные платежные системы и технологии: учебник / Криворучко С.В. под ред., Лопатин В.А., Тамаров П.А., Достов В.Л., Какабадзе Т.М., Ревенков П.В., Бердюгин А.А., Шамраев А.В., Шуст П.М. — Москва : КноРус, 2020. — 247 с.

10. Тартиби ҳисобгирӣ ва интиқол додани маблағҳои электронӣ. №130, аз 24.10.2019.

БОБИ 11. ФАРҲАНГ ВА САВОДНОКИИ СУҒУРТАВӢ

- ❖ МАФҲУМ, МОҲИЯТ ВА ЗАРУРИЯТИ СУҒУРТАКУНОӢ БАРОИ АҲОЛӢ;
- ❖ МАДАНИЯТ ВА САВОДНОКИИ АҲОЛӢ ДАР СОҲАИ СУҒУРТА;
- ❖ ИНТИХОБИ ДУРУСТИ ТАШКИЛОТИ СУҒУРТАВӢ БАРОИ ҲАМКОРӢ;
- ❖ ШАРТНОМАИ СУҒУРТА ВА ЧАВОБГАРИИ ҲУҚУҚӢ

11.1. Мафҳум, моҳият ва зарурияти суғуртакуноӢ барои аҳоли

Дар фаъолияти хоҷагӣ ва молиявии пешбурди ҳаёти инсон сабабҳои зиёди талафот ва зиён оваранда метавонанд ба вучуд оянд. Масалан, мошинҳо метавонанд дучори ҳолатҳои ногувори марбут ба садамаҳои нақлиётӣ шаванд; биноҳо – ба сӯхтор; шахсони воқеӣ – ба ҳама гуна нохушиҳо, бемориҳои, ки боиси маъҷубӣ ва кам шудани даромад мегарданд. Барои ҷуброни ин гуна зарарҳо ниёз ба хизматрасонии суғуртавӣ ба миён меояд.

Суғурта унсuri муҳими фаъолияти низоми молиявии давлат мебошад, ки метавонад муттасилии тақрористеҳсолкунии ҷамъиятиро вобаста ба оқибатҳои манфӣ, офатҳои табиӣ, садамаҳо, офатҳои табиӣ ва истеҳсолӣ ва дигар ҳодисаҳои ғайриҷашмдошт, ки хавфи

зиёди талафи моликиятро ба вучуд меоранд, таъмин намояд ва инчунин ҳифзи иҷтимоии аҳолиро кафолат дода раванди сармоягузори иқтисодро устувор созанд.

Суғуртакунӣ – муносибатҳо оид ба ҳимояи манфиатҳои қонунии молумулкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳангоми руҳ додани ҳодисаҳои суғуртавии муайян аз ҳисоби фондҳои пулии аз мукофотҳои суғуртавии (ҳаққи суғуртавии) пардохтшуда, инчунин маблағҳои дигари ташкилотҳои суғуртавӣ, ки аз ҷониби ташкилотҳои суғуртавӣ ташаккул ёфтаанд .

Ба маънои оддӣ – суғурта усули муҳофизат аз хавфҳои дорои хусусияти тасодуфӣ мебошад.

Суғуртакунӣ ҳамчун категорияи иқтисодӣ низоми муносибатҳои иқтисодӣ, ки эҷоди шаклҳо ва усулҳои ташаккули фондҳои мақсадноки маблағҳоро дар назар дошта, бо истифодаи онҳо барои ҷуброни зиён дар рӯйдодҳои гуногуни хавф ва кӯмак ба шахрвандон дар ҳолатҳои рӯйдодҳои ғайричашишдошти ҳаёт мебошад. Суғурта, аз як тараф, намуди фаъолияти соҳибкорӣ буда, бо мақсади ба даст овардани даромад фаъолият мекунад ва аз тарафи дигар, воситаи муҳофизати тижорат ва некӯахлоқии аҳоли мебошад.

Суғуртакунӣ ҳамчун категорияи иқтисодӣ вазифаҳои муайяно иҷро мекунад:

1. Суғурта вазифаи иҷтимоиро дар ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ иҷро мекунад. Вазифааш дар расонидани кӯмак ба шахсони суғурташуда ҳангоми маъҷубӣ, марг, беморӣ, садамаҳои нақлиётӣ ва дигар, зоҳир мешавад.

Ширкати суғуртавӣ хароҷоти табобатро маблағгузорӣ мекунад ва дар сурати фавт миқдори муайяни маблағро ба ҳешовандони наздик пардохт мекунад. Ҳамчун устуворкунандаи сатҳи моддии

объекти суғурташуда пардохтҳо барои амволи гумшуда ё вайроншуда мебошанд.

Инчунин, вазифаи иҷтимоӣ дар суғуртакунии нафақа, ёрии тиббӣ ва амонатҳо иҷро мекунад.

2. Вазифаи сармоягузории суғуртакунӣ дар он аст, ки ширкатҳои суғуртавӣ бо ёрии захираҳои чамъшуда дар рушди иқтисоди миллӣ иштирок мекунад. Ҷараёни давравии воридоти пулӣ ва ўҳдадориҳои дарозмуддат аз рӯи шартномаҳои басташудаи суғуртакунӣ ба ширкатҳои суғуртавӣ имкон медиҳанд, ки маблағҳоро дар фондҳои таъиноти махсус чамъ кунанд ва ба манбаи доимии маблағгузории тичорат ва давлат табдил ёбад.

Функцияи сармоягузорӣ, инчунин дар он зоҳир мешавад, ки суғуртакунандагон имконият доранд, барномаҳои ҳимояи манфиатҳои амволи сармоягузoronро аз зарари оянда пешниҳод кунанд.

Инчунин, ширкатҳои суғурта метавонанд, ҳамчун кафили иҷрои саривақтии шартномаҳои аз ҷониби сармоягузор басташуда дар ҳама соҳаҳои имконпазир баромад кунанд, илова бар ин, онҳо метавонанд ҳаракати маблағҳои пулиро ба танзим дароварда, ҳамзамон эҳтимолияти таъсири манфии падидаҳои табиӣ ва ҳолатҳои фавқулоддaro коҳиш диҳанд.

Ҳамин тариқ, ширкатҳои суғуртавӣ ба сармоягузoron имконият фароҳам меоранд, ки фаъолиятшонро бо хавфҳои камтар анҷом диҳанд ва дар аини замон кори худро бештар серталаб ва маъмул гардонанд ва ба афзоиши ҳаҷми сармоягузорӣ дар тамоми соҳаҳои иқтисодиёт мусоидат кунанд.

3. Имконияти коҳиш додани зарари молиявии иштирокчиёни бозор аз ҳама гуна ҳолатҳои фавқулодда, бо вазифаи пешгирикунанда тавсиф карда мешавад. Вазифаи мазкур дар якҷанд самт амалӣ карда мешавад,

яъне эҳтимолияти ташкили захираҳо барои чорабиниҳои пешгирикунанда ва талаби ташкилотҳои суғурта аз шахсони суғурташуда дар бораи андешидани чораҳои муайяне, ки ба кохиш додани эҳтимолияти ҳодисаҳои номатлуб нигаронида шудаанд, иборат аст.

Суғурта дар шаклҳои ихтиёрий, ҳатмӣ ва ҳатмӣ давлатӣ амалӣ мегардад.

Суғуртаи ихтиёрий дар асоси шартномаи суғурта ва қоидаҳои суғуртакунӣ, ки шартҳои умумӣ ва тартиби анҷомдиҳии онро муайян менамоянд, амалӣ мегардад.

Суғуртаи ихтиёрий.

Суғуртаи ихтиёрий ин роҳи воқеии эмин доштани худ ва оилаи худ аз хатарҳост. Интиҳоби маҳсулоти дурусти суғуртакунӣ мутобиқи тарзи ҳаёти худ муҳим аст. Масалан, ба шахси бо варзиши хатарнок машғулбуда ба суғуртакунӣ аз ҳодисаҳои нохуш лозим аст. Барои соҳиби хона – суғуртаи амвол. Барои волидон – суғуртаи кӯдакон аз беморӣ ва зарари ҷисмонӣ. Барои соҳиби тичорат - суғуртаи зарари молиявӣ.

Ба суғуртаи ихтиёрий КАСКО низ дохил мешавад – суғуртаи автомобилҳо, суғурта аз садамаҳо, суғуртаи борҳо.

Ҳама намудҳои суғуртакунонӣ, ки ба суғуртаи ҳатмӣ дохил намешаванд – суғуртаи ихтиёрий мебошанд.

2. ***Суғуртаи ҳатмӣ*** ба объектҳои афзалиятноки суғурта, ҳимояи манфиатҳои молумулкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар асоси қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон қорӣ гардида, аз ҷониби ташкилотҳои суғуртавӣ, новобаста ба шакли моликиятшон, ки ҷавобгӯи талаботи муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, амалӣ мегардад.

3. ***Суғуртаи ҳатмӣ давлатӣ ҳаёт***, саломатӣ ва молу мулки шахрвандон тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо аз ҷониби ташкилотҳои

суғуртавии давлатӣ амалӣ карда мешавад. Ҳаққи суғуртавӣ дар чунин ҳолат аз ҳисоби буҷети давлатӣ пардохт карда мешавад.

Ба санаи 30.06.2020, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи иштирокчиёни касбии бозори суғурта ба 18 баробар буд, ки аз онҳо – 2-тоашон ташкилоти суғуртавии давлатӣ ва 16-тоашон ғайридавлатианд.

Фаъолияти ташкилотҳои суғуртавӣ дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти суғуртавӣ ба роҳ монда шудааст.

Дар асоси Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2016, №408 «Дар бораи масъалаҳои Хадамоти давлатии назорати суғуртавӣ» ва Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 марти соли 2017, №851 «Дар бораи ба БМТ воғузор кардани ваколати назорати суғуртавӣ», Идораи назорати суғуртавӣ (минбаъд - Идора) ҳамчун воҳиди таркибии Бонки миллии Тоҷикистон, таъсис дода шуд.

Идора барои амалигардонии мақсад ва вазифаҳои Бонки миллии Тоҷикистон дар бахши назорати суғуртавӣ вазифадор аст.

Идора фаъолияти соҳаи суғуртавиرو дар Ҷумҳурии Тоҷикистон назорат, танзим ва рушди самараноки хизматрасонии суғуртавӣ, ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии суғурташавандагон ва давлатро таъмин менамояд.

Ҳамзамон, Идора, танзим ва назорати ягонаи суғуртаро оид ба масъалаҳои иҷозатномадиҳӣ (литсензиякунонӣ), пешбурди Феҳристи ягонаи давлатии ташкилотҳои суғуртавӣ, баҳисобгирию ҳисоботдиҳӣ, усулҳои суғуртакунӣ ва ҳамоҳангсозии суғуртакунӣ амалӣ менамояд.

Аҳамияти махсуси суғуртакунӣ чунин муайян мешавад:

Суғуртакунӣ ҳифзи манфиатҳои гуногуни шаҳрвандон ва ташкилотҳоро новобаста ба дастгирии давлатӣ таъмин менамояд.

Суғуртакунии такмилёфта яке аз асосҳои рушди устувори иқтисодиётро фароҳам меорад. Ин имкон медиҳад, ки хароҷоти буҷа на танҳо ҳангоми талафоти хусусияти табиӣ ва техногенӣ, балки як қатор масъалаҳои иҷтимоӣ иқтисодии давлат дар соҳаи таъминоти иҷтимоӣ (пардохти пасандозҳои нафақа, кӯмакпулӣ барои маъҷубӣ ё ғавти саробон, пардохти хароҷоти тиббӣ) кам карда шаванд.

Суғуртакунӣ пасандозҳои пулии аҳоли ва ташкилотҳоро ба иқтисоди миллӣ ҷалб менамояд ва он яке аз манбаҳои устувори сармоягузориҳои миёнамӯҳлат ва дарозмуддат мебошад.

11.2. Маданият ва саводнокии аҳоли дар соҳаи суғурта

Сатҳи саводнокии молиявии аҳоли ҳанӯз дар сатҳи паст қарор дорад. Пайдоиши ширкатҳои нави суғуртавӣ маҳсулотҳои гуногуни суғурта, ки барои шахсоне, ки мутахассис нестанд, фаҳмидан душвор аст, норасоии иттилооти аниқ ба он оварда расонид, ки акари аҳоли намехоҳад маҳсулотҳо ва хизматрасониҳои ширкатҳои суғуртавиरो истифода барад. Надоштани малакаи кофӣ дар соҳаи суғурта, истифодаи суғуртаро душвор сохта, паҳншавии таҷрибаи суғуртакуниро маҳдуд месозад.

Дар зери мафҳуми саводнокии суғуртавӣ инҳо фаҳмида мешавад:

– огоҳии аҳоли аз усул ва шаклҳои фаъолияти муассисаҳои суғуртавӣ;

– дарки моҳияти маҳсулотҳои суғуртавии пешниҳодшаванда ва донишони маҳсулотҳои суғуртавӣ дар бозор;

– омодагии аҳоли барои хариди маҳсулотҳои суғуртавӣ чиҳати таъмини ҳифзи моликият, саломатии худ ва наздикон;

Саводнокии суғуртавӣ - ин як навъи дарки хизматрасониҳои суғуртавӣ ва бозори суғуртавӣ аз тарафи аҳоли мебошад. Намунаи мазкур, дарки институти суғуртаро аз ҷониби ҷомеа таъмин намуда, иштироки худӣ муассисаҳои суғуртакуниро, чиҳати ташаққули он пешбинӣ мекунад. Мафҳуми мазкур аз ҷорҷӯбаи сиёсӣ, ҷуғрофӣ ва иқтисодиву иҷтимоӣ баромада, талаботи мардум ба саводнокии молиявӣ рӯз аз рӯз меафзояд.

Саводнокии суғуртавӣ барои ҳамаи табақаҳои аҳолии кишвари мо чиҳати иваз намудани муносибати худ ба идораи молиявии шахсӣ кумак намуда, онҳоро водор месозад, ки дар бораи ҳаёт ва ояндаи худ фикр кунанд, чиҳати қонеъ намудани ниёзҳои худ нақшагирӣ кунанд.

Омилҳои асосие, ки ҳангоми коҳиш ёфтани саводнокии суғуртавии аҳоли ба оқибатҳои манфӣ оварда мерасонанд:

1. Афзоиши воситаҳои молиявии қаллобӣ (масалан, ба вучуд омадани мавҷи дувуми пирамидаҳои молиявӣ);

2. Дар умум, мушкилот дар соҳаи иҷтимоӣ меафзоянд, норасоии маблағ дар фонди нафақа дар фонди суғуртаи иҷтимоӣ ба назар мерасад, бинобар ин, аҳоли бояд ҳалли ин мушкилотро қисман ба дӯши худ гирад, масалан, барои синни нафақа пасандоз ва барои саломатии худ ғамхорӣ кунад;

3. Сатҳи саводнокии суғуртавии аҳолии мо аз сатҳи давлатҳои Аврупо ба маротиб фарқ намуда, ба онҳо рақобат карда наметавонад;

Фарҳанги суғуртавӣ – ин аввал «шакли хоси дарки маънавӣ»- и муассисаҳои суғуртакунӣ аз тарафи аҳоли мебошад. Дувум, дар доираи ин шакли хоси дарк намудан, метавон сатҳи дарки аҳолии кишвар оид ба зарурати суғуртакуниро ҳамчун муҳимтарин роҳи кафолати чуброни зарар дар ҳолатҳои гуногуни ғайричашиқдошт ҳисобид.

Фарҳанги суғуртавӣ – ин шакли дарки равонии муассисаҳои суғуртакунӣ мебошад. Фарҳанги суғуртавиرو ҳамчун маҷмӯи барномаҳои инкишофёфтаи фаъолияти субъектҳои суғурта, ки дар навбати худ ҳамчун шартӣ асосӣ барои азнавсозӣ ва ивазкунии кулли низоми муносибатҳои суғуртавӣ дарҷ намудан мумкин аст. Унсурҳои фарҳанги суғурта бо шаклҳои мухталиф ифода меёбанд: дониш, малака, шакли фаъолият ва рафтор, ҳадафҳои молиявӣ ва самтҳои арзиш, ки дар барномаҳои фаъолияти субъектҳои суғурта сабт шудаанд. Дар чараёни амалишавӣ онҳо таҷрибаи ташаккули муносибатҳои суғуртавиرو ба вучуд меоранд. Маданияти суғуртавӣ ки ба низоми арзишҳо ва меъёрҳои мушаххас асос ёфтааст, на танҳо фаҳмиши мутақобиларо таъсис медиҳад, балки муносибат, тарзи алоқа ва фаъолияти субъектҳои бозори суғуртавиرو ба танзим медарорад. Яке аз хусусиятҳои маъмули маданияти суғуртаи дохилӣ, ин сатҳи пасти он нисбат ба тамоюли аврупоист, ки бевосита ба сатҳи воридшавии муассисаҳои суғуртавӣ дар таҷрибаи иҷтимоию иқтисодии хоҷагидорӣ алоқаманд мебошад.

Аз як тараф, чунин ҳулосаҳо натиҷаи паст будани сатҳи даромаднокии аҳоли ҳисобида мешавад. Ба ибораи дигар, ба таҷрибаи маҳдуди суғуртаи аҳоли на таъсири

бевосита маданияти суғуртавӣ ҳамчун нишондиҳандаи паҳншавии меъёрҳои рафтори маданияти суғуртавӣ мерасонад, балки некуаҳволии иқтисодии қисми зиёди аҳоли, яъне надоштани молу мулкӣ машахасе, ки ниёз ба суғуртакунонӣ дошта бошад.

Ҳамаи иштирокчиёни бозори суғурта бояд барои рушди маданияти суғуртавии аҳоли, истифодаи хизматрасониҳои суғуртавӣ бо роҳи омӯзиши аҳоли кӯшиш ба харҷ диҳанд.

Мушкилиҳои асосӣ, ки маданияти суғуртавии аҳолии кишварамонро паст менамоянд, инҳоянд:

1. Инкори он, ки суғурта метавонад барои иқтисодиёти кишвар банди муҳим бошад. Дар натиҷа, хизматрасониҳои суғуртавӣ на танҳо ҷозибии худро гум мекунанд, балки нодаркор мешаванд;

2. Вучуд надоштани воситаҳои сармоягузорӣ. Аз сабаби он ки манбаҳои суғурта аз тарафи давлат ба танзим дароварда мешаванд, тамоюли он аз тартиботи вучуддошта, аз тарафи ширкатҳои суғуртавӣ метавонад барои онҳо бозхонди иҷозатномаи фаъолияти суғуртавӣ гардад;

3. Пардохтпазир набудани қисми зиёди аҳоли. Паст будани сатҳи зиндагии аҳоли дар минтақаҳо, сатҳи даромади аҳоли бевосита ба сатҳи инкишофи бозори суғурта таъсир мерасонад;

4. Мафкураи патернали доштани аҳоли, бо ибораи дигар эътиқод доштан ба он ки давлат ва ҳукумат бояд ҳамаи мушкилотҳои аҳолиро ҳал кунанд, аз ҳисоби давлат кафолати суғуртавӣ таъмин гардад;

5. Зиёд будани суғуртаи амвол нисбати дигар намудҳои суғурта. Дар тамоми давлатҳое, ки онҳо муносибатҳои иқтисодӣ мутараққӣ аст, суғуртакунии ҳаёт – ин муҳимтарин ҷузъи низоми иҷтимоии давлат мебошад;

6. Бартарӣ доштани намудҳои ҳатмии суғуртакунӣ. Бояд гуфт, ки суғуртакунӣ ихтиёрӣ, ин нишондиҳандаи асосии дараҷаи ташкили маданияти суғуртавӣ мебошад. Суғуртаи ҳатмӣ тибқи қонунгузорӣ, дар асоси маҷмӯи меъёрҳо ва тартиботи формалӣ амалӣ мегардад ва онро ҳамчун нишондиҳандаи рушди фаъолияти суғуртавӣ ба ҳисоб гирифтани нодуруст мебошад;

7. Номутобиқати минтақавӣ ва рушди нақардани инфрасохтори бозори суғурта;

8. Паст будани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли. Пурра дарк нақардани моҳияти хизматрасониҳои суғурта паҳншавии таҷрибаи суғуртавиرو маҳдуд месозад, ки ин дар нақбати худ барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявии аҳоли мусоидат намекунад.

Паст будани маданияти суғуртавӣ дар ҷамъият. Паст будани маданияти суғуртавӣ ва ӯҳдадории шаҳрвандии як қатор роҳбарон ба он оварда мерасонад, ки онҳо барои суғуртакунӣ сарфа мекунанд, ки ин дар нақбати худ, ба зарари қалон оварда мерасонад. Сатҳи пасти маданияти суғуртавии аҳоли, нобоварии аҳолиро ба ширкатҳои суғуртавӣ ба миён меорад.

Маданияти суғуртавӣ дар асоси ҳар ду тарафи шартномаи суғуртавӣ бояд ташакул ёбад. Сухан на танҳо дар бораи баланд бардоштани сатҳи саводнокии суғуртавии аҳоли, инчунин дар бораи фаъолияти босифат ва бозътимоди ширкатҳои суғуртавӣ низ меравад.

Надоштани дониши қофӣ дар самти молия ва суғуртакунӣ дар байни аҳоли ба суғуртакунадагон имқон медиҳад, ки ӯҳдадориҳои худро дар сатҳи зарурӣ иҷро накунанд, бандҳои шартномаро иҷро накунанд, ки дар натижа ба муносибати манфии суғурташавандагон оварда мерасонад. Талоши қоида, бартариҳои манфиатҳои

кӯтоҳмуддат шахсони суғурташавандаро аз ҳамкорӣ бо ширкатҳои суғуртавӣ бозмедорад, ки дар натиҷа доираи тиҷораи ширкатҳои суғуртавӣ танг мешаванд.

Аз тарафи дигар, яке аз мушкилиҳо дар соҳаи суғуртакунии ин қаллобӣ дар ин самт мебошад, ки ҳам ба шахсони воқеӣ ва ҳам ба шахсони ҳуқуқӣ тааллуқ дорад. Коршиноси SAS Дэвид Хартли қайд менамояд, ки қаллобӣ яке аз мушкилиҳои асосии ин самт ба ҳисоб рафта, ба харчи зиёдатӣ ва паст шудани даромад оварда мерасонад. Ҳаҷми он зиёд шуда истодааст. Барои мисол, бухрони молиявии солҳои 2008-2009 афзоиши назарраси қаллобӣ бо полисҳои суғуртавӣ ба миён овард. Тибқи баҳогузориҳои коршиносон, тақрибан 10%-и аризаҳои ҷуброни суғуртавӣ ин қаллобӣ мебошад. Ин зарарҳо ба даромаднокии, эътимоднокии ширкатҳо зарар оварда, дар ниҳоят ба эътимоднокии соҳа таъсири манфӣ мерасонад. Амалҳои қаллобон воқеан аз ҷониби суғуртакунандагонӣ поквичдон пардохт карда мешавад, зеро ки ҳаққи суғурта аз ҳисоби хавфи қаллобӣ зиёд мешавад. Мушкилоти мубориза бо қаллобӣ ин набудани манбаи ягонаи маълумоти муштариён дар байни суғуртакунандагон мебошад. Базаи ягонаи муштариёро сохтан лозим аст. Суғуртакунандагон метавонанд таҷрибаи бонкиро истифода баранд.

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот мо самтҳои баланд бардоштани маданияти суғуртавино тартиб додем, ки бояд ҳамчун ҳадафҳо ҳисобида шаванд:

- ташаккул додани боэътимодии ҷомеа ба муносибатҳои суғуртавӣ бо назардошти дарки зарурати ҳифзи суғурта ва эътимод ба муассисаҳои молиявӣ дар маҷмӯъ, аз ҷумла ба ширкатҳои суғуртавӣ;
- баланд бардоштани дарки моҳияти муносибатҳои суғуртавӣ ва хусусиятҳои дақиқи фарқкунандаи онҳо бо

назардошти хусусиятҳои суғуртаи мушаххас (масалан, дарки хатарҳои тарафҳои аҳд ва ўҳдадорӣҳои бевосита);

- ташаккули малакаи шахрвандон барои муносибатҳои суғурта дар мавриди зарурат бо назардошти баҳогузориҳои манфиатҳои молиявии худ (ва баръакс, қобилияти пешгирӣ ва муносибатҳои суғурта, агар онҳо ба манфиатҳои воқеии шахси мувофиқат наkunанд);

- ҳавасманд кардани хоҳиши шахси дорандаи суғурта барои иҷрои ўҳдадорӣҳои шартномавӣ.

Ҳамин тавр, бояд қайд кард, ки қобилият ва хоҳиши пешниҳод намудани чораҳо оид ба маҳдуд кардани доираи хатарҳо ва ҳифзи вазъи молиявии худ – ин нишонаи шахси бомаърифат буда, ба даст овардани хизматрасониҳои суғуртавӣ, на танҳо масалаи сарвати моддӣ буда, инчунин маданияти муносибат бо худ ва наздикони худ мебошад. Аз ин рӯ, ҳолати ба миён омада вобаста ба саводнокии суғуртавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, андешидани чораҳоеро тақозо мекунад, ки ҳам сатҳи саводи суғуртаи аҳоли ва ҳам сатҳи рушди ҷомеа ро баландтар бардорад.

11.3. Интиҳоби дурусти ташиклоти суғуртавӣ барои ҳамкорӣ

Интиҳоби ширкати суғуртавӣ – қарори масъулиятнокест, ки қабули он малака ва дониши муайянро талаб менамояд. Мошин ба садама дучор шуд, онро дуздиданд ва ё Шумо бо он ба хориҷа рафта, дар он ҷо бистарӣ шудед – новобаста ба ҳолати ширкати суғуртавӣ метавонад дар ҳалли мушкилиҳо ба Шумо кӯмак расонад. Чӣ тавр ширкати суғуртави ро, ки дар

ҳолатҳои душвор такягоҳи Шумо хоҳад буд, бояд интиҳоб намуд, мо дар ин боб баррасӣ хоҳем кард.

Нишондиҳандаи асосӣ ҳангоми интиҳоби ширкати суғуртавӣ - ин **этимоднокии он** мебошад. Ҳангоми интиҳоб бояд, на танҳо ба фикрҳои мизочон (мутаассифона, онҳо на ҳамеша объективанд) ё маъруфияти бренд такя намуд, инчунин ба нишондиҳандаҳои мушаххас: рейтингҳои этимодноқӣ, суботи молиявӣ ва тарофаҳо диққати махсус бояд дод.

Устувориҳои молиявӣ – новобаста ба тағйирёбии вазъи иқтисодӣ, қобилияти иҷрои ӯҳдадорихон ба зимма гирифташуда мебошад. Ҳангоми харидориҳои хизматрасониҳо ба мӯҳлати дароз сандуқи ширкати суғуртавӣ ва захираҳои ширкатро меболад мавриди таваҷҷуҳ қарор дод.

Доништан муҳим аст!!!

Агар ширкат хурд ва на он қадар маъмул бошад, аввал мавҷудияти иҷозатнома ро барои фаъолияти суғуртавӣ бояд санҷид. Он ро дар феҳристи ягонаи давлатии ташиклоти суғуртавӣ дар сомонии Бонки миллии Тоҷикистон дастрас қардан мумкин аст.

Аҳамият бояд дод, ки ширкат дар қучо ба қайд гирифта шудааст. Ба ширкатҳои суғуртавӣ, ки дар дигар кишварҳо сабти ном шудаанд, этимод набояд кард

Ҳангоми интиҳоб, яке аз нишондиҳандаҳои муҳим – **мӯҳлати мавҷудият ва фаъолияти ташиклоти суғуртавӣ** дар бозори суғурта ба ҳисоб меравад. Ба ақидаи мутахассисон мӯҳлати беҳтарин, на камтар аз 10 сол ҳисоб мешавад. Инчунин, ниҳоят муҳим аст, ки чӣ тавр ва бо қадом нишдиҳандаҳои молиявӣ ташиклоти суғуртавӣ, давраҳои бўҳрониро пасисар қардааст.

Нишондиҳандаи муҳим – **самти пардохти суғурта** мебошад, ки бояд дар ҳудуди 40-50% бошад. Агар ин нишондиҳанда камтар бошад, ин маънои он ро дорад, ки ширкат барои пардохти маблағи суғурта шито

намекунад, яъне Шумо пули худро ба зудӣ ба даст намеоред. Агар нишондиҳанда аз 55% зиёд бошад, ба эҳтимоли зиёд суғуртакунанда ба зарар кор мекунад ва агар бо Шумо ҳолати суғуртавӣ рух диҳад, ширкат наметавонад ӯҳдадориҳояшро мувофиқи шартнома иҷро кунад.

Омили дигар – *ҳисоботҳои молиявии расмӣ* ба ҳисоб мераванд. Қайд кардан зарур аст, ки дастрасӣ ба ҳисоботҳои молиявии баъзе ташкилотҳои суғуртавӣ, барои аҳоли, то ҳол пурра муҳаё нашудааст. Агар ташкилоти суғуртавӣ ҳисоботҳои молиявии худро аз мизоҷон пинҳон намояд, ин далели он аст, ки ташкилоти суғуртавӣ шубҳаовар мебошад.

Дар вақти таҳлили нишондиҳандаҳои молиявӣ ба нишондиҳандаҳои зерин, пеш аз ҳама, бояд аҳамият дод:

Сармояи оинномавӣ. Ҳукумати Тоҷикистон бо қарори худ аз 31-уми март соли 2020 меъёри ҳаҷми ҳадди ақали сармояи (фонди) оинномавӣ барои ташкилотҳои суғуртавӣ муқаррар кард. Тибқи қарори мазкур, ҳаҷми ҳадди ақали сармояи оинномавӣ барои ташкилотҳои суғуртавии кишвар на камтар аз 10 млн сомонӣ (980 ҳазор доллар) муқаррар шуд.

Пеш аз ин, ҳаҷми ҳадди ақалли сармояи оинномавӣ барои ширкатҳои давлатии суғуртавӣ 5 млн сомонӣ ва ғайридавлатӣ – 500 ҳазор сомони ро ташкил меод.

Дар ҳамин ҳол ҳаҷми фонди ташкилотҳои ғайридавлатии суғурта, ки танҳо ба «суғуртаи умумӣ» ва «суғуртаи ҳаёт» машғуланд, дар ҳаҷми на камтар аз 5 млн сомонӣ муайян шудааст;

Ҳаҷми фонди ташкилотҳои ғайридавлатии суғурта, ки танҳо ба «суғуртаи умумӣ» машғуланд, дар ҳаҷми на камтар аз 2 млн сомонӣ муайян шудааст;

Ин ҳаҷм, барои ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатии суғуртаи дубора на камтар аз 50 млн сомонӣ (қаблан – 40 млн сомонӣ) муқаррар шудааст.

Ин маблағҳо бояд дар суратҳисобҳои ширкатҳои суғуртавӣ дар шакли воситаҳои пулӣ вучуд дошта бошанд.

Ташкилотҳои суғуртавӣ ўҳдадор мешаванд, ки дар муддати як сол пас аз қабули қарори мазкур фонди оинномавии худро то ҳаҷми муқарраршуда расонанд (ниг. ба қадвали 11.3.1) .

Қадвали 11.3.1

Нишондиҳандаҳои асосии ташкилотҳои суғуртавӣ (ба санаи 31.03.2020, ҳаз.сомонӣ)

№	Номгӯи ташкилотҳо	Дорониҳо	Ўҳдадорониҳо	Сармояи оинномавӣ
1	КВД «Тоҷиксуғурта»	51 876,6	45 987,2	5 200,0
2	КВДС «Тоҷиксармоягузор»	33 653,5	12 610,4	15 675,0
3	ҚСДММ «Спитамен Суғурта»	96 589,7	3 297,5	87 742,1
4	ҚДММ «ТС «Муин»	15 773,4	10 347,7	2 727,2
5	ҚДММ «Суғуртаи асри 21»	3 807,8	- 481,8	2 719,1
6	ҚСП «ТС Кафил»	1 599,0	556,0	1 000,0
7	ҚСП «ТС «Суғуртаи аввалини миллӣ»	187 135,6	104 430,5	500,0
8	ҚДММ «ТС БИМА»	83 322,4	82 494,8	500,0
9	ҚДММ «ТС Боварӣ»	1 359,6	854,7	500,0
10	ҚДММ «ТС «Меҳнат»	2 277,3	1 314,5	500,0
11	ҚДММ «ТС Эсхата Суғурта»	2 559,4	1 489,7	500,0
12	ҚДММ «ТС Итминон»	1 962,3	504,7	500,0
13	ҚДММ «Суғуртаи Шарқ»	1 059,3	366,1	500,0
14	ҚДММ «ТС Меҳрубон»	1 824,9	1 068,7	500,0
15	ҚДММ «Суғуртаи Тоҷик ва Чин»	542,9	248,6	500,0
16	ҚДММ «ТС Сипаҳр»	260,7	71,5	500,0
17	ҚДММ «ТС Такаффул»	490,9	11,9	500,0
18	ҚДММ «Маркази дастгирии суғуртаи мутақобила»	1 202,2	1 155,3	19,1
Ҳамагӣ		487 297,5	266 328,0	120 582,5

Таҳлили ҷавдал нишон медиҳад, ки байни ташкилотҳои суғуртавӣ, сармояи оинномавии ҚСДММ «Спитамен Суғурта» аз ҳама калон буда, ҳиссаи он дар сармояи оинномавии умумии ташкилотҳои суғуртавии мамлакат – 72,8% ташкил медиҳад.

Дороиҳо. Ба онҳо дохил мешаванд: сармоягузориҳои молиявӣ, амвол, арзишҳои моддӣ ва ғайра. Афзоиши дороиҳо метавонанд фаъолияти ширкатро мусбат тасриф кунанд, алалхусус, агар он аз ҳисоби мукофоти ситонидашуда ба амал ояд. Инчунин бояд дарк кард, ки ҳар қадар дороиҳои озодаи ширкат зиёд бошад, ҳамон қадар ширкат пардохтпазир ва аз ҷиҳати молиявӣ устувор аст.

Сандуқи суғуртавии ширкат. Ин шумораи умумии шартномаҳои басташуда, яъне ўҳдадориҳои молиявӣ мебошад. Он бояд ба имкониятҳои молиявии ширкат мувофиқат кунад.

Захираҳои суғуртавӣ. Онҳо одатан аз сатҳи таваррум зиёд нестанд. Коҳиши захираҳои суғурта нишондиҳандаи бад аст, зеро ин маблағҳо барои пардохти суғурта истифода мешаванд.

Боҷҳо ва пардохтҳо. Ширкатҳое ёфт мешаванд, ки мекушанд роҳҳои аз ўҳдадориҳои дар назди мизочон доштаашон даст кашиданро дарёбанд, бинобар ин, қаблан бо сатҳи пардохтии ширкат шинос шудан бамаврид аст. Агар он хеле баланд бошад, пас дар ин ҳолат ҳам бохабар бояд шуд.

Суғуртаи дукаратаи муҳофизатӣ. Бояд донист, ки ширкат хавфҳои калонро ба кӣ мегузаронад. Варианти беҳтарин ин ба зиммаи ширкатҳои бузурги ғарбӣ гузоштани чунин хавфҳо мебошад, ки дар ҳаҷми 5-50% ҳаққи умумии суғурта мебошад.

Аксари маълумот ба омма дастрасанд (масалан, дар сомонии расмӣ суғуртакунанда). Шумо метавонед

маълумотро дар бораи пардохтҳо дар сомонаи Бонки миллии Тоҷикистон пайдо кунед.

Дигар муаммо ин дуруст ва аниқ будани маълумот дар ҳисоботҳои молиявии расмӣ, ки аз тарафи ташкилотҳои суғуртавӣ, расман, эълон мешаванд. Мутаассифона, наҳама ташкилотҳои суғуртавӣ, дар ҳисоботҳои худ, маълумотҳои дурустро пешниҳод менамоянд.

Боз як муаммо, ки бо дастрасӣ ба ҳисоботҳои молиявии расмӣ тааллуқ дорад, ин саривақт гирифтани (дастрасшудани) ҳисоботҳои молиявии ташкилотҳои суғуртавӣ, мебошад.

Дар ёд доред!!!

Ташкилоти суғуртавӣ ҳисоботи молиявии солонаи худ, аз ҷумла ҳисоботи молиявии маҷмӯи солонаро, ки аз аудит гузаштааст, дар муҳлати на дертар аз 1 июли соли навбатии баъд аз соли ҳисоботӣ бояд нашр кунад

Ҳисоботи муҳосиби (молиявии) солонаи ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ) он вақт нашргардида ҳисобида мешавад, агар дар сомонаи расмӣ ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ) чойгир ё дар воситаҳои ахбори омма, ки дастраси шахсони манфиатдори ин ҳисобот мебошанд, нашр шуда бошад.

Маълумот дар бораи наشري ҳисоботи муҳосиби (молиявии) солонаи ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ) аз ҷониби ҳуди ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ) ба мақоми назорати суғуртавӣ бо тартиби аз тарафи мақоми мазкур муқарраргардида пешниҳод мегардад.

Дар инҷо, бояд қайд намоем, ки ҳисоботи молиявии солона, бояд баъди аз аудит гузаштанаш ба омма дастрас шавад. Агар аудит (бо ҳаргуна сабабҳо) дуру дароз шавад, он гоҳ ин маънои онро дорад, ки дастрасӣ ба ҳисоботи молиявии солона (саривақт) анҷом дода

намешавад, ки ин барои баҳодиҳии ташкилоти суғуртавӣ (барои қабули қарор оиди ҳамкорӣ намудан) ҳалал мерасонад.

Саривақт ва дар ҳолатҳои зарурӣ дастраст будани ҳисоботҳои молиявии расмӣ боварии аҳолиро ба ин ташкилотҳои суғуртавӣ зиёд мекунад.

Маслиҳат аз таҷриба

На ҳама маълумоти иқтисодӣ ё таҷрибаи суғуртавӣ доранд. Омӯхтани ҳисоботҳои молиявӣ ва дар асоси онҳо баҳогузори намудани ташкилоти суғуртавӣ кори осон нест. Барои ҳамин, маслиҳат дода мешавад, ки омӯзиши ҳисоботҳои молиявии ташкилоти суғуртавӣ (ки Шумо мехоҳед бо он ҳамкоро сар кунед) бо мутахассис, яқоя, анҷом дода шавад

Ҳангоми хуб баҳогузори намудани ин нишондиҳандаҳо, гуфтан мумкин аст, ки ташкилоти суғуртавӣ пурра бозътимод аст.

Дигар меъёри (омили) муҳим дар вақти интиҳоби ташкилоти суғуртавӣ ин **рейтинги он** ба ҳисоб меравад. Мехоҳем қайд намоем, ки ба ҳолати имрӯза дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташкилотҳои суғуртавӣ низоми рейтингӣ вучуд надорад, вале дар дигар кишварҳои ҷаҳон рейтингӣ ташкилоти суғуртавӣ яке аз индикаторони (нишондиҳандаи) аз ҳама муҳими муайян кардани бозътимодии ташкилоти суғуртавӣ ба ҳисоб меравад.

Рейтинги эътимодноӣ, шояд тасаввуроти мукаммали устувории ширкатҳои суғуртаро таъмин карда наметавонад, аммо мебояд ба онҳо таъя кард. Панҷ категорияи ширкатҳои суғуртавӣ маълуманд: гурӯҳи А (сатҳи баланди эътимодноӣ), гурӯҳи В (сатҳи қобили қабул ё қаноатбахш), гурӯҳи С (сатҳи паст), гурӯҳи D (муфлисшавӣ) ва гурӯҳи Е (бозхонди иҷозатнома). Албатта, беҳтар аст, ширкатҳое, ки ба гурӯҳи А мансубанд, интиҳоб кунед. Инчунин, тақсимбандии

дигар ҳаст, ки он ширкатҳои суғуртавино ба се гурӯҳ тақсим мекунад: «сатҳи баланди эътимодноӣ», «сатҳи хеле баланд» ва «фавқуллода баланд».

Доништан муҳим аст!!!

Баҳогузориҳои эътимоднокии ширкати суғуртавӣ – одаман тартиби пулакӣ аст, бинобар ин, на ҳама ширкатҳо рейтинг гирифта метавонанд. Надоштани рейтинг далели безътимодии ширкати суғуртавӣ буда наметавонад

Барои тафсири ҳолати ҳақиқии қор, инчунин метавон ба **рейтингҳои «ҳалқӣ»** – и бозътимод така намуда, бо андешаҳои истеъмолкунандагон шинос шуд. Рейтингоҳе, ки на танҳо нишондиҳандаҳои миқдорӣ, балки сифатиро низ арзёбӣ мекунад.

Якбора якҷанд рейтингро дар муддати тӯлонӣ таҳлил кунед. Ин ба Шумо барои ташаккули андешаи мукамал ва мувофиқ кӯмак мекунад.

Муассисони ташкилоти суғуртавӣ. Дар хотир дошта бошед, ки ҳангоми интихоби ташкилоти суғуртавӣ барои ҳамкорӣ Шумо барои худ шарикӣ молиявиро интихоб мекунед, ки метавонад ба Шумо фоида ва инчунин агар нодуруст интихоб кардед, зарар орад. Барои ҳамин, Шумо бояд муассисони онро хуб омӯzed (маълумот дар бораи муассисони ташкилотҳои суғуртавӣ дар сомонии Бонки миллии Тоҷикистон оварда шудааст). Агар ба ҳайати муассисон ширкатҳои номдор, ё ки шахсони воқеӣ, ки шӯҳрати хуб доранд дохил бошанд, он гоҳ ин барои ташкилоти суғуртавӣ боз як бартарии қалон аст. Ва баръакс, агар ба ҳайати муассисон ширкатҳо, ё ки шахсони воқеии шӯҳрати шубҳанок дошта дохил бошанд, он гоҳ ин бояд барои Шумо оғоҳӣ бошад. Дар ин ҳолат Шумо бояд ба худ саволи зерин диҳед: Оё Шумо мехоҳед бо чунин ташкилоти суғуртавӣ ҳамкорӣ кунед?

Шӯҳрати ташкилоти суғуртавӣ. Ҳар як ташкилоти суғуртавӣ ҷиддӣ нисбат ба шӯҳрати худ

рафтор мекунад ва доимо кӯшиш менамояд, ки онро беҳтар намояд. Доштани шӯҳрати бенуқсоне, ки аз сарчашмаҳои расмӣ: ВАО, оҷонсиҳои рейтингӣ, фикру мулоҳизаҳои коршиносон ва аналитикон ташкил ёфтааст, муҳим мебошад. Сарчашмаҳои ғайрирасмӣ низ муҳим мебошанд: фикру мулоҳизаҳои дӯстон ва хешовандоне, ки бо ташкилоти суғуртавӣ сару кордоранд (доштан), фикру мулоҳизаҳо дар форумҳо (шабакаҳои иҷтимоӣ).

Бояд қайд намуд, ки ҳастанд ҳолатҳое, ки рақибон фикру мулоҳизаҳои манфӣ, оиди ташкилоти суғуртавӣ, баён мекунанд. Барои пурра муайян кардани ҳолати кор дар ташкилоти суғуртавӣ, ки Шумо барои ҳамкорӣ меҷӯед интиҳоб кунед, фикру мулоҳизаҳои чӣ сарчашмаҳои расмӣ ва чӣ ғайрирасмиро ба инобат гирифтан лозим аст. Фикру мулоҳизаҳо метавонанд маълумоти бисёр диҳанд, фақат маълумотҳоро бояд дуруст истифода бурд. Барои мисол, агар нисбати ташкилоти суғуртавӣ маълумотҳои манфӣ зиёда аз 90% бошанд, он гоҳ кори ӯ пеш аз ҳама беҳбудӣ меҷӯад. Сохтакорӣ намудани 90 – 100 % фикру мулоҳизаҳо бисёр мушкул аст. Инчунин, дар сурати бештар будани фикру мулоҳизаҳои мусбӣ – агар шумораи онҳо аз 90% зиёд бошад, он гоҳ ташкилоти суғуртавӣ метавонад лоиқи таваҷҷуҳи Шумо шавад.

Сифати хизматрасонии мизочон. Ҳар як мизоч дар бораи сатҳи хизматрасонӣ ва сифати он тасаввуроти худро дорад. Ҳар як ташкилоти суғуртавӣ низ стандартҳои хизматрасонии босифати мизочони худро кор карда, онҳоро амалӣ менамояд. Муҳим он аст, ки то чӣ андоза робита байни ташкилоти суғуртавӣ ва мизочон дар дохили ташкилот ва дар вақти хизматрасонӣ намудани мизочон, то кадом андоза ба роҳ монда шудааст.

Аҳамият додан лозим аст, ки дар дохили биноҳои нуқтаҳои хизматрасонии ташкилоти суғуртавӣ *гӯшаҳои (тахтаи) иттилоотӣ* мавҷуданд, ё не. Дар аксарияти ташкилотҳои суғуртавӣ чунин гӯшаҳои иттилоотӣ мавҷуданд. Вале, боз қайд мекунем, ки ба ғайр аз вучуд доштани тахтаи иттилоотӣ, дар он бояд маълумоти зарурӣ барои мизочон ҷойгир карда шуда бошад.

Ба ширкатҳое, ки хизматрасонии олидарача ва мутахассисони хушмуомила дошта, шартҳои пардохтро пешакӣ бо Шумо баррасӣ карда, кӯшиш мекунанд тарофаи инфиродии ҷавобгӯ ба ниёзҳои Шумо пешниҳод кунанд, афзалият бояд дод. Ин далели эҳтимоли таваҷҷуҳи хоса ба мизочон дар ҳоли руҳ додани ҳодисаи суғуртавӣ буда метавонад.

Сомонаи расмии ташкилоти суғуртавӣ. Агар ташкилоти суғуртавӣ сомонаи худро дошта бошад, ин барои мизочон хеле хуб аст. Чунки тавассути сомона онҳо метавонанд, ба маълумотҳо ва хабарҳои ташкилоти суғуртавӣ дастрасӣ пайдо намоянд. Мисол: одатан дар сомонаҳои худ, ташкилотҳои суғуртавӣ, маълумоти кофӣ дар бораи шартҳои пешниҳоди хизматрасониҳои худ ҷойгир менамоянд, инчунин маълумот дар бораи Шӯрои нозирон (аъзоҳо), дар бораи роҳбарият (раис, муовинон ва дигар кормандони калидӣ), суроға ва телефони онҳо; хабарҳои нав оид ба кору фаъолияти ташкилоти суғуртавӣ ва ғайра.

Шабакаҳои иҷтимоӣ – солҳои охир ташкилотҳои суғуртавӣ шабакаҳои иҷтимоиро васеъ истифодабарӣ карда истодаанд. Бартариин намуди муошират бо мизочон дар он аст, ки ҳарачоти калонро барои ташкилоти суғуртавӣ талаб намекунад. Инчунин, микдори зиёди аҳоли, ки қисми аз онҳо мизочони ташкилотҳои суғуртавӣ мебошанд, ва қисми дигар дар оянда метавонанд мизоч шаванд, аз шабакаҳои иҷтимоӣ

истифода мебаранд. Барои мизочон яке аз бартариҳои шабакаҳои иҷтимоӣ дар он аст, ки тавассути он хабару маълумотҳои нав дар бораи ташкилоти суғуртавӣ (интихобшуда) осон дастрас мешаванд. Инчунин, тавассути шарҳҳо оид ба камбудии ин ё он маҳсулот ё хизматрасонӣ маълумоти иловагӣ пайдо намудан мумкин аст.

Маркази қабули зангҳо (колл-сентр). Мавҷудияти маркази қабули зангҳои мизочон кори онҳоро хеле осон мегардонад. Тавассути ин марказ мизочон маълумотҳои заруриро дастрас мекунанд, бидуни омадан ба ташкилот. Инчунин, тавассути маркази қабули зангҳо Шумо метавонед арзу шикоятҳои худро иброн намоед.

Тарофаҳо, мукофотпулӣ ва барномаҳои махсус барои мизочон (барномаҳои «вафодорӣ»). Нарх омили дигари муҳим мебошад, ки ҳангоми интихоби ширкати суғуртавӣ, бояд ба назар гирифта шавад. Нархҳои хеле арзон ташвишоваранд: одатан ширкатҳои нав ё хурд бо пешниҳоди нархҳои арзон, кӯшиш мекунанд, ки мизочонро бештар ҷалб кунанд. Дар марҳилаи аввал чунин стратегия метавонад дуруст бошад, аммо дар мӯҳлати дароз чунин иқдом сабабгори муфлисшавии ширкат шуда метавонад.

Мавҷудияти мукофотпулӣ ва барномаҳои махсуси «вафодорӣ» бешубҳа нишондиҳандаи мусбии симои ширкат аст. Бояд аниқ қард, ки оё ба мизочони доимӣ барои харидории хизматрасониҳои иловагӣ тахфифҳо ё мукофотпулӣ пешбинӣ шудааст ё не.

Ширкатҳои калон ва боэътимоди суғуртавӣ метавонанд нархномаи хизматрасониҳоро барои мизочони содиқ коҳиш диҳанд: барои ширкат ин ғамхории иловагӣ нисбати муштарӣ ва ташаккули симои мусбӣ аст, барои мизоч бошад, имконияти сарфаи маблағ мебошад.

Мисол: Ширкати «Спитамен Суғурта» ба мизочонаш барномаҳои «вафодорӣ» пешниҳод менамояд.

Муқоисаи ширкатҳои суғуртавӣ. Пеш аз қабули қарори ниҳии худ, ба идораи хизматрасонии якҷанд ширкатҳои интиҳобнамудаатон ташриф оред. Ба сатҳи хизматрасонӣ, омодагии мутахассисон барои посух додан ба саволҳои шумо, ҳатто ба ҳуди идора ва фазои он диққат диҳед.

Дар хотир дошта бошед!!!

Ҳангоми интиҳоб кардани ташкилоти суғуртавӣ барои ҳамкорӣ, Шумо пеш аз ҳама барои худ шароки молиявиро интиҳоб мекунед. Ба дурустии ин интиҳоб ғолида ва зарари Шумо вобаста мебошад

11.4. Шартномаи суғурта ва ҷавобгарии ҳуқуқӣ

Дар бобҳои қаблӣ мо дар мавриди он, ки шартнома ро бодикқат омӯхтан лозим аст, муфассал истода гузаштем. Илова бар ин, беаҳамиятӣ нисбати омӯхтани шартнома метавонад, пайомадҳои манфӣ дошта бошад. Барои мисол шартномаи суғуртаро мегирем. Шуморо лозим меояд, ки бандҳои асосии (ҳамчунин бобҳои иловагӣ низ қамаҳамият нестанд) онро бодикқат мавриди омӯзиш қарор диҳед, агар ин корро накардед, эҳтимолияти гирифтани пардохтҳои суғурта (аз ташкилотҳои суғуртавӣ) ниҳоят паст мебошад.

Шакли шартномаи суғурта дар ширкатҳои гуногун фарқ мекунад. Аммо, агар Шумо якҷанд намунаҳоро муқоиса кунед, якҷанд «бандҳои умумӣ» -ро дар ҳар як ҳуҷҷат пайдо мекунед. Пас, дар шартнома бояд нишон дода шавад, ки кадом объектҳо ва аз кадом хатарҳо (масалан, мошин, амволи шахсӣ ва ғ.) суғурта карда мешаванд. Ғайр аз ин, ҳуҷҷат бояд ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои

тарафҳоро муайян кунад. Аз ҷумла шартҳое, ки тибқи он ширкати суғурта вазифадор аст тамоми зиёно чуброн кунад ё баръакс, ҳуқуқ дорад пардохтро рад кунад. Ниҳоят, шартнома ҳамеша аз мӯҳлати амали ҳуҷҷат, ҳаҷми фарогирии суғурта (маблағи суғурта), андозаи мукофоти суғуртакунанда ва ғайра иборат аст.

Замимаи шартнома одатан рӯйхати амволи суғурташуда мебошад. Аммо, он метавонад вучуд надошта бошад, агар объекти нисбатан арзон суғурта карда шавад (маблағ аз сиёсати ширкат вобаста аст). Дар ин ҳолат, шартнома бидуни тафтиши амвол баста мешавад. Мувофиқи ин, маблағи суғурта бо мувофиқаи тарафҳо муқаррар карда мешавад. Воқеан, баъзан бо «суғуртаи ғоибона» муштарӣ меҳаҷад манзилро суғурта кунад, ки арзишаш 500 000 сомонӣ (арзиши воқеии бозор) аст, вале бо маблағи ҳадди максималӣ - то 1 миллион сомонӣ суғурта кунад. Фавран мегуем, ки ин корро кардан лозим нест. Ҳарчанд, дар асл ҳеҷ кас изофаи арзиши объектро манъ намекунад, аммо ҳангоми руҳ додани ҳодисаи суғуртавӣ Шумо на 1 миллион, балки танҳо 500 000 сомонӣ мегиред.

Дар хотир доред !!!

Ҳеҷ як ширкати суғуртавӣ барои бинои харобишуда ба Шумо бештар аз арзиши бозори он пардохт нахоҳад кард

Ба чӣ бояд диққат дод? – Ҳангоми бастанӣ шартномаи суғурта, Шумо бояд пеш аз ҳама ба рӯйхати хавфҳои дар он зикршуда диққат диҳед. Одатан, ширкатҳои суғурта ба мизочони худ маҷмӯи асосии (пурраи) ҳадамоти суғуртавино пешниҳод мекунанд. Он пардохти чуброни зарари ба ҳона дар натиҷаи сӯхтор расида ва чораҳои ҳомӯш кардани он, офатҳои табиӣ (тӯфон, обҳезӣ, фуру рафтани хок), барққошӣ, афтодани

дарахтон, таркиши газ, амали ғайриқонунии шахсони сеюм ва ғ-ро фаро мегирад.

Ҳангоми бастанӣ шартномаи суғурта, шарт нест, ки Шумо он хизматрасониро интиҳоб кунед, ки ҳамаи хавфҳоро дар бар мегирад. Шумо ҳуқуқ доред, ки хавфҳоро интиҳоб кунед, ки барои Шумо аз ҳама мувофиқ ба назар мерасанд.

Аммо, ҳангоми рад кардани суғуртаи пурра (ҳамаи хавфҳоро дар бар мегирад) Шумо бояд ду чизро дар хотир доред. Аввалан, он яклухт арзонтар аст. Яъне, шартномаи суғуртаи пурра, одатан арзонтар аст нисбат бар он, ки Шумо якчанд хавфҳоро алоҳида суғурта кунед. Дуюм, Шумо ҳеҷ гоҳ сад фоиз кафолат надоред, мисол, тайёра ба хонаи Шумо намеафтад. Хавфи рӯй додани чунин ҳодиса, дар ҳақиқат ниҳоят паст аст. Шояд ки баъди суғуртаи худ аз сукути ҳавопаймо аз болои хонаи Шумо ягон ҳавопаймо ҳатто парвоз карда нагузарад. Вале, агар суғурта накунад, шояд фардо ягон намуд «тайёрача» болои боми Шумо афтад.

Озодии интиҳоби объекти суғурта дар дасти Шумо аст. Тибқи салоҳиди худ Шумо, инчунин метавонед объектҳои суғурташударо интиҳоб кунед. Ғайр аз хона Шумо метавонед боғ, иншооти хоҷагӣ, ҳаммом, таваккуфгоҳ, мошин, сохтмони нотамодро суғурта кунед.

Дар якҷоягӣ бо полиси суғурта муштарӣ аксар вақт эътимод ва боварӣ ба даст меорад, гӯё ки акнун ӯ тавре ки мегӯянд, сад фоиз ҳимоя шуд. Дар асл, наҳама чиз он қадар осон ва оддӣ аст. Барои он ки ширкат садмаро ҳамчун ҳодисаи суғуртавӣ эътироф кунад, як қатор ҳуҷҷатҳоро пешниҳод кардан лозим аст, ки рӯйхати онҳо ҳамеша дар шартнома муқаррар карда шудааст.

Истисно ҳаст !!!

Ширкати суғуртави «Спитамен Суғурта» ҳангоми суғуртаи мошин (маҳсулоти суғуртави «Спитамен КАСКО»), ҳангоми фарорасии ҳодисаи суғурта, ба ҷуз аз аксҳои тасдиқкунандаи ҳолати суғурта, ҳеҷ гуна ҳуҷҷатҳоро аз суғурташуда талаб намекунад

Ҳангоми бастанӣ шартномаи суғурта дар он бояд бандҳои зерин бошанд:

- дар бораи амвол ё дигар манфиатҳои амволие, ки объекти суғурта мебошанд;
- дар бораи хусусияти ҳодиса, ки дар сурати рӯй додани он суғурта карда мешавад;
- дар бораи маблағи суғурта;
- дар бораи мӯҳлати шартнома.

Саркашӣ аз пардохт аз ҷониби суғуртакунандагон. Шартҳое, ки суғуртакунандаро аз ҷуброни зарар озод мекунанд, ҳамеша дар шартнома пешбинӣ шудаанд. Аз ин рӯ, мо такрор мекунем, ин ҳуҷҷатро бодиккат омӯzed. Мисол, Шумо бояд ба бандҳои шартнома, ки ба суғуртаи амвол аз дуздӣ марбутанд, диққат диҳед. Гап дар сари он аст, ки баъзе ширкатҳо хонахоро танҳо аз хавфи дуздӣ бо шикастани дар, тиреза ва ғайра, суғурта мекунанд. Вале, агар дузд калиди хонаро медуздад ва сипас ашёи хонаро ба осонӣ дуздӣ мекунад, яъне, бе шикастани дару тиреза, ба ҷуброн аз тарафи ширкати суғуртавӣ, умед бастан беҳуда аст.

Вайрон шудан ё хароб шудани биноҳои истиқоматӣ ё амволи хонагӣ аз сабаби фарсудашавӣ, пӯсидан, зангзанӣ ва дигар равандҳои табиӣ ҳодисаҳои суғуртавӣ ҳисобида намешаванд. Ғайр аз он, зарари дар натиҷаи амалиёти ҷангӣ, бетартибҳои шаҳрвандӣ, корпартой, мусодира бо фармоишҳои ҳукумат ё таъсири энергияи атомӣ ҳамчун ҳолатҳои суғуртавӣ ҳисобида намешавад.

Баъзе ширкатҳо меъёрҳои максималӣ барои пардохти қисмҳои алоҳидаи хона муқаррар мекунанд, масалан, «на бештар аз 20% маблағи суғурта дар сурати вайрон шудани боми хона». Бештар аст ки чунин истисноҳоро бо ширкат пешаки муҳокима кунед. Дар акси ҳол, онҳо метавонанд ба нофаҳмиҳо ва норозигиҳо оварда расонад.

Дар мавриди пардохт накардани суғурта сухан ронда, франшизро ба ёд меорем. Ин озод кардани суғуртакунанда аз ӯҳдадориҳо оид ба ҷуброни зиёне мебошад, ки аз андозаи пешбинишуда зиёд нест.

Франшиза метавонад шартӣ ё бечунучаро бошад. Франшизаи шартӣ ҳатмӣ қоиш додани пардохтро тибқи шартномаи суғурта (новобаста ба андозаи зарар) пешбинӣ мекунад. Франшизаи бечунучаро ҷуброни зарари расонидашударо танҳо дар сурате пешбинӣ мекунад, ки агар ҳаҷми зарар аз маблағи эълоншудаи франшиза зиёд бошад. Масалан, ҳангоми франшизаи бечунучаро дар ҳаҷми 2500 сомонӣ ва зиёни 4000 сомонӣ (рақамҳо қомилан шартӣ мебошанд) маблағ пурра пардохт карда мешавад, зеро ҳаҷми зарар аз маблағи эълоншудаи франшиза зиёд аст. Вале, ҳангоми франшизаи шартӣ ба мизоч, танҳо 2500 сомонӣ пардохт карда мешавад (маблағи пардохт ба андозаи франшиза қам карда мешавад).

Маблағи франшиза (тарҳшаванда) дар натиҷаи гуфтушуниди Шумо бо суғуртакунанда муайян карда мешавад. Агар маблағи ҷуброни тахминӣ хурд бошад ва Шумо аниқ барои гирифтани он шаҳодатномаҳо ва ҳуҷҷатҳои зиёдеро қамъ нахоҳед қард, тавсия дода мешавад, ки маблағи ҷубронро ба назар нагиред. Ҳамин тариқ, франшиза ба Шумо имқон медиҳад, ки вақтро беҳуда сарф нақунед.

Чӣ гуна шартнома бояд баста шавад? Бодикқат хондани шартномаи суғурта муҳим аст. Аммо, хушёрӣ бояд аллакай дар марҳилаи таҳияи ариза бошад (ин марҳила қабл аз имзои шартнома аст). Ҳангоми пур кардани ариза-варақае, ки аз тарафи ширкати суғуртавӣ пешниҳод карда мешавад, ҳеҷ гоҳ дар он имзо нагузоред агар сутунҳои ҳолӣ (пур нашуда) ҷойдошта бошанд. Сутунҳои ҳолӣ, дар оянда, метавонанд аз тарафи суғуртакунанда бар зидди Шумо истифода бурда шаванд. Сутунҳои ҳолӣ метавонад ҳамчун пешниҳоди ҳама гуна иттилоот барои баҳогузориҳои дурусти хатарро нахостани муштарӣ, қасдан пинҳон кардани иттилоот доништа шаванд. Аз ин рӯ, агар Шумо маълумоти зарурӣ надошта бошед, бехтараш дар сутуни мувофиқ нависед: «Дар ин бора маълумот нест».

Фаҳмидан муҳим аст !!!

Умуман, пинҳон кардани маълумот ҳангоми бастанӣ шартнома бо ширкати суғуртавӣ амалиёти бениҳоят хавфнок аст. Албатта, Шумо барои ин ба додгоҳ кашида нахоҳед шуд. Аммо онҳо метавонанд пардохтро рад кунанд, агар мисол, маълум шавад, ки Шумо бо мақсади паст кардани нархи суғурта маълумоти муайянеро, ки метавонанд хавфхоро зиёд кунанд, пинҳон кардаед

Пас, пинҳонкорӣ хуб нест. Аммо, бо суғуртакунанда ростқавл буда, аз ӯ низ ҳаминро талаб кунед. Ба агенти суғуртаи худ аз савол додан шарм накунад. Посухҳо бояд равшан, фаҳмо ва агар лозим бошад бо ҳуҷҷатҳои меъёрӣ асоснок карда шуда бошанд.

Ба кадом шартҳои шартномаи суғурта бояд диққати махсус дода шавад: Рӯйхати ҳолатҳои суғурта, яъне ҳолатҳое, ки ҳангоми рӯй додани онҳо, суғурта пардохта мешавад. Суғуртакунанда танҳо барои он хавфҳо ва ҳодисаҳои суғурта ва ҳолатҳое, ки дар шартнома / полис зикр шудаанд ва танҳо дар ҳолати рӯй додан пардохт мекунад.

Рӯйхати истисноҳо ҳангоми рух додани ҳолати суғуртавӣ. Ба рӯйхати истисноҳо ҳангоми рух додани ҳолати суғуртавӣ дохил мешаванд ҳодисаҳои, ки ҳангоми рух додани онҳо суғуртақунонда ҳуқуқи пардохт нақардани ҷуброни суғуртавино дорад.

Мавҷудият ва андозаи франишиза, яъне ҳаҷми зиёне, ки дар шароити муайян ҷуброн карда намешавад. Франшиза ё ба андозаи фоизи суғурта ё ба андозаи мутлақ муқаррар карда мешавад.

Тартиби амалҳои суғуртақунонда ҳангоми рух додани ҳодисаи суғуртавӣ. Мӯҳлат ва тартиби огоҳ кардани суғуртақунонда дар бораи рух додани ҳодисаи суғуртавӣ махсусан муҳим аст. Агар мӯҳлат ё тартиби огоҳкунӣ вайрон карда шавад, пас ин метавонад барои рад кардани пардохтҳои суғуртавӣ асос бошад, ба истисноӣ ҳолатҳои, ки бо сабабҳои узрнок ва объективӣ огоҳ карда нашудаанд.

Рӯйхати ҳуҷҷатҳои, ки барои баррасии масъалаи пардохти суғурта заруранд. Чун қоида, инҳо ҳуҷҷатҳои мебошанд, ки ҳолатҳо ва сабабҳои рух додани ҳодисаи суғуртавино тасдиқ мекунанд.

Шартҳои ҳама гуна шартномаҳо бодикқат ҳонед ва то он даме, ки Шумо бо ҳамаи шартҳои он розӣ нашавед, имзо нақунед. Огоҳ бошед, ки барои вайрон кардани талаботи қонунӣ аз қониби ширкатҳои суғурта нисбати вайронқунондагон қораҳои дахлдори муқаррарнақудаи қонун татбиқ карда мешаванд.

Чӣ бояд кард, ҳангоми рад кардани пардохт аз тарафи ширкати суғуртавӣ?

Чунин ба назар мерасад, ки суғурта барои қоҳиш додани зарари моддӣ дар ҳолатҳои ғайриқашмдошт пешбини шудааст. Нақшаи амалҳо содда аст: ҳодисаи

суғурта ба амал омад, Шумо бастаи ҳуҷҷатҳои заруриро чамъ карда, ба ширкати суғурта овардед ва зарари расонидашуда пурра ё қисман ҷуброн шуд.

Аммо гирифтани ҷуброн дар аксар ҳолатҳо он қадар осон нест.

Шумо маҷбур мешавед, ки «чанг» эълон намоед, дар толори суд исбот кунед, ки даъвоҳои Шумо оид ба рӯйпӯш намудани зарар пурра асосноканд. Чӣ бояд кард, агар ширкати суғурта аз пардохт саркашӣ кунад?

Мутахассисони ширкати суғуртавии «Спитамен Суғурта» тавсияҳои зеринро пешниҳод мекунанд:

1. Боварӣ ҳосил кунед, ки суғуртаи Шумо хавфхоро ҷуброн мекунад. Дар аввал бояд фаҳмид:

а) Оё ҳолати Шумо суғуртавӣ аст ё не? – Ҳар як ширкат дар шартнома ба таври муфассал, ҳолатҳои супурдани мукофоти суғуртавӣ ва ҳолатҳои рад кардани онро, дарҷ мекунад. Ҷуброн дар доираи лимити (маблағи) суғурта, ки дар шартнома низ пешбинӣ шудааст ё мутаносибан ба зарари расида амалӣ карда мешавад. Ҳолатҳое, ки дар шартнома сабт нашудаанд, суғурта карда намешаванд. Интизор нашавед, ки ширкати суғуртавӣ масъулияти онҳоро бар дӯш мегирад.

б) Оё, ҳолати Шумо ба боби «Шартҳои рад кардани пардохти суғуртавӣ» ворид шудааст? – Дар ин боб (модда), ширкатҳо дақиқ ҳисобот медиҳанд, ки кадом амали суғурташуда ба онҳо ҳуқуқи радди пардохтро медиҳад.

2. Сабаби рад кардани ҷуброн аз тарафи ширкати суғуртаро муайян намоед. – Аз намояндаи ширкати суғуртавӣ оид ба рад намудани пардохт дар шакли хаттӣ талаб кунед. Зарур аст, ки дар ҳуҷҷати гирифташуда истинодҳои мушаххас ба қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қоидаҳои суғурта бошад.

Сабабҳои асосии радкунӣ метавонанд инҳо бошанд:

а) Хуҷчатҳо ё огоҳинома дар бораи ҳодисаи суғуртавӣ аз мӯҳлати дар шартнома пешбинишуда дертар пешниҳод карда шудаанд. Аммо, агар ин сабабҳо узрнок бошанд (Шумо дар сафари хизматӣ будед, саҳт бемор будед), аз болои қарори ширкат шикоят кардан мумкин аст. Барои ин ба суд муроҷиат кардан лозим;

б) Бастаи нопурраи хуҷчатҳо ба ширкати суғуртавӣ фиристода шудааст (доир ба ҳодисаи Шумо);

в) Тибқи шартнома, ҳодисаи суғурта руҳ надодааст (суғурташаванда ҳамаи шартҳои шартномаро риоя накардааст).

3. Экспертизаи мустақили зарари ба Шумо расонидашударо гузаронед.

а) Агар Шумо бо қарори қабулкардаи мутахассисони ширкати суғуртавӣ, ки боиси рад кардани пардохт шудааст, розӣ набошед, Шумо метавонед ба коршиносони мустақил муроҷиат намоед.

б) Экспертиза аз ҳисоби Шумо пардохта мешавад ва дар ташкилоти махсуси экспертӣ гузаронида мешавад. Аз рӯи натиҷаҳои он хулоса (хулосаи экспертӣ) бароварда шуда, баъдтар ба изҳороти даъво ба суд замима карда мешавад.

4. Ба ширкати суғуртавӣ даъво пешниҳод кунед. Дар даъвои худ инҳо бояд нишон дода шаванд:

а) даъвоҳои Шумо бо шарҳи сабаби қонунӣ будани онҳо;

б) итинодҳо ба меъёрҳои қонун, ки беасос набудани даъвоҳои Шуморо тасдиқ мекунанд;

в) мӯҳлате, ки дар давоми он Шумо ҷавобро аз ширкати суғуртавӣ интизоред. Тавре ки амалия нишон медиҳад, 10 рӯз кифоя аст.

г) оқибатҳо барои ширкат дар ҳолати саркашӣ аз талабот ё набудани посух дар мӯҳлати муайян. Огоҳ кунед, ки Шумо омодаед ба суд муроҷиат кунед.

Муҳим!!!

Шахсан ҳуҷҷатро дар ду нусха ба намояндаи ширкати суғуртавӣ супоред. Як нусха бо номи нурра ва имзои корманде, ки ҳуҷҷатҳоро аз Шумо қабул кардааст, санаи қабул ва рақами воридотӣ, бояд дар дасти Шумо боқӣ монад. Инчунин, беҳтар мешавад, агар даъвои Шумо тариқи почтаи фармоишӣ ба ширкат бо эълони қабули он фиристода шавад

5. Ба суд муроҷиат кунед. – Агар аз ҷониби ширкати суғуртавӣ рад кардани қабули талаботи Шумо гирифта шуда бошад, Шумо бояд манфиатҳои худро дар суд ҳимоя кунед.

На ҳама метавонанд мустақилона «мубориза баранд». Аз ин рӯ, беҳтар аст аз хизматрасонии адвокати соҳибхитисос истифода баред ва бо ӯ барои фиристодан ба суд ариза тартиб диҳед.

Дар аризаи худ, бо тартиби хронологӣ бо санаҳои мушаххас тавсиф кунед:

- амалҳои Шумо;
- амал ё беамалии ширкати суғурта (ё намояндаи он);
- бастаи ҳуҷҷатҳое, ки бевосита ба ҳодисаи суғуртавии Шумо алоқаманданд;
- ҳама ҳуҷҷатҳое, ки Шумо хангоми ҳамкорӣ бо ширкати суғурта гирифтаед (даъвои Шумо, посух ба он, агар гирифта бошед);
- ҳисоботи мустақили баҳодихӣ дар бораи арзиши зарар.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. *Моҳият ва зарурияти суғуртақунонӣ барои аҳоли?*
2. *Вазифаҳои суғуртақуноиро, ҳамчун категорияи иқтисодӣ номбар кунед.*
3. *Мафҳуми «саводнокии суғуртавӣ»-ро фаҳмонда диҳед.*
4. *Фарҳанги суғуртавӣ чист?*
5. *Омилҳои асосии интиҳоби дурусти ташиклоти суғуртавӣ, барои ҳамкорӣ, номбар кунед.*
6. *Ҳангоми интиҳоби ташиклоти суғуртавӣ ба чӣ бояд диққат дод?*
7. *Доништан муассиси ташиклоти суғуртавӣ чӣ зарурият дорад?*
8. *Шӯҳрати бенуқсон доштани ташиклоти суғуртавӣ барои чӣ муҳим аст?*
9. *Шартномаи суғурта чист?*
10. *Беаҳамиятӣ намудан ҳангоми имзои шартномаи суғурта ба чӣ оварда мерасонад?*

Адабиёт:

1. Годин А.М., Фрумина С.В. Страхование. М.: Дашков и К, 2015. – 480 с.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти суғуртавӣ» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2016, №7, мод. 627; Қонунҳои ҚТ аз 02.01.2018 с., №1487; аз 2.01.2019 с., № 1573).
3. Мазаева М. В. Страхование : учеб. пособие для вузов / М. В. Мазаева. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 136 с.

4. Организация страхового дела : учебник и практикум для прикладного бакалавриата / И. П. Хоминич [и др.]; под ред. И. П. Хоминич, Е. В. Дик.. — М.: Издательство Юрайт, 2020. — 231 с.
5. Рассолова Т.М. Страховое право. М.: ЮнитиДана, 2014. — 367 с.
6. Сербиновский Ю.Б., Гарькуша В.Н. Страховое дело. 2-е изд., перераб. и доп. Ростов-на-Дону: Феникс, 2014. — 476 с.
7. Сплетухов Ю.А. Страхование. М.: Инфра-М, 2013. — 312 с.
8. Скамай Л.Г. Страхование: учебник и практикум для прикладного бакалавриата / Л. Г. Скамай. — 4-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2019. — 322 с.
9. Тарасова Ю.А. Страхование. Учебник и практикум для прикладного бакалавриата - М.:Издательство Юрайт. 2019 – 236 с.
10. Чернов Г.В. [и др.] Страхование: учеб. пособие / Под ред. Л.А. Орланюк-Малецкой, С. Ю. Яновой. М.: Юрайт, 2014. — 828 с.

БОБИ 12. ПИРАМИДАҲОИ МОЛИЯВӢ ВА ҚАЛЛОБӢ ТАВАССУТИ ИНТРЕНЕТ

- ❖ ПИРАМИДАҲОИ МОЛИЯВӢ:
НАМУДҲО ВА НИШОНАҲОИ
АСОСӢ;
- ❖ ХУСУСИЯТҲОИ ҚАЛЛОБИИ
МОБИЛӢ ВА ХАВФҲОИ ОН
БАРОИ АҲОЛӢ;
- ❖ ҚАЛЛОБӢ ТАВАССУТИ
ПОЧТАИ ЭЛЕКТРОНӢ

12.1. *Пирамидаҳои молиявӣ: намудҳо ва нишонаҳои асосӣ*

Қаллобӣ ва роҳҳои ба даст овардани даромади муфт, дар ҳар давраи замон, диққати ашхоси зиёдеро ба худ ҷалб мекунанд.

Яке аз намудҳои муосири қаллобӣ ин пирамидаҳои молиявӣ мебошанд, ки хатари калонро барои аҳоли, дарбар мегиранд. Онҳо одатан дар шакли «фонд»-ҳои гуногун ташкил мешаванд. Инчунин, метавонанд чун шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ амал кунанд.

Дар натиҷаи фаъолияти тарғиботию ташфиқоти пирамидаҳои молиявӣ ва ба қаллобӣ ҷалб намудани аҳолии маҳаллӣ як қисми муайяни аҳоли зарар дид, бисёриҳо ба «ҷоҳи қарздорӣ» ғалтиданд, муфлис шуданд ва ба ҳолати душвори молиявӣ дучор гардиданд.

Аз таҷриба:

Дар асоси маслиҳати пешакӣ, бо мақсади бо роҳи фиреб ва сӯистиғфодаи боварӣ тасарруф намудани молу мулки ғайр фаъолияти корхонаро дар шакли пирамидаи молиявӣ ба роҳ монда, ба таври сохта якчанд хизматрасониҳо, аз қабili маркетинги шабакавӣ, хизматрасонии маркетингӣ, омӯзиши забони англисӣ, дарсҳои компютерӣ, ронандагӣ ва фурӯши сабадҳои электрониро ба шахрвандон пешниҳод намудаанд.

Дар натиҷа, масъулони ширкати «7 Бурҷ» «дар давраи аз аввали соли 2011 то 24 июли соли 2013 дар 263 лаҳза маблағи 1.090.251 доллари ИМА ва 9379 сомонии ба ҷамъияти номбурда супоридаи шахрвандонро тасарруф намуда, ба онҳо ба миқдори махсусан калон зарар расонидаанд

Омӯзиш ва таҳлили маводҳои мавҷуда, суҳбатҳо бо ҷабрдидагон нишон доданд, ки қисми зиёди «мизочон» аз рӯи нодонӣ дар пирамидаҳои гуногун иштирок намуда, муттаносибан, зарар диданд.

Пирамидаи молиявӣ – тарзи таъмини даромади иштирокчиёни он, аз ҳисоби ҷалби доимии маблағҳои пулии нав. Даромад ба иштирокчиёни пирамидаи молиявӣ, ки дар аввал аъзо шуданд аз ҳисоби амонатҳои иштирокчиёни минбаъда пардохт карда мешавад^{lxxviii} (ниг. ба расми 12.1.1).

Расми 12.1.1. Нақшаи таъмини даромади иштирокчиёни пирамидаи молиявӣ

Аз рӯи моҳият, *пирамидаи молиявӣ* – ин намуди махсуси қаллобии молиявие мебошад, ки бо ваъда додани даромади калон, ба ҷалби маблағҳои аҳолии асос ёфтааст. Хавф дар он аст, ба чунин пирамидаҳои қаллобии молиявӣ ҳазорҳо одамон метавонанд ҷалб карда шаванд^{lxxix}.

Дар ҳолати ба мушкилиҳои молиявӣ дучор шудани аҳолии қисми зиёди он ба осонӣ ба дасти қаллобон меафтад. Чунки қаллобон психологияи одамони оддиро хуб медонанд ва бо роҳи ваъдаҳои ҳалли осони мушкилиҳои молиявӣ онҳоро ба доми худ мекашанд.

Далелҳои таърихӣ:

Яке аз аввалин пирамидаҳои молиявиро Джон Ло (дар соли 1671 дар пойтахти Шотландия – Эдинбург таваллуд шудааст) таъкил намудааст. «Ширкати Миссисипи»-и ӯ дар соли 1720 Францияро муфлис кард.

Дар ИМА якумин «пирамида» аз тарафи Чарлз Понси (Понти), муҳожир аз Италия таъкил карда шуд. Дар моҳи августи соли 1919 яке аз тоҷирони испанӣ дар мактуби худ ба Чарлз купони ҷавобии байналхалқӣ фиристод. Баъди омӯхтани қоидаҳои гардиши купон дар муомилот, Понси муайян намуд, ки таносуби қурби мубодилаи асъор имконият медиҳад, ки купонҳои аз як қатор кишварҳои Аврупо харидашударо бо фоида дар ИМА хариду фурӯш намоёнд.

Понси ширкати «The Securities and Exchange Company»-ро таъкил дод (SXC) ва ба он якчанд сармоягузориҳои барои маблағгузориҳои ин қаллобӣ даъват намуд. Ҳамчун кафолат барои маблағгузорӣ вексели оддӣ пешниҳод намуда, ба онҳо 50%-и фоидаи савдои трансатлантикиро аллакай баъди 45 рӯз ва ё ҳатто 100%-ро баъди 90 рӯз ваъда дод, ки ин нисбат ба дигар қозаҳои қимматнок хеле баланд буд. Дар асл, Понси ба харидани купонҳо машғул нашуд. Гап дар сари он, ки купонҳоро танҳо ба марказҳои почтавӣ иваз кардан мумкин буд, на ба маблағи нақдӣ, яъне купонҳо ҳамчун воситаи ҷаннотӣ ба кор нарафтанд. Ин маълумотҳо махфӣ набуданд – ҷангоми хоҳиши дилхоҳ амонатгузор ин маълумотро метавонист муайян намоёнд. Ба ҳар ҳол, моҳи июли соли 1920 Понси векселҳои худро дар як рӯз ба маблағи то 250 ҳазор доллар фурӯхт. Ба зиёд шудани фурӯш, инчунин матбуот ёрӣ мерасонд. Аз ҷумла, «Boston Post» маводҳои ношафоф, ки аз тарафи Понси маблағгузорӣ мешуд, чоп мекард. Пирамида баъди дар маҷалаи «Post Magazine» чоп шудани маводҳои аниқ барбод рафт. Маҷалаи мазкур ҳисоб карда баромад, ки барои пӯшонидани маблағи аз тарафи ширкати Понси сармоягузоришуда, дар муомилот бояд 160 млн. купон бошад, вале онҳо дар он солҳо дар тамоми дунё, дар даст ҳамагӣ қариб 27 ҳазорро доноро таъкил мебуданд. 10 августи соли 1920 ҷангоми маҳкам кардани ширкат ва шинос шудан ба муҳосиботи дохилии он вакилони федералӣ ошкор намуданд, ки SXC пулро ба ягон ҷо сармоягузорӣ накардааст. Фоизҳо аз ҳисоби воридот аз фурӯши бароришҳои нави облигатсияҳои худӣ пардохт карда мешудаанд^{lxxx}

Ҳамаи пирамидаҳои молиявӣ, оқибат, ба шикаст дучор мешаванд, чунки иштирокчиёни онҳо торафт зиёд мешаванд ва ҳолате ба амал меояд, ки ҳаҷми маблағҳои воридмешуда дигар қудрати таъмини пардохти ғоидаи ваъдадодашударо надорад. Дар натиҷа, иштирокчиёни амонатҳои гузоштаи худро аз даст медиҳанд. Ташкилкунандагони пирамидаи молиявӣ хеле хуб медонанд дар бораи заифии инсонӣ, яъне хоҳиши зуд ба даст овардани даромади осон ва инчунин, зудбодарӣ.

Барои он ки қурбонии пирамидаи молиявӣ нашавед, фаҳмидан лозим аст, ки пирамидаи молиявӣ чист ва механизми он чӣ тавр кор мекунад? – Пирамидаи молиявӣ мумкин аст ташкилотеро номид, ки тавассути васоити ахбори омма, рекламаҳои гуногун, тарғиботи ташқиқот ва ҳатман додани ваъдаи ғоизҳои баланд аз рӯи амонатҳо ва ё даромад, барои бо тезӣ аз аҳолии ҷамъоварӣ намудани маблағҳо, ташкил карда шудааст^{lxxxix}.

Пирамида ягон ғаёлияти ҳақиқии дигар надорад, ба ғайр аз ҷалби иштирокчиёни нав. Вай ягон маҳсулот истеҳсол намекунад, агар истеҳсол кунад ҳам, он барои ба боварии аҳолии даромадан мебошад.

Дар хотир дошта бошед!!!

Ҳарқияти асосии пирамидаи молиявӣ аз лоиҳаи тиҷоратии ҳақиқӣ дар сарҷаиш пардохти даромад мебошад. Агар маблағи пардохти даромад аз андозаи арзиши изофа, ки ин тиҷорат таъмин менамояд, ҳама вақт зиёд шудан ғирад, он гоҳ лоиҳаи мазкур пирамида ба ҳисоб меравад^{lxxxix}

Мӯҳлати мавҷудияти пирамидаи молиявӣ, вобаста аз ширкатҳои гуногун, ҳар хел аст. Вале, умумияташон дар он аст, ки мӯҳлати мавҷудияти онҳоро мумкин аст ба 4 давраи асосӣ тақсим намуд:

Якум давраи мумкин аст давраи сохтмони пирамида номид. Он давраи аз ҳама дарозтарини мавҷудияти он, давраи «бомуваффақияти» он ба ҳисоб

меравад. Масалан, барои пирамидаи якум ҚС «МММ» ин давра аз феввали соли 1994 то миёнаҳои моҳи июли ҳамон сол давом кард.

Дуюм давра, давраи максималии реклама ва таблиғоти ширкатро дар худ таҷассум менамояд. Ин «куллаи» пирамида аст. Ин давра, аз давраи сохтмон бо он фарқ мекунад, ки дер давом намекунад. ҚС «МММ» ин давраро қариб ду-се ҳафта таҳаммул намуд.

Давраи сеюм – чун қоида, кӯтоҳ буда, шикасти пирамидаи молиявӣ мебошад. Пирамидаи якум ҚС «МММ» ин давраро аз 26.07. то 29.07.1994 сол гузаронд.

Чорум – давраи баъди пирамидавӣ: амонатгузори зарардида чаласа ва воҳӯриҳоро доир намуда, барқарор намудани зарари ба онҳо расонидашуда ва чазо додани гунаҳкоронро талаб менамоянд. Пирамидаи молиявӣ ҳатман nobуд шуда, якҷоя бо он ҳамаи амонатҳо гум мешаванд. Агар Шумо аъзои чунин ташкилот (пирамида) шавед, Шумо дидаву дониста зарар мебинед.

Дар хотир дошта бошед!!!

Таҷриба нишон медиҳад, ки баъди шикасти пирамида баргاردонидани қариб 10-15%-и маблағҳои дар он давра ҷамъоваришуда муяссар мешаваду халос. Чунки, маблағҳои ҷамъоваришуда барои харидани доруҳои пардохтпазир (ликвиднок) равона нашуда, ҳамоно барои ба амонатгузори пештара, рекламаҳо ва ҳамчун ғоидаи ташкилкунандагон истифода бурда мешаванд. Ҷӣ қадаре, ки пирамида вақти дароз амал кунад, ғоизи имконпазири бозгашти маблағҳо, дар вақти барҳамхӯрӣ ҳамон қадар кам мешавад

lxxxiii

Намуди зиёди пирамидаҳои молиявӣ мавҷуданд. Се намуди бештар паҳнғаштаи онро дида мебароем^{lxxxiv}.

Намуди якум – «Клубҳо». Нақшаи кори ингуна клубҳо чунин аст: ба шахс ваъда медиҳанд, ки ӯ даромади калони дарозмуддатро ба даст меорад ба шарте, ки ӯ аъзои клуб шавад ва пардохти маблағи калони аъзоҳаққиро намояд. Аз ҳисоби шахсоне, ки нав аъзо мешаванд ва пул ворид менамоянд иштирокчиёне,

ки пештар аъзо шудаанд, даромад мегиранд. Дар вақти муайян пардохтҳо манъ шуда, клуб аз байн меравад. Дар натиҷа, маблағи гирифтаи аъзоҳои клуб нисбат ба маблағи аввалаи гузоштаи онҳо ниҳоят кам мебошад. Шахсоне, ки ба ин клуб аз ҳама дер аъзо шудаанд, маблағҳои худро пурра аз даст медиҳанд.

Намуди дуҷум – ширкатҳои қалбакии сармоягузорӣ. Чунин ташкилотҳо бештар дар байни мактабҳои динӣ ва сектаҳо (фирқаҳо) пайдо мешаванд. Қаллобон ба одамон бо усулҳои гуногун таъсир мерасонанд, ба мисли: розикунонӣ, гипнозкунӣ, тарсонидан. Ҳамчун асос ба аҳолии мефаҳмонад, ки маблағҳо барои «кори хайр» равона карда мешаванд, вале аъзоҳаққиҳо барои хайру эҳсонкорӣ равона нашуда, ба ҳисоби ташкилкунандагони пирамида гузаронида мешаванд.

Намуди сеюм – ба ном ширкатҳои савдо. Ба шахс бо нархи хеле паст харидорӣ намудани ягон молро пешниҳод менамоянд (тавассути Интернет ва ё аз феҳрасти (каталоги қоғазӣ). Агар ӯ барои харидорӣ намудан боз ягон каси дигарро ҷалб намояд, он гоҳ ӯ молро мутлақо бе пул ба даст меорад. Одатан, мизоч маблағро пардохт карда, ё чизеро намегирад, ё ки ба ӯ маҳсулоти бесифатро дастрас менамоянд. Муайян кардани он, ки пулро кӣ мегирад, бисёр ҳам мушкил мешавад.

Нишонаҳои қаллобии молиявӣ:

1. *Рекламаи шадид дар васоити ахбори умум ва Интернет*, ки фоизҳои баландро барои маблағҳои ҷалбшуда ваъда медиҳад, ки меъёри фоизии он аз меъёри миёнаи бозорӣ хеле баланд аст. Мисол: Дар реклама ахбороте ҷойгир карда шудааст, ки ҳангоми қабул кардани амонатҳои депозитӣ фоидаи он дар **як моҳ** метавонад то 75%-ро ташкил намояд, дар ҳолате ки меъёри фоизии миёнавазн аз рӯи депозитҳои бонкҳои

тичоратӣ бо асъори миллӣ қариб 14-18% ва бо асъори хориҷӣ 5%-и солонаро мувофиқан ташкил менамуд. Наход ин рақамҳо ба ягон шубҳае водор насозанд?

2. *Ғайримкон будани тафтиш ҷойгиркунии маблағҳо.* Дар намуди «махсулот ё хизматрасонии молиявии нав « пешкаш шудан, ба аҳоли, ки он дорои даромаднокии баланди ғайримуқаррарӣ ва эътимодноки мебошад.

Тақрибан 60 ҳазор нафар шахрвандони Тоҷикистон қурбонии пирамидаи молиявӣ гардиданд, ки соли 2002-2003 аз тарафи ширкати «Чамол ва компания», ки байни аҳоли ҳамчун «муҳра-бизнес» машҳур буд, ташкил шуда буд. Намояндагони ин ширкат расман маълумот пешниҳод мекарданд, ки маблағҳои аҳоли барои сохтани бастаи муҳра пардохт мешуд, аз ин ҳисоб фурӯши (содироти) ин бастаҳои муҳра ба Арабистони Саудӣ амалӣ мешаванд, вале дар асл ягон содирот амалӣ намешуд ва пардохтҳо ба аҳоли аз ҳисоби воридоти маблағҳои иштирокичиёни нав амалӣ мешуд.

Мисоли дигар. Дар вилояти Суғд муассисони як пирамидаи молиявии қалбакиро дастгир кардаанд. Ба гуфтаи мақомоти миллитсия аъзои як ғуруҳи муташаққили ҷинойтӣ худро намояндаи ширкати хориҷии «Unique Finance» муаррифӣ карда, ба муштариёнашон ҳарида додани саҳмияҳои ширкатҳои машҳуре, чун «Ford», «Walt Disney», «Starbuck's», «Netflix»-ро ваъда меодаанд. Дар асл, меғӯянд мақомот, онҳо пулҳои зиёди аз мардум ҷамъовардаашонро ба кисаи худ мезаданд. 15 муштарие, ки ҳамчун ҷабрида мегузаранд, ба маблағи аз 1000 то 45 ҳазор доллар пули худро ба «Unique Finance» дода, дар иваз саҳмияҳои қалбакӣ гирифтаанд. Вале мақомот мутмаинанд, ки шумораи фиребхӯрдагон хеле бештар аст...

Муассисони пирамидаи молиявӣ бо ҳадафи ба даст овардани даромади муфт дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд шӯъбаҳои худро таъсис доданд ва шаҳрвандон, ба вижа соҳибкорон, бо умеди гирифтани фоида, пасандозҳои худро ба онҳо бовар карда, супурдаанд. Дар иваз ба муштариён сертификатҳои қалбакиё медодаанд, ки гуё онҳо ба маблағи 1000 ё 2000 доллар соҳиби саҳмияи ин ё он ширкати машҳур шудаанд.

3. *«Номҳои бофта»*. Иқрор шудан зарур аст, ки номи ба назар намоёни хотирмон яке аз ҳаракатҳои асосии маркетингӣ ба ҳисоб меравад. «The Securities and Exchange Company»; «Forex Investment»; «High Interest Exchange»; «Universal Future Exchange» – ин рӯйхати нопурраи «номҳои бофта»-е, ки ташкилкунандагони пирамидаҳои молиявӣ, ҳамчун воситаи ҷалбкунада истифода менамоянд. Инчунин, дар номҳои пирамидаҳои молиявӣ ибораҳои «машҳур»-ро истифода менамоянд, ба монанди: «трейдинг», «фьючерс» ва ғайра. Қайд кардан зарур аст, ки номҳои пирамидаҳои молиявӣ, инчунин метавонанд нисбатан оддӣ бошанд, масалан: ЧДММ «Сабина бизнес»; ЧДММ «Базис Альфа Ко» ва ғайра.

4. *Омода кардани ривояти (запҳои бофтаи) самараноки ба ҳақиқат бисёр монанд.*

Мисол аз таҷрибаи мамлакатаи Ҳамоя

Фонди Ҷамъиятии Хайрия (ФЧХ), ки дар Қирғизистон фаъолият мекард, бо ҷалби аҳолии ба аъзогии ин ташкилот қорҳои тарғиботию ташивиқотӣ мегузаронд. Дар баробари ин, ФЧХ ба шахсоне, ки ба сафҳои онҳо дохил мешуданд қарзҳои бефоида, ки аз тарафи мамлакатҳои араб ҷудокардашуда будаанд, пешниҳод мекарданд. Ин қарзҳо бефоида буда, панҷ соли аввал мизоти метавонад давраи имтиёзӣ гирад. Аммо, барои гирифтани чунин қарз хоҳишмандон бояд аъзоҳаққи дар ҳаҷми 1000 (як ҳазор) сом пардохт намояд. Баъд аз он, ки рӯйхати эҳтиёҷмандон ба на камтар аз панҷ ҳазор мерасад, ФЧХ гуё бояд барои гирифтани қарз (аз мамлакатҳои араб) дархост диҳад

5. «Маркетинги шабакавӣ» – намуди паҳншудаи пирамидаи молиявӣ мебошад. Ин, намуди қаллобӣ одатан ҳамчун бизнес муарифӣ шуда ба шахсоне, ки ба ин «бизнес» ҳамроҳ мешаванд, ваъдаи фоидаи калон дар муддати кӯтоҳ, медиҳанд. Моҳияти ин намуди пирамидаи молиявӣ дар он аст, ки иштирокчиёни он, бояд аз «ширкат» (ташкилкунандагони пирамида) мол ё ашёи муайян харидорӣ намоянд ва инчунин, якчанд нафари дигарро ҷалб намуда, онҳоро низ ба харидорӣ намудан равона созад. Ин як чанд нафар, дар навбати худ (баъди харидорӣ) бояд нафарони навро ҷалб намоянд. Мутаносибан, шахси аввал, ки як чанд нафарро ҷалб кард, дивидент мегирад. Агар яке аз нафарони ҷалбшуда аз кор монад, дивидент пардохт карда намешавад, то он ҳоле, ки ба ҷои он нафари нав ҷалб карда нашавад.

Гуфтан зарур аст, ки дар вақти ҳамроҳ шудан ба пирамида ва аз «ширкат» (ташкилкунандагони пирамида) мол ё ашёи муайян харидорӣ намудан, ба иштирокчӣ (харидор) мол ё ашёи фурӯхта мешавад, ки нархаш гарон (нархи фурӯш аз нархи аслии хеле баланд) аст ва дар аксар маврид, молҳо сифати паст ё шубҳаовар доранд. Мисол: ба иштирокчии пирамида харидорӣ намудани «био-диск»-ро пешниҳод мекунанд, ки он касалиҳои зиёдро муолиҷа менамояд ва нархаш 600 доллари ИМА мебошад. – Айён аст, ки ин био-диск ба беморон ёрӣ намекунад!

12.2. Хусусиятҳои қаллобии мобилӣ ва хавфҳои он барои аҳоли

Тарақии босуръати технологияи иттилоотӣ барои рушди иқтисодиёт имкониятҳои нав медиҳад. Имрӯз қариб тамоми аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон телефонҳои

мобилӣ дорад. Алоқаи мобилӣ зиндагии одамонро хеле осон намуд, ба шарофати он душворихои бо алоқа таъмин намудани аҳоли, қариб ки пурра аз байн рафт. Имрӯз тачҳизоти мобилӣ, ба ғайр аз функцияи асосии худ, инчунин кудрат дорад шумораи зиёди функцияҳои иловагӣ, ба монанди интиқоли (пулии) мобилӣ, тавассути интернет амалӣ намудани харидҳо ва ғайраро анҷом диҳад.

Соли 2017 тақрибан 5 миллиард нафар ба хизматрасониҳои алоқаи мобилӣ пайваست шуданд. То соли 2025 шумораи онҳо ба 5,9 миллион нафар хоҳад расид. Ба ибораи дигар, дар 8 соли оянда бозори алоқаи мобилӣ ба таври назаррас тағйир меёбад ва ба сатҳи нав мебарояд. Истифодабарандагони интернетии мобилӣ дар саросари ҷаҳон то соли 2025 71% шумораи аҳолии заминро ташкил хоҳад дод.

Микдори зиёди хизматрасониҳои, ки тавассути телефони мобилӣ анҷом додан мумкин аст, хусусан амалиётҳои бонкӣ, шумораи истифодабарандагон ва паст будани саводнокии молиявии мизочон қаллобонро, ки алоқаи мобилӣ истифода менамоянд, хеле ба худ ҷалб менамояд. Намудҳои асосии қаллобии мобилиро дида мебароем.

1. **Бурди мукофот.** Ин намуди қаллобӣ дар бисёр мамлакатҳо панҳн гашта, моҳияташ дар он аст, ки аз суратҳисоби рақами телефони мизоч маблағҳои пулӣ ба суратҳисоби рақами телефони қаллобон гузаронида мешавад.

Технологияи ин намуди қаллобӣ чӣ тавр кор мекунад? – Ба мизочи оператори алоқаи мобилӣ қаллобон занг зада, ба ӯ дар бораи бурди ҷоида хабар мерасонанд (худо аз номи ширкати маълум ё ки бонк муарриф мекунад). Баъдан, хоҳиш менамоянд, ки мизоч ба онҳо бояд ҳатман аз рақами мобилии худ занг занад, зеро рақами мизоч дар базаи маълумотҳо онҳо афтидааст ва ба далели он ба мизоч дар бораи бурд хабар дода

шудааст. Ҳамин, ки мизоч ба рақаи қаллобон занг мезанад, маблағҳо аз тавозуни телефони ӯ гум мешаванд.

Тавсияҳо:

➤ Ҳеч гоҳ аз телефони мобилӣ ба рақаи овардашуда (ба рақае, ки ба он шуморо хоши менамоянд занг задан) дубора занг назанед. Чӣ тавре, ки дар боло қайд карда шуд, хавфи гум шудани пулҳо аз тавозуни Шумо хеле калон аст!!!

➤ Ба рақамҳои расмии ҳамон банк, ё ин ки ширкат занг занед ва дар бораи бурди ҷоиза маълумот гиред.

Дар хотир дошта бошед!!!

Агар Шумо дар бози лоторея иштирок накарда бошед, он гоҳ мувофиқан ягон чизро бурд карда наметавонед

2. Қаллобӣ тавассути хизматрасонии «интиқоли мобилӣ». Ба мизочи оператори алоқаи мобилӣ оид ба бурди ҷоиза SMS фиристода мешавад ва хоши карда мешавад, ки тавассути терминали пардохтӣ, барои кушодани суратҳисоб ва баъдан ба он гузаронидани маблағи бурд, аз тарафи мизоч ба рақаи муайян маблағи муайян гузаронида шавад.

Эълони ширкати мобилӣ!!!

Ширкати MegaCom (Қирғизистон) мизочонро дар бораи эҳтимолияти ба миён омадани ҳолатҳои қаллобии мобилӣ огоҳ менамояд. Ҳолатҳои қаллобии аз тарафи ҷинойткорон бо мақсади бо роҳи фиреб аз мизочон гирифтани маблағҳои пулӣ зиёд шуда истодаанд.

Диққат: SMS-и матндор –хабар, ки дар он табрикот дар бораи он, ки Шумо ҳоли бурди лоторея ва ё аксия ва инчунин соҳиби мукофоти асосӣ – телефон, ё ки мукофоти пулӣ гардидаед – ба фаъолияти ширкат муносибате надорад^{xxxxv}

Тавсияҳо:

➤ Ҳеч гоҳ ба SMS ҷавоб нагардонед (дубора аз телефони мобилӣ ба рақаи нишондодашуда занг назанед). Инчунин, дар ҳолати мазкур хавфи гум кардани пулҳо аз тавозуни ҳисоби Шумо хеле калон аст!!!

➤ Дар ҳеҷ ягон ҳолат, маблағ ба ягон рақам интиқол надихед.

➤ Дар хотир дошта бошед, ки агар Шумо дар бозии лоторея иштирок накарда бошед, он гоҳ мувофиқан ягон чизро бурд карда наметавонед.

3. Қаллобӣ бо хизматрасонии контентии пулакӣ. Ба мизочи бонк чунин SMS-паёмак фиристода мешавад:

<i>Корти бонкии Шумо баста шудааст. Шикастани пин-код. Маълумот бо рақами: +992 XXX XX XX XX</i>
--

Баъд аз ин, ба мизоч пешниҳод карда мешавад, ки амалҳои муайяно дар банкомат гузаронад.

Тавсияҳо:

➤ Агар бо корти бонкии Шумо дилхоҳ ҳодисае рӯй диҳад (гум шудан, дуздидан, шикаст...), он гоҳ, фавран ба бонк (ки корти Шуморо интишор карда аст) занг зада, оиди ҳодиса хабар диҳед. Ҳеҷ гоҳ ба таҳлука дода нашлавед, гарчанде ки SMS-паёмак бо хабари баста шудани корти бонкии Шумо омада бошад. Дар ёд доред, ки эҳтимоли қаллобӣ будани чунин SMS-паёмак ниҳоят баланд аст!

➤ Дар мавриди надонистан ё фаромӯш кардани рақами телефони бонке, ки ба Шумо хизмат мерасонад, он гоҳ дар хотир дошта бошед, ки ин рақамҳо одатан дар худӣ корт (дар пушташ), инчунин дар банкоматҳои ҳамон бонк нишон дода шудаанд. Роҳи дигар дарёфти рақами телефони бонки Шумо – ин тариқи интернет мебошад.

➤ Агар имконияти ба бонки худ рафтан дошта бошед, он гоҳ беҳтараш ҳамаи саволҳои ба корти бонкӣ вобастаро дар бонк ҳал кунед. Агар имконияти ба бонк рафтан надошта бошед (сафари хизматӣ ва ё дигар)

Шуморо зарур аст, ки ба бонки худ занг зада, машварат гиред.

Мисоли дигар, мизоч SMS-паёмак мегирад аз телефони ношинос бо матни: «...Падар, ман муаммое дорам, ба ҳамин рақам занг занед. Агар рақам ҷавоб надиҳад, ба он пул гузаронед ва дубора занг занед».

Тавсияҳо:

➤ Ба тахлука наафтед!!! Қаллобон маҳз ба ҳамин омил умед мебанданд. Пеш аз ҳама, кӯшиш намоед ба рақами (хақиқии) ҳамон шахсе (дар ин ҳолат, ҳешованди наздик), ки аз номи ӯ хабари SMS фиристода шудааст, занг занед. Эҳтимолияте, ки ҳолати одами ба Шумо наздик хуб аст ва ҳатто гумон намекунад, ки аз номи ӯ хабар фиристода шудааст, хеле калон аст.

➤ Ҳеҷ гоҳ ба чунин SMS ҷавоб нагардонед (дубора аз телефони мобилӣ ба рақами нишондодашуда занг назанед). Инчунин, дар ҳолати мазкур хавфи гум кардани пулҳо аз тавозуни ҳисоби Шумо хеле калон аст!!!

➤ Ба ҳадамоти абонентӣ занг зада, дар бораи қаллобӣ хабар диҳед.

12.3. Қаллобӣ тавассути почтаи электронӣ

Дар аксар вақт, ҳангоми ба интернет пайваست шудани компютер (корӣ ё хонагӣ) планшет ва ҳатто телефони мобилӣ мо почтаи электронии худро тафтиш мекунем. Қаллобон аз ин рафтори аксарият бохабар ҳастанд ва роҳҳои гуногуни қаллобиро тавассути почтаи электронӣ коркард кардаанд. Намудҳои асосии нақшаҳои (схема) қаллобӣ ва роҳҳои аз онҳо худро эмин доштан, дар поён оварда шудаанд.

1. Ба нишонаи электронии Шумо мактуб равон карда мешавад, ки Шумо дар лотореяи дар интернет

миёни суроғаҳои электронӣ гузаронидашуда бурд кардед. Барои гирифтани мукофот Шумо бояд маблағи муайян барои тасдиқ ва дуруст кардани ҳуҷҷатҳо ва инчунин барои рӯйпӯш кардани хароҷотҳои итиқоли маблағи бурди Шумо, ба онҳо равои кунед.

Тавсияҳо:

➤ Ин мактубро аз почтаи электронии худ хориҷ кунед.

Дар хотир дошта бошед!!!

А). *Супоридани мукофотҳо аз рӯи формулаи «аз даст ба даст» гузаронида мешавад.* Яъне агар Шумо чипта харида, баъди ба охир расидани лотерея ғолиб баромадед, он вақт Шумо бояд ба намояндаи расмӣ лотерея, ки тартиби гирифтани мукофотро муайян мекунад, мурочиат намоед. Дар ҳар як чиптаи лотерея бо ҳарфҳои хурд дастурамал оварда шудааст, ки дар он маълумот оид ба гирифтани мукофот дарҷ карда шудааст. Агар Шумо чиптаро онлайн харида бошед, он гоҳ Шумо бояд ҳисоби электронии худро тафтиш намоед. Агар маблағи бурд ба ҳисоби Шумо гузашта бошад – масала дар инҷо ба охир мерасад. Агар нагузашта бошад, ба Шумо мактуби электронӣ бояд равои шуда бошад, бо дастурамали расмӣ оид ба он, ки чӣ тавр Шумо мукофоти худро мегирид^{lxxxvi}.

Б). *Оё Шумо дар бозиҳои лотерея иштирок кардед?* Агар Шумо тавассути почта мактуб, занги телефонӣ ва ё мактуби электронӣ гирид ва дар он гуфта шавад, ки Шумо дар лотерея иштирок кардед ва мукофот бурд кардед – ба ёд оред, ки оё Шумо дар лотереяи мазкур иштирок намуда будед, ё не? – Агар иштирок накарда бошед, пас Шумо ғолиби он шуда метавонед? Қаллобон, кӯшиш мекунанд, ки Шуморо боварӣ кунонанд. – Шумо ҳамчун ғолиб интиҳоб гаштед ва ё Шумо ба таври тасодуфӣ интиҳоб шудед. Дар хотир

дошта бошед, ки принципи кори лоторея чунин нест. Агар иштирокчиён чипта нахаранд, пас мукфотпулӣ аз куҷо?^{lxxxvii}.

2. Тавассути почтаи электронӣ мурочиати шахси ба Шумо ношинос оид ба вафоти хешованди дури Шумо. Дар асоси ин мактуб баъд аз вафоти «хеши дур» гӯё мероси калоне боқӣ монда бошад ва барои он ки ин мерос ба номи Шумо ба расмӣ дароварда шавад, маблағи муайян талаб карда мешавад.

Тавсияҳо:

➤ Ба таҳлука дода нашавед. Агар Шумо боварӣ надошта бошед, ки маълумот «қалбакӣ» мебошад, он гоҳ бояд муайян намоед, ки оё Шумо чунин хешованде, ки дар мактуб навишта шудааст, доред ё не.

➤ Дониستاني ҳамаи хешовандони дур ва ё наздик. Ба ягон адвокате, ки аз Шумо маблағ талаб менамояд, барои ба номи Шумо гузаронидани «мерос» бовар накунад.

3. Ба ҳамин монанд мактубҳое аз тарафи маъмурияти ин ё он сомона, ки дар он оид ба хатогиҳо дар кори барнома хабар дода мешавад. Аз Шумо хоҳиш карда мешавад, ки Шумо ба онҳо маълумотҳои аккаунт ва паролиро пешниҳод намоед, то ки онҳо хатогиҳоро ислоҳ кунанд.

4. Мактуб аз сомонаи эълонҳо, ки аз Шумо хоҳиш менамоянд, ки барои азнавкунии эълони додашуда, Шумо бояд тавассути ишора (аз тарафи онҳо фириристодашуда) гузаред – ҳол он, ки Шумо ягон эълоне надода будед.

5. Мактуб дар бораи он ки, Шумо дар кадом як сомонае ба қайд гирифта шудед, маъмурияти ин сомона ба Шумо маълумотҳои аккаунтро фиристонд, аммо Шумо дар он сомона ба қайд гирифта нашудаед.

6. Мурочиати хеле ба ҳақиқат монанд, ки дар он ба Шумо бо пешниҳод оид ба ҳамкорӣ ва ё шиносӣ мешавад, вале барои идомаи муошират Шумо бояд тавассути ишора (аз тарафи онҳо фиристодашуда) гузаред.

7. Мактуб бо сурат, ба назар чунин менамояд, ки безарар аст, вале ҳангоми кушодани сурат коди зараррасоне ба компютери Шумо (метавонад) ворид шавад, ки паролҳои Шуморо дуздӣ менамояд^{lxxxviii}.

Тавсияҳо:

➤ Шумо бояд аниқ боварӣ дошта бошед, ки мактуб ва фиристандаи он ба Шумо маълум аст, медонед, ки он аз кучо ва барои чӣ омад.

➤ Бояд дарк кунед, ки дар дилхоҳ ишора, дар дилхоҳ сурат метавонад коди зараррасоне ҷой дошта бошад, ки метавонад ба компютери Шумо зарар расонад, ё ки паролҳои Шуморо дузда ба шахси сеюм фиристонад.

➤ Дар ёд доред, ки ягон сарчашмаи интернетии ба худ эҳтиром дошта, муқобили қоидаҳои худ, ки Шумо онҳоро бояд ҳатман хонед (пеш аз қабул кардан), намеравад. Иқрор бояд шуд, ки аксарият ҳангоми аз қайд гузаштан, ҳеч гоҳ, қоидаҳо намехонанд. Дар ин қоидаҳо метавонад маҳз дар бораи он навишта шуда бошад, ки аз ҳангоми аз қайд гузаштан, розигии худро оиди фиристодан ба Шумо ҳар хел маводҳо, медиҳед. Барои ҳамин, пеш аз ба қайдгирӣ ҳатман қоидаҳо хонед!

➤ Дар аксарият мавридҳо қаллобон дар вақти навиштани мактуб аз рӯи ном ба Шумо мурочиат мекунанд. Шумо набояд ҳайрон шавед, ки онҳо аз кучо ном ва ё насаби Шуморо медонанд. Дар ёд доред, ки маълумотҳое, ки Шумо ҳангоми сохтани суроғаи электронӣ ворид намуда будед, ба осонӣ метавонанд ба қаллобон дастрас шаванд.

➤ Агар Шумо дар шумораи зиёди интернет-сарчашмаҳо номнавис шуда бошед, хатман номи онҳоро дар блокнот нависед. Ин ба Шумо дар вақти гирифтани мактубҳо аз ин сарчашмаҳо ёрӣ мерасонад, то ба ёд оред, ки ҳақиқатан Шумо ба онҳо обуна шуда будед ё не^{lxxxix}.

Саволҳо ва вазифаҳо барои худназораткунӣ

1. *Пирамидаи молиявӣ чист?*
2. *Барои пирамидаи молиявӣ кадом хусусиятҳои фарқкунанда (нишонаҳо) хос мебошанд?*
3. *Намудҳои асосии пирамидаҳои молиявиро номбар кунед.*
4. *Фарқияти асосии пирамидаи молиявӣ аз лоиҳаи тиҷоратии ҳақиқӣ?*
5. *Навъҳои асосии қаллобии мобилиро гуфта диҳед.*
6. *Агар ба Шумо занг зада, дар бораи бурди лотореяе, ки дар он иштирок накардед хабар диҳанд, кадом чораҳоро андешидан зарур аст?*
7. *Агар ба Шумо хабари SMS фиристода, дар бораи бурди лотореяе, ки Шумо дар он иштирок накардед, хабар расонанд кадом чораҳоро андешидан зарур аст?*
8. *Намудҳои асосии қаллобихоҳе, ки тавассути почтаи электронӣ амалӣ мешаванд, гуфта диҳед.*
9. *Кадам амалҳоро андешидан зарур аст, агар ба суроғи почтаи электронӣ аз номи шахси номаълум мактуб дар бораи он, ки ба Шумо аз номи хешовандони дар хориҷа будаатон, ки дар бораи онҳо ягон бор нашунда будед, дороиҳои зиёд ба мерос мондаанд?*

10. *Агар Шумо мактубе гирифтед, ки дар он аз номи бонк оиди иваз шудани рақами сураатхисоб ва ё тасдиқ намудани логин ва паролиро хоҳиш намоянд, кадом чораҳоро андешидан зарур аст?*

Адабиёт:

1. Кротков А.П. «Все великие аферы». М.: ЛитРес: Самиздат, 2018. – 250 с.
2. Мавроди С. ПираМММида. СПб: ИГ «Весь», 2013. – 230 с.
3. Катасонов В. Золотой лохотрон. Мировая экономика как финансовая пирамида. М.: 2018. – 380 с.
4. Логинов О. Бешеные деньги. От фальшивых монет до финансовых «пирамид». Мошенники и аферисты. Как не стать жертвой обмана. М.: 2008 – 475 с.
5. Маркополос Г. Финансовая пирамида Бернарда Мэдоффа: расследование самой грандиозной аферы в истории. М.: 2012. – 368 с.
6. Гладкий А. Мошенничество в Интернете. Методы удаленного выманивания денег, и как не стать жертвой злоумышленников. М.:2012. – 120 с.
7. Родионов Ю.Н. Интеллектуальное мошенничество (как нас обманывают, или современный софизм). Изд-во: Нижняя Орианда, 2015 г.

АДАБИЁТҲОИ ТАВСИЯШУДА БАРОИ ХУДОМУЌИ

1. Бах Д. Миллионер автоматически. М.: По-пур-ри, 2006.
2. Берзон Н. и др. М.: Юрайт, Ры-нок цен-ных бу-маг: учеб-ник для академического бакалавриата / Н. 2019.
3. Герасимов А.Г. Финансовый ежедневник. Как привести деньги в порядок. М.: Эксмо, 2017.
4. Канеман Д. Думай медленно... решай быстро. Москва.: АСТ, 2014.
5. Кийосаки Р. Т. Богатый папа, бедный папа для подростков / Р. Т. Кийосаки, Ш. Л. Лектер; пер. с англ. Л. А. Бабук. - 2-е изд. - Минск: Попурри; Москва: Эксмо, 2008. – 160 с.
6. Кийосаки Р. Т. Богатый брат, богатая сестра: два разных пути к счастью, деньгам и Богу / Р. Т. Кийосаки, Э. Кийосаки ; [пер. с англ. О. Г. Белошеев]. – Минск: Попурри, 2010. - 461 с.
7. Кийосаки Р.Т. Богатый ребенок, умный ребенок: [помогите своим детям взять хороший финансовый старт] / Р.Т. Кийосаки, Ш. Л. Лектер; [пер. с англ. О.Г. Белошеев]. – 5-е изд. – Минск: Попурри, 2008. – 335 с.
8. Кийосаки Р.Т. Как стать богатым, не отказываясь от кредитов: [преврати плохой долг в хороший] / Р.Т. Кийосаки, Ш.Л. Лектер; [пер. с англ. Л. А. Бабук]. – Минск: Попурри, 2010. – 159 с.
9. Кийосаки Р.Т. Квадрант денежного потока / Кийосаки Р. Т., Лектер Ш.Л. пер. с англ. Л. А. Бабук. – 2-е изд. – Минск: Попурри, 2003. – 336 с.

10. Кийосаки Р.Т. Кто взял мои деньги? / Р.Т. Кийосаки, Ш.Л. Лектер; пер. с англ. Л. А. Бабук. - 2-е изд. - Минск : Попурри, 2007. – 494 с.
11. Лефевр Э. Воспоминания биржевого спекулянта. М.: Поппури, 2018.
12. Макаров С.В. Лич-ный бюджет: деньги под контролем. С-Пб.: «Питер», 2008.
13. Оуэн Д. Финансовое воспитание детей / Д. Оуэн ; пер. с англ. Л. А Бабук. - Минск: Попурри, 2013. – 240 с.
14. Сахаровская Ю. Куда уходят деньги. Как грамотно управлять семейным бюджетом. М.: Манн, Ива-нов и Фер-бер, 2013.
15. Хилл Н. Думай и богатей : пер. с англ. / Хилл Н. - Москва : Гранд, 1996. – 272 с.
16. Чиркова Е. Философия инвестирования Уорре-на Баффетта, или О чем умалчивают биографы финансового гуру. М.: Альпина Паблишер, 2008.
17. Шефер Б. Мани, или азбука денег. М.: Попурри, 2016.

Мафҳумҳои асосӣ:

А.

Амонат – маблағ ва сарвати дигари шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки ба ташкилоти қарзӣ барои ниғаҳдорӣ супурда шудаанд.

Амалиёти бонкӣ – амалиёте, ки ташкилотҳои қарзии молиявӣ тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳанд.

Асбӯр - пули миллии мамлакатҳои хориҷӣ.

Амонат ё пасандозҳои исломӣ – маблағи пулӣ ва сарватҳои дигари шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки барои нигоҳ доштан ба ташкилоти қарзии исломӣ бо шартҳои пардохти пурра бо фоида ё бидуни он, ба соҳиби амонат ё намояндаи он, бо дархост ё ба мӯҳлатҳои мувофиқашуда бо риояи принципҳои маблағгузориҳои исломӣ дода мешаванд.

Амалиёти асбӯрӣ – амалиёте, ки бо гузаштани ҳуқуқи моликият ва дигар ҳуқуқҳо ба сарватҳои асбӯрӣ, инчунин бо истифодаи онҳо ҳамчун воситаи муомилот ва пардохт алоқаманд мешаванд; - ба Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол, ворид ё ирсол намудани сарватҳои асбӯрӣ; - аз Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол, содир ё ирсол намудани сарватҳои асбӯрӣ; - кушодани суратҳисобҳои бонкӣ бо асбӯри хориҷӣ.

Б.

Банкомат – таҷҳизоти барномавӣю техникии электронӣ, ки барои қабул ва додани маблағҳои нақд ва пешниҳоди хизматрасониҳои дигари ташкилоти қарзӣ бо истифодаи воситаи электронии пардохтӣ пешбинӣ шудааст.

Бебозхонд будани интиқоли маблағҳо – хусусияти интиқоли маблағҳо, ки имконнопазир будани бозхонди

фармоиш ё қатъи имконияти бозхонди фармоишро оид ба интиқоли маблағҳо дар лаҳзаи муайяни вақт ифода мекунад.

Бонк – ташкилоти қарзие, ки мақсади асосиаш гирифтани фоида буда, дорoi сармояи оинномавии барои он муқарраркардаи Бонки миллии Тоҷикистон ва ҳуқуқи иҷроии на камтар аз се амалиёти зерин: ҷалби амонат ва пасандозҳо, додани қарз, кушодан ва пешбурди суратҳисобҳои бонкӣ мебошад.

Бонкинги мобилӣ – ин низомест (барнома/система), барои гирифтани маълумот оиди суратҳисоби бонкӣ ва идораи он тавассути телефони мобилӣ ё планшет.

Бюрои таърихи қарз – шахсони ҳуқуқӣ, ки ҳамчун ташкилоти тичоратӣ тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунигузорӣ барои ташкилу коркард, нигоҳдошти таърихи қарз, пешниҳоди ҳисоботи қарз ва дигар иттилоот хизмат мерасонад.

В

Воситаи пардохт – восита ва (ё) маҷмӯи расмиёте, ки байни муштарӣ ва таҳвилгари хизматрасониҳои пардохтӣ мувофиқа шудааст ва муштарӣ барои додани фармоиши пардохтӣ онҳоро истифода мебарад.

Воситаи электронии пардохтӣ – восита ва (ё) усуле, ки ба муштарии таҳвилгари хизматрасониҳои пардохтӣ барои таҳия, тасдиқ ва додани фармоиши пардохтӣ бо мақсади интиқоли маблағ дар доираи шаклҳои истифодашавандаи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ бо истифодаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, ҳомили электронии иттилоот, аз ҷумла корти пардохтии бонкӣ ва дигар таҷҳизоти техникӣ имкон медиҳад.

Г.

Гарав – усули таъмини иҷрои ўҳдадорӣ, ки тибқи он кредитор дар ўҳдадорӣ бо гарав таъминшуда (гаравгир) ҳангоми аз ҷониби қарздор иҷро нашудани чунин ўҳдадорӣ, барои қонеъ намудани талаботаш, аз арзиши молу мулки ба гаравгузоштаи шахсе, ки ин молу мулк ба ӯ тааллуқ дорад (гаравдеҳ) нисбат ба дигар кредиторон ҳуқуқи афзалиятнокро доро мебошад, ба истисноӣ ҳолатҳои дар қонун муқарраршуда.

Гаравхона (ломбард) – шахси ҳуқуқӣ (ташкилоти махсусгардонидашуда), ки ба додани қарзи кӯтоҳмуддат бар ивази гарави молу мулки манкули шахрвандон, инчунин ниғаҳдошти молу мулки манкули шахрвандон машғул аст.

Гарави додашуда – намуди гараве, ки молу мулки ба гарав гузошташуда аз тарафи гаравдеҳ мувофиқи шартномаи гарав ба соҳибияти гаравгир супурда мешавад.

Гаравдеҳ – шахсе, ки дорои ҳуқуқи моликият ё ҳуқуқи дигари ашёӣ ба мавзӯи гарав мебошад, аз ҷумла, ҳуди қарздор аз рӯи ўҳдадорӣ бо гарав таъминшуда ё шахси сеюм, ки дар ин ўҳдадорӣ иштирок намекунад.

Гаравгир – шахсе, ки талаботи ӯ оид ба ўҳдадорӣ асосӣ бо гарав таъмин шудааст.

И.

Интиқоли маблағ – амали таҳвилгари хизматрасониҳои пардохтӣ дар доираи шаклҳои истифодашавандаи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ оид ба пешниҳоди маблағи пардохткунанда ба маблағгиранда.

Интиқоли фаромарзии маблағҳо – интиқоли маблағҳое, ки ҳангоми анҷом додани он пардохткунанда ё маблағгиранда берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор

дорад ва (ё) ҳангоми амалӣ намудани интиқоли маблағ ба пардохткунанда ё маблағгиранда бонки марказии (миллии) хориҷӣ ё бонки дигари хориҷӣ хизмат мерасонад.

Интернет-бонкинг – хизматрасоние мебошад, ки он имконият медиҳад ба соҳиби суратҳисоби бонкӣ идоракунии суратҳисоби худро ба воситаи интернет.

Истифодабарандагони таърихи қарз – шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки ризоияти субъекти таърихи қарзро барои гирифтани ҳисоботи қарз бо мақсади бастанӣ шартномаи қарз гирифтаанд.

Иттифоқҳои қарзӣ – ташкилотҳои ғайритиҷоратии қарзӣ, ки дорои ҳуқуқҳои шахси ҳуқуқӣ буда, барои ба аъзои худ расонидани хизматҳои молиявӣ бо роҳи муттаҳид намудани воситаҳои пулии шахсии аъзояш ва қарздиҳии байниҳамдигарии онҳо таъсис дода мешаванд.

Иттилооти мусбат – иттилооте, ки аз ҷониби субъекти таърихи қарз ба таври матлуб иҷро гардидани ўҳдадориҳои шартномавиرو доир ба хавфи қарз фаро мегирад.

Иттилооти манфӣ - иттилооте, ки аз ҷониби субъекти таърихи қарз, иҷро нашудани ўҳдадориҳои шартномавиرو доир ба хавфи қарз фаро мегирад.

Иштирокчиёни касбии бозори суғурта – ташкилотҳои суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ), брокери суғуртавӣ, ташкилотҳои актуарӣ, адҷастерӣ, сюрвейери суғуртавӣ, ки дар асоси иҷозатномаи мақоми ваколатдори давлатӣ фаъолият мекунанд.

Қ.

Қарз – маблағе, ки аз ҷониби ташкилоти қарзӣ ба қарзгир бо шартҳои пардохти фоиз ва баргардонидан ба мўҳлати муайян дода шудааст ва ё маблағе, ки аз ҷониби

ташкilotи қарзии исломӣ ба муштарӣ мутобиқи принципҳои маблағгузории исломӣ дода шуда, метавонад шартҳои пардохти маблағи асосӣ, фоида, иҷора ё ҳаққи хизматрасониро дар бар гирад ё бидуни он.

Қарзи хурд – қарзе, ки аз ҷониби ташкilotи қарзӣ ба қарзгир бо шартҳои пардохти фоиз ва баргардонидан ба мӯҳлати муайян дода мешавад ва маблағи он аз андозаи муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон зиёд намебошад.

Қурби расмӣ асъор – қурби асъор, ки Бонки миллии Тоҷикистон ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ муқаррар кардааст.

Кортҳои кредитӣ – корти пардохтии бонкӣ, ки тавассути он доранда метавонад маблағҳои пулии аз ҷониби ташкilotи қарзии молиявӣ дар шакли қарз додашударо истифода намояд.

Кортҳои дебетӣ – корти пардохтии бонкӣ, ки тавассути он дорандаи корт метавонад маблағҳои пулии дар ташкilotи қарзии молиявӣ нигоҳдоштаашро ё дар доираи меъёри овердрафт, ки дар шартномаи пешниҳоди корт муқаррар шудааст, истифода намояд.

Кортҳо бо овердрафт – қарзи кӯтоҳмуддат барои амалӣ намудани пардохтҳои аз маблағи дар суратҳисоб будаи муштарӣ зиёдтар, ки дар ҳудуди маблағ ва шартҳои шартномаи пешниҳоди корт муайян гаштаанд.

Корти пешпардохт – корти пардохтии бонкӣ, ки тавассути он доранда дар ҳудуди маблағи пешакӣ пардохтгардида барои гузаронидани амалиёт ҳуқуқ дорад ва дар суратҳисоби умумикардашудаи кортии ташкilotи қарзии молиявӣ ба ҳисоб гирифта мешавад.

Корти беном – корти дебетӣ, ки аз ҷониби ташкilotи қарзии молиявӣ бе зикри ному насаби доранда дар рӯи корт ба шахсони воқеӣ (ба истиснои хизматрасонии шахсони воқеӣ дар доираи лоиҳаҳои

нафақа ва музди меҳнат) бароварда мешавад ва мӯҳлати эътибори ин корт на зиёда аз 18 моҳ мебошад.

Корти маҷозӣ (вертуалӣ) – корти дебетист, ки ба суратҳисоби кортӣ пайваст буда, танҳо барои пардохти мол ва хизматрасониҳо дар шабакаи Интернет пешбинӣ гардида, дар шакли электронӣ бароварда мешавад.

Кортҳои локалӣ (дохилӣ), ки танҳо дар доираи шабакаи терминалии ташкилоти қарзии молиявӣ хизматрасонӣ карда мешаванд.

Кортҳои миллӣ – кортҳое, ки дар доираи шабакаи терминалии иштирокчиёни Низоми пардохтии миллии “Корти миллӣ” хизматрасонӣ карда мешаванд.

Кортҳои байналмилалӣ – кортҳои пардохтии бонкӣ, ки дар доираи шабакаи терминалии ташкилотҳои қарзии молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки узви низомҳои пардохти байналмилалӣ мебошанд, дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он хизматрасонӣ карда мешаванд.

М.

Маблағи суғуртавӣ – маблағи пулие, ки ба он объекти суғуртавӣ суғурта карда шудааст ва он ҳаҷми ниҳоии масъулияти ташкилоти суғуртавиरो (азнавсуғуртакуниро) ҳангоми рух додани ҳодисаи суғуртавӣ дар бар мегирад.

Маблағи фоиизи қарз – маблағе, ки қарзгиранда ба ташкилот барои истифодабарии қарз барои як давраи муайян вобаста ба меъёри фоиизи қарз пардохт менамояд.

Маблағҳои электронӣ – маблағҳо бо пули миллӣ ё асъори хориҷӣ, ки қаблан аз ҷониби шахси воқеӣ ба таҳвилгари хизматрасониҳои пардохтӣ пешниҳод шудаанд ва аз ҷониби таҳвилгари хизматрасониҳои пардохтӣ иттилоот оид ба андозаи пулҳои бе қушодани суратҳисоби бонкӣ додашуда барои иҷрои ӯҳдадориҳои

пулии шахси воқеӣ дар назди шахсони сеюм ба ҳисоб гирифта мешавад.

Меъёри бозтамвил – меъёри ҳадди ақалли фоизе, ки аз рӯи он Бонки миллии Тоҷикистон ба ташкилотҳои қарзӣ қарз медиҳад ё меъёри даромаде, ки тибқи он Бонки миллии Тоҷикистон ба ташкилотҳои қарзии исломӣ қарз медиҳад.

Меъёри фоизи қарз – ифодаи фоизӣ мебошад, ки нисбат ба қарз барои давраи муайяни истифодабарии он муқаррар карда мешавад.

Меъёри фоизии самараноки солона – ифодаи фоизие, ки бо назардошти пардохтҳои аз ҷониби муштарӣ барои хизматрасониҳои қарз ба ташкилоти маблағгузори хурд пардохташаванда ҳисоб карда мешавад. Меъёри фоизии самараноки солона меъёри фоизиро ба таври солона, дуруст, самаранок ва муқоисашаванда нишон медиҳад.

Молу мулки манқул – ашёе, ки ба молу мулки ғайриманқул мансуб нест.

Мурочиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ – мурочиатҳои дар шакли хаттӣ, электронӣ ва ё шифохӣ (ба истиснои мурочиатҳои тавассути алоқаи телефонӣ) ба Бонки миллии Тоҷикистон воридшаванда.

Мушаххаскунӣ – тартибе, ки дар натиҷаи иҷрои он субъекти мурочиаткунанда бо мушаххасоти инфиродӣ ва ягонаи дар низоми иттилоотӣ бақайдгирифташуда мушаххас карда мешавад ва тасдиқ меёбад. Барои иҷрои тартиби мушаххаскунӣ дар низоми иттилоотӣ ба муштарӣ пешакӣ бояд мушаххасоти дахлдор дода шавад (яъне, муштарӣ дар низоми иттилоотӣ бояд ба қайд гирифта шавад).

Муштарӣ – шахси ҳуқуқӣ ё воқеие мебошад, ки бо ташкилоти қарзӣ шартномаи хизматрасонии бонкӣ ё

шартнома оид ба пешниҳод намудани хизматрасонии фосолавии бонкиро бастааст.

Н.

Низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Бонки миллии Тоҷикистон ва ташкилотҳои дигари қарзии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияткунанда.

Низоми пардохтӣ – маҷмӯи ташкилотҳои, ки бо мақсади интиқоли маблағ мутобиқи қоидаҳои низоми пардохтӣ яққоя амал менамоянд.

Низоми пулӣ – тартиби ба қонунҳо асосёфтаи ташақкул ва танзими муомилоти пул.

Нуқтаи мубодилаи асъор – ҷои махсусе, ки шахси воқеии вақолатдор ва ё бонки вақолатдор бо тартиби муқаррарнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон дар он амалиёти мубодилаи асъори хориҷиро анҷом медиҳанд.

О.

Объекти суғурта – манфиатҳои молумулкӣ ё шахсии ғайримолумулкии суғурташаванда, ки ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳолифат надишта, дар шартномаи суғурта пешбинӣ шудаанд.

П.

Пардохткунанда – муштарӣ, ки ба ташкилотҳои қарзии хизматрасон дар бораи аз суратҳисоби худ интиқол додани маблағи муайянро супориш медиҳад.

Пардохтгиранда – муштарӣ, ки ҳуқуқи гирифтани маблағи аз ҷониби пардохткунанда пардохтшударо дорад.

Пасандоз – маблағе, ки ҳуқуқи истифодаи муваққатиаш ба ташкилотҳои қарзӣ бо шартҳои пардохти ғоизии муайян вогузор шудааст.

Пасандозҳои суғурташуда – пасандозҳое, ки тибқи қонунғозрӣ объекти ҳатмии суғурта мебошанд.

Пардохти суғуртавӣ – маблағи пулӣ, ки ташиклоти суғуртавӣ (азнавсуғуртақунӣ) ба суғурташаванда (фоидагиранда) дар доираи маблағи суғуртавӣ ҳангоми рух додани ҳодисаи суғуртавӣ ба шахси суғурташуда мепардозад.

Посух ба мурочиат – ҷавоб дар шакли ҳаттӣ ё шифоҳӣ ба мурочиатҳои истеъмолкунандагон, ки бо дарназардошти талаботи қонунгузори Чумҳурии Тоҷикистон таҳия шудааст.

Посухи шифоҳӣ – посух ба мурочиати шифоҳии истеъмолкунанда, ки муҳтавои он дар китоби махсус сабт карда шуда, ҳамчун тасдиқи гирифтани посух имзои мурочиаткунанда гузошта шудааст.

Полиси суғуртавӣ – ҳуҷҷате, ки воқеияти баста шудани шартномаи суғурта ва тибқи талаботи шартномаи мазкур мавриди амал қарор гирифтани ўҳдадорихои ташиклоти суғуртавино оид ба пардохти ҷуброни суғуртавӣ (пардохти суғуртавӣ) тасдиқ менамояд.

Пули милли – сомонӣ аст, ки як воҳиди он ба 100 дирам баробар аст; - фоидаи воқеии Бонки миллии Тоҷикистон - фоидае, ки бо роҳи ба суратҳисоби Бонки миллии Тоҷикистон ворид шудани маблағ ба даст омадааст.

Р.

Ризоияти субъекти таърихи қарз – ризоияти ҳаттии субъекти таърихи қарз дар хусуси ба истифодабарандаи таърихи қарз додани ҳисоботи қарз дар бораи ў.

С.

Сирри суғуртавӣ – сирри тичоратии суғурташаванда, шахси суғурташуда ё фоидагиранда ва ё маълумоти дигар оид ба суғурташаванда, шахси суғурташуда ё фоидагиранда, ки дар амалигардонии фаъолияти суғуртавӣ ба ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ) ва шахси фаъолияти миёнаравии суғуртавино анҷомдиҳанда (агент, брокер) маълум гардидааст.

Скиминг – гузаронидани корти пардохтӣ тавассути дастгоҳи махсус (скимер) бо мақсади дастрасӣ ба маълумоте, ки дар раҳи магнитии корт нигоҳ дошта мешавад. Ҳамин тариқ, қаллобон як навъ изи (нусхаи) кортро ба даст меоранд. Баъдан, (аз ҳисоби соҳиби қонунии корт) хароҷотҳои дилхоҳ анҷом медиҳанд.

Суратҳисоби бонк – суратҳисоби бонкии муштарӣ бо пули миллӣ ё асъори хориҷӣ, ки дар ташкилоти қарзии молиявӣ кушода шуда, дар он бақия ва гардишҳои маблағҳои пулии муштарӣ инъикос мегардад.

Субъекти таърихи қарз – шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки нисбати онҳо таърихи қарз тартиб дода мешавад.

Суғурта – муносибат оид ба ҳимояи манфиатҳои пасандоздорон аз хавфи муфлисшавии ташкилотҳои қарзӣ.

Суғуртакунӣ – муносибатҳо оид ба ҳимояи манфиатҳои қонунии молумулкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳангоми руҳ додани ҳодисаҳои суғуртавии муайян аз ҳисоби фондҳои пулии аз мукофотҳои суғуртавии (ҳаққи суғуртавии) пардохтшуда, инчунин маблағҳои дигари ташкилотҳои суғуртавӣ, ки аз ҷониби ташкилотҳои суғуртавӣ ташаккул ёфтаанд.

Суғуртаи ҳатмии давлатӣ – суғуртае, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ маблағгузорӣ мешавад.

Суғуртаи умумӣ – суғуртаи шахсӣ, молумулкӣ, суғуртаи ҷавобгарии гражданию ҳуқуқӣ ва дигар намудҳои суғурта, ки ба соҳаи суғуртаи ҳаёт дахл надоранд.

Суғуртаи ҳаёт – намуди суғурта, ки амалӣ намудани пардохти суғуртавиرو дар ҳолатҳои фавти шахси суғурташуда ё дар давоми зиндагии ӯ то ба охир расидани муҳлати суғурта ва ё то синну соли дар шартномаи суғурта дарҷгардида пешбинӣ менамояд.

Суғурта ҳангоми рух додани ҳодисаи муайян дар ҳаёт – намуди суғуртаи захирақунанда, ки бо маблағи муқарраршуда амалӣ намудани пардохти суғуртавиرو дар сурати фарорасии ҳодисаи қаблан қайдгардида (бастанӣ акди никоҳ ё таваллуди фарзанд) дар ҳаёти шахси суғурташуда пешбинӣ менамояд.

Суғурта аз ҳодисаи нохуш – намуди суғурта, ки амалӣ намудани пардохти суғуртавиرو бо маблағи муқарраршуда ва (ё) ба андозаи қисман ё пурра ҷуброн намудани хароҷоти суғурташуда дар ҳолати фавт, бемории касбӣ, қисман ё пурра гум кардани коршоямӣ ё расидани зарар ба саломатии шахси суғурташуда, дар натиҷаи рух додани ҳодисаи нохуш пешбинӣ менамояд.

Суғурта ҳангоми беморӣ – намуди суғурта, ки амалигардонии пардохти суғуртавиرو бо маблағи муқарраршуда ва (ё) ба андозаи қисман ё пурра ҷуброн намудани хароҷоти шахси суғурташуда бо сабаби беморӣ ё иллати дигари саломатӣ пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи воситаҳои нақлиёт – намуди суғурта, ки амалигардонии пардохти суғуртавиرو ба андозаи қисман ё пурра ҷуброн намудани зараре, ки ба манфиатҳои молумулкии шахс вобаста ба соҳибӣ, истифодабарӣ, ихтиёрдорӣ воситаи нақлиёт, аз ҷумла дуздидан ё рабудан, инчунин дар натиҷаи расидани зарар ба он, вайрон ё нобуд шудан пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи борҳо – намуди суғурта, ки ба андозаи қисман ё пурра пардохт намудани ҷуброни суғуртавиرو барои зараре, ки ба манфиатҳои молумулкии шахс вобаста ба соҳибӣ, истифодабарӣ, ихтиёрдории бор, аз ҷумла бағоч, молҳо ва дигар намудҳои маҳсулот дар натиҷаи вайрон ё нобуд шудан ва гум шудани онҳо, новобаста ба тарзи интиқолашон расонида шудааст, пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи молу мулк – намуди суғурта, ки ба андозаи қисман ё пурра пардохт намудани ҷуброни суғуртавиرو барои зараре, ки ба манфиатҳои молумулкии шахс вобаста ба соҳибӣ, истифодабарӣ, ихтиёрдории молу мулк дар натиҷаи вайрон, нобуд шудан ё дуздидани он расонида шудааст, пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи ҷавобгарии гражданию ҳуқуқӣ – намуди суғурта, ки ба андозаи қисман ё пурра пардохт намудани ҷуброни суғуртавиرو (пардохти суғуртавиرو) барои зараре, ки ба манфиатҳои молумулкии шахс вобаста ба ўҳдадорӣ ё оид ба ҷуброни зарари ба шахсони сеюм дар натиҷаи суғуртакунии ҳамаи хавфҳо расонида шудааст, пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи ҷавобгарии гражданию ҳуқуқии соҳибони воситаҳои нақлиёт – намуди суғурта, ки ба андозаи қисман ё пурра пардохт намудани ҷуброни суғуртавиرو (пардохти суғуртавиرو) барои зараре, ки ба манфиатҳои молумулкии шахс вобаста ба ўҳдадорихои ў оид ба ҷуброни зарари ба шахсони сеюм, бинобар аз ҷониби ў истифода бурдани воситаи нақлиёт, аз ҷумла ҷавобгарии гражданию ҳуқуқии интиқолдиҳанда расонида шудааст, пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи қарзҳо – намуди суғурта, ки пардохт намудани ҷуброни суғуртавиرو ҳангоми пайдо шудани зарарҳои қарздиҳанда дар натиҷаи аз тарафи

суғурташаванда (қарзгиранда) ичро нагардидани ўхдадориҳоаш дар назди қарздиханда пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи ипотекавӣ – намуди суғуртае, ки қисман ё пурра пардохт намудани ҷуброни суғуртавиरो барои зарари расонидашуда дар натиҷаи ичро нагардидани ўхдадориҳои ба зиммагирифтаи қарзгиранда тибқи шартномаи қарзи ипотекавӣ, пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи кафолатҳо – намуди суғурта, ки ба андозаи қисман ё пурра пардохт намудани ҷуброни зарари ба манфиатҳои молумулкии шахси кафолатдиханда дар натиҷаи иҷрои кафолат ё замонати ба ўҳда гирифтааш расонидашударо пешбинӣ менамояд.

Суғурта аз дигар талафоти молиявӣ – намуди суғурта, ки амалӣ намудани пардохти ҷуброни суғуртавиरो ҳангоми ба вучуд омадани зарар дар натиҷаи гум кардани қор, аз даст додани даромад, офатҳои табиӣ, хароҷоти ғайриҷашмдошт, талафи нархи бозорӣ ва дигар зарарҳо дар натиҷаи анҷом додани фаъолияти молиявиро хоҷагидорӣ пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи хароҷоти судӣ – намуди суғурта, ки амалӣ намудани пардохти ҷуброни суғуртавиरो ҳангоми зарар дидани суғурташаванда (шахси суғурташуда) дар натиҷаи хароҷоти сарфкардааш вобаста ба муҳокимаи судӣ пешбинӣ менамояд.

Суғуртаи шахсӣ – суғуртаи манфиатҳои молумулкии шахси воқеӣ марбут ба ҳаёт, саломатӣ, қобилияти меҳнатӣ, ки ба шахсияти ҳуди суғурташаванда, инчунин шахси дигари дар шартнома зикргардида (шахси суғурташуда) вобаста аст.

Суғурташаванда – шахси воқеӣ ё ҳуқуқие, ки бо ташкilotи суғуртавӣ шартномаи суғуртаро бастааст.

Т.

Ташилотҳои қарзӣ – шахсони ҳуқуқие (бонкҳо, ташилотҳои қарзии ғайрибонкӣ, аз ҷумла ташилотҳои маблағгузории хурд), ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ҳама ё баъзе аз амалиёти бонкии дар Қонуни мазкур ва дигар санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо иҷро менамоянд.

Ташилотҳои маблағгузории хурд (ташилотҳои амонатии қарзии хурд, ташилотҳои қарзии хурд ва фонди қарзии хурд) – ташилотҳои қарзие, ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ба фаъолияти маблағгузории хурд машғул мебошанд.

Ташилотҳои амонатии қарзии хурд – шахси ҳуқуқие, ки бо мақсади ҷалби амонату пасандоз ва пешниҳод намудани қарзҳои хурд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ таъсис дода шудааст.

Ташилотҳои қарзии хурд – шахси ҳуқуқие, ки бо мақсади пешниҳод намудани қарзҳои хурд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ таъсис дода шудааст.

Ташилотҳои қарзии молиявӣ – ташилотҳои қарзӣ ва ташилотҳои қарзии исломӣ, ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон фаъолияти дар қонун пешбинишударо амалӣ менамоянд.

Ташилотҳои ғайриқарзии молиявӣ – шахсони ҳуқуқие, ки ташилотҳои қарзӣ (ташилотҳои қарзии исломӣ) нестанд ва дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон фаъолияти дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо амалӣ менамоянд.

Ташилотҳои қарзии исломӣ – шахсони ҳуқуқие (бонкҳои исломӣ, ташилотҳои қарзии ғайрибонкии исломӣ, ташилотҳои маблағгузории хурди исломӣ, аз ҷумла «равзанаи бонкии исломӣ»), ки дар асоси иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон ҳама ё баъзе аз

амалиёти бонкии ислומии дар конун пешбинишударо иҷро менамоянд.

Таърихи қарз - иттилооти мусбат ё манфии иҷроӣ ӯҳдадориҳои субъекти таърихи қарз аз рӯи шартномае, ки дар Бюрои таърихи қарз нигоҳ дошта мешавад.

Ташиклоти суғуртавӣ – шахси ҳуқуқие, ки ғаёлияти суғуртавино дар асоси иҷозатномаи дахлдори мақоми ваколатдори давлатӣ ба роҳ мемонад.

Тарифи суғуртавӣ – арзиши воҳиди рӯйпӯшкунӣ суғуртавӣ.

Терминал – таҷҳизоти барномавӣю техникий электронӣ, ки барои хондани маълумот аз воситаи электронии пардохтӣ, таҳия, интиқол ва қабул намудани маълумот дар бораи амалиёт бо воситаи электронии пардохтӣ ба (аз) низомии пардохтии дахлдор имконият медиҳад.

Терминали худкори худхизматрасон – таҷҳизоти барномавӣю техникий электронӣ, ки барои қабули маблағҳои нақд ва анҷом додани пардохтҳо ба ташкилотҳои коммуналӣ, операторони алоқаи мобилӣ, интернет ва дигар пардохтҳо, бо дарназардошти қонунгузории амалкунанда, инчунин барои анҷом додани ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ бо истифодаи кортҳои пардохтии бонкӣ ва дигар воситаҳои электронии пардохтӣ пешбинӣ шудааст.

Терминал (ихтисораи POS – терминал мутобиқи амалияи байналмилалӣ) – таҷҳизоти барномавӣю техникий электронӣ, ки барои хондани маълумот аз корти пардохтии бонкӣ, таҳия, интиқол ва қабул намудани хабар дар бораи амалиёт бо кортҳо ба/аз низомии пардохтии дахлдор, имкон медиҳад.

Ф.

Фаъолияти бонкӣ – аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ анҷом додани амалиёти бонкӣ ва аҳдҳое, ки дар қонунгузорӣ пешбинӣ гардидааст.

Фаъолияти суғуртавӣ – фаъолияти ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртақунӣ) оид ба бастан ва иҷрои шартномаҳои суғурта (азнавсуғуртақунӣ), ки дар асоси иҷозатномаи мақоми ваколатдори давлатӣ тибқи талаботи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад.

Фармоиши пардохтӣ – супорише, ки аз ҷониби пардохтқунанда ё маблағгиранда дар доираи шаклҳои истифодашавандаи ҳисоббаробарқуниҳои ғайринақдӣ барои интиқол додани маблағ ба таҳвилгари хизматрасониҳои пардохтӣ дода мешавад.

Филиал – воҳиди махсуси сохтори ташкилоти қарзӣ, ки берун аз маҳали ҷойгиршавии он қарор дошта, аз номи он пурра ё қисман фаъолияти бонкиро иҷро менамояд ва бо ташкилоти қарзӣ сармояи оинномавӣ ва тавозуни ягона дорад.

Филиали бонки хориҷӣ – воҳиди махсуси сохторӣ, ки аз ҷониби бонки хориҷӣ барои анҷом додани фаъолияти бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шудааст.

Фишинг – ба даст овардани маълумот оиди корти пластикӣ аз соҳиби (истифодабарандаи) корт. Ҷинояткорони интернетӣ ба истифодабарандагони кортҳо мактубҳои электронӣ мефиристанд ва оид ба тағйироте, ки дар низоми амнияти бонк амалӣ шуд (аз номи бонк) хабар медиҳанд. Ҳамзамон, аз истифодабарандагони гумроҳ хоҳиш мекунанд, ки маълумотро дар бораи корт, аз ҷумла: рақами корт ва PIN-коди онро, дар мактуби равоншуда қайд карда, ҷавоб гардонанд. Ё тавассути истиноди (ссылка) ба мактуб

замшуда, ки ба сомонаи бонки эмитент (бонке, ки кортро интишор кардааст), таалук дорад, маълумотро (рақами корт ва PIN-код) тавасути анкета пуркарда, равон кунанд. Аммо истиноди (ссылка) ба мактуб замшуда, дар асл, ба бонк таалук надошта, сомонаи қалбакӣ мебошад, ҳамин тавр, маълумотҳои корт ба қаллобон дастрас мешаванд. Фонди қарзии хурд – шахси ҳуқуқии ғайритиҷоратие, ки бо мақсади пешниҳод намудани қарзҳои хурд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ таъсис дода шудааст.

Х.

Хавфи қарзӣ - эҳтимолияти аз ҷониби қарзгир иҷро накардани ўҳдадориҳои қарзӣ дар назди қарздох мебошад.

Хавфи суғуртавӣ – ҳодисаи эҳтимолий, ки дар ҳолати рух додани он суғурта анҷом дода мешавад.

Ҳамёни электронӣ – воситаи электронии пардохтӣ, микропротсессор (чип), таъминоти барномавии компютерӣ ва дигар воситаи барномавии техникӣ, ки дар он маблағҳои электронӣ нигоҳ дошта шуда, тавассути он интиқоли маблағҳои электронӣ сурат мегирад.

Ҳамёни электронии мушаххасшуда – ҳамёни электроние, ки дорандаи он мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мушаххас шудааст.

Ҳамёни электронии мушаххаснашуда – ҳамёни электроние, ки ба таври фосилавӣ дар асоси офертаи оммавӣ аз тарафи шахси воқеӣ бо воситаи таҷҳизоти электронӣ кушода шуда, дорандаи он мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мушаххас нашудааст.

Хизматрасонии фосилавии бонкӣ (бонкинги электронӣ) – хизматрасоние мебошад, ки бо истифодаи

воситаҳои барномавию техникӣ ва телекоммуникатсионӣ барои гузаронидани амалиёти бонкӣ, гирифтани иттилоот оиди бақияи маблағ дар суратҳисоби бонкӣ ва амалиёти гузаронидашуда, ба муштарӣ дастрасии фосилавиро ба суратҳисоби бонкии ӯ дар ташкилоти қарзӣ имконият медиҳад.

Хизматрасониҳои пардохтӣ - қабул намудан ва додани маблағҳои нақд, ҳисоббаробаркунӣ ва интиқоли маблағҳо, аз ҷумла интиқоли маблағҳои электронӣ, барориш (эмиссия) ва (ё) хизматрасонии воситаҳои пардохтӣ ва хизматрасонӣ оид ба қабули пардохтҳо.

Хизматрасониҳои амалиётӣ – хизматрасониҳои оператори хизматрасониҳои инфрасохтори пардохтӣ, ки дастрасии хизматрасониҳо оид ба интиқоли маблағҳо ба иштирокчиёни низоми пардохтӣ ва муштариёни онҳоро аз ҷумла бо истифодаи воситаҳои электронии пардохтӣ, инчунин мубодилаи паёмҳои электронӣ таъмин менамояд.

Хизматрасониҳои молиявӣ – хизматрасонӣ, ки аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ ва ташкилотҳои суғуртавӣ пешниҳод карда мешаванд.

Ҳисоботи қарз – ҳуҷҷати ба таркиби таърихи қарз шомил буда, ки Бюрои таърихи қарз онро ба истифодабарандагони таърихи қарз пешниҳод менамояд.

Ҳолати суғуртавӣ – барҳамдиҳии маҷбурии ташкилоти қарзӣ тибқи қарори суд бе асосҳои муфлисшавӣ ё бо асосҳои муфлисшавӣ мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барҳамдиҳии ташкилотҳои қарзӣ», ки сабаби ба вучуд омадани ўҳдадории Ҳазинаи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ оид ба ҷуброни пули суғурта ба пасандоздорони ташкилоти қарзии муфлисшуда мегардад.

Ҳодисаи суғуртавӣ – воқеае, ки ҳангоми рух додани он ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ)

тибқи қонун ва шартномаи суғурта бояд пардохти суғуртавиرو (пардохти чуброни суғуртавиरो) анҷом диҳад.

Ч.

Чубронпулии суғурта – маблағе, ки пасандоздор ба гирифтани он мутобиқи қонунғозрӣ ҳангоми фаро расидани ҳолати суғуртавӣ ҳуқуқ дорад.

Чуброни суғуртавӣ – маблағе, ки ташкилоти суғуртавӣ (азнавсуғуртақунӣ) тибқи шартномаи суғуртавӣ ҳангоми рух додани ҳодисаи суғуртавӣ барои пӯшонидани зарари ба молу мулки суғурташуда расонида пардохт менамояд.

Ш.

Шартномаи суратҳисоби бонк – шартномаест, ки мутобиқи он ташкилоти қарзии молиявӣ ўҳдадор мешавад маблағҳои пулии ба суратҳисоби бонкии муштарӣ - молики суратҳисоб воридшавандаро қабул кунад ва гузаронад, супориши муштариро оид ба пардохт ва додани маблағҳои дахлдор аз суратҳисоби бонкӣ ва гузаронидани амалиётҳои дигар аз рӯи суратҳисоби бонкӣ иҷро намояд.

Шартномаи пасандози бонкӣ – шартномаест, ки мутобиқи он ташкилоти қарзии молиявӣ маблағи пулии ба суратҳисоби пасандозӣ аз ҷониби муштарӣ гузошташударо қабул карда, ўҳдадор мешавад, онро бо пардохти фоиз ё дигар намуди даромад бо шартҳо ва тартиби бо муштарӣ мувофиқашуда баргардонад.

Шартномаи пешниҳод намудани иттилоот ва ё гирифтани ҳисоботи қарз – шартномае, ки Бюрои таърихи қарз, бо таъминкунандаи иттилоот ва истифодабарандаи ҳисоботи қарз аз рӯи шартҳо ва тартиби пешбиниамудай қонунғузурӣ баста шудааст.

Шартномаи қарз – шартномаи қарз, шартномаи кредит ва дигар шартномаҳое, ки барои қарзи молӣ ва ё тиҷоратӣ баста шудаанд.

Шартномаи гарав – созишномаи хаттӣ дар бораи ба гарав гузоштани молу мулки манқул барои таъмини иҷрои ўҳдадориҳои гаравдеҳ ё шахсони сеюм, ки метавонад дар шакли шартномаи алоҳида баста шавад ё ба шартномаи дигаре, ки шартҳои гаравро дар бар мегирад, ҳамроҳ карда шавад.

Шартномаи суғурта – шартномае, ки тибқи он суғурташаванда ўҳаддор аст ҳаққи суғуртавиरो мутобиқи шартнома пардохт намояд ва ташкилоти суғуртавӣ ўҳаддор аст ҳангоми рух додани ҳодисаи суғуртавии бо шартнома пешбинишуда ба суғурташаванда ё шахси сеюм (фоидагиранда), ки ба фоидаи ӯ шартнома баста шудааст, пардохти суғуртавиरो (пардохти ҷуброни суғуртавиरो) анҷом диҳад.

Шахси суғурташуда – шахси воқеӣ, ки ба фоидаи ӯ шартномаи суғуртаи шахсӣ баста шудааст ва ё шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, ки бо шартномаи суғуртаи ҷавобгарии гражданино ҳуқуқӣ, ҷавобгарии ӯ суғурта карда шудааст.

- i Проект ОЭСР по вопросам финансового образования:
<http://www.oecd.org/dataoecd/61/47/46238943.pdf>
- ii Уоррен Баффетт - инвестирование и финансовая свобода
<http://www.buffett.ru/investments/?!D=4245>
- iii Овчинников М. Обзор международной практики реализации стратегий и программ в области финансовой грамотности. М., 2008. 258 с.
- iv Салохият – ин қобилияти истифода карда тавонистани дониш, маҳорат, бомувафакқият амал намудан, асоси таҷрибаи амалӣ ҳангоми ҳалли вазифаҳои дорои характери умумӣ ва инчунин соҳаҳои васеи муайян.
- v Концепция Национальной программы повышения уровня финансовой грамотности населения Российской Федерации. М. 2009: <http://www.narfu.ru/sf/sevgi/aflatoun/docs/koncept.doc>
- vi Аймалетдинов Т. А. Роль муниципальной информационной среды в формировании финансовой культуры населения // Материалы III Всероссийского социологического конгресса. М., 2008.
- vii Аймалетдинов Т. А. Роль муниципальной информационной среды в формировании финансовой культуры населения // Материалы III Всероссийского социологического конгресса. М., 2008.
- viii Малолетнев А. Слово о «культуре» // Эксперт РА: URL: <http://www.raexpert.ru/editions/article124/>
- ix Пучкина Е. С., Маркосян К. В., Краснов В. Н. Финансовая грамотность как основа управления личными финансами // Экономика и предпринимательство. 2017. № 6 (83). С. 1103–1109.
- x 5. Фатихов, А.И. Проблемы формирования финансовой культуры населения России сквозь призму социологических исследований [Текст] / А.И. Фатихов, Р.Т. Набибуллин // Вестник ТСГУ. 2010. №2. – С. 235-244.
- xi 5. Фатихов, А.И. Проблемы формирования финансовой культуры населения России сквозь призму социологических исследований [Текст] / А.И. Фатихов, Р.Т. Набибуллин // Вестник ТСГУ. 2010. №2. – С. 235-244.
- xii 5. Фатихов, А.И. Проблемы формирования финансовой культуры населения России сквозь призму социологических исследований [Текст] / А.И. Фатихов, Р.Т. Набибуллин // Вестник ТСГУ. 2010. №2. – С. 235-244.
- xiii Силина С.Н., Ступин В.Ю. Финансовая культура: необходимость и пути формирования // Известия Балтийской государственной

академии рыбного промыслового флота. Психолого-педагогические науки. 2016. №2 (36). С. 13—18.

^{xiv} Силина С. Н., Ступин В. Ю., 2017 Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Сер.: Филология, педагогика, психология. 2017. № 4. С. 71—79.

^{xv} Рубцов, Е.Г. Финансовая грамотность населения как элемент финансового поведения [Текст] / Е.Г. Рубцов // Международный журнал экспериментального образования. 2015. №3. – С. 255-256. (255).

^{xvi} Кузина О. Е. Финансовая компетентность россиян: результаты международного сравнительного исследования // Деньги и кредит. 2015. № 5. С. 64—68.

^{xvii} Гилевич. И. Саводнокии молиявй хамчун асоси истиқлолияти молиявй. <http://www.nbrb.by/bv/narch/534/8.pdf>

^{xviii} Зарубежный опыт повышения финансовой грамотности населения. http://www.abbanks.by/about/fin_gramotn_gurnalisty/fin_gram_st.pdf

^{xix} Зарубежный опыт повышения финансовой грамотности населения. http://www.abbanks.by/about/fin_gramotn_gurnalisty/fin_gram_st.pdf

^{xx} Зарубежный опыт повышения финансовой грамотности населения. http://www.abbanks.by/about/fin_gramotn_gurnalisty/fin_gram_st.pdf

^{xxi} О развитии программ финансовой грамотности в государствах – участниках ЕврАзЭС: <http://www.evrazes.com/docs/view/615>

^{xxii} Стратегия повышения финансовой грамотности в Российской Федерации на 2017–2023 годы от 25 сентября 2017 г. № 2039-р. <https://mosmetod.ru/metodicheskoe-prostranstvo/documenti/18-05-2028-strategiya-povysheniya-finansovoj-gramotnosti-v-rossijskoj-federatsii-na-2017-2023-gody.html>

^{xxiii} Программа «Финансовая культура и безопасность граждан России»: <http://dengipedia.ru>

^{xxiv} Концепция Национальной программы по повышению уровня финансовой грамотности населения Российской Федерации: <http://www.narfu.ru/sf/sevgi/afatoun/docs/koncept.doc>

^{xxv} Финансовая грамотность» - новый предмет российских школьников. http://www.eduhelp.info/page_/finansovaja-gramotnost-novyj-predmet-rossijskih-shkolnikov

^{xxvi} О развитии программ финансовой грамотности в государствах – участниках ЕврАзЭС: <http://www.evrazes.com/docs/view/615>

^{xxvii} Отчет Национального Банка РК «Государственная политика в сфере защиты прав потребителей финансовых услуг в Казахстане», 2016. с. 22-23.

^{xxviii} Зарубежный опыт повышения финансовой грамотности населения.

http://www.abbanks.by/about/fin_gramotn_gurnalisty/fin_gram_st.pdf

^{xxix} О развитии программ финансовой грамотности в государствах – участниках ЕврАзЭС: <http://www.evrazes.com/docs/view/615>

^{xxx} Постановление Совета Министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь № 31/1 от 17.01.2013 «План совместных действий государственных органов и участников финансового рынка по повышению финансовой грамотности населения Республики Беларусь на 2013–2018 годы».

^{xxxi} Постановление Совета Министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь № 31/1 от 17.01.2013 «План совместных действий государственных органов и участников финансового рынка по повышению финансовой грамотности населения Республики Беларусь на 2013–2018 годы». С. 8.

^{xxxii} Программа повышения финансовой грамотности населения Кыргызской Республики на 2016-2020 годы. (В редакции постановления Правительства КР от 19 марта 2018 года № 143).

^{xxxiii} Постановление Правительства КР «О Программе повышения финансовой грамотности населения Кыргызской Республики на 2016–2020 годы». № 319 от 15 июня 2016 года URL: <http://www.gov.kg/?p=76979&lang=ru> (дата обращения: 26.04.2018). № 319 от 15 июня 2016 года

^{xxxiv} Постановление Правительства КР «О Программе повышения финансовой грамотности населения Кыргызской Республики на 2016–2020 годы», № 319 от 15 июня 2016 года, прилож.1. С. 4.

^{xxxv} [Стахович](#) Л.В. Необходимость повышения финансовой грамотности молодежи как важнейший приоритет государственной политики. <http://ecsocman.hse.ru/text/33372918/>

^{xxxvi} [Стахович](#) Л.В. Необходимость повышения финансовой грамотности молодежи как важнейший приоритет государственной политики. <http://ecsocman.hse.ru/text/33372918/>

^{xxxvii} Афзалиятҳои Бонкии милли Тоҷикистон оид ба рушди механизми ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон хизматрасониҳои молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2017-2019. № 19 аз 31.03.2017. С. 8. http://nbt.tj/files/Protection/strategiya/strategiya_tj.pdf

- xxxviii Дастурамали №235 “Оид ба баррасии мурочиатҳои истеъмолкунандагони хизматрасониҳои молиявӣ” № 37 аз «16» март 2018. www.nbt.tj
- xxxix Барышников С. Что такое личные финансы? <http://article.klandaic.com/index.php?id=68>
- xl Личные финансы. Понятие. <http://youradvance.net/>
- xli Азрилиян А. Большой бухгалтерский словарь: <http://vocabulary.ru/dictionary/98>
- xlii Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ғайриҷараиди банқӣ». №524, аз 19.05.2009. www.nbt.tj
- xliii Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд». № 816, аз 16.04.2012. www.nbt.tj
- xliv Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд». № 816, аз 16.04.2012. www.nbt.tj
- xlv Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гаравхона (ломбард)» Моддаи 28. Ломбардҳо. аз 12 март 2005 сол № 49. (Дар таҳрири Қонуни ҚҚ аз 10 октябри 2012 сол № 170). www.nbt.tj
- xlvi "Ҳама 100 аст"? Банки миллии аудиторҳо ба дурӯғӣ айбдор кард. Сентябр 20, 2018. Абдулло Ашӯров <https://www.ozodi.org/a/tajikistan-audit-grant-thorton/29499888.html>
- xlvii Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ғайриҷараиди банқӣ». №524, аз 19.05.2009.
- xlviii Надежность и рейтинг банка. <http://www.tribuna.ru/publications/kakoi-bank-vybrat.html>
- xlix Критерии выбора банка. <http://bank-kredit24.ru/kriterii-vyibora-banka.html>
- ¹ Методы расчета процентов по кредиту <http://www.kurgan-city.ru>
- li Методы расчета процентов по кредиту <http://www.kurgan-city.ru>
- lii Вобаста ба зироатҳои кишоварзӣ давраи додасуда метавонад тағйир ёбад.
- liii Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таърихи қарз (кредит)». №492, аз 26.03.2009. www.nbt.tj
- liv Кредитные бюро. Брошюра. <http://www.library.ualiberty.com/85/88/304/download>
- lv Значение положительной и плохой кредитной истории / Национальное бюро кредитных историй (НБКИ). <http://timesnet.ru/credit/3658/>
- lvi Ба шарате, ки дар ҳамин бюро маълумотҳои мизоч нигоҳ дошта мешаванд.
- lvii <http://ru.wikipedia.org>

lviii Инчунин амалиётҳои бонкии мавҷуданд, ки қушодани ҳисоби бонкиро пешбинӣ намеkunанд, ба инҳо масалан, маблағҳои интиқоли шахсони воқеӣ дохил мешаванд.

lix Дастурамали №171 "Дар бораи қушодан, аз нав ба расмият даровардан ва бастанӣ суратҳисобҳои бонкӣ аз тарафи ташкилоти қарзии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" https://nbt.tj/upload/iblock/762/Dasturamal_171_tj_29_10_2018.pdf №545 "Г" аз "24" майи с.2018

lx Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо тағйироту иловаҳо ба ҳолати 14.03.2014с.). Моддаи 866).

lxi Дастурамали №171 "Дар бораи қушодан, аз нав ба расмият даровардан ва бастанӣ суратҳисобҳои бонкӣ аз тарафи ташкилоти қарзии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон". www.nbt.tj

lxii. Буевич С.Ю. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: Уч. пособие и практикум. М.: Экономистъ. 2006. Nomofaber. С. 16-17.

lxiii Учет процентов по депозитным операциям. <http://academout.ru/referates/bank1/07a.php>

lxiv Буевич С.Ю. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: Уч. пособие и практикум. М.: Экономистъ. 2006. Nomofaber. С. 16-17.

lxv Буевич С.Ю. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: Уч. пособие и практикум. М.: Экономистъ. 2006. Nomofaber. С. 16-17.

lxvi Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ». №758, аз 02.08.2011. www.nbt.tj

lxvii Дастурамали № 201 "Дар бораи хизматрасонии фосилавӣ бонкӣ". №235, аз 26 сентябри с. 2013. www.nbt.tj

lxviii Интернет-банкинг. <http://infobank.by/1307/default.aspx>

lxix Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасониҳои пардохтӣ ва низоми пардохтӣ». №1397, аз 24.02.2017. www.nbt.tj

lxx Первый в мире банкомат был установлен ровно 46 лет назад. Подробнее: <http://www.plusworld.ru/daily/perviy-v-mire-bankomat-bil-ustanovlen-rovno-46-let-nazad/>

lxxi Первый в мире банкомат был установлен ровно 46 лет назад. Подробнее: <http://www.plusworld.ru/daily/perviy-v-mire-bankomat-bil-ustanovlen-rovno-46-let-nazad/>

lxxii Первый в мире банкомат был установлен ровно 46 лет назад. Подробнее: <http://www.plusworld.ru/daily/perviy-v-mire-bankomat-bil-ustanovlen-rovno-46-let-nazad/>

- lxxiii Сьюзан Адамс: «Малоизвестные изобретатели, изменившие мир: Джеймс Гудфеллоу — Банкомат». Forbes.ua, 24.10.2013.
- lxxiv Маълумотҳои Бонки милии Тоҷикистон. www.nbt.tj
- lxxv NFC (Near Field Communication) — ин технологияи алоқаи баландсифати бесими кӯтоҳмасофа (то 10 см) мебошад, ки мубодилаи маълумотро (бидуни тамос) дар байни дастгоҳҳои дар масофаҳои кӯтоҳ ҷойгиршуда имкон медиҳад: масалан, дар байни POS-терминал ва телефони мобилӣ.
- lxxvi Дастурамали №237 “Дар бораи пур кардани шакли ҳисоботи оморӣ №1-ВЭП “Ҳисобот оид ба гардиши маблағҳои пулӣ тавассути воситаҳои электронии пардохтӣ”. www.nbt.tj
- lxxvii Банковское дело: учебник / О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонова, Н.И. Валенцева и др; Под ред. О.И. Лаврушина. – 8-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2009. С. 701.
- lxxviii Финансовая пирамида. <http://ru.wikipedia.org>
- lxxix Финансовая пирамида. <http://ru.wikipedia.org>
- lxxx Пирамида (мошенничество). <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1094937>
- lxxxi Повадки финансовых пирамид. <http://www.sravni.ru/novost/2011/2/3/povadki-finansovyh-piramid/>
- lxxxii Финансовая пирамида.. <http://ru.wikipedia.org>
- lxxxiii Финансовая пирамида.. <http://ru.wikipedia.org>
- lxxxiv Повадки финансовых пирамид. <http://www.sravni.ru/novost/2011/2/3/povadki-finansovyh-piramid/>
- lxxxv <http://www.for.kg/news-234079-ru.html>
- lxxxvi Лотерейный обман, мошенники, афёра. <http://ru.euro-jackpot.net/moshenniki.asp>
- lxxxvii Лотерейный обман, мошенники, афёра. <http://ru.euro-jackpot.net/moshenniki.asp>
- lxxxviii Электронная почта как средство мошенничества и обмана пользователей интернета <http://inetpolice.ru/news/print-16.html>
- lxxxix Электронная почта как средство мошенничества и обмана пользователей интернета <http://inetpolice.ru/news/print-16.html>

У.С. ХИКМАТОВ

САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ

ВАСОИТИ ТАЪЛИМӢ

Ба чоп 06.04.2021 имзо шуд. Андозаи 60x84 1/16.

Қоғази офсет. Ҳуруфи Times New Roman Tj.

Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 20,75.

Теъдоди нашр 100 нусха.

Муассисаи нашриявии «Ирфон»-и Вазорати фарҳанги

Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734018,

ш. Душанбе, кучаи Н.Қарабоев 17.

Чоп шудааст дар ҶДММ “Аниса 95”